DA

DICȚIONARELE ALBATROS

JANA BALACCIU
RODICA CHIRIACESCU

DICȚIONAR

de lingviști și filologi români

DA

Scanned with OKEN Scanner

COPERTA: GH. MARINESCU

Cuvînt înainte:
Acad. AL. GRAUR

Referenți științifici:
Prof. dr. doc. BORIS CAZACU,
membru corespondent
al Academiei

Conf. dr. FRANCISC KIRÁLY

BUCUREȘTI • 1978

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

JANA BALACCIU — RODICA CHIRIACESCU

DICȚIONAR de lingviști și filologi români

EDITURA ALBATROS

CUVÎNT ÎNAINTE

Este un fapt constatat că toate ştiinţele s-au dezvoltat la noi în ritm accelerat în ultimele decenii. S-a observat poate mai puţin că din acest punct de vedere lingvistica ocupă primul loc: nu numai că, faţă de cei cîţiva specialişti care erau în activitate acum vreo 50 de ani (îi puteai număra pe degete), am ajuns acum la mai multe sute (la cel de-al X-lea Congres internaţional al lingviştilor, care s-a ţinut la Bucureşti în 1967, au participat aproape 450 de români), dar astăzi mulţi dintre colegii noştri mai tineri sînt solicitaţi să publice lucrări în editurile din străinătate, şi nu numai despre limba română. Este unul dintre motivele pentru care un Dicţionar ca cel de faţă devenise necesar.

Trebuie să ţinem seamă şi de faptul că marele public la noi, mai mult decît în oricare altă ţară din lume, este interesat de problemele limbii materne. Există pentru aceasta mai multe cauze. În primul rînd, lupta dusă de ardeleni, începînd de prin secolul al XVIII-lea, pentru obţinerea de drepturi politice: fiind conştienţi de originea latină a limbii române, cărturarii au făcut din aceasta un argument de căpetenie. Prin aceasta devenea necesar să se studieze atît latina, cît şi româna şi relaţiile dintre ele.

A urmat apoi perioada de luptă pentru introducerea alfabetului latin, care interesa toate regiunile româneşti. Etimologismul exagerat a stîrnit proteste din partea multor intelectuali, mai ales din partea scriitorilor, care au sprijinit scrierea fonologică şi au trezit interesul maselor din Moldova şi din Muntenia.

Contactul cu latina şi cu limbile apusene a adus un mare număr de neologisme, care fie că denumeau noţiuni noi, fie că luau locul unor

Scanned with OKEN Scanner

împrumuturi mai vechi din limbile vecine. Şi acest fapt a atras atenţia publiciştilor, care adesea au protestat contra elementelor noi în general şi astfel au atras atenţia asupra acestora, fără să fi putut totuşi să le oprească invazia.

În sfîrşit, de mai multe decenii ziarele, apoi radioteleviziunea au introdus rubrici privind problemele limbii, care au provocat neobişnuit de numeroase scrisori trimise redactorilor de cititori şi de ascultători. Avînd în vedere că, spre deosebire de situaţia din apusul Europei, dialectele de la noi nu sînt foarte deosebite unul de altul, astfel că toţi românii se pot înţelege între ei în vorbă şi în scris, micile diferenţe care totuşi apar stîrnesc interes: „eu, care sînt din Bucureşti, zic aci *şi înţeleg prin aceasta „aici, la noi", pe cînd soţia mea, care e din Oltenia, susţine că* aci *înseamnă „acolo, la voi";„ cine are dreptate?". Şi mai departe: „unde se vorbeşte adevărata limbă românească?" Este uşor de răspuns că „adevărata limbă românească" se vorbeşte peste tot unde trăiesc români, dar, pînă la urmă, trebuie să ajungem ca pentru fiecare idee să se folosească o singură formă de exprimare, literară, căci cu cît o limbă este mai unitară, cu atît mai bine îşi joacă rolul de mijloc de comunicare.*

În orice caz, lupta de opinii care s-a desfăşurat în publicistica noastră în secolul trecut a făcut necesar să se includă, în Dicţionar, numele unor oameni care n-au fost propriu-zis lingvişti, dar au contribuit la perfecţionarea limbii şi la răspîndirea interesului pentru studiul ei. Prezentul volum a recunoscut această necesitate şi i-a făcut faţă.

S-ar crede că pentru ştiinţă nu prezintă nici o importanţă lucrările de popularizare. Lucrurile nu stau însă aşa: între dezvoltarea cercetării şi interesul marelui public există o permanentă influenţă reciprocă. Nu numai că specialiştii se recrutează din rîndul maselor, dar contează foarte mult faptul că pentru o publicaţie oarecare se găsesc cititori din afara rîndurilor profesioniştilor. Aceasta cu atît mai mult cînd e vorba de limbă, adică de o activitate care, pînă la urmă, este efectuată şi deci organizată de întreaga populaţie.

În trecut, după cît s-ar părea, era uşor pentru un lingvist să se releve: ajungea să scrie o carte, sau chiar un articol de revistă, ca să merite să-i apară numele într-un Dicţionar, pe cînd astăzi, fiind foarte mulţi care au dat cîte o lucrare valoroasă, unii dintre ei trebuie să mai aştepte ca

Scanned with OKEN Scanner

să-şi vadă numele în paginile unei lucrări ca cea de faţă. Nu este însă mai puţin adevărat că se poate susţine şi contrariul: odinioară era foarte anevoios să-ţi procuri informaţiile, nu aveai cu cine schimba o părere, astfel că elaborarea unei teorii era mult mai complicată şi deci mai meritorie.

În primele timpuri, filologii făceau de toate, atît filologie propriu-zisă, cît şi lingvistică şi folclor, ba chiar şi literatură artistică. De aceea şi prezentarea lor în lucrarea de faţă depăşeşte pe alocurea graniţele lingvisticii. În vremurile mai noi, în principiu, lingvistica este ceva aparte, dar nici astăzi nu e strict delimitată: s-au creat tot felul de domenii de graniţă prin combinarea lingvisticii cu alte ştiinţe: fonetica instrumentală, geografia lingvistică, psiholingvistica, lingvistica matematică, onomastica şi aşa mai departe, ceea ce înseamnă, pentru o carte ca cea de faţă, necesitatea de a pomeni şi de alte discipline decît lingvistica. Este unul dintre meritele autoarelor că au reuşit să o facă. În felul acesta lucrarea serveşte nu numai marelui public, care nu are informaţii asupra studiilor de limbă, ci şi specialiştilor, care nu mai pot şti tot şi, în multe împrejurări, au nevoie de un îndrumar. Sper că lucrarea va fi bine primită, aşa cum merită.

AL. GRAUR

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT

Dicționarul de față își propune să surprindă evoluția lingvisticii și filologiei românești prin evidențierea eforturilor individuale și colective ale reprezentanților lor. Discipline astăzi autonome, lingvistica și filologia românească au apărut și s-au dezvoltat timp îndelungat împreună, în cadrul aceleiași preocupări pentru studiul limbii și literaturii poporului nostru. Delimitarea domeniilor lor de cercetare s-a înfăptuit treptat, investigația lingvistică oprindu-se asupra limbii ca atare, a structurii și evoluției ei, în timp ce filologia își circumscrie cu prioritate problemele criticii textelor și tehnicii edițiilor.

Conturate ca știință într-o epocă în care noțiunea de limbă națională se confunda cu însăși ideea de patrie, disciplinele filologice românești au urmat un proces de continuă și remarcabilă dezvoltare. Începuturile lor sînt legate de activitatea acelor adevărați misionari ai culturii care au fost cărturarii Școlii ardelene. În mod fericit, devotamentul și conștiința față de destinul poporului român s-au întîlnit la ei cu capacitatea argumentării științifice. Apărarea limbii române, demonstrarea originii și structurii latine, cultivarea ei li s-au impus învățaților ardeleni ca o îndatorire patriotică fundamentală.

Dezbaterile asupra transformării limbii române într-un instrument de cultură, inițiate de Școala ardeleană, vor fi continuate cu aceeași pasiune de către generațiile următoare. Ele vor constitui obiectivele prime ale Academiei Române, ale oamenilor de litere, în întreg cursul secolului 19.

Cu B.P. Hasdeu începe epoca de maturizare a gîndirii lingvistice, caracterizată printr-o tot mai accentuată diversificare a fenomenelor

Scanned with OKEN Scanner

abordate, procesul de studiere a fenomenelor de limbă și a vechilor texte românești, început de generația Școlii ardelene, fiind împlinit acum pe căi diferite, cu o bază metodologică tot mai solidă. Așa se explică dezvoltarea, între cele două războaie mondiale, a celor trei mari școli de lingvistică de la București, Cluj și Iași, ale căror realizări sînt cunoscute și apreciate deosebit de favorabil și în străinătate.

Un nou și puternic impuls primește cercetarea lingvistică după 23 August 1944. Păstrînd ca obiect predilect al cercetării limba națională, lingviștii români abordează, cu rezultate remarcabile, studiul limbilor antice și al limbilor străine moderne. Fenomenele de înnoire metodologică, înregistrate pe plan mondial, se fac din ce în ce mai mult simțite și în lingvistica românească. Principiile și procedeele structuralismului, ale gramaticii transformaționale, lingvisticii matematice etc. sînt analizate și dezvoltate în plan teoretic, găsindu-și, concomitent, o aplicare adecvată în cercetarea fenomenelor de limbă.

Rezultate deosebite au fost obținute în domeniul cercetării filologice, al editării și comentării textelor vechi românești, alcătuindu-se un amplu corpus de ediții, de un înalt nivel științific.

După aproape două secole de existență, lingvistica și filologia românească oferă imaginea unui amplu peisaj științific, la loc de frunte situîndu-se personalități ilustre ale culturii noastre, precum Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, Sextil Pușcariu, Ovid Densusianu ș.a. Lor li se adaugă alte zeci de cercetători, cu originale contribuții într-un domeniu sau altul, a căror consemnare și-o propune lucrarea de față.

Evident, punctul de vedere care a stat la baza selecției și prezentării diverselor personalități a fost acela valoric, criteriu căruia ne-am permis a-i acorda însă o mobilitate mai mare decît cea obișnuită într-un dicționar.

Convingerea că lingvistica și filologia, ca discipline științifice, nu sînt decît rezultante ale eforturilor înaintașilor ne-a determinat ca, pentru perioadele de început, să consemnăm și valorile ce astăzi pot părea minore, dar care în epoca respectivă au fost reprezentative pentru mișcarea de idei. De aceea, în cazul unor autori mai puțin cunoscuți, am menționat o serie de informații suplimentare de ordin biobibliografic,

Scanned with OKEN Scanner

în dorința de a oferi o imagine succintă, dar, în același timp, concludentă a activității lor. De asemenea, încercînd să ilustrăm cît mai pregnant largul orizont de preocupări și metode caracteristice stadiului actual al științei, am acordat un spațiu destul de amplu fișelor bibliografice ale cercetătorilor care își desfășoară activitatea în zilele noastre.

În sfîrșit, o succintă cronologie, inclusă în volum, prilejuiește o privire de ansamblu a istoriei disciplinelor avute în vedere, consemnînd momentele semnificative ale evoluției lor și liniile directoare ale cercetării, în strînsă legătură cu dezvoltarea obiectului principal de studiu — limba română. O bibliografie generală, incluzînd volumele și periodicele consultate, oferă cititorului posibilitatea lărgirii și adîncirii informațiilor cuprinse în lucrare.

Sperăm că pentru profesori și elevi, pentru studenții facultăților de filologie, ca și pentru publicul larg, atît de interesat de problemele limbii, dicționarul de față va fi o sursă de informare rapidă și un util instrument de lucru.

AUTOARELE

Scanned with OKEN Scanner

ABREVIERI

AA R.S.R.	= Analele Academiei Republicii Socialiste România
AAR—SI	= Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice
AAR—SL	= Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare
AUB	= Analele Universității București
AUI	= Analele științifice ale Universității „Al.I. Cuza", Iași
AUT	= Analele Universității din Timișoara
BL	= Bulletin linguistique
BPh	= Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide", Iași
Capidan, *Aromânii...*	= Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic,* București, 1932.
Cărturari brașoveni...	= *Cărturari brașoveni (sec. XV — XX).* Ghid bibliografic, Brașov, 1972.
CL	= Cercetări de lingvistică
CLit	= Convorbiri literare
com.	= comună
CV	= Cum vorbim
Diaconovici, *Enciclopedia...*	= *Enciclopedia Română.* Publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român de Dr. C. Diaconovich, vol. I-III, Sibiu, 1898—1904.

Scanned with OKEN Scanner

DR = Dacoromania
Diamandi, *Oameni şi aspecte...* = Sterie Diamandi, *Oameni şi aspecte din istoria aromânilor*, Bucureşti, 1943.
f. = fondat
f.a. = fără an
Foaie... = Foaie pentru minte, inimă şi literatură
GL = Gazeta literară
jud. = judeţ
LLit = Limbă şi literatură
LR = Limba română
Macrea, *Lingvişti...* = D. Macrea, *Lingvişti şi filologi români*, Bucureşti, 1959.
Macrea, *Studii...* = D. Macrea, *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române*, Bucureşti, 1965.
Mihăilă, *Studii...* = G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, 1973.
n. = născut
Popovici, *La littérature roumaine...* = D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945
Predescu, *Enciclopedia...* = L. Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*. Material românesc. Oameni şi înfăptuiri, Bucureşti, 1928.
REIE = Revue des études indo-européennes
RER = Revue des études roumaines
RES = Revue des études slaves
RESEE = Revue des études sud-est européennes
RF = Revista filologică
RIAF = Revista pentru istorie, arheologie şi filologie
RomLit = România literară
Rosetti, *Dicţionarul...* = D.R. Rosetti, *Dicţionarul contimporanilor din România (1800—1898)*, Bucureşti, 1898.
RRL = Revue Roumaine de Linguistique
RSl = Romanoslavica

Scanned with OKEN Scanner

SAO	= Studia et acta orientalia
SCL	= Studii și cercetări lingvistice
SCȘt(Cluj)	= Studii și cercetări științifice, Cluj
SCȘt(Iași)	= Studii și cercetări științifice, Iași
SCILF	= Studii și cercetări de istorie literară și folclor
Seche, *Schiță...*	= M. Seche, *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, București, I, 1967; II, 1969.
StCl	= Studii clasice
StUBB	= Studia Universitatis Babeș-Bolyai
SM	= Societatea de mîine
Trans	= Transilvania
VR	= Viața românească

Scanned with OKEN Scanner

LIMBĂ ŞI LINGVISTICĂ ROMÂNEASCĂ

SCURTĂ CRONOLOGIE

Mileniul 1 î.e.n. *Teritoriul României este populat de geto-daci, cei mai vechi locuitori menţionaţi în acest spaţiu de izvoarele antice scrise (prima atestare în Herodot, sec. 5 î.e.n. — cu prilejul descrierii expediţiei lui Darius din 514 î.e.n.). Ramură nordică a tracilor, geto-dacii vorbeau un dialect al limbii trace, limbă indo-europeană de tip satem.*

Sec. 7—6 î.e.n. *Pe litoralul românesc al Mării Negre sînt întemeiate, de către colonişti greci, oraşele Histria, Callatis (astăzi Mangalia) şi Tomis (astăzi Constanţa), focare ale civilizaţiei elene în zona Dunării de Jos. Coloniilor greceşti din Dobrogea li se datorează cele mai vechi inscripţii cunoscute pe teritoriul românesc (sec. 6 î.e.n.).*

Sec. 1 î.e.n. — sec. 1 e.n. *În teritoriile locuite de geto-daci se accentuează penetraţia diferitelor elemente ale civilizaţiei romane, ca urmare a cuceririi treptate, de către Roma, a Pannoniei, Moesiei, Dobrogei. Descoperirile arheologice şi izvoarele scrise antice dovedesc folosirea de către geto-daci a scrierii cu alfabet grecesc şi latin, cele mai vechi vestigii de limbă tracă vorbită în Dacia datînd din sec. 1 e.n.*

106 e.n. — 271 e.n. *Cea mai mare parte a Daciei, cucerită de romani în urma războaielor din anii 101—102 şi 105—106, este transformată în provincie romană. În această perioadă, noua provincie este supusă unei colonizări masive şi organizate, cu elemente romanice sau romanizate aduse din toată lumea romană, îndeosebi din provincii latinofone. Sînt întemeiate oraşe, burguri, castre şi fortificaţii, se construiesc drumuri pietruite, se valori-*

Scanned with OKEN Scanner

fică intens bogăţiile subsolului şi solului. Foarte multor oraşe nou întemeiate sau dezvoltate din vechi aşezări geto-dace li se acordă rang de municipium *sau de* colonia, *fapt deosebit de sugestiv pentru intensul proces de romanizare ce se desfăşoară acum. Populaţia geto-dacă este puternic influenţată de civilizaţia romană aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare, însuşindu-şi treptat elemente de cultură materială, limba, obiceiuri şi credinţe ale cuceritorilor. Limba latină, singurul mijloc de comunicare între diferitele elemente etnice ale provinciei, se impune la toate nivelele. Astfel, din cele circa 3 000 de inscripţii ale Daciei romane păstrate, numai circa 40 sînt în limba greacă; din cele 2 700 de nume de persoană menţionate în inscripţii, 75% sînt romane, 13% greceşti, 4% traco-dace şi 4% ilirice. Prin fuziunea elementului autohton cu cel roman se constituie populaţia daco-romană, de limbă latină, componentă fundamentală în procesul formării poporului şi limbii române.*

271—275. *Retragerea armatei şi administraţiei romane, în timpul împăratului Aurelian, din Dacia romană, sub presiunea atacurilor popoarelor migratoare şi ale dacilor liberi. Cea mai mare parte a populaţiei, puternic şi ireversibil romanizată, rămîne pe loc, continuîndu-şi o existenţă neîntreruptă de agricultori şi păstori. Fosta Dacie Traiană va rămîne în sfera de influenţă politică, economică şi culturală a Imperiului roman, care îşi păstrase capete de pod pe malul stîng al Dunării şi va încerca, sub Constantin cel Mare şi Iustinian, să recucerească vechile ţinuturi. Prezenţa, în următoarele 3 secole, a graniţei Imperiului pe Dunăre, va contribui la întărirea romanităţii nord-dunărene.*

Sec. 4 (începutul). *Creştinismul de expresie latină, pătruns prin intermediul unor colonişti în sec. 2—3 e.n., se extinde în provinciile dunărene ale Imperiului roman. În sec. 4 religia creştină se generalizează şi în fosta Dacie romană, suplinind, în perioada următoare retragerii romane, în timpul succesiunii valurilor de popoare migratoare, conştiinţa apartenenţei la o comunitate etnică distinctă.*

Scanned with OKEN Scanner

Sec. 5—9. *Încheierea procesului de formare a limbii române. După scindarea Imperiului roman (395) în Imperiul roman de apus şi Imperiul roman de răsărit unde — începînd din sec. 7 — latina este înlocuită ca limbă oficială de greacă, latina din Imperiul roman de răsărit se diferenţiază de aceea occidentală, devenind un idiom neolatin oriental. Trăsătura esenţială a latinei care a stat la baza grupului oriental al limbilor romanice (a cărui unică reprezentantă este astăzi româna) o constituie caracterul popular, absenţa influenţelor savante. De asemenea, incapacitatea Romei — începînd din sec. 3 — de a mai impune provinciilor îndepărtate, tot mai autonome (între care şi Dacia), inovaţiile sale lexicale, determină conservatismul lexical al limbii române în comparaţie cu alte limbi romanice. Astfel există o serie de cuvinte latine păstrate numai în română, precum:* adjutare > *ajuta,* felix > *ferice,* libertare > *ierta,* li(n)gula > *lingură,* neque > *nici ş.a. În sec. 4—6 latina dunăreană asimilează idiomurile autohtone, transformîndu-se în graiuri traco-romanice cu o serie de particularităţi comune, realizate însă în mod diferit pe plan local (româna comună sau protoromâna). La pătrunderea lor în regiunile dunărene romanizate, în a doua jumătate a sec. 6, slavii găsesc astfel un popor cu o limbă romanică în plin proces de evoluţie, popor de care sînt asimilaţi în cursul sec. 7—9.*

Proces de lungă durată, început odată cu colonizarea şi romanizarea Moesiei şi a Daciei, continuat prin asimilarea treptată a elementului slav şi a celorlalte elemente etnice neromane aşezate în spaţiul carpato-dunărean, ca şi prin imigrarea unor elemente romanice din sudul Dunării, formarea poporului şi a limbii române se încheie în această perioadă. La sfîrşitul mileniului 1 limba română este pe deplin constituită, evoluţia ulterioară concretizîndu-se în îmbogăţirea şi perfecţionarea ei. Limba română va rămîne (după dispariţia dalmatei) singura urmaşă directă a latinei vorbite în mod neîntrerupt în provinciile carpato-balcanice ale Imperiului roman.

Sec. 10—13. *Separarea dialectală a limbii române. Idiomul romanic din nordul Dunării (dialectul dacoromân) se desparte de acela din sudul fluviului (dialectul aromân). Emigrînd dinspre Du-*

Scanned with OKEN Scanner

nare spre interiorul Peninsulei Balcanice (unde sînt menţionaţi începînd din sec. 10), aromânii s-au stabilit în zonele muntoase ale Macedoniei, Thessaliei, Etoliei, Acarnaniei, Epirului şi Albaniei. După date dintre cele două războaie, dialectul aromân număra circa 350 000 de vorbitori din Grecia, Albania, Iugoslavia şi Bulgaria. Un grup dacoromân (probabil din estul Transilvaniei şi din Banat) a emigrat spre vestul Peninsulei Balcanice, aşezîndu-se în Peninsula Istria (actualii istroromâni — circa 2 000 — menţionaţi de izvoarele istorice începînd din sec. 13). Iniţial o ramură a aromânei, vorbită de grupul stabilit în provincia Meglen din Macedonia, meglenoromâna s-a constituit ca un dialect aparte (în 1901 erau înregistraţi circa 13 000 de vorbitori în sud-estul Bulgariei şi în nord-estul Greciei). Nici unul din dialectele româneşti sud-dunărene — izolate, puternic influenţate de limbile înconjurătoare — nu va ajunge la stadiul de limbă literară. Singurul dialect al limbii române care va urma această evoluţie este cel din nordul Dunării — dacoromâna.

Sec. 10. *Biserica românească se organizează după modelul bisericii bulgare şi adoptă ca limbă de cult slava veche bisericească. Începînd din sec. 14, odată cu formarea statelor feudale centralizate, Ţara Românească şi Moldova, slavona (limba slavă veche cu influenţe ale limbilor slave vii şi ale limbii române) capătă extindere ca limbă de cancelarie şi, în general, de cultură. Pînă în sec. 16, cînd apar primele texte româneşti, originale şi traduse, slavona constituie limba de cultură a românilor, limba bisericii şi a cancelariei. Pentru ţările române, slavona are un rol similar aceluia care i-a revenit latinei în Occident.*

Sec. 15 (a doua jumătate) — 16. *Răspîndirea scrisului în limba română, cu alfabet chirilic, constituie un proces strîns legat de transformările economice, sociale şi politice ale societăţii româneşti din această perioadă. Dezvoltarea producţiei agricole şi meşteşugăreşti determină creşterea importanţei economice şi politice a micii boierimi şi a orăşenilor, pături care constituie principalul sprijin al domnitorului în procesul centralizării puterii. Pe plan cultural, aceasta înseamnă accesul la cultură al noilor pături*

Scanned with OKEN Scanner

sociale, necunoscătoare ale limbii slavone, interesate deci în folosirea în scris a limbii materne. Acestui fundamental factor intern i se va adăuga, în sec. 15—16, influența unor curente religioase externe între care husitismul și mai ales luteranismul. Deși primul text românesc cunoscut pînă astăzi, scrisoarea boierului Neacșu din Cîmpulung către judele Brașovului, Hanăș (Johannes) Benkner, datează din 1521 (29—30 iunie), există indicii că limba română a fost folosită în scris înainte de această dată. Astfel, pe exemplarul latin al tratatului de alianță încheiat la Kolomeea (1485), cu ocazia închinării lui Ștefan cel Mare ca vasal regelui Poloniei, Cazimir, se specifică: Haec inscriptio ex Valachico in latinum versa est (*Acest act a fost tradus din românește în latinește*), *ceea ce presupune existența unei versiuni românești anterioare. Mențiunea din 1405 a actelor municipalității Sibiului despre plata acordată unui preot român pentru alcătuirea unei scrisori în românește constituie și ea o probă despre existența scrisului în limba română încă din sec. 15. Fenomenul trebuie să fi fost însă relativ sporadic și întîlnit mai ales în acte particulare (scrisori, însemnări, documente). Cele mai vechi texte literare scrise în românește, cunoscute astăzi, sînt așa-numitele texte rotacizante, traduceri din slavonește ale cărților bisericești efectuate probabil în Maramureș, în a doua jumătate a sec. 16:* Codicele Voronețean, Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voronețeană *(copii ale unor manuscrise mai vechi) și* Psaltirea Hurmuzachi *(păstrată în original). Analiza limbii primelor texte românești evidențiază sărăcia lor lexicală, caracterul greoi determinat de influența încă puternică a originalelor (construcții imitate după slavonă sau maghiară). Fenomen firesc — în condițiile în care tradiția literară românească este abia în formare. Mai puțin greoaie se dovedesc documentele cu caracter particular, mai apropiate de limba vie, vorbită. În această perioadă, în Transilvania, Țara Românească și Moldova apar primele acte de cancelarie întocmite în limba română și scrise cu alfabet chirilic. În Transilvania,*

Scanned with OKEN Scanner

în toată epoca medievală, limba de cancelarie este latina, redată în așa-numita scriere latină modernă. În prima jumătate a sec. 16 sînt înregistrate primele tipărituri de pe teritoriul României (cea mai veche — Liturghierul slavon *din 1508, tipărit de călugărul Macarie la Tîrgoviște), iar în a doua jumătate a sec. 16 — primele tipărituri în limba română: un* Catehism luteran *(1544, astăzi pierdut) și un* Evangheliar slavo-român *(1551—1553), păstrat fragmentar, realizate, se pare, la Sibiu. Substanțială, și cu consecințe fundamentale pentru evoluția limbii române literare, este însă activitatea diaconului Coresi și a ucenicilor săi, de la Brașov, de tipărire în limba română a cărților de cult:* Întrebare creștinească (Catehismul luteran, *1559, astăzi pierdut),* Evangheliarul *(1561),* Apostolul *(1563),* Cazania *(1564 și 1581),* Molitvenicul *(1564),* Liturghierul *(1570),* Psaltirea *(1570),* Psaltirea slavo-română *(1577),* Pravila *(1570—1580). Tipărind, în cele mai multe cazuri, textele maramureșene rotacizante, Coresi le supune unui proces de revizuire lingvistică, eliminînd trăsăturile fonetice și lexicale maramureșene pe care le înlocuiește cu forme specifice graiului din Țara Românească și sud-estul Transilvaniei. Grație tiparului, textele coresiene vor cunoaște o largă răspîndire în toate ținuturile românești, inițiind îndelungatul și complexul proces de constituire a normei supradialectale unice, a limbii literare la baza căreia se va afla graiul din nordul Munteniei și sud-estul Transilvaniei.*

Sec. 17—18 (prima jumătate). *Evoluția limbii române literare în această perioadă este o componentă firească a procesului mai larg, economic, social, cultural, prin care trece societatea românească în plin feudalism. Marcînd apogeul expansiunii turcești în Europa, sec. 17 înregistrează și în țările române o puternică influență turcească atît pe plan social, cît și lingvistic (lexical). Influența neogreacă se accentuează și ea, atingînd punctul culminant în perioada domniilor fanariote (1711—1821), cînd greaca devine limba curentă a păturilor stăpînitoare, dobîndind un loc prioritar și în școli. Se constată, în general, o puternică înviorare a vieții culturale, tiparul capătă extindere. În 1635 se înființează o*

Scanned with OKEN Scanner

tipografie la Cîmpulung, în 1637 la Govora, în 1644 la Mănăstirea Dealu, mutată în 1649 la Tîrgovişte. Mitropolitul Ghenadie al Transilvaniei înfiinţează o tipografie la Alba Iulia în 1640, iar în 1642, în timpul mitropolitului Varlaam, este organizată prima tipografie din Moldova. Se tipăresc numeroase cărţi de cult, cu textul liturgic în limba slavonă, iar îndrumările de tipic în română — fenomen care marchează începutul procesului de înlocuire a limbii slavone cu româna în slujba bisericească, proces desăvîrşit la începutul sec. 18. Larga circulaţie asigurată de tipar cărţilor religioase le conferă acestora rolul unor veritabile instrumente unificatoare, de impunere treptată a unei norme supradialectale în toate provinciile locuite de români. Jaloane în acest amplu proces marchează Cazania *mitropolitului Varlaam al Moldovei (1643),* Noul Testament de la Bălgrad *al lui Simion Ştefan (1648),* Biblia de la Bucureşti *(1688), prima traducere integrală a Bibliei, considerată „cel dintîi document sigur de limbă literară stabilită pe înţelesul tuturor românilor" (N. Iorga),* Psaltirea în versuri a lui Dosoftei *(1673), prima utilizare a limbii române într-o lucrare în versuri mai amplă, sau* Didahiile *lui Antim Ivireanul, modelul stilului oratoric românesc. Deşi slavonismele sau calchierile frazei originalelor slavone persistă, în aceste lucrări este valorificată limba populară, limba vorbită, cu o structură mai simplă şi mai clară. O importanţă deosebită în evoluţia limbii române literare revine în această perioadă cronicarilor moldoveni şi munteni. Cronicile lor, care au circulat în copii manuscrise, îmbogăţesc limba română literară cu numeroase elemente populare, dar şi cu elemente savante străine (latineşti, greceşti, turceşti). Continuînd opera cronicarilor, Dimitrie Cantemir marchează noi progrese atît în domeniul istoriografiei, cît şi în acela al creaţiei originale filozofice şi artistice. Numeroase neologisme introduse de el din greacă, latină sau din limbile romanice au intrat în circulaţie în secolul următor.*

Scanned with OKEN Scanner

Sec. 17 — 1780

Primele preocupări teoretice pentru faptele de limbă ca și primele încercări de întocmire a unor lucrări „de specialitate" apar, în țările române, în sec. 17 — începutul sec. 18, în strînsă legătură cu problemele social-politice și culturale ale vremii. Grava amenințare pe care o reprezenta puterea otomană pentru ființa națională a românilor impune necesitatea apărării nu numai cu ajutorul armelor, dar și prin legitimarea istorică a dreptului lor la o existență liberă, independentă. Epoca e marcată de un amplu proces de deșteptare a conștiinței naționale favorizat nu numai de imperativele istorice, ci și de posibilitățile oferite de o cultură în plină înflorire. Fii de boieri români cu studii în Polonia (Luca Stroici, Grigore Ureche, Miron Costin ș.a.) sau în Italia (Stolnicul Constantin Cantacuzino) se familiarizează cu cultura apuseană, citesc în poloneză și latină, iau cunoștință cu mîndrie de nobila ascendență a poporului român și a limbii sale. Cronicarii sec. 17, cărora li se adaugă la începutul sec. 18, cu erudiția sa, Dimitrie Cantemir, își propun să demonstreze în operele lor vechimea, romanitatea, unitatea de neam și de limbă a românilor din Țara Românească, Moldova și Transilvania. Un alt fenomen al epocii care accentuează interesul pentru limbă îl constituie procesul, în plină desfășurare, de introducere a limbii române în biserică. Apărute încă din sec. 16, glosarele slavo-române, menite nu numai a ajuta înțelegerea cărților slave, dar și traducerea lor, se înmulțesc. Traducerea cărților de cult impune rezolvarea a numeroase probleme practice ale limbii literare, necesitate ce determină și realizarea unor „instrumente de lucru", e adevărat încă primitive: glosare bilingve, chiar încercări de gramatică.

1642—1647. Grigore Ureche scrie *Letopisețul Țării Moldovei*, marcînd începutul istoriografiei românești originale. Cronicarul evidențiază originea romană și unitatea poporului român și semnalează,

Scanned with OKEN Scanner

pentru prima oară, existența — în limba română — a unui fond lexical latin.

1648. Simion Ștefan, mitropolitul Transilvaniei, tipărește la Bălgrad (Alba Iulia) prima traducere integrală în limba română a *Noului Testament*. În prefață *(Predoslovie)* formulează, pentru prima oară în mod explicit, necesitatea creării unei limbi românești literare unitare și sugerează, pentru realizarea acesteia, selectarea cuvintelor pe baza valorii lor circulatorii: ...„Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sănt buni carii îmblă în toate țările, așia și cuvintele acealea sănt bune carele le înțeleg toți".

1649. Este elaborat de către ieromonahul Mardarie (Cozianul) un *Lexicon slavo-românesc*, cea mai veche lucrare lexicografică completă păstrată pînă astăzi. Manuscrisul, descoperit de episcopul Ghenadie Enăceanul, cuprindea 4 574 de termeni slavoni cu traducerea românească. Este publicat la București, în 1900, de Grigore Crețu.

1677. Miron Costin scrie, în limba polonă, *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*, descoperită de Ioan Bogdan și publicată în *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor, adunate și publicate cu traduceri și adnotațiuni* (București, 1895). Cronicarul acordă un spațiu mai larg decît în alte lucrări ale sale problemei originii latine comune, a unității de neam și de limbă a poporului român. Inserează și o listă de 87 de cuvinte românești, alăturîndu-le etimoanelor latine și încercînd astfel o primă comparație mai dezvoltată a limbii române cu latina.

1687—1701. Este redactată de către un transilvănean anonim prima lucrare lexicografică trilingvă (latină-română-maghiară) de pe teritoriul României, cunoscută sub numele de *Lexicon Marsilianum*. Este publicat în 1930, la București, de Carlo Tagliavini.

1698. Apare, la Iași, în limbile română și greacă, *Divanul sau Gîlciava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*, prima dintr-o serie de scrieri de răsunet european ale domnitorului și cărturarului umanist Dimitrie Cantemir. Personalitate de re-

Scanned with OKEN Scanner

nume universal, Dimitrie Cantemir a fost un adevărat deschizător de drumuri în cultura românească (filozofie și etică, geografie, beletristică, istorie, filozofie). La cererea Academiei de Științe din Berlin, al cărei membru fusese ales la 14 iulie 1714, scrie (1716), în limba latină, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (publicată, după moartea sa, în germană, la Hamburg, în 1769—1770, la Frankfurt și Leipzig în 1771, și în rusă, la Moscova, în 1789; prima versiune românească a fost editată de banul Vasile Vârnav la Mănăstirea Neamț, în 1825). „Putem spune cu mîndrie — scria Nicolae Iorga — că, atunci cînd apusul nu dădea decît capitole răzlețe de înșirări reci... prințul moldovean a dat cea dintîi lucrare în sensul epocei noastre, cuprinzînd, alături de descrierea fizică și politică, tot ce se referă la viața poporului însuși..., o întreagă enciclopedie..." (instituții, clase sociale, obiceiurile și ceremonialurile, religie, limbă, cultură, literatură etc.). În capitolul *Despre limba moldovenilor*, Cantemir evidențiază originea latină a românei, observă diferențierea dialectală și unele trăsături specifice graiului moldovean — între care palatalizarea labialelor. În *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir afirmă, pentru prima oară, existența unui fond lexical dac al limbii române, indicînd și cîteva exemple în acest sens. Tot în limba latină a fost scrisă și opera sa de căpetenie, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1717), prima lucrare științifică de istorie a poporului și a limbii române. Între 1719—1722 autorul a elaborat o versiune românească a lucrării, mult mai amplă decît aceea latină. Bazat pe o documentație deosebit de bogată pentru epoca respectivă (150 de autori și lucrări în 11 limbi), Dimitrie Cantemir demonstrează originea (după el, pur latină) a poporului român, continuitatea neîntreruptă pe teritoriul Daciei Traiane și după retragerea administrației și armatei romane în sec. 3 e.n., latinitatea limbii române. El se dovedește astfel un strălucit precursor al Școlii ardelene (unul din reprezentanții acesteia, Samuil Micu, poseda în 1771 *Hronicul...* lui Cantemir, ce-i va fi oferit — poate — o orientare clară și suport spiritual în lupta de propovăduire a latinității

Scanned with OKEN Scanner

românilor). Dimitrie Cantemir este și realizatorul celui dintîi vocabular românesc de neologisme, reprezentat de *Scara numerelor și cuvintelor străine tălcuitoare*, anexată de el *Istoriei ieroglifice* (1705) pentru a explica o serie de termeni (mai ales de origine latină și greacă), cei mai mulți folosiți pentru prima oară în limba română de marele cărturar însuși.

1699. Apare la Bălgrad (Alba Iulia) *Bucoavna românească*, ce poate fi considerată prima lucrare românească de ortografie. Destinată învățămîntului, prezintă slovele și semnele diacritice utilizate în scrierea chirilică românească și dă unele indicații ortografice. Lucrări similare vor fi tipărite în 1744 (Cluj), 1755 (Iași), 1771 și 1777 (Viena), 1777 (Blaj).

Circa 1700. Stolnicul Constantin Cantacuzino întocmește, probabil la solicitarea ambasadorului italian de la curtea lui Constantin Brâncoveanu, Luigi Ferdinando Marsigli, un *Lexicon italian-român* cuprinzînd termeni de limbă, termeni comuni geografici (secțiune ce constituie prima încercare românească de dicționar terminologic) și nume proprii geografice. Publicat de Carlo Tagliavini, la Cernăuți, în 1928.

— *Dictionarium valachico-latinum* (înregistrînd peste 5 000 de cuvinte), lucrare incompletă și nedefinitivată, atribuită de unii cercetători cărturarului bănățean Mihail Halici, are meritul de a fi primul dicționar bilingv, cu româna ca limbă de bază. Publicat fragmentar de B.P. Hasdeu în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie", 1891, sub numele de *Anonymus Lugoshiensis*, și integral de Grigore Crețu, în revista „Tinerimea română", în 1898, sub numele de *Anonymus Caransebesiensis*.

Sec. 17 (sfîrșitul). O primă încercare de gramatică a limbii române este întreprinsă de grămăticul muntean Staicu din Tîrgoviște. Acesta are ca model *Gramatiki slavenskia pravilnoe sintagma*, publicată în 1619 de Meletie Smotrițki, cunoscut cărturar rus.

1757. *Gramatica românească* a brașoveanului Dimitrie Eustatievici (rămasă în manuscris) constituie prima gramatică completă în limba română. Elaborată după modele străine (gramatica slavonă a

Scanned with OKEN Scanner

lui Smotriţki, izvoare greceşti şi, îndeosebi, *Elementa grammaticae latinae* a lui Gregorius Molnar — publicată şi la Cluj în 1735), lucrarea se caracterizează printr-o terminologie hibridă, definiţii greoaie, precum şi printr-o complicată organizare a materialului. Editată în 1969 de N.A. Ursu.

Sec. 18 (a doua jumătate) — sec. 19 (prima jumătate). În ţările române apar noi relaţii de producţie, cele capitaliste. În acest context economic şi social se constată fenomene culturale specifice, între care un larg proces de culturalizare a maselor desfăşurat, în primul rînd, ca urmare a iniţiativei unor cărturari luminaţi. Creşte numărul şcolilor, printre ai căror elevi se înmulţesc fiii de ţărani şi meseriaşi. Pe lîngă manualele şcolare, tipărite din necesităţi didactice, se publică masiv cărţi de „popularizare" a ştiinţei (mai ales lucrări tehnice şi calendare), majoritatea traduceri. Destinaţia lor largă le impune utilizarea unei limbi simple, accesibile, iar, pe de altă parte, conţinutul lor implică folosirea — şi astfel punerea în circulaţie — a unor cuvinte noi, adecvate comunicării progresului diverselor domenii. Pătrund astfel în limba română literară neologisme latine şi romanice. Ele înlocuiesc treptat elementele turceşti şi neogreceşti livreşti, fapt care conferă limbii un caracter mai modern şi unitar. În această perioadă se face astfel trecerea de la limba literară veche spre limba literară modernă, proces ce se va încheia după 1830. Cultivarea limbii preocupă intens pe toţi oamenii de cultură ai vremii, fiind considerată o adevărată datorie patriotică, un mijloc esenţial pentru edificarea unei culturi şi civilizaţii moderne. Valenţelor ştiinţifice şi culturale ale fenomenului, li se adaugă aceea politică în Transilvania unde, ca urmare a măsurilor de maghiarizare, menţinerea limbii naţionale devine sinonimă cu salvarea drepturilor populaţiei române, cu supravieţuirea naţiunii. Un rol deosebit de important, atît în dezvoltarea limbii literare, cît şi în dezbaterea problemelor legate de cultivarea acesteia, revine în această perioadă presei româneşti. Primele publicaţii în limba română („Curierul românesc", Bucureşti, 1829—1848; „Albina românească", Iaşi, 1829—1858, „Foaie

Scanned with OKEN Scanner

pentru minte, inimă și literatură", Brașov, 1838—1865 ș.a.) acordă un spațiu larg discuțiilor despre limbă. Prin intermediul presei are loc un larg schimb de opinii între cărturarii din cele trei provincii românești în probleme de ortoepie, ortografie și lexic românesc. Între 1836—1839 în Țara Românească și Moldova se elaborează un alfabet de tranziție alcătuit din litere latine și chirilice, al cărui principal creator este I. Heliade Rădulescu. Paralel, sînt încercate și dezbătute o serie de proiecte de sisteme ortografice cu litere latine.

1780—1828

Principalii reprezentanți ai lingvisticii românești din această perioadă (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ioan Budai-Deleanu ș.a.) aparțin *Școlii ardelene*, mișcare socială și culturală de esență iluministă, militînd pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania (inclusă din 1699 în Imperiul habsburgic). Pentru a demonstra opiniei publice europene legitimitatea drepturilor populației românești, făuritorii acestei prime mișcări culturale de amploare, fără a avea un program prestabilit, își sincronizează eforturile pentru a argumenta — în lucrări de istorie sau de exegeză filologică — romanitatea limbii și a poporului român, continuitatea sa pe teritoriul vechii Dacii. Prezente deja în operele cronicarilor moldoveni și munteni, aceste idei capătă în operele învățaților ardeleni o formulare sistematică și o documentație științifică, latinismul devenind principala armă în susținerea drepturilor poporului român la libertate și unitate națională. Convinși de importanța culturii și educației în realizarea acestui deziderat, cărturarii ardeleni devin adevărați misionari ai învățămîntului românesc, inițiază dezbaterile asupra procesului de cultivare a limbii române, militînd pentru transformarea acesteia într-un instrument adecvat științei moderne (scrierea cu litere latine,

Scanned with OKEN Scanner

îmbogățirea vocabularului, stabilirea unor norme literare de exprimare). O activitate asiduă desfășoară reprezentanții Școlii ardelene pentru introducerea alfabetului latin în scrierea limbii române, alfabet considerat o dovadă pregnantă a latinității limbii, un mijloc eficient de demonstrare a înrudirii românei cu „cele mai nobile și culte limbi din Europa".

1779. Este tipărită la Viena, cu litere latine, *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin* (nesemnată), aparținînd lui Samuil Micu, lucrare fundamentală pentru istoria ortografiei românești, în care, pentru prima oară, este prezentat un sistem ortografic integral bazat pe alfabetul latin, recomandat pentru scrierea limbii române. Prima lucrare ortografică a Școlii ardelene.

1780. Prima gramatică românească tipărită (Viena), *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, reprezintă un adevărat act de naștere al lingvisticii și filologiei românești. Utilizarea terminologiei și clasificărilor gramaticii latine conferea lucrării o claritate și valabilitate incomparabil superioare gramaticilor anterioare, elaborate, majoritatea, după modele slave. Demonstrînd ascendența latină (clasică, după autori) a limbii române (militînd, în acest sens, pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin și adoptarea unei ortografii etimologice), lucrarea lui Micu și Șincai, scrisă în latină — limbă de cultură internațională —, oferea lumii științifice europene argumentul necesar încadrării românei în grupul romanic, alături de italiană, franceză, spaniolă etc.

1787. Apare, în două ediții, la Rîmnic și la Viena, lucrarea lui Ienăchiță Văcărescu, *Observații sau băgări-dă-samă asupra regulelor și orînduelelor gramaticii românești*, realizată după modele grecești și italienești, în care este evidențiată, pentru prima oară, existența genului neutru în limba română. Considerînd, în spiritul veacului, gramatica drept disciplină care cuprinde nu numai norme ale exprimării, ci și ale artei poetice, autorul include numeroase elemente de metrică și prozodie. Sub aspectul

Scanned with OKEN Scanner

grafiei utilizate, lucrarea constituie prima încercare de simplificare a alfabetului chirilic aplicat la limba română.

1812. Apare la Buda (reeditată în 1834 și în 1883) *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior, prima lucrare de istorie românească tipărită, susținînd originea pur latină a românilor. În anexa *Pentru începutul limbei românești*, autorul exprimă ideea descendenței limbii române din latina populară. — Ion Budai-Deleanu scrie *Fundamenta grammatices linguae romanicae seu ita dictae valachicae*. Varianta românească a lucrării, mult îmbogățită, *Temeiurile gramaticii românești* (1815—1820), rămasă, ca și cea latină, în manuscris, se distinge în primul rînd prin moderna terminologie utilizată. Netipărită, lucrarea lui Ion Budai-Deleanu nu a fost cunoscută și, din păcate, nu a putut să exercite influența pozitivă pe care o presupunea. Nepublicată va rămîne și valoroasa sa lucrare lexicografică, *Lexiconul românesc-nemțesc* (terminat în 1818), concretizînd activitatea de aproape patru decenii a autorului în acest domeniu. La cele circa 10 000 de cuvinte înregistrate, rezultat al „fișării" unui număr apreciabil de texte literare vechi și contemporane, autorul indică sensurile în ordine istorică, categoria gramaticală, diminutivele și augmentativele, sinonimele și variantele, expresiile și locuțiunile în care apar, răspîndirea regională etc. În *Introducerea istoricească*, pregătită ca prefață a dicționarului, autorul se detașează de purismul Școlii ardelene și, fără a contesta originea latină pură a românilor, recunoaște existența unei perioade de conviețuire între populația dacă și romană, cu implicații pe planul limbii. Cuvintelor nelatine din vocabularul românesc el le atribuie o origine dacă.

1825. Apare la Buda, sub redacția lui Ioan Teodorovici și a lui Alexandru Teodori, *Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu...* cunoscut mai ales sub denumirea de *Lexiconul de la Buda*. Rod al eforturilor succesive, de peste treizeci de ani, a șase autori (Samuil Micu, Petru Maior, Vasile Coloși, Ioan Corneli, Ioan Teodorovici și Alexandru Teodori), el constituie primul mare dicționar al limbii române, explicativ și etimologic. În afară de indi-

Scanned with OKEN Scanner

caţiile etimologice (exagerat latinizante), dicţionarul consemnează, în ordine istorică, sensurile cuvintelor, precum şi formele lor flexionare, expresiile şi locuţiunile în care apar, marcînd începuturile lexicografiei româneşti moderne. Un mare merit al lucrării îl constituie îmbogăţirea vocabularului limbii române literare, prin includerea a numeroase neologisme, mai ales latine şi romanice, cele mai multe viabile. Sistemul ortografic utilizat este bazat pe acela preconizat de Petru Maior în lucrarea *Orthographia romana sive latino-valachica* (Buda, 1819), reeditată ca anexă a *Lexiconului*.

Sec. 19 (a doua jumătate). *Epoca de consolidare a principalelor stiluri funcţionale ale limbii române literare moderne. Stilul ştiinţific se cristalizează în această perioadă pe baza unei terminologii moderne, calchiată sau împrumutată după modele occidentale romanice, în special franceze. Stilul administrativ dobîndeşte autonomie terminologică şi îşi consolidează structura sintactică. Prin marii scriitori ai epocii, limba română literară îşi formează limbajul poetic, definitoriu pentru stilul beletristic, ilustrat prin marii creatori de literatură care integrează cultura naţională românească în patrimoniul universal: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale ş.a. În această perioadă, ca o încununare a tuturor dezbaterilor şi disputelor anterioare, sînt create sistemele ortografice oficiale.*

1828—1870

Marcată de apariţia renumitei *Gramatici româneşti* a lui Ion Heliade Rădulescu şi a primului volum din *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, aparţinînd lui A. Cihac, activitatea lingvistică a acestei perioade se desfăşoară în strînsă legătură cu evoluţia generală a societăţii româneşti. În această etapă, prin înfăptuirea statului naţional unitar (1859), se pun bazele economice, social-politice şi culturale ale României moderne. Re-

Scanned with OKEN Scanner

formele inițiate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza vizează modernizarea aproape a tuturor sectoarelor vieții sociale. Cultura română iese treptat din veșmîntul turco-fanariot, racordîndu-se la suflul general european. În mod firesc, problemele limbii literare se ridică în această perioadă cu o acuitate deosebită, cu atît mai mult cu cît pericolul alterării ei devenise îngrijorător. Pe de o parte, latinismul, de sorginte ardelenească, preconizînd etimologismul ortografic și purismul gramatical și lexical, se opunea evoluției firești a limbii, amenințată astfel să se transforme într-o formație anacronică și hibridă. Pe de altă parte, introducerea abuzivă a unor formațiuni străine (mai ales de proveniență franceză) primejduia caracterul național al limbii și literaturii române. Amplele dezbateri lingvistice ce se desfășoară în această perioadă antrenează nu numai — și nu atît — oameni de știință, cît mai ales oameni de cultură și scriitori. Costache Negruzzi, Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Titu Maiorescu, Al. Papiu-Ilarian, Gheorghe Barițiu ș.a., reprezentanți ai curentului tradiționalist popular, vor avea un rol important în constituirea limbii române literare moderne, pledînd pentru perfecționarea ei pe baza limbii populare, pentru îmbogățirea prin introducerea neologismelor necesare și adecvate structurii limbii române, pentru adoptarea unei ortografii fonetice simple și clare. Curentului purist și etimologic îi revine, în schimb, meritul creării disciplinei lingvistice propriu-zise. Preocupați să evidențieze marea asemănare dintre latină și română, să reconstituie fazele evoluției limbii române pentru a reface formele inițiale „nobile", „necorupte", erudiți ca Timotei Cipariu, August Treboniu Laurian, Aron Pumnul ș.a. realizează primele lucrări românești de lingvistică romanică, gramatică istorică, dialectologie, filologie.

1828. Apare la Sibiu *Gramatica românească* a lui Ion Heliade Rădulescu. Vădind, în structura materialului și în terminologia folosită, influența unor modele occidentale, lucrarea constituie un moment notabil în procesul de codificare a limbii române. Reprezentant, în această primă etapă a activității sale, al punctu-

Scanned with OKEN Scanner

lui de vedere moderat asupra mijloacelor de perfecționare a limbii, Heliade propune — în prefață — trecerea treptată la scrierea cu litere latine (prin reducerea, într-o primă fază, a celor chirilice) și recomandă, ca mijloc de îmbogățire a vocabularului, împrumuturile adaptate spiritului limbii române.

1832. Iordache Golescu termină *Condica limbii românești*, primul dicționar explicativ complet al limbii române, rămas însă în manuscris. Lucrarea cuprinde numeroase arhaisme, regionalisme și neologisme, indică etimologiile și inserează o listă de omonime (prima în lexicografia noastră).

1833—1836. Apare la Iași lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, editat de G. Săulescu. Alte cronici și documente vechi vor fi publicate de Mihail Kogălniceanu, în „Arhiva românească" (1841—1852), și de August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu în „Magazin istoric pentru Dacia" (1845—1848).

1840. Apare la Viena *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae Romanae in utraque Dacia vigentis vulgo Vallachicae* de August Treboniu Laurian, în care este reconstruit un prototip — de fapt inexistent — al limbii române, calchiat după latina vorbită în epoca lui Traian, considerată de autor neschimbată de-a lungul timpului. Transformările ulterioare urmau a fi eliminate în procesul de cultivare a limbii. Propunînd o limbă artificială, lucrarea nu a putut avea nici un rezultat practic. Prin pertinentele observații de filologie comparată, ea se înscrie însă ca un moment remarcabil în dezvoltarea științei lingvistice românești.

1848. Ioan Maiorescu publică în revista „Foaie pentru minte, inimă și literatură", condusă de G. Bariț, *Studii asupra limbei române* (continuate în septembrie și octombrie 1850), în care sînt tratate probleme de istorie a limbii române, de romanistică și — pentru prima oară în lingvistica românească — de indo-europenistică. În *Studiile* sale I. Maiorescu combate, între altele, teoria lui Filaret Scriban referitoare la originea sarmată a româ-

Scanned with OKEN Scanner

nilor și la înrudirea lor cu slavii, ca și pe aceea a lui J.K. Schuller despre originea gotică a limbii române.

1849, febr. 28. Se inaugurează, pe lîngă Institutul de studii filozofice din Cernăuți, prima catedră de limba și literatura română aprobată de autoritățile habsburgice în Bucovina. Cursul este ținut de cărturarul de origine ardeleană Aron Pumnul.

1854. Apare la Blaj lucrarea lui Timotei Cipariu *Elemente de limbă română după dialecte și monumente vechi*, primul studiu mai amplu de gramatică istorică românească, deschizînd, prin aplicarea — pentru prima dată în lingvistica românească — a metodei comparative istorice, largi perspective studiului istoric al limbii. Elemente de fonetică istorică sînt prezente și în *Crestomatie sau Analecte literare*, antologie de texte literare (manuscrise sau tipărituri) din sec. 16—1830, publicată de el în 1858 și care, deși incompletă, reprezintă o primă încercare de istorie a literaturii noastre vechi și de studiere filologică a textelor respective.

1858, 1859. Eforiile Școalelor din Muntenia și Moldova decid introducerea generală, în școli, a alfabetului latin.

1860. Din ordinul lui Ion Ghica, prim-ministru al Țării Românești, în Principatele Unite se declară alfabetul latin ca singurul oficial. În același an, acesta devine oficial și general și în Transilvania. Pînă în 1881, însă, atît în Principatele Unite, cît și în Transilvania, alfabetul chirilic continuă să fie folosit în textele bisericești ortodoxe.

— Timotei Cipariu publică, la Blaj, *Elemente de poetică. Metrică și versificațiune*, prima lucrare românească originală de poetică (*Regulile sau gramatica poeziei*, tipărită în 1831 la București de Ion Heliade Rădulescu, cuprindea traduceri după autori francezi).

— **oct. 27.** La propunerea lui Mihail Kogălniceanu, prim-ministru al Moldovei, se înființează Universitatea din Iași, a cărei secțiune literară se transformă, în 1865, în Facultatea de litere și filozofie. În cadrul acesteia se țin primele cursuri de filologie clasică (profesor: Ioan Caragiani). În 1893, se înființează catedra de istoria limbii române și filologie al cărei titular va fi,

Scanned with OKEN Scanner

timp de 40 de ani, Alexandru Philippide, întemeietorul şcolii lingvistice ieşene. Printre reprezentanţii de prestigiu ai acestei şcoli: Alexandru Philippide, Ilie Bărbulescu, Theofil Simenschy, Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu ş.a.

1864, iul. 4/16. Printr-un decret dat de Alexandru Ioan Cuza, la propunerea ministrului învăţământului şi cultelor, Dimitrie Bolintineanu, se înfiinţează Universitatea din Bucureşti. Fosta Şcoală superioară de litere (întemeiată în 1863) devine Facultatea de litere şi filozofie a Universităţii, avînd ca decan şi profesor de limba latină pe August Treboniu Laurian. Începînd cu anul şcolar 1874/1875 se iniţiază un curs liber de filologie comparată ţinut de Bogdan Petriceicu Hasdeu, care va fi titularul catedrei cu acelaşi nume între 1878—1907. Abia în 1897/1898 se introduce cursul de istoria limbii şi literaturii române — ţinut de Ovid Densusianu (din 1901 titularul catedrei de filologie romanică cu privire specială asupra limbii române). În cadrul Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti se va dezvolta o puternică şcoală lingvistică ilustrată de nume ca: Ion-Aurel Candrea, Alexandru Rosetti, Tache Papahagi, Alexandru Graur, Jacques Byck, Ion Coteanu, Boris Cazacu, Emanuel Vasiliu ş.a.

1866. Timotei Cipariu tipăreşte lucrarea *Principia de limba şi de scriptura*, cuprinzînd principiile ortografiei etimologiste, considerată de autor drept unicul mijloc de unificare a limbii literare. — Se înfiinţează, la Bucureşti, Societatea Literară Română (devenită în 1867 Societatea Academică Română, iar în 1879 — Academia Română). Societatea îşi fixează ca prime obiective elaborarea ortografiei, gramaticii şi dicţionarului limbii române, instrumente indispensabile în activitatea de promovare a ştiinţei şi culturii. Începînd din 1867, editează revista „Anale", care apare, cu unele întreruperi şi schimbări de titlu, pînă astăzi. — În lucrarea sa *Despre scrierea limbei române* (Iaşi), Titu Maiorescu combate atît etimologismul ciparian, cît şi fonetismul radical susţinut de Aron Pumnul şi recomandă principiul orto-

Scanned with OKEN Scanner

grafic conform căruia notarea sunetelor trebuie făcută pe baza funcției acestora în procesul de comunicare. Evidențiind diferența dintre „sunetul logic" și „produsul brut al gîtlejului", Titu Maiorescu se dovedește un precursor al modernei teorii și distincții fonologice între fonem (invariantă) și sunet (una din variantele unui fonem). Sistemul alfabetic propus de Maiorescu, utilizat în revista „Convorbiri literare", va fi adoptat — în liniile lui generale — de toți scriitorii din a doua jumătate a sec. 19 și folosit, cu unele modificări, ca bază a primei ortografii academice cu aplicare în toate instituțiile de cultură din țară (1881).

1867, ian. 1. Apare la Blaj (tipărit la Sibiu), „Archivu pentru filologia și istoria" (pînă în nov. 1871 și un număr unic în 1872, 25 mai, în total 40 de numere), prima revistă românească de filologie, editată de Timotei Cipariu. În revistă sînt publicate articole de filologie și istorie aparținînd lui Cipariu (cîteva sînt semnate de Ioan Micu Moldovan), precum și numeroase documente privitoare la istoria politică și culturală a românilor (mai ales a Transilvaniei).

1869. Apare la București partea I, *Analitica*, a primei gramatici academice românești, *Gramatica limbii române* a lui Timotei Cipariu lucrare premiată la concursul instituit de Societatea Academică Română (partea a II-a, *Sintetica*, în 1877). În ciuda orientării latiniste a autorului, gramatica sa, descriptivă și normativă, cu vaste incursiuni istorice și dialectale, a reprezentat, la data apariției, cea mai științifică și cea mai modernă lucrare românească de acest fel apărută pînă atunci.

— Este adoptată, de către Societatea Academică Română, dominată de partizanii curentului latinist, o ortografie etimologistă, pe baza proiectului întocmit de Ion Heliade Rădulescu, Alexandru Roman și Ioan C. Massim. În semn de protest, Titu Maiorescu demisionează.

Scanned with OKEN Scanner

1870—1918

Sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20 reprezintă una dintre cele mai importante etape în evoluția lingvisticii românești, constituită acum ca disciplină autonomă, cu obiect propriu, diferențiată de ramurile înrudite și diversificată ca preocupări. Curentul latinist, dominant în perioada anterioară, își pierde acum autoritatea; în domeniul ortografiei se impune definitiv fonetismul. Pierzîndu-și destinația strict utilitară, de făuritoare ale unor norme și structuri lingvistice considerate corecte, lucrările apărute în această perioadă sînt dominate de un spirit modern, de necesara obiectivitate științifică. Buni cunoscători ai lingvisticii europene, B.P. Hasdeu, A. Cihac, Al. Lambrior, M. Gaster, Al. Philippide, H. Tiktin ș.a. pun bazele lingvisticii românești moderne. O dezvoltare deosebită cunoaște, de asemenea, filologia, pentru care această perioadă este considerată o adevărată „epocă de aur". Se publică masiv texte vechi și se întreprinde, cu foarte bune rezultate, studiul lor filologic.

1870. Apare la Frankfurt pe Main vol. I *(Eléments latins comparés avec les autres langues romanes)* din *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* (vol. II, *Eléments slaves, magyars, turcs, grecs modernes et albanais*, 1879) de Alexandru Cihac. Primul dicționar românesc consacrat exclusiv etimologiilor, lucrarea lui Cihac, distinsă în 1880 cu premiul „Volney" al Institutului Franței, a marcat un substanțial progres în studiul etimologiei. Capitolele referitoare la elementul latin moștenit, la elementul turcesc și slav își păstrează și astăzi valabilitatea.

1870—1881. Apar la București cele trei volume din *Cuvente den bătrîni* de B.P. Hasdeu, lucrare de importanță excepțională în istoria filologiei și a lingvisticii românești. Volumele I, *Limba română vorbită între 1550—1600* (1870) și II, *Cărțile poporane ale românilor* (1879), distinse de Academie cu premiul „I. Heliade Rădulescu" (1880), reprezintă o ediție de texte vechi — documente de limbă

Scanned with OKEN Scanner

vorbită și cărți populare — de o mare utilitate pentru cunoașterea particularităților fonetice, gramaticale și lexicale ale limbii române vechi. Textele — reproduse în alfabet chirilic și în transliterare — sînt însoțite de bogate comentarii istorico-literare și de minuțioase explicații lingvistice. Publicată în vol. III, *Principie de lingvistică* (1881) reprezintă prima lucrare românească de lingvistică generală, apărută concomitent, dar independent de lucrarea cu același titlu a lui Hermann Paul. Aici este formulată pentru prima dată, în mod argumentat, teoria circulației cuvintelor — cea mai importantă contribuție a lui Hasdeu în domeniul lingvisticii generale — potrivit căreia valoarea unei forme lingvistice este direct dependentă de circulația ei în limbă. Pe baza acestui principiu — replica Hasdeu lui Cihac — se poate caracteriza corect structura unei limbi. Autorul abordează, de asemenea, probleme de terminologie și metodologie lingvistică, evidențiază caracterul specific al obiectului științei lingvistice, relațiile acesteia cu celelalte discipline.

1872, oct. 12. Prin decret imperial, se înființează Universitatea din Cluj — de limbă maghiară — în cadrul căreia, ca urmare a eforturilor oamenilor de cultură români din Transilvania, este organizată și o catedră de limba și literatura română, al cărei titular este dr. Grigore Silași.

1873—1877. Apare *Dicționarul limbii române* (București, 3 vol.), elaborat de A. Treboniu Laurian, I.C. Massim, I. Hodoș și G. Barițiu, lucrare patronată de Academia Română. Bogăția lexicală (circa 50 000 de cuvinte — cel mai bogat dicționar românesc pînă la *Dicționarul limbii române moderne* din 1958), acuratețea definițiilor, corecta exemplificare a sensurilor — calități deosebite ale dicționarului, sînt umbrite de ideea purificării limbii prin eliminarea cuvintelor de origine nelatină (grupate de autori într-un volum separat, *Glossariu*) și mai ales de exagerata ortografie etimologică.

1875. Apare la București lucrarea profesorului G.L. Frollo, *O nouă încercare de soluționare a problemului ortografic*, pledoarie, cu

Scanned with OKEN Scanner

argumente ştiinţifice, pentru aplicarea principiului fonetic în ortografie. Lucrarea va facilita acceptarea ortografiei maioresciene de către Academia Română în 1881.

— **oct. 4.** Se deschid cursurile Universităţii din Cernăuţi, înfiinţată prin decret imperial dat de Franz Iosif. Catedra de limba şi literatura română, constituită ca urmare a străduniilor oamenilor de cultură români, este suplinită de I.G. Sbiera, profesor din 1880. Din 1906 pînă în 1919, catedra este ocupată de Sextil Puşcariu în calitate de profesor extraordinar.

1881. Reforma ortografică înfăptuită de Academia Română, pe baza raportului unei comisii formată din T. Maiorescu, V. Alecsandri, Al. Odobescu, B.P. Hasdeu ş.a., adoptă un sistem ortografic bazat pe un fonetism moderat.

1882. Alexandru Lambrior publică, la Iaşi, *Carte de citire. Cu o introducere asupra limbei româneşti* (ed. a II-a, 1890; ed. a III-a, 1893), cea mai populară crestomaţie de texte vechi româneşti (sec. 16—18). Introducerea, alături de articolele aceluiaşi autor din revista „Romania", constituie judicioase schiţe de istoria limbii române.

1886—1895. Apare la Bucureşti *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, elaborat, la solicitarea Academiei, de B.P. Hasdeu şi menit a constitui proiectatul „dicţionar academic" (după „eşecul" lucrării lui Laurian şi Massim). Realizat după o concepţie proprie a autorului, potrivit căreia „un dicţionar e dator, după putinţă, a împinge cercetările pînă la acea margine extremă, căci ţinta lui este de a ne împărtăşi, în istoria fiecărui cuvînt, geneza totală a unei asociaţiuni de idei", gîndit deci ca o adevărată enciclopedie a culturii şi civilizaţiei populare româneşti, din *Etymologicum* nu au putut apărea decît trei volume (1886, 1887, 1893, de la *A* pînă la cuvîntul *bărbat*). Dintr-un al patrulea volum nu a publicat decît introducerea (1895) — de fapt un studiu de istorie intitulat *Negru Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile statului Ţării Româneşti* (1230—1380). O mare parte din vocabularul arhaic şi popular — predominant în lucrare — era rezul-

Scanned with OKEN Scanner

tatul anchetei dialectale prin corespondență — prima în România — întreprinsă de Hasdeu și cuprinzînd o rețea de peste 700 puncte. Fără a respecta procedee lexicografice riguroase, fiecare articol cuprindea etimologia și definiția cuvîntului, precum și o amplă parte enciclopedică cu fapte de filologie, istorie, istorie literară, folclor, etnografie, sociologie, geografie etc., constituindu-se astfel într-o monografie a noțiunii.

1887. Lazăr Șăineanu publică, la București, *Încercare asupra semasiologiei limbii române. Studie istorice despre transițiunea sensurilor*, prima sinteză de semantică din lingvistica europeană, care precede cu 10 ani lucrarea *Essai de sémantique* a lui Michel Bréal — considerat întemeietorul semanticii.

1891. H. Tiktin publică la București *Gramatica română* (I. *Etimologia*, II. *Sintaxa*), concepută ca manual pentru învățămîntul mediu. Rigoarea științifică a prezentării și interpretării faptelor de limbă contemporană (deseori prin apel la evoluția lor istorică) a conferit lucrării un caracter științific, precum și o utilitate neîntreruptă pînă la apariția, în 1954, a *Gramaticii limbii române*, elaborată sub egida Academiei.

— Apare cea mai importantă antologie de texte vechi românești, *Chrestomatie română* (2 vol., Leipzig — București), realizată de Moses Gaster. Instrument de lucru indispensabil pentru studierea istoriei limbii române, lucrarea reproduce — cu o mare acuratețe — în alfabetul chirilic originar, fragmente din peste 200 de texte religioase, istorice, de literatură populară etc., menite a ilustra „mersul gradat al dezvoltării limbii românești".

1893. Se înființează la Leipzig, cu sprijinul statului român, Institutul de limbă română, condus de romanistul german Gustav Weigand, autorul primelor studii sistematice asupra dialectelor și graiurilor românești. Unul dintre cele mai importante centre străine pentru studiul limbii române, institutul a numărat printre elevii săi reputați lingviști români și străini între care: Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Kristian Sandfeld, A. Byhan ș.a. Între 1894 și 1921 este editat, ca organ al institutului, „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Roma-

nisches Seminar)", în care au fost publicate numeroase studii asupra limbii române.

1896. Lazăr Şăineanu publică la Bucureşti *Dicţionar universal al limbii române*, prima lucrare lexicografică de o largă destinaţie, înregistrînd mai ales cuvinte din vocabularul literar şi uzual (circa 23 000), însoţite de definiţii concise şi relevante, contexte semnificative şi (cînd sînt indicate) corecte etimologii. Începînd cu ediţia a II-a, 1908 (pînă în 1943 au apărut opt ediţii), autorul adaugă şi o secţiune, mai redusă, de nume proprii (7 000).

1897. Nemulţumită de ritmul lent al redactării dicţionarului academic de către B.P. Hasdeu, Academia hotărăşte întreruperea lucrării şi încredinţează această sarcină lui Al. Philippide. Şi de această dată prea vast, planul lucrării din care, pînă în 1905, Philippide redactează literele A, B, C şi o parte din D, va fi respins de Academie.

1898—1904. Apare la Sibiu *Enciclopedia română*, primul dicţionar enciclopedic cu caracter general şi universal din lexicografia românească. Iniţiată de Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român (ASTRA) şi elaborată sub conducerea publicistului Corneliu Diaconovici, *Enciclopedia...* a fost realizată prin colaborarea a peste 170 de oameni de cultură din toate provinciile româneşti, precum şi a unor cărturari străini (Titu Maiorescu, Ovid Densusianu, Grigore Antipa, Dimitrie Onciul, I. Urban-Jarník, Gustav Weigand ş.a.). Bogăţia (40 000 de articole, nume comune şi proprii dispuse alfabetic) şi corectitudinea informaţiilor, ponderea însemnată a realităţilor româneşti, accesibilitatea sînt merite care determină larga circulaţie şi epuizarea rapidă a lucrării. La Expoziţia ştiinţifică din 1903 de la Bucureşti a fost distinsă cu Medalia de aur.

1900. Apare la Bucureşti lucrarea lui Lazăr Şăineanu *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române*. I. *Introducerea*, II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*. Bogăţia faptelor de limbă şi corecta interpretare conferă lucrării calităţi deosebite, rămînînd pînă astăzi una dintre cele mai bune surse de in-

Scanned with OKEN Scanner

formație pentru această temă. Cu unele completări, a fost reeditată la Paris în 1902.

1901. Ovid Densusianu publică la Paris vol. I, consacrat limbii latine și influențelor exercitate asupra ei, *Les origines* (reprodus apoi fotografic în 1929), din *Histoire de la langue roumaine*, prima istorie științifică a limbii române. Vol. II, *Le seizième siècle*, este publicat în fascicole între 1914 și 1938.

1902—1903. În revista franceză „La parole", Iosif Popovici publică primul studiu de fonetică experimentală asupra limbii române, *Recherches expérimentales sur une prononciation roumaine*. În limba română, prima lucrare de fonetică experimentală, datorată de asemenea lui I. Popovici, apare în 1921 la Cluj — *Fiziologia vocalelor românești ă și î*.

1903—1944. Operă de sinteză în domeniul bibliografiei, *Bibliografia românească veche*, elaborată de Ioan Bianu (împreună cu Nerva Hodoș — primele două volume — și cu Dan Simonescu — ultimele două), constituie un inventar exhaustiv al tipăriturilor realizate pe teritoriul românesc între 1508 și 1830. Același autor, cu ajutorul lui P. Caracaș și G. Nicolăiasa, publică între 1907—1933 *Catalogul manuscriselor românești* (primele 3 vol.) și, în 1931, cu ajutorul lui N. Hodoș și Al. Sadi-Ionescu, *Bibliografia publicațiilor periodice românești* (pînă la 1906).

1904. O nouă reformă ortografică a Academiei Române, rezultat al activității unei comisii formată din N. Quintescu, T. Maiorescu, I. Negruzzi, O. Densusianu și I. Bianu, introduce numeroase elemente de scriere fonetică, fără a reuși înlăturarea totală a trăsăturilor etimologizante.

1905. Este întemeiată la București, de către O. Densusianu, Societatea filologică, prima asociație românească de acest fel, printre ai cărei membri se numără: S. Pușcariu, I.A. Candrea, P. Papahagi, I. Popovici, H. Tiktin, I. Bărbulescu ș.a. În „Buletinul Societății filologice" (1905—1907, an în care asociația își încetează activitatea) s-au publicat articole pe teme de istoria limbii, lexicologie, fonetică, folclor, care au constituit obiectul comunicărilor și dezbaterilor organizate în cadrul Societății.

Scanned with OKEN Scanner

1906. Sarcina elaborării dicționarului limbii române revine lui Sextil Pușcariu, care, din 1919, publică, cu un colectiv de la Muzeul limbii române, pînă în 1944, trei volume și trei fascicule cuprinzînd literele A—C, F—L (pînă la cuvîntul *lojniță*) și o fasciculă din litera D.

— Sextil Pușcariu publică, la București, vol. I *(Texte)* din *Studii istroromâne* (vol. II — *Introducere, Gramatică, Caracterizarea dialectului istroromân*, 1926 și vol. III — *Bibliografia critică. Listele lui Bartoli. Texte inedite. Glosare*, 1929). Rod al colaborării cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan, lucrarea reprezintă și astăzi cea mai bună și mai dezvoltată monografie asupra istroromânei.

1907—1914. Apare la București *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementul latin (A — putea)* elaborat de O. Densusianu și I.A. Candrea. Deși neterminată, lucrarea constituie unul din instrumentele de lucru fundamentale pentru studierea elementului latin al limbii române.

1909. Gustav Weigand editează, la Leipzig, *Linguistischer Atlas des daco-romanischen Sprachgebietes*, primul atlas lingvistic român și unul dintre primele din lume. Rezultat al anchetelor întreprinse de Weigand între 1895—1905 în 752 de localități din nordul și sudul Dunării, pe baza unui chestionar de 114 întrebări, atlasul său cuprindea 48 de hărți fonetice.

Sec. 20 (prima jumătate). *Epoca de generalizare, în toate cele trei provincii istorice românești, mai ales după 1918, a normelor unice supradialectale ale limbii române literare moderne. Prin modernizarea organizării statale, prin dezvoltarea complexă a științei și prin înflorirea literaturii artistice, limba română literară modernă se constituie ca o formă de expresie a unei originale și multilaterale culturi naționale ale cărei valori sînt tot mai mult recunoscute pe plan internațional. Reformele ortografice academice din 1904, 1932 și 1953 impun, definitiv, scrierea cu litere latine bazată pe principiul fonetic.*

Scanned with OKEN Scanner

Fundamentată ca disciplină științifică în etapa anterioară, lingvistica românească cunoaște, între cele două războaie mondiale, o dezvoltare deosebită. Desăvîrșirea unității statului național român (1918) contribuie la lărgirea cadrului organizatoric al cercetării prin mărirea numărului școlilor de toate gradele. Acum își desfășoară activitatea cele trei mari școli lingvistice românești: cea de la Cluj — sub conducerea lui Sextil Pușcariu, cea de la București — sub conducerea lui Ovid Densusianu și cea de la Iași — sub conducerea lui Alexandru Philippide, un loc de frunte revenind școlii lingvistice clujene. Activitatea științifică își lărgește cadrul prin crearea, pe lîngă universități, a unor institute de lingvistică (București, Cluj, Iași, Cernăuți), în ale căror anuare sau reviste de specialitate („Dacoromania", „Grai și suflet", „Bulletin linguistique", „Buletinul Institutului de filologie română Alexandru Philippide", „Codrul Cosminului") își găsesc o amplă dezbatere numeroase probleme de lingvistică. Noi discipline filologice devin obiect de studiu în universități (filologie romanică, dialectologie, fonetică experimentală ș.a.). În această perioadă sînt inițiate și realizate opere monumentale ale lingvisticii românești, între care: *Dicționarul limbii române* și *Atlasul lingvistic român*.

1919. Reorganizarea Universității din Cluj, transformarea ei într-o instituție românească de învățămînt superior, bine organizată, dotată cu un personal valoros are consecințe fericite și pe planul cercetării lingvistice. Printre primii profesori de la catedrele de lingvistică și filologie se numără personalități de prim ordin între care: Sextil Pușcariu (transferat de la Universitatea din Cernăuți), Nicolae Drăganu, Theodor Capidan, Vasile Bogrea, Iosif Popovici, Nicolae Bănescu ș.a. Pe lîngă Universitate se înființează Muzeul limbii române condus de Sextil Pușcariu,

Scanned with OKEN Scanner

primul institut de cercetări lingvistice din țară, în cadrul căruia sînt inițiate și realizate lucrări fundamentale, între care *Dicționarul limbii române*, vechi deziderat al Academiei, și *Atlasul lingvistic român*. Buletinul institutului, „Dacoromania", a constituit cea mai bună publicație de specialitate a epocii. Pentru primele trei volume ale revistei, Muzeul limbii române este distins în 1924 cu premiul „Bibesco" al Societății de lingvistică din Paris.

1923. Apare la Iași vol. I din lucrarea lui Alexandru Philippide, *Originea românilor* (vol. II — 1927). Menită a studia originea poporului român prin cercetarea evoluției limbii, lucrarea analizează un vast material oferit de inscripții, operele scriitorilor antici, compararea dialectelor românești sud-dunărene cu dacoromâna și a acesteia cu albaneza etc.

— Pe lîngă seminarul de filologie romanică al Facultății de litere și filozofie din București, condus de Ovid Densusianu, se organizează Institutul de filologie și folclor (care își desfășoară activitatea pînă în 1938). Institutul va edita revista „Grai și suflet" (7 vol. pînă în 1937), printre ai cărei colaboratori s-au numărat, în afară de directorul ei (Ovid Densusianu), Ion-Aurel Candrea, Tache Papahagi, Alexandru Rosetti ș.a. Sub auspiciile Institutului au apărut importante lucrări de lingvistică (mai ales dialectologie) și folclor între care: *Graiul din Țara Oașului* (1907) de I.A. Candrea, *Graiul din Țara Hațegului* (1915) și *Poezia păstorească* de O. Densusianu, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des Archives de Bistritza* (1926) de Al. Rosetti ș.a.

1924. Iorgu Iordan publică vol. I din *Rumänische Toponomastik* (Bonn und Leipzig; vol. II și III, 1926). O variantă românească apare la București în 1952 — vol. I și în 1963 — integral, sub titlul *Toponimia românească*. Lucrare fundamentală asupra toponimelor formate în limba română, cu bogate incursiuni în istoria poporului și a limbii române.

— Apare la Cernăuți, pînă în 1940, „Codrul Cosminului", revistă a Institutului de istorie și limbă, în paginile căreia au

Scanned with OKEN Scanner

publicat E. Herzog, Al. Procopovici, Leca Morariu, G. Nandriș, I. Bacinschi ș.a. În același oraș, Al. Procopovici va înființa „Revista filologică" (1927—1928), consacrată problemelor de lingvistică.

1925. Theodor Capidan publică, la București, *Meglenoromânii*, I. *Istoria și graiul lor*. Următoarele două volume cuprind *Literatura populară la meglenoromâni* (1928) și un *Dicționar meglenoromân* (1935). Acestei lucrări fundamentale pentru dialectologia românească, cea mai bună monografie asupra meglenoromânei, i se adaugă, în 1932, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, de același autor.

1931. Apare la București *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*, mic „Larousse" românesc alcătuit din două secțiuni între care este intercalată o coală de locuțiuni. Prima secțiune reprezintă un *Dicționar al limbii române din trecut și de astăzi* realizat de I.A. Candrea și a constituit, pînă la apariția *Dicționarului limbii române moderne* (1958), cel mai bun dicționar explicativ al limbii române. La cele 43 269 cuvinte se indică etimologia, variantele lexicale și de pronunțare, domeniile cărora le aparțin. Aceste informații sînt urmate de o merituoasă parte explicativă cu elemente enciclopedice. A doua secțiune, intitulată *Dicționar istoric și geografic universal*, elaborată de Gh. Adamescu, cuprinde circa 12 000 de nume proprii, mai ales românești. Articolele, tratate strict factologic, fără estimări valorice și cu multe date inexacte sau incomplete, sînt inferioare celor din prima parte și au fost repede depășite.

1932. Apare la Iași *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice* de Iorgu Iordan, lucrare devenită clasică pentru romanistică (o ediție engleză în colab. cu John Ohn în 1937, una germană în colab. cu W. Behner în 1962, una spaniolă în colab. cu M. Alvar în 1967, o a doua ediție engleză — reelaborată de Rebeca Possner în 1970). Lucrarea (reeditată în 1962) cuprinde un excurs asupra mișcării principalelor curente ale acestei discipline, școlilor și personalităților proeminente.

Scanned with OKEN Scanner

1933. Apare la Bucureşti, anual (pînă în 1948), „Bulletin linguistique", organ al Laboratorului de fonetică experimentală întemeiat şi condus de Al. Rosetti, revistă deschisă studiilor şi cercetărilor din toate ramurile lingvisticii.

1934. Apare la Iaşi (pînă în 1945) „Buletinul Institutului de filologie română «Alexandru Philippide»", sub conducerea lui Iorgu Iordan. În revistă sînt publicate îndeosebi studii şi articole de lingvistică românească, cele mai multe consacrate diferitelor aspecte ale limbii contemporane.

1938. Începe să apară la Bucureşti *Istoria limbii române* de Al. Rosetti, a doua lucrare de sinteză a istoriei limbii române după aceea a lui O. Densusianu (vol. I — *Limba latină* şi vol. II — *Limbile balcanice;* vol. III — *Limbile slave meridionale*, 1940; vol. IV — *Româna comună*, 1941; vol. VI — *Limba română în secolul al XVI-lea*, 1964; vol. V — *Limbile vecine*, 1966. Reeditată într-un volum în 1968). Lucrarea prezintă, clar şi succint, evoluţia limbii române de la începuturi pînă în sec. 17. Beneficiind de o informare bogată şi adusă la zi, constituie o lucrare de referinţă indispensabilă pentru studierea limbii române.

— Începe să apară *Atlasul lingvistic român*, iniţiat şi condus de Sextil Puşcariu în cadrul Muzeului limbii române din Cluj. Conceput în două părţi (ALR I, ALR II), cuprindea rezultatele a două anchete diferite. Partea I urma să înregistreze rezultatele anchetei efectuate de Sever Pop în 301 localităţi, cu un chestionar de 2 200 întrebări, iar cea de-a doua răspunsurile la un chestionar de 4 800 de întrebări folosit de Emil Petrovici în anchetarea a 85 de localităţi. Completîndu-se reciproc, cele două anchete, efectuate cam în acelaşi timp (1929—1938), asigurau o imagine completă şi detaliată a realităţii lingvistice româneşti. Au fost anchetate şi 11 localităţi pentru dialectele sud-dunărene ale limbii române, precum şi 15 localităţi bilingve, în vederea studierii influenţei reciproce dintre limba română şi limbile naţionalităţilor conlocuitoare. O inovaţie românească a constituit-o introducerea, în ambele serii, a hărţilor colorate, de sin-

Scanned with OKEN Scanner

teză. Proiectat în 10 volume (6 pentru partea I și 4 pentru partea a II-a), din *Atlas* au apărut, pînă în 1944, 2 volume mari cu răspunsurile transcrise pe hărți în dreptul fiecărei localități și 2 volume mici de hărți colorate din partea I (1938—1942). Din partea a II-a au fost publicate un volum mare și un *Supliment*, un volum colorat și un volum de *Texte dialectale* (1940—1943). Publicarea *Atlasului* a fost reluată în 1956, sub conducerea lui Emil Petrovici, apoi a lui Ion Pătruț (pînă în 1972 au apărut 7 volume mari și 3 mici de hărți colorate).

1940. Apare la București vol. I, *Privire generală*, din lucrarea lui Sextil Pușcariu *Limba română* (vol. II apare postum în 1959; în 1943 apare la Leipzig versiunea germană *Die rumänische Sprache, ihr Wesen und ihre Prägung*). Introducere teoretică și istorică în studiul limbii române și al dialectelor ei, vol. I, urmat de vol. II, *Rostirea*, consacrat foneticii și fonologiei descriptive și istorice, urmau ca, împreună cu alte patru, să constituie o adevărată enciclopedie a limbii române.

Sec. 20 (a doua jumătate). *Epoca de generalizare a limbii literare la toate categoriile sociale de vorbitori români ca urmare a înlăturării analfabetismului și a introducerii învățămîntului obligatoriu și gratuit, acțiuni proprii marii revoluții culturale înfăptuite de P.C.R. după Eliberare. Expresie a unei culturi în plin proces de înnoire, limba română literară actuală se îmbogățește și se perfecționează necontenit, căutînd cele mai adecvate forme, supuse unei normări academice corespunzătoare, pentru a exprima gîndirea și sensibilitatea românească, în complexul proces de transformare economică și socială prin care trece întreaga națiune.*

1944—1977

În condițiile noi, deschise de actul istoric de la 23 August, lingvistica românească, disciplină cu bogată tradiție, se dezvoltă în cadre organizatorice și științifice noi. Institutele specializate

Scanned with OKEN Scanner

ale Academiei R.S.R., înființate în această perioadă la București, Cluj, Iași, precum și catedrele de specialitate ale facultăților constituie cadrul organizat în care se realizează o fructuoasă activitatea științifică, orientată printr-un program unitar, urmărindu-se atît diversificarea domeniilor și a metodelor utilizate, cît și elaborarea lucrărilor mari preconizate încă de la crearea Academiei Române (în domeniul ortografiei, lexicografiei, gramaticii). Facultăților de filologie ale universităților din București, Iași, Cluj, li se adaugă acelea de filologie și istorie din Timișoara (f. 1962) și Craiova (f. 1966). Sînt înființate societăți științifice cu funcții de coordonare a cercetării lingvistice și filologice: Societatea de științe filologice, Societatea română de lingvistică romanică, Asociația slaviștilor ș.a. Editarea unui număr corespunzător de periodice de specialitate („Studii și cercetări lingvistice", „Limba română", „Cercetări de lingvistică", „Revue roumaine de linguistique", „Romanoslavica" ș.a.), ca și a unor publicații consacrate anumitor domenii ale lingvisticii („Fonetică și dialectologie", „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", „Materiale și cercetări dialectale" ș.a.), permite fructificarea rezultatelor cercetării din toate ramurile lingvisticii și filologiei. Preocupărilor constante pentru limba română li se adaugă și acelea, bine reprezentate, pentru studierea diverselor limbi străine, pentru problemele de lingvistică generală. Fenomenele de înnoire metodologică, specifice lingvisticii mondiale a ultimelor decenii, se fac simțite — cu rezultate remarcabile — și în știința românească. Structuralismul, gramatica transformațională, lingvistica matematică, psiholingvistica sînt direcții și domenii pe care cercetătorii români și le-au apropiat și pe baza cărora au realizat lucrări de certă valoare științifică.

1944. Iorgu Iordan publică *Stilistica limbii române* (ediție definitivă în 1975), lucrare fundamentală consacrată modalităților de exprimare a afectivității și expresivității în limba română.

1950. Apare la București revista „Studii și cercetări lingvistice".

1952. Apare la București revista „Limba română".

Scanned with OKEN Scanner

1953. Este publicat, la București, *Micul dicționar ortografic*, elaborat de un colectiv al Institutului de lingvistică sub conducerea acad. Al. Rosetti, cuprinzînd norme ortografice adoptate, printr-o hotărîre a Consiliului de Miniștri, în urma unei largi dezbateri, cu specialiști și publicul larg, a proiectelor de reformă propuse de Al. Graur și E. Petrovici. Lucrarea este urmată, în 1956, de *Dicționarul ortoepic*, elaborat sub conducerea acad. Al. Graur, primul de acest fel din țara noastră, și de *Îndreptarul de punctuație* (redactor responsabil — J. Byck). Cele trei lucrări normative, cu adausurile și îmbunătățirile necesare, sînt reunite, în 1960, în *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, reeditat pînă în prezent de mai multe ori.

1954. În lucrarea sa *Încercare asupra fondului lexical principal al limbii române* (București; o nouă versiune apare în 1957 cu titlul *Fondul principal al limbii române)*, Al. Graur delimitează vocabularul de bază românesc, selectînd, pe baza rezistenței istorice, a capacității derivative și de combinare în locuțiuni, 1 419 termeni dintre care elementul latin reprezintă circa 2/3.

— Obiectiv al Academiei încă de la înființarea acesteia, *Gramatica limbii române* apare în acest an, elaborată de un colectiv sub îngrijirea lui Al. Graur, J. Byck și a redactorului responsabil D. Macrea. Descrierea cadrului gramatical este completată cu fapte privind evoluția limbii române, unele chestiuni teoretice, probleme de fonologie și vocabular. Ediția a II-a, apărută în 1963 (reeditată în 1966), elaborată de un colectiv de autori condus de Al. Graur, Mioara Avram și Laura Vasiliu, marchează o mai clară orientare spre gramatica propriu-zisă și spre limba contemporană. Atît capitolul de morfologie, cît și cel de sintaxă sînt sensibil dezvoltate și aprofundate.

1955. Apar la Cluj și Iași „Studii și cercetări științifice", publicații ale filialelor respective ale Academiei.

— Apare la București revista „Limbă și literatură", publicație a Societății de științe filologice.

1955—1957. Apare *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., București), elaborat de un colectiv sub conducerea

Scanned with OKEN Scanner

prof. D. Macrea, în cadrul institutelor de lingvistică din București și Cluj.

1956. Apare vol. I din lucrarea colectivă *Studii de gramatică* (II, 1956; III, 1961) consacrată dezbaterii unor probleme mai complexe și mai detaliate de gramatică, ce nu au putut fi dezvoltate corespunzător în *Gramatica* Academiei. O lucrare similară, consacrată lexicului, o constituie *Studii și materiale cu privire la formarea cuvintelor în limba română* (I, 1959; II, 1960; III, 1963; IV, 1967; V, 1969; VI, 1972).

— Apare la Cluj revista „Cercetări de lingvistică".

— Apare la București „Revue de linguistique" (din 1964 „Revue roumaine de linguistique").

1957—1963. Apare la București „Revista de filologie romanică și germanică".

1958. Apare *Dicționarul limbii române moderne* (1 vol.), elaborat (pe baza *Dicționarului limbii române literare contemporane)* de colectivul de specialiști ai Institutului de lingvistică din București, sub conducerea prof. D. Macrea. Explicativ și etimologic, destinat unui public larg, dicționarul tratează, în peste 50 000 de articole, lexicul românesc specific sec. 19—20.

— Apar la București „Romanoslavica", revistă a Asociației slaviștilor, și „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane".

1959—1969. Sînt publicate 5 volume de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română,* pe baza cărora este preconizată elaborarea unui tratat asupra temei respective (un prim volum, *Formarea cuvintelor în limba română,* I, *Compunerea,* de Finuța Hasan și Fulvia Ciobanu, apare în 1970).

1961. Apare *Istoria limbii române literare. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea* de Al. Rosetti, B. Cazacu (ed. a II-a, revăzută și adăugită, de Al. Rosetti, B. Cazacu și L. Onu, 1971), care reprezintă o continuare a cercetărilor asupra evoluției limbii române (limba scrisă), prezentată pînă în sec. 16 inclusiv, în lucrările lui O. Densusianu și Al. Rosetti.

Scanned with OKEN Scanner

— Apare *Dicționarul de neologisme* de Fl. Marcu și C. Maneca (ed. a II-a, 1966).

1962—1966. Apare, în cadrul Editurii politice, *Dicționar enciclopedic român* (4 vol.), realizat, sub egida Academiei, prin colaborarea a peste 400 de oameni de știință și cultură.

1962—1974. În cadrul Institutului de lingvistică din București este realizată, de un colectiv sub conducerea lui Iorgu Iordan, *Crestomația romanică* (4 volume în 6 părți), cea mai mare antologie de texte din limbile romanice, însoțite de ample comentarii și glosare.

1963. Tache Papahagi publică *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic* (ed. a II-a, 1974), în care este cuprins lexicul aromânesc din toate timpurile și din toate regiunile și care oferă, de asemenea, bogate informații etnografice și folclorice. Lucrarea constituie și un important instrument pentru studierea genezei și evoluției istorice a limbii române.

— Solomon Marcus publică *Lingvistica matematică* (ed. a II-a, 1966), prima lucrare de lingvistică algebrică din lume, căreia i se vor adăuga alte titluri ale autorului, reprezentative pentru lingvistica și poetica matematică: *Gramatici și automate finite* (1964), *Introduction mathématique à la linguistique structurale* (1967), *Poetica matematică* (1970) ș.a.

1964. Apare vol. I, *Limba latină* (redactor responsabil Al. Graur), din tratatul de istorie a limbii române ce urmează a fi elaborat, în 5 vol., de un colectiv de cercetători din București, Cluj, Iași. Vol. II, *Româna comună* (1969, redactor responsabil I. Coteanu), prezintă limba română între sec. 4-8. Următoarele 3 volume sînt menite a continua descrierea evoluției limbii noastre pînă astăzi.

1965. P.P. Panaitescu publică *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, lucrare de sinteză care elucidează o serie de probleme privitoare la fenomenul respectiv.

— Este reluat *Dicționarul limbii române (Dicționarul Academiei)* de către un colectiv de specialiști sub conducerea lui Iorgu Iordan și I. Coteanu (de la fascicula 3 și Al. Graur). Continuînd,

Scanned with OKEN Scanner

într-o formă modernizată, formula „dicționarului tezaur" aplicată de Sextil Pușcariu, lucrarea înregistrează toate cuvintele limbii populare și literare, cuvintele aparținînd diverselor dialecte și stiluri (pînă în prezent au apărut literele M,N,O, o parte din P, R. Definiția explicativă a fiecărui cuvînt este completată prin informații etimologice, date privind evoluția sensurilor lui, domeniul în care este utilizat etc.

1966—1969. Mircea Seche publică *Schiță de istorie a lexicografiei române*, 2 vol., lucrare de analiză și reevaluare critică a producției lexicografice românești de la primele ei manifestări pînă în zilele noastre.

1967. Ia ființă, sub auspiciile Academiei R.S.R., *Comisia de texte vechi românești*, avînd drept obiective editarea celor mai importante monumente ale literaturii vechi și elaborarea unui dicționar al limbii române din sec. 16.

— Începe să apară *Noul atlas lingvistic român pe regiuni*, lucrare prevăzută în 8 atlase regionale (7 pentru graiurile dacoromâne și 1 pentru dialectele sud-dunărene). Vol. I din atlasul consacrat *Olteniei* (T. Teaha, I. Ionică, V. Rusu, sub conducerea lui B. Cazacu) este însoțit de un volum de *Texte dialectale* și de un *Glosar* — specifice regiunii respective (vol. II apare în 1970). Din aceeași lucrare au mai apărut vol. I, II și III ale atlasului consacrat *Maramureșului* (1969, 1971, 1973, P. Neiescu, Gr. Rusu, I. Stan).

— Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo și Alexandru Niculescu publică *Structura morfologică a limbii române contemporane*, lucrare de morfologie descriptivă în care soluțiile tradiționale sînt confruntate cu ultimele cercetări de gramatică structurală.

— Apare, sub redacția lui I. Coteanu, lucrarea *Elemente de lingvistică structurală*, evidențiind, prin diversele secțiuni, direcțiile noi de cercetare structuralistă și posibilitățile aplicării principiilor de analiză structurală la studierea limbii române.

1968. Apare *Dicționarul limbii poetice a lui Mihai Eminescu*, elaborat de un colectiv format din Gh. Bulgăr, I. Gheție, Luiza Seche și Flora Șuteu, sub conducerea lui T. Vianu. Dicționar stilistic, el

Scanned with OKEN Scanner

este în acelaşi timp o importantă sursă pentru studierea limbii literare a sec. 19.

— Al. Graur publică *Tendinţele actuale ale limbii române*, în care sînt evidenţiate principalele direcţii de dezvoltare a limbii române de-a lungul evoluţiei ei istorice.

— Apare lucrarea Tatianei Slama-Cazacu, *Introducere în psiholingvistică*, semnificativă pentru dezvoltarea acestei ramuri interdisciplinare a ştiinţei.

1969. E. Vasiliu şi Sanda Golopenţia-Eretescu publică *Gramatica transformaţională a limbii române*, lucrare reprezentativă pentru direcţia românească de cercetare generativ-transformaţională.

1971. Apare *Tratatul de lingvistică generală* (colectiv), importantă lucrare consacrată problemelor de teorie a limbii.

1972. Apare *Micul dicţionar enciclopedic* (400 coli editoriale, 77 000 articole, 4 500 ilustraţii, 200 hărţi şi 100 planşe), elaborat de colectivul Editurii enciclopedice române cu concursul a peste 200 oameni de ştiinţă şi cultură. Concepută într-un singur volum, lucrarea este alcătuită din două mari secţiuni despărţite de o fasciculă cuprinzînd expresii şi locuţiuni. În prima parte a dicţionarului, consacrată lexicului curent al limbii române, sînt inserate circa 40 000 de titluri sub care sînt tratate peste 50 000 sensuri principale şi expresii româneşti. Fiecare articol cuprinde, pe lîngă indicaţiile de domeniu, indicaţiile etimologice şi definiţia explicativă, numeroase date şi elemente de informaţie enciclopedică.

1972—1975. Grigore Brâncuş publică ediţia critică (trei vol.) a monumentalei lucrări a lui B.P. Hasdeu *Etymologicum Magnum Romaniae*, operă a cărei valoare cognitivă şi bogăţie de sugestii se păstrează pînă astăzi.

1973. Apare *Stilistica funcţională a limbii române* de Ion Coteanu, în care, pornind de la premisa teoretică a structurii social-funcţionale a limbii, autorul întreprinde delimitarea limbajelor speciale şi a stilurilor.

1974. Gheorghe Mihăilă publică *Dicţionar al limbii române vechi*, în care sînt tratate cuvintele româneşti atestate în documente

Scanned with OKEN Scanner

slave și latine cuprinse între sfîrșitul sec. 10 și începutul sec. 16.
— Apare vol. I, consacrat foneticii, fonologiei și morfologiei, din *Limba română contemporană* (sub coordonarea lui Ion Coteanu), căruia i se va adăuga, în 1975, vol. II, consacrat lexicului. Lucrarea realizează descrierea limbii române contemporane, apelînd la interpretări și analize marcate de progresul teoretic și metodologic al științei lingvistice actuale.

1975. Matilda Caragiu-Marioțeanu publică *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană)*, sinteză a principalelor probleme ale dialectologiei române, cu numeroase implicații teoretice.
— Apare *Dicționarul explicativ al limbii române*, elaborat în cadrul Institutului de lingvistică din București, sub conducerea lui I. Coteanu, Luiza Seche, M. Seche. Lucrarea, consacrată vocabularului actual, include însă și cuvinte populare, regionalisme, arhaisme etc., frecvente în operele clasicilor români. În conformitate cu tradiția lexicografică românească, deși dicționar explicativ, lucrarea indică și etimologia cuvintelor.

1976. Flora Șuteu publică *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, lucrare în care evoluția limbii literare moderne este urmărită din perspectiva relației dintre norma ortografică și cea ortoepică.
— Este reeditat vol. I, *Privire generală*, din lucrarea *Limba română* a lui Sextil Pușcariu (prefață — Gavril Istrate, bibliografie și note — Ilie Dan), considerată la data apariției (1940) „o mărturie pe cît de erudită, pe atît de vie, de concludentă despre înzestrarea poporului român cu darul expresiei originale, o nouă dovadă a romanității noastre și o demonstrație a supleței și bogăției lingvistice de care limba națională s-a învrednicit de la primele ei cristalizări pînă astăzi" (Pompiliu Constantinescu).

1977. Ion Diaconescu publică *Infinitivul în limba română*, lucrare de sinteză asupra infinitivului românesc, care analizează etapele mai importante ale evoluției acestui mod.

Scanned with OKEN Scanner

A

ALBOTEANU, Ioan (1757 — 26 sau 30 nov. 1844, Iași), cărturar, originar din Bucovina, nepot al episcopului Dositei Herescu. Urmează Școala normală (înființată în 1783 și condusă de Anton de Marki) la Cernăuți. Ajutor de învățător la Suceava, este numit de mitropolitul Iacob Stamate profesor la școala românească de pe lîngă biserica Sf. Nicolae din Iași (1792—1803), de unde se transferă (1804) ca profesor la Seminarul de la Socola. Aici (cunoscut sub numele de dascălul Enache sau Ianache) predă, pe lîngă gramatică, noțiuni de logică, retorică, aritmetică, etică. Multe din manuscrisele sale s-au pierdut. *Gramatica* sa, păstrată în două variante (prima datată 10 iulie 1805 și a doua — cu un caracter mai original — refăcută între 1834—1844) reprezintă o compilație după principalele gramatici apărute pînă la el (copia manuscrisului lui Eustatievici, gramaticile lui Radu Tempea și Ienăchiță Văcărescu). Deși rămasă în manuscris, lucrarea lui **I.A.,** după care a fost predată gramatica generațiilor de elevi în epocă, a făcut cunoscute în Moldova ideile latiniste ale Școlii ardelene și a contribuit la răspîndirea normelor limbii vorbite în sud-estul Transilvaniei și nordul Munteniei, bază a limbii române literare.

Bibl. ref.: [Necrolog], „Albina românească", nr. 94—95, 26—30 nov. 1844; C. Erbiceanu, *Istoria Seminarului „Veniamin" din mănăstirea Socola*, Iași, 1855, p. 34; G. Misail, *Școalele și învățătura la români înainte de Regulamentul organic*, „Buletinul instrucțiunii publice", 1865, p. 173; G. Bogdan-Duică, CLit., XXXV, 10, 1901; Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului „Veniamin" din Iași*, București, 1904, p. 53.

ALEXI, Ioan (24 iun. 1801, sat Mălădia, com. Măeriște, jud.

Sălaj — 29 iun. 1863, Gherla), cleric și cărturar. Urmează teologia la Institutul „Sf. Barbara" din Viena (1825); se hirotonisește. Administrator parohial în Borozel (Bihor), actuar la curtea episcopală (1831), secretar episcopal. Paroh (1837), apoi canonic (1844) la Oradea, episcop (1854) la Gherla, fiind, în această calitate, membru în Comitetul permanent, ales de Congresul Național Român (Sibiu, 1861). Lucrarea sa, *Grammatica Daco-Romana sive valachica latinitate donata, aucta, ac in hunc ordinem redacta* (Viena, 1826), scrisă în latinește pentru a face cunoscute „tezaurele limbii noastre", a avut o largă circulație în Transilvania. A fost cunoscută și în străinătate (utilizată de Bruce Whyte, în *Histoire des langues Romanes*, Paris, 1841). Adept al principiilor latiniste promovate de Școala ardeleană, urmînd modelul gramaticii lui Diaconovici-Loga, propune reducerea alfabetului chirilic potrivit sistemului ortografic inițiat de P.Maior. Organizată conform modelului, devenit tradițional, în trei părți — ortografie-ortoepie, etimologie (morfologie) și sintaxă—, gramatica cuprinde în anexă un vocabular român-latin, cîteva dialoguri și istorioare, precum și o culegere din fabulele lui Esop. **I.A.** a contribuit la editarea mai multor cărți didactice și de cult.

Bibl. ref.: Popovici, *La littérature roumaine...* p. 273; I. Mîza, *Gramatica lui Andrei Șaguna*, LR, XIX, 1, 1971; Predescu, *Enciclopedia...*; Diaconovici, *Enciclopedia...*

ALEXI, Teochar (1843, Brașov — 1907, Brașov), tipograf și publicist. Studii comerciale. A condus, pînă la 1868, tipografia „I. Weiss" din București, iar între 1869—1882 prima bancă transilvăneană din capitala României. Fondatorul și directorul sucursalei din Brașov a băncii „Albina". Paralel, a desfășurat o bogată activitate publicistică în periodicele brașovene (literatură originală, traduceri). A condus, timp de doi ani, revista „Noua bibliotecă română". **T.A.** este autorul unui *Dicționar portativ germano-român* (București, 1866), care, deși modest, s-a bucurat de un mare succes de public, cunoscînd, pînă în 1908, șase ediții. Dicționarul era completat cu o anexă de nume proprii, *Tablă de cîteva numiri de națiuni, țeri, orașe, fluvii etc.* A mai publicat volume de versuri, proză, teatru, precum și antologii de poezie românească — în română și germană (*Parnasul român*, Brașov, 1891).

Bibl. ref.: *Cărturari brașoveni...*, p. 17; Diaconovici, *Enciclopedia...*

ARVINTE, Vasile (n. 26 dec. 1927, com. Voinești, jud. Iași), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din Iași (1950). Asistent (1950), lector (1955), conferențiar (1964), profesor (1969) la Facultatea de filologie din Iași. Decan al aceleiași facultăți (1968—1976). Lector de limba română la Institutul de romanistică al Universi-

Scanned with OKEN Scanner

tății „Humboldt" din Berlin — R.D.G. (1958—1962) și la Dijon (1964 — 1965). Profesor invitat la universitățile din Bonn și Köln (1965—1967). Doctor în științe filologice la Universitatea „Humboldt" (1962). Cercetări în domeniul lexicologiei dialectale (*Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, SCȘt., VIII, 1, 1957; *Glosar regional*, în colab., 1961) și al relațiilor lingvistice germano-române (*Raporturile lingvistice germano-române pe baza A.L.R.*, Berlin, 1972). Studii de istoria limbii, onomasiologie și etimologie românească.

ATHANASESCU, Dimitriu (sec. 19, n. Tîrnovo, Bulgaria), cărturar aromân. Venit la București (1861), învață la liceul „Matei Basarab". În anul III cere să fie trimis în Macedonia ca dascăl de carte românească, înființînd, la 2 iunie 1864, la Tîrnovo, prima școală românească din Peninsula Balcanică. Prigonit, întemnițat din această cauză, la ordinul mitropolitului grec Benedict, este nevoit să părăsească Tîrnovo. Reîntors în România desfășoară o intensă activitate de editare (*Abecedar macedo-român*, București, 1864) și întocmire a unor manuale didactice în dialect (*Abecedaru rumânu trâ Rumânilji d'in drépta Dunareljei*, București, 1865; *Gramatica rumănéscă trâ Rumânilji d'in drépta Dunareljei*, București, 1865). Întors la Tîrnovo, obține, cu toată împotrivirea mitropolitului Benedict, cîștig de cauză la Constantinopol, reușind să redeschidă școala românească.

Alte lucrări: *Istoria Romanilor pentru Romanili d'in drépta Danubiului*, București, 1867; *Abecedaru românescu pentru adulți români din Macedonia*, București, 1889.

Bibl. ref.: Capidan, *Aromânii...*, p. 91; Diamandi, *Oameni și aspecte...*, p. 287.

AVRAM, Andrei (n. 9 mai 1930, Turda), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1953). Specializări în domeniul foneticii și fonologiei în Cehoslovacia (1957, cu B. Hála), U.R.S.S. (1959—1960, cu V.A. Artemov), în Finlanda (1958, cu A. Sovijarvi) și în Suedia (1964—1965, cu B. Malmberg). Cercetător științific la Institutul de lingvistică (1953—1961) și la Centrul de cercetări fonetice și dialectale (din 1961) din București. „Chargé d'enseignement" la Facultatea de litere și științe umaniste a Universității din Alger (1966—1967). Membru al Societății internaționale de științe fonetice (1967), al Societății europene de cultură (1967), al Societății americane de lingvistică (1967), al Societății de lingvistică romanică (1968), al Societății de lingvistică europeană (1969). Doctor în filologie (1969) cu o teză asupra sonorității în limba română, doctor docent în științe (1970). Premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei pe 1961 pentru lucrarea *Cercetări asupra sonorității în limba română*. Specializat în fonetică și fonologie, **A.A.** are contribuții esențiale în studierea vocalelor neutre, a nazalității, semi-

Scanned with OKEN Scanner

vocalelor, tipologiei fonologice etc. Extinzînd cercetarea fonologică în diacronie, aduce noi clarificări unei probleme mult discutate în lingvistica românească, în *Contribuţii la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte româneşti* (1964).

AVRAM, Mioara (n. 4 febr. 1932, Tulcea), lingvistă. Licenţiată a Facultăţii de filologie din Bucureşti (1953). Cercetător (1951), şeful sectorului de gramatică (din 1963) la Institutul de lingvistică din Bucureşti. Asistent (1954—1955), lector (1961—1967) la Facultatea de limba şi literatura română din Bucureşti. Doctor în filologie (1959). Premiul „B.P.Hasdeu" al Academiei pe anul 1960 pentru lucrarea *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română* (teza de doctorat), studiu de bază în domeniul sintaxei istorice. Participă la elaborarea unor ample lucrări colective: *Gramatica limbii române* (1954; ed. a II-a, 1963, la care a asigurat şi coordonarea şi revizia finală, alături de Al. Graur şi Laura Vasiliu), *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română* (5 vol., 1959—1969; la vol. IV—V, redactor responsabil alături de Al. Graur), *Crestomaţie romanică* (vol. I, 1962; II, 1965; III, partea I, 1968). Laureată a Premiului de Stat (1954) pentru colaborarea la *Gramatica limbii române*, ed. I.

Scanned with OKEN Scanner

B

BAGAV, Andrei (1857, Blața, Iugoslavia — 15 iun. 1888, Cîmpulung), cărturar aromân. Părăsește școala grecească de la Vlahoclisura, fiind adus în țară de călugărul cărturar Averchie. Urmează la București cursurile „Institutului macedo-român" de la Sf. Apostoli, ale liceului „Sf. Sava" și „Matei Basarab", apoi Facultatea de litere și Conservatorul. În 1881 este trimis profesor de limba latină și franceză la gimnaziul din Monastir. Din cauza conflictului cu Apostol Mărgărit, care deținea conducerea gimnaziului, este nevoit să se reîntoarcă la București, unde va funcționa ca profesor. Militînd pentru afirmarea culturii române în Macedonia, înființează societatea „Lumina" și scoate (în colab.) revista „Macedonia" (1888—1889). Manualul său, *Carte de aleagere*, scris în dialect (București, 1887), premiat de societatea culturală „Lumina", este destinat învățării dialectului aromân. Traduceri în dacoromână.

Bibl. ref.: Diamandi, *Oameni și aspecte...*, p. 395.

BALMUȘ, Constantin (25 mai 1898, sat Rungeni, jud. Vaslui — 13 iul. 1957, București), filolog. După absolvirea Liceului internat din Iași (1909—1916), se înscrie la Facultatea de litere și filozofie, unde face excelente studii de filologie clasică, avîndu-i ca profesori pe Mihai Carp, Vasile Bogrea, Mihai Jacotă, August Scriban, I.M. Marinescu. Licențiat „magna cum laude", își continuă studiile de specializare la Bonn și Berlin (1922 — 1924), apoi la Școala Română din Roma (1924—1926). Face alte numeroase călătorii de studii în Franța (1926, 1929, 1930, 1939), Grecia (1928), Elveția și Germania (1939). În 1925 își ia doctoratul la Iași, cu teza *Tehnica povestirii la Plutarh*. Doctor docent.

Conferențiar de latină la Universitatea din Iași (1932—1937). Titularul catedrei de limba elină (1937—1948). Conducător al Seminarului de limba și literatura greacă din Iași, organizează și îmbogățește biblioteca acestuia; îngrijește, în cadrul Seminarului, publicarea colecției *Autorii greci în românește*, în care îi apar 2 vol.: *Leucip și Democrit* (1941) și *Heraclit din Efes* (1943), încercînd să creeze astfel o școală de cercetare în domeniul filologiei clasice. Colaborează intens la „Lumea", „Adevărul literar", „Însemnări ieșene". După 1944 este directorul ziarului „Moldova liberă", decan al Facultății de litere. Transferat (1948) la catedra de elină a Universității din București, devine șeful catedrei de filologie clasică. Membru al Academiei Române (1949). Rector al Universității din București (1950—1952). Director al „Muzeului de antichități" din București (1950—1952). **C.B.** este unul dintre cei mai de seamă propagatori ai culturii clasice la noi. Rafinat și subtil interpret al limbii grecești, se impune prin excelente traduceri: *Daphnis și Chloe*, după Longos (București, 1922); *Tratatul despre sublim al unui autor necunoscut* (București, 1935), *Tratatul despre stil al lui Demetrios* (Iași, 1943), *Poetica* lui Aristotel (București, 1957). Principalele domenii abordate de **C.B.** sînt: istoria literaturii (*De Quintiliani fontibus Graecis*, Iași, 1927; *Rutilio Namaziano, l'ultimo poeta di Roma*, „Il mondo classico", 1935), istoria culturii (*Fost-au grecii seninii?*, VR, 1, 1938), istoria antică (*Tucidide. Concepția și metoda sa istorică*, 1956). Cercetările sale de stilistică și artă literară îi aduc consacrarea pe plan european, cu lucrarea *Étude sur le style de Saint Augustin dans „Les Confessions" et „La Cité de Dieu"* (Paris, 1930). Continuu preocupat de sprijinirea învățării limbilor clasice, întocmește manuale și cursuri universitare (*Istoria poeziei latine în epoca arhaică*, 1927; *Curs de gramatică istorică a limbii latine. Fonetică și morfologie*, 1928), gramatici (*Gramatica limbii grecești. Fonetică, morfologie, sintaxă*, București, 1936), culegeri și ediții de texte (*Crestomație elină*, 1936; *Antologie latină*, 10 vol., [f.a.]).

Alte lucrări: ***Note critice asupra izvoarelor referitoare la răscoala sclavilor conduși de Spartacus***, „Buletinul științific al Academiei R.P.R.", 1949; ***O apreciere a lui Herodot asupra geților***; ibidem, 1951.

Bibl. ref.: Vezi în AA R.S.R. 1958, articolele lui: P. Constantinescu-Iași, Al. Graur, I. Iordan, H. Mihăescu, N.I. Popa.

BALOTĂ, Anton (17 ian. 1901, Pitești — 24 oct. 1971, București), lingvist. Studii secundare și superioare (de istorie, cu N. Iorga și D. Onciul și de filologie, cu O. Densusianu și P. Cancel) la București, licențiat al Facultății de litere și filozofie (1922). Asistent la catedra de slavistică din București (1922—1925), urmează cursuri de specializare (1923—1928) la Belgrad, cu Al.

Scanned with OKEN Scanner

Belić şi H. Barić, unde îşi susţine doctoratul (1925) cu teza *Rĕci slovenskog porekla i rumunska nazalizacija*. Profesor secundar la Miercurea-Ciuc şi Bucureşti (1926—1936), devine colaborator al Institutului de istorie al Academiei. Membru al Asociaţiei slaviştilor din R.S. România. A colaborat la numeroase reviste: „Convorbiri literare", „Revista Fundaţiilor Regale", „Révue des études sud-est européennes", „Studii şi cercetări lingvistice" ş.a. Preocupările sale, în special de lingvistică slavo- şi albano-română, sînt completate cu studii de folclor privind originea eposului popular sud-dunărean, motivele româneşti în poezia populară sud-dunăreană, sau influenţa exercitată de epica sud-slavă asupra creaţiei populare româneşti. Lucrarea sa, *La nasalisation et le rothacisme dans les langues roumaine et albanaise* (Bucureşti, 1926), primită cu rezerve şi observaţii critice (din partea lui O. Densusianu, Al. Procopovici), va fi completată şi îmbunătăţită în *Noi contribuţiuni la studiul nazalizării şi rotacismului* (Bucureşti, 1928), lucrare de răspuns la adresa criticilor aduse. Contribuţia sa în domeniul filologiei albaneze o reprezintă lucrarea monografică *Albania şi albanezii* (Bucureşti, 1936). Observaţii interesante privind originea şi continuitatea poporului român, susţinute cu argumente lingvistice, cuprinde culegerea de articole şi comunicări *Le problème de la continuité. Contributions linguistiques* (Bucureşti, 1941).

Bibl. ref.: Mihăilă, *Studii...*, p. 197; R. Flora, *Anton B. Balotă* (1901—1971), „Analele Societăţii de limbă română", Zrenjanin, [1974].

BARCIANU POPOVICI, Sava (1814, com. Răşinari, jud. Sibiu — 24 mart. 1879, Răşinari), preot şi cărturar. Absolvent al gimnaziului de la Sibiu (1833), studiază doi ani filozofia la Cluj şi un an medicina la Viena. Învăţător (director 1856—1857) la şcoala românească de la Răşinari, apoi preot (termină în 1839 Seminarul teologic din Sibiu). Îndeplineşte şi funcţia de asesor consistorial. Participant la marea adunare naţională de la Blaj (3/15 mai, 1848), membru al delegaţiei conduse de mitropolitul Andrei Şaguna, care urma să prezinte împăratului doleanţele naţiunii române, membru în Comitetul român permanent cu sediul la Sibiu (1848). Chemat de Şaguna, predă (1854—1855) dogmatica şi pedagogia la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu. Membru corespondent al Academiei Române (1869). Laborioasă activitate de elaborare a numeroase lucrări didactice: traduceri (*Adunare de istorii morale alese*, Sibiu, vol. I—II, 1846—1848), manuale cu caracter practic (*Epistolar sau carte de învăţătură pentru folosul celor ce vor a se deprinde în corespondenţe şi scrisori atît private cît şi politice*, Sibiu, 1847; *Curs de aritmetică*,

Scanned with OKEN Scanner

Sibiu, 1848), manuale de conversaţie *(Kurzgefasstes Conversations und Wörterbuch der deutschen und romänischen Sprache*, Sibiu, 1852), gramatici *(Gramatica românească pentru şcoalele populari*, Sibiu, 1853; *Theoretisch-praktische Grammatik der romänischen Sprache*, 1858), dicţionare (*Wörterbuch der romänischen und deutschen Sprache*, I, *Româno-german*, Sibiu, 1868, şi II, *Germano-român*, Sibiu, 1886).

Alte lucrări: *Gramatica română pentru şcoalele secundare şi privaţi*, Sibiu, 1852; *Abecedar nemţesc pentru şcoalele româneşti*, Sibiu, 1857.

Bibl. ref.: E. Cioran, *O familie de preoţi în Răşinari 1740—1879*, „Revista Teologică", Sibiu, 4—5, 1912; N. Albu, *Sava Popovici Barcianu, un distins cărturar al timpului său*, „Mitropolia Ardealului", Sibiu, III, 4—6, 1963; M. Păcurariu, *Doi cărturari răşinăreni cu studii la Viena*, „Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1970", p. 120—125.

BARIŢIU, George (12/24 mai 1821, com. Jucul de Jos, jud. Cluj — 20 apr./2 mai 1893, Sibiu), istoric, publicist şi filolog. Absolvent al liceului din Cluj, urmează cursurile Facultăţii de teologie din Blaj (1831—1834), unde îi are colegi pe T. Cipariu şi S. Bărnuţiu şi unde vine în contact cu ideile luministe promovate de Şcoala ardeleană. Profesor de fizică la Blaj (1835—1836), preia apoi direcţia şcolii comerciale din Braşov. Desfăşoară o prodigioasă activitate de ziarist: iniţiază şi conduce „Foaie pentru minte, inimă şi literatură" şi „Gazeta de Transilvania" (1838—1849), „Calendarul pentru poporul român" (1852—1865), „Transilvania" (1868—1889) şi „Observatoriul" (1878—1885). Fruntaş al Revoluţiei de la 1848, alcătuieşte un program politic de revendicări *(Ce voiesc românii*, Foaie..., nr. 14—15, 1848), în care se pronunţă pentru egalitatea politică a românilor, desfiinţarea iobăgiei, libertatea limbii şi a presei româneşti, dezvoltarea învăţământului de toate gradele etc. Participă la adunarea de la Blaj din 3/15 mai şi semnează, în calitate de vicepreşedinte, petiţiile către împărat. Face parte din Comitetul de „pacificaţiune" din Sibiu, şi din cel al apărării naţionale. După înfrîngerea Revoluţiei se refugiază la Cîmpina, dar este arestat şi expulzat la Cernăuţi. Aici, oaspete al familiei Hurmuzachi, va colabora la ziarul „Bucovina". Reîntors (1850) la Braşov, sprijină înfiinţarea gimnaziului românesc. Tot lui i se datorează înfiinţarea (1852) secţiei româneşti din cadrul tipografiei „M. Römer şi S. Kamner". Desfăşurînd o susţinută activitate politică, **G.B.** reclamă la Congresul de la Sibiu (1861) recunoaşterea independenţei politice şi a drepturilor naţiunii române. Ca membru (din 1881) al Comitetului Central al Partidului Naţional Român din Transilvania (preşedinte, 1884—1887) şi membru al Comitetului Naţional, promovează, sub formula unui aşa-numit „pasivism", o atitudine intransigentă faţă de

Scanned with OKEN Scanner

politica oficială, refuzînd recunoaşterea încorporării Transilvaniei la Ungaria. În scopul susţinerii acestui program înfiinţează ziarul „Observatoriul" (1878—1885), în care va combate cu vehemenţă politica de deznaţionalizare întreprinsă de monarhia habsburgică, şi redactează un *Memorial*, pentru a face cunoscută lumii politice europene situaţia românilor din Transilvania. Este membru fondator al ASTREI (primul ei secretar şi apoi preşedinte, 1887—1893), înfiinţînd şi redactînd organul publicistic al societăţii („Transilvania"). Membru fondator (preşedinte, 1893) al Academiei Române. Personalitate reprezentativă a epocii, **G.B.** activează în cele mai diverse domenii, afirmîndu-se ca jurist, economist, istoric, filozof, scriitor, critic şi istoric literar, folclorist şi filolog. Activitatea sa, puternic influenţată de ideile filozofice raţionaliste ale lui P. Maior şi de scrierile lui J.-J. Rousseau, Krug, Rottek, are un accentuat caracter didactic, în spiritul luminismului clasicizant. Ca filolog îşi spune cuvîntul în problema dezvoltării şi cultivării limbii, strîns legată (în acea perioadă) de problema ortografiei. Urmînd exemplul *Corespondenţei între doi români, unul din Ţara Românească şi altul din Moldova*, corespondenţă pe marginea unor probleme de limbă şi în special de ortografie, purtată între I. Heliade Rădulescu şi Costache Negruzzi şi publicată în întregime în „Muzeul Naţional" (1836, nr. 36), **G.B.** va publica în trei numere succesive ale „Foii pentru minte, inimă şi literatură" *Corespondenţă între doi ardeleni asupra ortografiei* (1838, nr. 6—8), reprezentînd un schimb de idei, pe această temă, cu Timotei Cipariu. **G.B.** deschide astfel un larg cîmp de exprimare diverselor opinii privind limba şi literatura română. Luînd el însuşi parte la dezbaterile desfăşurate în paginile revistei, **G.B.** îşi precizează ideile despre natura şi semnificaţia limbilor, cu privire specială asupra originii, naturii şi caracterului limbii române. Partizan al unei limbi literare unitare, pe baza limbii vii a poporului *(Despre limbă*, Foaie..., 1845, nr. 1), consideră necesar, ca un prim pas în realizarea acestui deziderat, întocmirea unui dicţionar etimologic. Pornind de la evidenţierea originii latine a limbii române, abordează, de pe poziţii moderate, principiul etimologic în ortografie *(Întrepunţiile*, Foaie..., nr. 10—11). Susţine necesitatea studierii temeinice a gramaticii, pentru a cunoaşte bine limba şi specificul ei. Condamnă cu vehemenţă excesele latinizante sau grecizante, dar şi moda franţuzismelor, italienismelor sau germanismelor şi ungurismelor *(Uitivab. Puţine aieptări pentru latinitatea limbii noastre*, Foaie..., 1854, nr. 44). Este alături de Cipariu în combaterea „purităţii" limbii române, certificînd existenţa în limbă a cuvintelor de origine slavă *(Despre slavonismuri*, Foaie..., 1838, nr. 14; *Cîteva răspunsuri ale redac-*

Scanned with OKEN Scanner

ţiei la nişte întrebări şi pretinderi a unor cetitori şi literaţi românești, ibidem, 1838, nr. 26; *Răspunsuri cu care eram dator de multă vreme*, ibidem, 1841, nr. 20). În privinţa neologismelor se declară pentru împrumuturi luate cu măsură —potrivit necesităţii de exprimare a unor noţiuni noi — şi adaptate structurii limbii române. Colaborator la *Dicţionarul* Academiei, este autor (împreună cu G. Munteanu) al unui *Dicţionar german-român*, Braşov, 1853—1854 (în cadrul căruia se ocupă în mod special de selectarea termenilor românești, înregistrînd cuvinte din toate provinciile românești, din texte literare, precum şi inovaţii lexicale construite în spiritul limbii) şi al unui *Dicţionar unguresc-românesc*, Braşov, 1869 (de o remarcabilă bogăţie a materialului de limbă, organizat în cuiburi lexicale). Preocupat de limba literaturii artistice, face numeroase aprecieri asupra limbajului traducerilor (*Măiestria de a traduce*, Foaie..., 1850, nr. 18), a limbajului publicistic (*Stilul de jurnale: stil de saloane?*, Foaie..., 1845, nr. 6.).

Bibl. ref.: *Centenarul naşterii lui George Bariţ, 1812—1912*, „Gazeta de Transilvania", LXXV, 1912, nr. 105; Şt. Pascu, *La 150 de ani de la naşterea lui Gh. Bariţiu*, „Steaua", XII, 5, 1962; V. Cheresteşiu, *Întemeierea presei româneşti din Transilvania şi activitatea publicistică a lui Gheorghe Bariţiu, pînă la izbucnirea revoluţiei din 1848*, „Analele Institutului de Istorie", Cluj, VI, 1963; *Viaţa şi ideile lui George Bariţiu*, Studiu introductiv, Antologie şi note de Radu Pantazi, Bucureşti, 1964; V. Netea, *George Bariţiu, Viaţa şi activitatea sa*, Bucureşti, 1966; P. Dumitraşcu, *G. Bariţiu şi problemele limbii literare*, STUBB, fasc. 1, Seria Philologie, 1970.

BĂLĂŞESCU, Nicolae (Nifon) (1806, sat Haşag, com. Loamneş, jud. Sibiu — 1880, Măcin), teolog şi pedagog. Studii de filozofie şi drept la Oradea şi Cluj, teologice la Arad. Profesor şi director la Seminarul teologic din Bucureşti (1836—1848). Călugăr la Cernica, cu numele Nifon. Participant la Revoluţia din 1848, ia parte la adunarea de la Blaj din 3/15 mai. Membru în Comitetul permanent de la Sibiu, în Comitetul de pacificaţiune. Urmărit de autorităţi, trece munţii. Este arestat sub învinuirea de agitaţie împotriva Regulamentului organic. Eliberat, funcţionează ca profesor la Seminarul teologic din Bucureşti (pînă în 1853), Huşi (1853—1856), la liceele „Gh. Lazăr" şi „Matei Basarab" din Bucureşti şi apoi la şcolile românești din Tulcea şi Măcin. Colaborează la **„Curierul românesc", „Foaie pentru minte, inimă şi literatură"** şi scoate revista „Amicul literaturii române" (1860—1866). Ca profesor întocmeşte numeroase manuale didactice: *Gramatica română* (Sibiu, 1848), pentru învăţămîntul mediu (ed. a II-a, prescurtată, cu titlul *Elemente de gramatică română*, Bucureşti, 1850), cuprinde, pe lîngă o „Istorie pe scurt a literaturii gramaticei ro-

Scanned with OKEN Scanner

mâne", capitolul „Etimologie", care, în partea I, analizează părțile de vorbire, completate, în partea a II-a, cu un tabel de cuvinte derivate și compuse, sintaxa acestora, precum și un capitol de „Prozodie" și „Ortografie", în terminologie paralelă, română și latină. Autor al unor dicționare (*Dictionarium latino-romanicum*, Sibiu, 1848; *Dictionariu româno-francez*, vol. I, București, 1859; *Dictionnaire français-roumain*, vol. I, București, 1859). Numeroase lucrări teologice.

Bibl. ref.: T.G. Bulat, *Nicolae Bălășescu, primul director al Seminarului Central din București*, „Studii teologice", XV, 7—8, 1963; T.G. Bulat, *Nicolae alias Nifon Bălășescu, profesor de teologie și călugări „Chirovag"*, „Glasul bisericii", XXIII, 5—6, 1964.

BĂNĂȚEANU, Vlad (22 aug. 1900, Timișoara — 15 nov. 1963, București), lingvist și filolog. Studii superioare de drept și filologie la București. Obține titlul de doctor în drept (1923) și în filologie (1931) cu teza *Sur les désinences de l'indicatif parfait en latin* („Mélanges de l'École roumaine en France", 1927). Susținut de N. Iorga, este trimis pentru specializare la Paris, unde îi va avea ca profesori pe marii lingviști ai epocii: A. Ernout, J. Vendryes, J. Bloch, L. Finot, E. Benveniste, Mario Rocques, A. Meillet. Audiază cursuri de gramatică comparată indo-europeană și de orientalistică, în special de armeană clasică, cu Fr. Macler și L. Mariès. Obține titlul de diplomat la École des Hautes Études și Écoles des langues orientales din Paris. La sugestia lui J. Vendryes pleacă la Dublin și Londra pentru a-și desăvîrși cunoștințele de veche irlandeză. Publică acum două ediții de texte vechi irlandeze: *Die Legende des Königs Dathi* („Zeitschrift für Keltische Philologie", 1929) și *Betha Molaga in drei Irischen Handschriften* (Cernăuți, 1936). Întors în țară este conferențiar la Universitatea din Cernăuți și profesor la Școala de limbi slave și orientale de pe lîngă Institutul de istorie, la Institutul pedagogic și la Facultatea de filologie din București. Predă cursuri de gramatică comparată indo-europeană și diferite limbi indo-europene vechi (osco-umbriana, persana veche, sanscrita, armeana clasică). Editează și tipărește „Revue des études indo-européennes" (1938—1941). Membru fondator al Societății române de orientalistică și primul ei președinte (1956). Primul redactor șef al revistei „Studia et acta orientalia" (1958—1963). Membru în colegiul de redacție al revistei „Patma-banasirakan Handes" (R.S.S. Armeană). Membru fondator al Societății de studii clasice. Majoritatea lucrărilor sale sînt consacrate limbilor orientale. Studiile asupra limbii grecești se opresc mai ales asupra vocabularului grec de origine egeo-asiatică (*Termes de culture grecs d'origines égéo-asiatique*, REIE, 1938; *Noten zu griechischen Terminologie des Wagens*, REIE, 1943). Lucrările de

indianistică discută probleme de limbă (*Contribuții noi privitoare la problema unei limbi protoindice din Asia Anterioară*, SCL, XIV, 1963; o variantă germană a lucrării apare în „Die Sprache", 1963) și de literatură veche și modernă (*Literatura modernă a Indiei*, „Tînărul Scriitor", 1957, nr. 8), acordînd o atenție deosebită romanului (*Romanul în literatura modernă a Indiei*, „Iașul literar", 1962, nr. 2). Remarcabilei personalități a lui R. Tagore îi sînt dedicate numeroase studii (în „Tînărul Scriitor", 1956, nr. 11; „Scrisul Bănățean", 1957, nr. 10; SAO, II, 1959; „Steaua", 1961 etc.). Contribuții valoroase aduc studiile lui **V.B.** consacrate problemelor de limbă și cultură armeană clasică. Ele relevă influența exercitată de limba armeană asupra românei (*Armenii în istoria și viața românească*, București, 1937; *Armenii în toponimia românească și toponimice românești de origine armeană*, SCL, XI, 2, 1960) și discută importante probleme ale limbii și istoriei armene: traducerile din greacă (*La traduction arménienne des tours participiaux grecs*, București, 1937), probleme de etnogeneză (*Probleme ale etnogenezei armene*, SCL, XII, 3, 1961), influențe urartice în limba armeană (*Contribuții importante în problema influenței limbei urartu asupra celei armene. Sufixe urartice în armeana clasică*, SCL, XI, 1, 1960; *Urme ale morfologiei și sintaxei urartice în armeana clasică*, SCL, XIV, 2, 1963). Discută fenomenul de polisinteză sau încorporare în unele limbi indo-europene (SCL, XIII, 4, 1962).

Alte lucrări: *Aspecte din Albania*, București, 1934; *Noms grecs d'origine égéo-asiatique formés au suffixe-ano. I. L'origine de l'agriculture grecque. Les noms de plante en —αvo—*, REIE, 1947; *The first Indianists of Rumania, in the XIXth Century*, „Indo-Asian Culture", 1958; *Beiträge zum Studium der urartischen Ortnamen in der armenischen Toponymie*, „Handes Amsorya", Viena, 1961; *Vlianie urartskogo substrata na strukturu aramianskogo iazika*, „Patma-banasirakan Handes", 1964, nr. 1.

Bibl. ref.: C. Poghirc, *Vlad Bănățeanu*, SCL, VI, 1, 1964; Al. Graur, *Vlad Bănățeanu*, SCL, VI, 1, 1964.

BĂRBULESCU, Ilie (3 dec. 1873, București — 5 iun. 1945, Iași), lingvist și filolog. După absolvirea liceului „Sf. Sava" (1891) din București, urmează cursurile Facultății de litere și filozofie (secția istorică), avînd ca profesori pe B.P. Hasdeu, I. Bogdan, V.A. Urechia, Gr. Tocilescu ș.a. Paralel, este și elev al Școlii normale superioare (1891—1895). După luarea licenței în istorie (1895), este trimis la specializare în străinătate. Audiază cursuri de istorie și filologie la universitățile din Zagreb, Praga, Leipzig, Berlin și Viena, fiind elevul renumiților slaviști J. Gebauer, T. Maretić, A. Leskien, V. Jagić, K. Jireček. Doctor în slavistică la Universitatea din Zagreb (1899).

Scanned with OKEN Scanner

Întors în țară, este pentru scurt timp translator și apoi (1900—1905) subdirector la Arhivele Statului din București. Profesor suplinitor (1905—1906), profesor agregat (1906—1909), profesor titular (1909—1945) la Universitatea din Iași, **I.B.** este întemeietorul catedrei de slavistică la această universitate. În 1930—1932 îndeplinește și funcția de decan al Facultății de litere și filozofie. Director (1921—1940) al revistei „Arhiva", organ al Societății de istorie și filologie din Iași. Membru corespondent al Academiei Române (1908) și al Academiei Regale de Științe din Belgrad (1914). În studiile și articolele sale, cele mai multe polemice, publicate în „Arhiva", ca și în lucrările de mai mare întindere, **I.B.** s-a consacrat studierii raporturilor lingvistice, culturale și politice slavo-române. A susținut, contrar opiniei lui O. Densusianu, care plasa influența slavă începînd din sec. 6 sau 7, caracterul postpaleoslav al acesteia, considerînd cele mai vechi elemente slave din română de proveniență mediobulgară — sec. 10—12 (*Individualitatea limbii române și elementele slave vechi*, București, 1929). Teza, respinsă sau primită cu rezerve la vremea respectivă, este astăzi reluată și reevaluată de unii cercetători. Meritorie rămîne periodizarea procesului de pătrundere a elementelor slave în limba română, în zone geografice, la epoci și din limbi sau dialecte diferite. Analizînd valorile fonetice multiple ale literelor chirilice din vechea scriere românească, a contestat transliterarea (în parte arbitrară) și a recomandat utilizarea transcrierii fonetice interpretative în editarea textelor vechi, pentru a se evita falsificarea fonetică (*Fonetica alfabetului cirilic în texte române din veacul XVI și XVII*, București, 1904, variantă amplificată a tezei de doctorat, distinsă de Academie cu premiul „I. Heliade Rădulescu").

Alte lucrări: *Cercetări istorico-filologice*, București, 1900; *Curentele literare la români în perioada slavonismului cultural*, București, 1928; *Istoria literaturii și gramatica limbii bulgare vechi*, Iași, 1930.

Bibl. ref.: I. Pătruț, *Ilie Bărbulescu (1873—1945)*, DR, XI, 1948; I.D. Lăudat, *Ilie Bărbulescu despre unele probleme ale literaturii române vechi*, AUI, tom. XIX, 1973; Mihăilă, *Studii...*, p. 188—193.

BELDESCU, George (n. 16 nov. 1920, Odobești), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității din București (1946). Profesor secundar (1946—1957), cercetător principal la Institutul de științe pedagogice (1958—1964), lector la Catedra de metodică a Universității București (1964—1969) și, în continuare, la Institutul central de perfecționare a personalului didactic din București. Vicepreședinte al Societății de științe filologice din R.S. România și președinte al Secției de metodică a acestei Societăți. Contribuții în

Scanned with OKEN Scanner

domeniul gramaticii, cu atenție specială în privința definirii și determinării categoriei numelui predicativ. *(Contribuții la cunoașterea numelui predicativ*, 1957) și al ortografiei *(Ortografia în școală*, 1973).

BEZDECHI, Ștefan (24 apr. 1888, Ploiești — 25 mart. 1958, Cluj), filolog. Studii secundare la liceul „Petru și Pavel" din Ploiești și superioare — specialitatea filologie clasică — la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București. Își continuă specializarea la Berlin, cu Eduard Norden și Ulrich Wilamowitz von Moellendorff, și la Roma (cu o întrerupere în timpul războiului, cînd se refugiază în Danemarca), unde este unul dintre membrii primei serii a Școlii Române și unde își ia doctoratul în filozofie. Întors în țară, va funcționa neîntrerupt, timp de 30 de ani, ca profesor (agregat, titular) de limba și literatura greacă la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Cluj (1919—1951), ocupînd și diverse funcții administrative (decan, prodecan, șef de catedră). Este, în același timp, unul dintre colaboratorii Institutului de istorie din Cluj. Elenist de renume european. Studiile sale de literatură, filozofie și istorie antică, scrise, în majoritate, în limbi de circulație universală (latină, franceză, germană), reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea literaturii eline, latine și bizantine *(Aristofan și contemporanii săi*, București, 1922; *Gînduri și chipuri din Grecia veche*, Cluj, 1927; *Nicephori Gregorae Epistulae XC*, „Ephemeris Dacoromana", II, 1924; *Ovidiana*, „Anuarul Institutului de studii clasice", 1929, *Grégoras (Nicéphore)*, „Anuarul Institutului de studii clasice", 1938). Numeroase traduceri din autori greci și latini (Homer, Hesiod, Platon, Euripide, Aristofan, Marc Aureliu, Lucian, Xenofon, Aristotel, Ovidiu — *Tristele*, Cluj, [1930], traducere distinsă cu Premiul Academiei), precum și din umaniștii Erasm din Rotterdam și Thomas Morus. Cercetările sale se îndreaptă, în egală măsură, și spre domeniul culturii și literaturii române vechi *(Nicolaus Olahus, primul umanist de origină română*, Aninoasa-Gorj, 1939; *Cronica inedită de la Blaj a protosinghelului Naum Rîmniceanu*, Cluj, 1944). Colaborează la colecția de *Documente privind istoria României*, seria C, *Transilvania*, și la glosarul de termeni și expresii din documentele latine privind țările române.

Alte lucrări: *Antologia liricilor greci*, Cluj, 1927; *Sportul la eleni*, Cluj, [1930]; *Sf. Ioan Gură de Aur și Platon*, „Revista Teologică", 1944.

Bibl. ref.: N. Lascu, *Șt. Bezdechi* [Necrolog], StUBB, tom. III, fasc. 1, series II, Philologia, 1968.

BIANU, Ion (sept. ⟨aug.?⟩ 1856, sat Făget, com. Valea Lungă, jud. Alba — 1935, București), filolog. Elev al lui T. Cipariu și I. Micu-Moldovan la gimnaziul din Blaj, absolvit în 1876. Recomandat lui A. Treboniu Laurian

Scanned with OKEN Scanner

de I. Micu-Moldovan, cu care va păstra relații strînse toată viața și care-i va acorda un sprijin prețios în munca de bibliograf, trece la București unde urmează cursurile Facultății de litere. Bursier la Milano și Paris, audiază între 1881 și 1883 cursurile de filologie romanică ale lui G. Ascoli și G. Paris. Angajat încă din timpul studenției (1879) ca „scriitor-arhivar-bibliotecar" la Academia Română, se documentează, în această perioadă, și asupra modului de organizare a marilor biblioteci, arhive, muzee străine. Întors în țară, este profesor de limba și literatura română la liceul „Sf. Sava" (pînă în 1902), și (1901—1928) primul profesor de istoria literaturii române la Facultatea de litere din București. Director al Bibliotecii Academiei din 1884 pînă la moarte, a avut un rol esențial în organizarea acesteia, asigurînd achiziționarea a circa 500 000 de volume, mii de manuscrise, stampe, colecții de periodice românești și străine etc. Membru corespondent al Academiei Române (1887), membru activ (1902), secretar general (1927—1929) și președinte (1929—1932). Elev al lui Hasdeu, în a cărui revistă „Columna lui Traian" publică primele studii mai importante, privitoare la *Codex Neagoeanus* și *Pravila aleasă* a lui Eustratie Logofătul, **I.B.** este unul dintre principalii reprezentanți ai filologiei românești în epoca ei „de aur" de la sfîrșitul sec. 19 și primele decenii ale sec. 20. A tipărit, pe baza unei copii manuscrise din 1781, *Predicele* lui Antim Ivireanul (1886) și a retipărit, pe baza versiunii din 1673 și a manuscrisului original, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei (1887). Este primul editor al *Psaltirii Scheiene* (1889), unul dintre cele mai prețioase manuscrise românești din sec. 16, al cărui text îl redă în facsimile și în transliterație, indicînd și diferențele față de *Psaltirea* lui Coresi de la 1577. Însărcinat de Academie cu întocmirea unei bibliografii științifice a României, o concepe în trei mari părți (cărțile vechi — 1508—1830, moderne — 1831 pînă în contemporaneitate și străine privitoare la români), din care a reușit să realizeze doar pe cea dintîi. În cele patru volume ale *Bibliografiei românești vechi* (București, 1903—1944, primele două în colaborare cu Nerva Hodoș, ultimele două cu Dan Simonescu) sînt consemnate și descrise toate tipăriturile românești dintre 1508 și 1830, pe marginea cărora se fac prețioase observații filologice și din care sînt reproduse facsimile, dedicații, motive grafice — semnificative pentru arta tipografică sau miniaturală etc. Autor al unei alte opere de utilitate națională, *Catalogul manuscriselor românești* (București, 3 vol., 1907—1933, ajutat la vol. II de R. Caracaș și la vol. III de G. Nicolăiasa), inventar al actelor istorice, documentelor, manuscriselor literare, hrisoavelor etc. rămase în manuscris, prețios instrument de lucru în cercetarea științifică. Participant

Scanned with OKEN Scanner

activ la dezbaterile asupra ortografiei românești, a avut o contribuție decisivă în accentuarea caracterului ei fonetic. Membru al comisiei însărcinate de Academie, în 1903, cu îmbunătățirea normelor ortografice (alături de T. Maiorescu, B.P. Hasdeu, I. Negruzzi și N. Quintescu), a depus eforturi deosebite pentru impunerea uzului pronunțării, reforma academică din 1904 fiind practic înfăptuită de el și de T. Maiorescu. Prin activitatea sa, presupunînd cunoștințe vaste, pasiune pentru o muncă aproape anonimă, scrupulozitate, **I.B.** este un reprezentant de frunte al filologiei românești și creatorul școlii naționale de biblioteconomie și bibliografie. De asemenea, a avut un rol important în promovarea cercetărilor de folclor în cadrul Academiei, inițiind cea mai bogată serie de publicații folclorice și etnografice („Din viața poporului român", 40 vol., 1908—1931) și sprijinind înființarea Arhivei de folclor a Academiei.

Alte lucrări: *Documente românești reproduse după originale sau după fotografii...*, București, 1907; *Documente de artă românească din manuscripte vechi...*, București, 1922 (lucrare executată de University Press, Oxford); *Album de paleografie românească (Scrierea chirilică)*, în colab. cu N. Cartojan, București, 1926 (ed. a II-a, 1929, ed. a III-a, 1940).

Bibl. ref.: I. Crăciun, *Doi bibliologi români: Ion Bianu 1856—1935 și Al. Sadi-Ionescu 1873—1937*, Cluj, 1937; G. Știrbu, *Ion Bianu, 1856—1935* (Sesiunea de bibliologie a Bibl. Acad., București, 1957).

BIDU-VRĂNCEANU, Angela (n. 15 ian. 1940, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1961). Preparator (1971), asistent (1964), lector (din 1967) la catedra de limbă română contemporană a Facultății de limba și literatura română din București. Doctor în filologie (1971) cu teza *Sistematica numelor de culori*. În activitatea sa științifică, consacrată mai ales lexicologiei, utilizează cu precădere procedeele semanticii structurale (coautor la *Limba română contemporană*, vol. II, 1975, sub coordonarea acad. Ion Coteanu; *Recherche de méthode en sémantique structurale*, 1976).

BLAJEVICI (BLAŽEVICZ), Theoctist (Theoctist Schoimul) (23 febr. 1807, sat Tișăuți, com. Ipotești, jud. Suceava — 27 iun./9 iul. 1879), preot și cărturar. Absolvent al liceului și Institutului teologic din Cernăuți. Preot (1822) la Storojineț și Prisăcăreni. Egumen al mănăstirii Dragomirna (1862). Vicar general (1874), arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1877). Profesor la Seminarul clerical din Cernăuți (rector, 1857). Colaborator la „Calendarul Bucovinei". Cunoscut prin lucrările sale de gramatică: *Theoretisch-praktische Grammatik der Daco-romanischen das ist der moldauischen oder walachischen Sprache*, Lemberg-Cernăuți, 1844 (lucrare ce cuprinde, alături de cele

Scanned with OKEN Scanner

două părți principale — *Etimologia* și *Sintaxa* — o listă a principalelor cuvinte uzuale ale limbii și traduceri ale unor proverbe, texte literare românești). Ediția a II-a (Viena, 1855), semnată Theoctist Schoimul, are un pronunțat caracter practic, fiind destinată, cu precădere, învățării limbii române. După o succintă prezentare a alfabetului și a principiilor ortografice, lucrarea analizează principalele părți de vorbire, încheindu-se cu o culegere de expresii, conversații uzuale și texte literare românești.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; *Ortografia limbii române*, București, 1970; *Morfo-sintaxa limbii române*, București, 1973.

BLÉDY Géza (23 mai, 1908, Gyula, Ungaria — 13 ian. 1962, Cluj), lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din Cluj (1926—1930). Studii de specializare în domeniul filologiei romanice la Paris (1930—1932). Doctor în filologie cu teza *Influența limbii române asupra limbii maghiare* (Sibiu, 1942), lucrare fundamentală pentru viitoarele cercetări privind interferențele lingvistice româno-maghiare. Profesor secundar la Arad (1934—1946), conferențiar (1945—1962) la catedra de filologie romanică a Facultății de filologie din Cluj; șef de catedră (1949—1958). Studii și cercetări în domeniul filologiei și al istoriei lexicografiei românești (*Contribuții la istoria filologiei române. Tînărul Cipariu cercetînd la Biblioteca Teleki din Tîrgu-Mureș*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, 1958; *Un dicționar latin-român din secolul al XVIII-lea printre manuscrisele Bibliotecii Brukenthal*,) SCL, XI, 3, 1960; *Viața și activitatea filologică a lui Ștefan Crișan Körösi*, StUBB, V, 1960, series IV, fasc. 2, Philologia). Continuu preocupat de învățarea și cultivarea limbii române în școlile medii cu limba de predare maghiară (*Problemele specifice ale predării limbii române la maghiari*, LR, IV, 2, 1956; *Dezvoltarea deprinderilor de a folosi cunoștințele de gramatică în exprimarea orală și scrisă în limba română*, în vol. *Dezvoltarea exprimării orale și scrise în limba română la clasele V—X*, 1956), **B.G.** este și autorul a numeroase manuale didactice.

Bibl. ref.: E. Petrovici, *Géza Blédy (1908—1962)*, StUBB, series Philologia, fasc. 1, VII, 1962; B. Kelemen, *Blédy Géza (1908—1962)*, „Nyelv-és irodalmtudómany közlemenyek", VI, 2, 1962.

BOB, Ioan (1739, sat Orman, com. Iclod, jud. Cluj — 2 oct. 1830, Blaj), cleric și cărturar. Studii la școlile reformate din Orman, Dej și Ciumăfaia (azi sat în com. Borșa, jud. Cluj), apoi la Seminarul catolic din Cluj. După absolvirea cursurilor de teologie (1774—1777), este protopop în Daia, Oșorhei (azi sat în com. Bobîlna, jud. Cluj) și Tîrgu-Mureș, iar în 1782 este numit episcop de Blaj (instalat în 1784). Luptător pentru emanciparea socială și națională a românilor din Tran-

Scanned with OKEN Scanner

silvania — înglobată în Imperiul habsburgic —, este, alături de episcopul ortodox Gherasim Adamovici din Sibiu, autorul mai multor memorii adresate împăratului Leopold II, mai cunoscut fiind acela din 1792, numit *Supplex Libellus Valachorum* (titlu identic cu al celebrului *Supplex* din 1791). Aceluiași obiectiv îi este subordonată și activitatea sa de „luminare a neamului" prin slova cărții, sprijinirea învățământului și întocmirea de manuale în limba română. Este autorul primei ample lucrări lexicografice românești tipărite, *Dicționarul rumanesc, lateinesc și unguresc* (Cluj, 1822—1823). Cele aproximativ 11 000 de cuvinte românești înregistrate — pentru care se indică echivalentul latin și maghiar — sînt grupate, fapt ce atestă viziunea puristă a autorului, în două secțiuni; cea mai mare cuprinde cuvintele de origine latină sau romanică, a doua, reprezentînd un glosar dat la sfîrșitul volumului II, reunește cuvintele de alte origini (fiecare din acestea este însoțit de cuvîntul românesc considerat recomandabil).

Bibl. ref.: Z. Pîclișanu, *Un vechi proces literar. Relațiile lui Ioan Bob cu S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior*, AAR-SI, secț. III, tom. XVI, 1935; N. Lupu, *Episcopul Ioan Bob*, Blaj, 1944.

BOGDAN, Damian P. (n. 1 iul. 1907, sat Butești, com. Cobani), istoric și paleograf. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București și diplomat al Școlii superioare de arhivistică și paleografie din același oraș (1930). Asistent la Facultatea de litere și filozofie (1933—1942). Profesor la Școala superioară de arhivistică și paleografie (1939—1948). Profesor la Institutul de arhivistică, bibliologie și muzeografie din București (1948—1950), apoi profesor de limba și paleografia slavo-română la Facultatea de istorie (1950—1972). Doctor în litere (1933) cu teza *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, lucrare de sistematizare a cunoștințelor existente în acest domeniu. Activitatea științifică a lui **D.B.** este consacrată mai ales filologiei și lingvisticii româno-slave. Studiile sale acordă o atenție deosebită limbii (în special lexicului) documentelor slavo-române: *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române* (București, 1946), *Caracterul limbii textelor slavo-române* (București, 1946) ș.a. Este realizatorul unora din puținele lucrări de sinteză consacrate problemelor specifice scrierii române cu litere chirilice: *Manual de paleografie slavo-română* (București, 1936, în colab. cu H.H. Stahl), *Compendiu al paleografiei slavo-române* (2 vol., București, 1969). Contribuții la îmbogățirea fondului documentar al bibliografiei românești vechi, prin editarea unor documente inedite: *Acte moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare* (București, 1938), *Acte moldovenești din anii 1426—1502* (București, 1947) ș.a.

Scanned with OKEN Scanner

B

BOGDAN, Ioan (25 iul. 1864, Șcheii Brașovului — 1 iun. 1919, București), istoric și filolog. Absolvent al gimnaziului român din Brașov (1874—1882). Bursier al Școlii normale superioare din Iași și, în același timp, student al Facultății de litere, este elevul lui A.D. Xenopol, A. Densușianu, I. Caragiani, Șt. Vizanti, Șt. Vîrgolici etc. Învață acum rusa, ucraineana, poloneza și este preocupat de gramatica limbii slave vechi. Își ia licența (1885) cu teza *Istoria coloniei Sarmisegetusa*. Profesor de latină și greacă la liceul „Anastasie Bașotă" din Pomîrla (1885—1886), începe să colaboreze la „Convorbiri literare". Este trimis (1886) în Germania și Italia pentru a studia organizarea învățămîntului secundar. În 1887 obține o bursă de specializare în domeniul slavisticii. Audiază la Viena (1887—1888) cursurile renumitului slavist V. Jagić, dar și cursuri de paleografie și diplomatică latină. Audient la Facultatea de istorie și filologie din Petersburg (1888—1889), este elevul lui A.I. Sobolevski, P.A. Sîrcu, N.P. Kondakov. Își continuă specializarea la Moscova (1889—1890), Kiev și Cracovia (1890), unde își perfecționează studiile de polonistică. Desfășoară o fecundă și asiduă activitate de cercetare, descoperind numeroase manuscrise slavo-române (*Analele de la Putna, Cronicele lui Macarie, Eftimie, Azarie, Codicele de la Tulcea* ș.a.). Stabilește acum relații de colaborare cu numeroși slaviști de renume: A.A. Șahmatov, A.N. Veselovski, A.I. Iațimirski, F.F. Fortunatov, E.V. Baresov, L. Malinowski etc. Între 1894 și 1911, se va reîntoarce în călătorii de studii la Odesa, Kiev, Moscova, Petersburg, Cracovia, Varșovia. După o scurtă perioadă petrecută la Roma și Viena revine în țară. Profesor suplinitor (1891), titular (1892) la catedra de limbi slave a Universității de litere și filozofie din București, funcție pe care o deține, cu mici întreruperi, pînă la sfîrșitul vieții. Prorector (1912) și rector (1—18 iun. 1912) al Universității din București. Contribuie la elaborarea primului regulament unic al facultăților de litere și filozofie din țară (1897), la elaborarea noii legi a învățămîntului superior (1912). Este organizatorul seminariilor facultății și creatorul bibliotecii acesteia. Colaborează intens la revista „Convorbiri literare", membru (din 1900) în comitetul de redacție și director (1902—1906) al publicației, perioadă în care revista s-a bucurat de colaborarea unor nume de prestigiu printre care: N. Iorga, D. Onciul, V. Pârvan, Al. Philippide, I.A. Candrea, L. Șăineanu, S. Pușcariu etc. A mai publicat în „Arhiva", „Revista nouă", „Analele Academiei Române" și la „Archiv für slavische Philologie". În calitate de președinte al Comisiei istorice a României, creată în scopul publicării de documente și studii privind istoria românilor, **I.B.** desfășoară o laborioasă acti-

Scanned with OKEN Scanner

vitate, contribuind la apariția, sub egida acesteia, a unor ediții fundamentale. Membru al Societății de istorie și antichități din Moscova (1890). Membru corespondent (1892), membru activ, secția istorie (1903), al Academiei Române. Vicepreședinte al Academiei (1910—1919). Creator al filologiei slavo-române, „șef de școală prin excelență", **I.B.** a ridicat la nivel european studiile de slavistică de la noi, evidențiind rolul slavonei ca veche limbă de cultură, alături de latină și greacă. Opera sa, axată, în principal, pe studierea istoriei poporului român și a culturii sale în evul mediu, se adresează în aceeași măsură istoricului, filologului și lingvistului. Meritul său deosebit constă în descoperirea, publicarea și comentarea unui mare număr de texte și documente slave — interne și externe — referitoare la români. Publică, în ediții fundamentale, cu traducere și comentarii: *Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche* (București, 1891), *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor* (București, 1895), *Letopisețul lui Azarie* (București, 1909) și, postum, *Cronica lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară făcută pe la 1350.* Text și glosar (București, 1922), precum și un mare număr de documente slavone din arhivele Brașovului *(Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești și cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV și XVI,* București, 1902, lucrare a cărei introducere reprezintă primul tratat de diplomatică veche românească; *Documente moldovenești din sec. XV și XVI în arhivul Brașovului,* București, 1905) sau documente privitoare la domnia lui Ștefan cel Mare *(Documentele lui Ștefan cel Mare,* 2 vol., București, 1913). Studiile sale, ample comentarii privind probleme și fapte de limbă, se opresc în special asupra lexicului documentelor slavo-române *(Glose române într-un manuscript slavon din secolul XVI,* CLit., XXIV, 1890; *Un lexicon slavo-român din secolul XVII,* CLit., XXV, 1891). Studii de istoria limbii române *(Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden,* în vol. omagial *V. Jagić,* Berlin, 1908), de morfologie a limbii vechi slave *(Morfologia limbii paleoslovenice,* București, 1892). **I.B.** abordează și problema mult discutată a alfabetului chirilic folosit în scrierea limbii române, susținînd adoptarea lui în sec. 13—14 *(De la cine și cînd au împrumutat românii alfabetul chirilic?* în *Lui Titu Maiorescu, Omagiu,* București, 1900; *Alfabetul chirilic și noile teorii ale d-lui Ilie Bărbulescu,* CLit., XXVI, 1902).

Alte lucrări: *Însemnătatea studiilor slave pentru români,* București, 1894; *Românii și bulgarii. Raporturile culturale și politice între aceste două popoare,* București, 1895; *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui* (Studiu critic), București, 1896; *Istoriografia română și problemele ei actuale,* București, 1905; *Album pa-*

Scanned with OKEN Scanner

leografic moldovenesc. Documente din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea, București-Paris, 1926.

Bibl. ref.: D.P. Bogdan, *I. Bogdan în circuitul slavisticii europene*, RES, VIII; articolele consacrate lui **I. B.** din RSl., XIII, 1965 și XV, 1967; *Ioan Bogdan, Scrieri alese*. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, Bucu.ești, 1968.

BOGREA, Vasile (26 sept. 1881, Tîrnauca — 6 sept. 1926, Viena), lingvist și filolog. După absolvirea liceului „Anastasie Bașotă" din Pomîrla, se înscrie la Facultatea de litere și filozofie din Iași (student al lui Al. Philippide), urmînd, în același timp, și cursurile Facultății de drept. Își continuă studiile la Berlin unde audiază cursurile de filologie clasică ale renumitului clasicist Willamowitz-Moellendorf. Întors în țară, este, puțin timp (1919), profesor la Liceul Internat din Iași, apoi, din 1920, profesor la catedra de limbi clasice a Universității din Cluj. Este unul dintre întemeietorii și colaboratorii activi ai Muzeului limbii române condus de S. Pușcariu. Membru corespondent al Academiei Române (1920). Umanist de o vastă erudiție, **V.B.** nu a reușit însă să închege, în timpul vieții, din cele aproape 300 de studii și articole apărute în publicații, nici un volum. Deși avea o pregătire temeinică și o vocație certă pentru filologia clasică (*Pagini istorice și filologice*, DR, II, 1922; *În jurul Alexandriei*, DR, II, 1922 ș.a.), integrat atmosferei Muzeului clujean, s-a ocupat mai ales de istoria limbii și de lexicologie. Etimologia, domeniu în care interesul pentru faptele de limbă este asociat cu cel pentru istorie și folclor, l-a atras cu precădere. Multe din contribuțiile sale etimologice, vizînd cuvinte rare, vechi sau dialectale, își păstrează și astăzi valabilitatea. Cercetările de toponimie și antroponimie evidențiază, de asemenea, ingeniozitatea și cultura sa filologică deosebită (*Cîteva considerații asupra toponimiei românești*, DR, I, 1920—1921; *Din onomastica folclorică*, DR, IV_2, 1924—1926 etc.).

Alte lucrări: vezi vol. postume *Pagini istorice și filologice*, București, 1971, ed. realizată de M. Borcilă și I. Mării, și *Sacra via*, București, 1974, ed. realizată de M. Borcilă și V.M. Ungureanu.

Bibl. ref.: I.E. Naghiu, *Bio-bibliografia lui Vasile Bogrea, 1881—1926*. Cu ocazia comemorării a zece ani de la moartea lui. Cu o cuvîntare comemorativă de T.A. Naum, Cluj, 1937; Macrea, *Studii...*, p. 249—259.

BOIAGI (BOIADJI), Mihail G. (1780, Budapesta — 3 febr. 1842, Budapesta), cărturar aromân. Profesor de greacă și neogreacă la un gimnaziu din Viena, unde publică, în 1813, *Gramatica română sau macedo-română*, cunoscută și apreciată de romaniștii timpului. Scrisă în română (cu alfabet latin), greacă și germană, lucrarea folosește, pentru exemplificare, texte din dialectul aromân vorbit în Albania. Influen-

ţat de ideile iluministe ale epocii, în special de opiniile lui Gh. Şincai, expuse în ediţia din 1805 a *Elementelor*, **M.B.** afirmă, în prefaţă, unitatea etno-lingvistică a aromânilor şi dacoromânilor, militînd pentru o limbă literară unică, pentru adoptarea alfabetului latin în scrierea limbii române. În privinţa ortografiei, este adeptul utilizării unui singur semn ca expresie grafică a unui singur sunet. Din iniţiativa lui Dimitrie Bolintineanu şi cu sprijinul material al lui Costache Negri, lucrarea a fost retipărită în 1863. O nouă ediţie este realizată în 1915 de Pericle Papahagi, care îi anexează şi vocabularul folosit în gramatică.

Alte lucrări: *Scurtă gramatică neogreacă pentru junimea română şi pentru germani*, Viena, 1821; traducerea, în 10 limbi, a operei didactice a lui J.A. Comenius (din manualul realizat de **M.B.** nu este cunoscut astăzi nici un exemplar).

Bibl. ref.: Capidan, *Aromânii...*, p. 78; Diamandi, *Oameni şi aspecte...*, p. 249—266; *M. Boiagi, Gramatică română sau macedo-română*, ediţie şi introducere de P. Papahagi, Bucureşti, 1915; A. Nasta, *O gramatică românească apărută la Viena în 1813*, RomLit, X 14, 1977.

BOJÎNCĂ, Damaschin, T. (1802, sat Gîrlişte, com. Gomia, jud. Caraş-Severin — 17 aug. 1869, Botoşani), jurist şi om de cultură. Absolvent al liceului din Timişoara, urmează, după o scurtă perioadă, petrecută la Seminarul teologic din Vîrşeţ, studii de drept la Seghedin, Oradea şi Budapesta, unde vine în contact cu ideile iluministe ale epocii. Practicant la „Tabla regească", apoi avocat. Desfăşoară acum, alături de Zaharia Carcalechi, o susţinută activitate de culturalizare a maselor în paginile revistei „Biblioteca românească". La invitaţia lui Asachi se stabileşte în Moldova (1833). Jurisconsult al statului, director al seminarului de la Socola (1834—1841, cu întreruperi). Ridicat la rangul de mare paharnic (1835), ban (1841), agă (1848). Profesor la Academia Mihăileană (din 1841), predă cursuri de drept roman, civil, general şi civil al Moldovei. Ministru al Justiţiei (1860—1861). Ca jurist se face cunoscut prin traducerea din neogreacă a *Codului lui Calimah* şi prin cele două lucrări: *Dritul ţivil roman* şi *Dritul ţivil al Moldovei, împreună cu proţedura*, propuse spre publicare. Preocupările sale filologice şi istorice îl arată ca pe unul dintre cei mai fervenţi continuatori şi susţinători ai ideilor Şcolii ardelene. Discipol al lui Petru Maior (îi publică a doua ediţie a *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia*, la care adaugă şi *Dialog pentru începutul limbii române între nepot şi unchi)*, este nu numai traducătorul polemicii acestuia cu Kopitar, ci şi continuatorul ei pe plan metodologic şi stilistic (împrumutînd tonul, i-

Scanned with OKEN Scanner

deile, documentarea, argumentația) pentru a răspunde afirmațiilor calomnioase ale lingvistului sîrb Sava Tökölyi (susținute în lucrarea *Erweis dass die Walachen nicht römischer Abkunft sind*, Halle, 1823). Răspunsul lui **D.B.**, apărut întîi în latinește (*Animadversio in dissertationem Hallensem*, Pesta, 1827), este reluat într-o variantă românească *Răspundere dezgurzătoare la cîrtirea cea în Halle* (Buda, 1828). Preocupat de istorie, întocmește *Istoria lumii pe scurt, de la zidirea ei pînă în anu acesta* („Biblioteca românească", 1829—1830), precum și *Anticile romanilor* — vol. I—II (Buda, 1832 și 1833), cu interesante observații etnografice și folcloristice. Tot pe linia preocupărilor educative ale Școlii ardelene se înscrie și manualul său de pedagogie *Diregătoriul buneicreștere* (Buda, 1830).

Alte lucrări: *Istoria lui Radu Șerban...*, „Biblioteca românească", II, 1829; *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul, principul Țării Românești*, „Biblioteca românească", III-IV, 1830.

Bibl. ref.: Tr. Tcpliceanu, *Damaschin Bojîncă*, Oravița, 1933; L. Ghergariu, *Preocupări etnografice și folcloristice ale lui Damaschin T. Bojîncă*, Cluj, 1963 (extras din „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei", 1959—1961); vol. colectiv, *Din gîndirea politico-juridică din România. Figuri reprezentative*, București, 1974.

BOLOCAN, Gheorghe (n. 6 mai 1925, com. Tîmna, jud. Mehedinți), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie a Universității „V.G. Belinski" din Sverdlovsk (1954). Studii de specializare în gramatica comparată a limbilor slave la Universitatea „Lomonosov" din Moscova (1956—1957). Cercetător științific, șeful sectorului de slavistică din cadrul Institutului de lingvistică din București (1954). Lector la Institutul pedagogic „Maxim Gorki" din București (1954—1956). Redactor, șeful secției de lingvistică de la Editura științifică (1958—1961). Redactor responsabil al publicației „Studii de slavistică" (1969), membru în comitetul de redacție al revistei „Limba română" (1959) și al publicațiilor „Fonetică și dialectologie" și „Romanoslavica". Membru fondator al Asociației slaviștilor din R.S.R., membru în comitetul ei de conducere (din 1963). Membru al Comisiei internaționale de onomastică slavă și al Comisiei de transcriere fonetică a Comitetului internațional al slaviștilor. Doctor în filologie, cu teza *Graiul bulgar din comuna Brănești* (1968). Cea mai mare parte a activității sale științifice, **G.B.** a consacrat-o studierii graiurilor bulgare din România, efectuînd numeroase anchete atît în țară, cît și în R.P. Bulgaria (a participat, între altele, la anchetele pentru *Atlasul lingvistic bulgar*). Sub îndrumarea sa a fost întocmită, în cadrul Institutului de lingvistică, *Arhi-*

Scanned with OKEN Scanner

va fonogramică a graiurilor slave din România (bulgare, ruse, ucrainene, sîrbo-croate). Contribuții în domeniul gramaticii limbii ruse (*Schiță de gramatică a limbii ruse*, 1960; *Elemente de morfologie rusă*, 1964 ș.a.). Activitate lexicografică în domeniul de specialitate: *Dicționar bulgar-român* (1972), *Dicționar frazeologic rus-român* (1967, în colab.), redactor responsabil (în colab.) al *Dicționarului rus-român* (2 vol., 1959—1960, 1 vol., 1964). Coautor la tratatul de *Istoria limbii române*, vol. II (capitolul *Contactul cu slavii*) și la diverse manuale de limba rusă.

BRÂNCUȘ, Grigore (n. 20 mart. 1929, com. Peștișani, jud. Gorj), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de filologie din București (1953). Studii de specializare în Albania (1958—1959, 1965, 1972). Preparator la catedra de limba română a Facultății de filologie din București (1950—1952). Profesor în învățămîntul mediu (Brașov, 1953—1954). Asistent (1954—1962), lector (1962—1968), conferențiar (din 1968), șeful catedrei de limba română contemporană (din 1973) a Facultății de limba și literatura română din București. Prodecan al facultății (1970—1972). Vicepreședinte al Societății de științe filologice — filiala București (din 1970). Membru în Comitetul Societății române de lingvistică. Doctor în filologie (1968) cu teza *Raporturi lingvistice româno-albaneze. Vocabularul.* Studii consacrate unor probleme de istorie a limbii române (elemente comune cu albaneza), limbă română contemporană, limbă literară, dialectologie (*Sinteze de limba română*, 1972, în colab.; *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, Tipografia Universității București, 1975). Contribuții lexicologice și lexicografice (colaborator la *Dicționarul limbii române moderne* și la *Dicționarul limbii române* al Academiei). În domeniul filologiei s-a remarcat prin excelenta ediție critică a monumentalului *Etymologicum Magnum Romaniae* de B.P. Hasdeu (3 vol., 1972—1976).

BREBAN, Vasile (n.23 nov. 1907, com. Hereclean, jud Sălaj), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității din Cluj (1933). Profesor în învățămîntul mediu (1934 — 1949). Asistent la Conservatorul „Gh. Dima" din Cluj (1950—1952). Cercetător științific la Institutul de lingvistică și istorie literară din același oraș (1949—1954), șef de sector (1954—1968), consultant științific (din 1968). Contribuții lexicografice concretizate în activitatea de elaborare sau redactare a unor dicționare ale limbii române sau bilingve: *Dicționar de expresii și locuțiuni românești* (în colab., 1969), *Mic dicționar al limbii române* (în colab., 1974). Redactor și revizor la *Dicționarul limbii române literare* (4 vol., 1955—1957). Colaborator și redactor responsabil al volumelor VII (partea a II-a) și IX din *Dicționarul limbii române* al Academiei (1969,

Scanned with OKEN Scanner

1975). Colaborator la *Dicționarul enciclopedic român* (4 vol., 1962—1966), la *Micul dicționar enciclopedic* (1972) și la unele dicționare bilingve (român-maghiar, maghiar-român).

BUCĂ, Marin (n. 22 iul. 1933, Drăgășani), lingvist. Licențiat al Universității „M.V. Lomonosov" din Leningrad (1952—1957), unde are ca profesori lingviști de renume mondial: V.V. Vinogradov, R.A. Budagov, O.S. Ahmanova, V.A. Zveaghințev ș.a. Asistent, lector și, din 1970, conferențiar la catedra de limba și literatura rusă a Facultății de filologie-istorie de la Universitatea din Timișoara. Președintele filialei din Timișoara a Asociației slaviștilor din R.S.R., membru în Comitetul de conducere al filialei din Timișoara a Societății de științe filologice. Membru în Comitetul de redacție al „Analelor Universității din Timișoara", Seria Științe filologice. Doctor în filologie (1969) cu teza *Probleme ale sinonimiei lexicale.* Unele principii formulate în teza de doctorat au stat la baza alcătuirii *Dicționarului de sinonime rus-român* (în colab., 2 vol., Tipografia Universității din Timișoara, 1968—1972). Acest dicționar a fost urmat de alte lucrări lexicografice: *Antonimele limbii ruse* (în colab., Tipografia Universității din Timișoara, 1972), *Dicționar de antonime* (în colab., București, 1974), *Dicționar tematic rus-român* (în colab., Tipografia Universității din Timișoara, 1975). Cercetarea unor probleme teoretice ale lexicului este fructificată în diverse studii și în vol. *Probleme de semasiologie* (în colab., Timișoara, 1976). Cursuri universitare consacrate limbii ruse.

BUDAI-DELEANU, Ioan (1760 sau 1763, sat Cigmău, com. Geoagiu, jud. Hunedoara — 24 aug. 1820, Liov), scriitor, filolog, istoric și cărturar iluminist. Urmează (din 1772) seminarul din Blaj, apoi Facultatea de filozofie din Viena (1777—1779). Trece la Facultatea de teologie, pe care o frecventează (1780—1783) în calitate de bursier al Colegiului „Sfînta Barbara". Timpul petrecut la Viena are o influență deosebită asupra evoluției ulterioare a personalității sale. Aici se întîlnește cu S. Micu, Gh. Șincai, P. Maior și tot aici ia contact cu ideile înaintate ale filozofiei luminilor. Își însușește acum o solidă cultură umanistă — adîncește studiul latinei, învață italiana, franceza și germana — și începe să strîngă material pentru *Lexiconul* său. Revenind în țară (1787) este, pentru scurt timp, profesor la seminarul din Blaj. Din cauza prigoanei episcopului Ioan Bob nu se hirotonisește și este nevoit să plece, stabilindu-se la Liov, unde obține, în urma unui concurs, postul de secretar al tribunalului provincial. În 1796 este avansat consilier la Curtea de apel, funcție pe care o deține toată viața. Dacă perioada ardeleană îi asigură lui **I.B.-D.** legătura materială și spirituală cu

Scanned with OKEN Scanner

poporul său, dacă timpul petrecut la Viena îi oferă posibilitatea formației de cărturar luminist, perioada petrecută la Liov marchează o radicalizare a gîndirii sale sub directa influență a Revoluției franceze și a prefacerilor sociale din epoca ascensiunii napoleoneene. Numeroasele sale scrieri, cuprinse în peste 20 de volume, dar rămase, din păcate, aproape toate în manuscris, îmbrățișează domenii dintre cele mai diverse: drept, pedagogie, istorie, etnografie, lingvistică și literatură. Asemenea celorlalți reprezentanți ai Școlii ardelene, **I.B.-D.** militează pentru restabilirea drepturilor românilor din Transilvania, demonstrînd vechimea elementului românesc pe acest teritoriu, originea latină a poporului și a limbii române. Ca istoric, plănuia elaborarea unei ample opere consacrate originii popoarelor din Transilvania *(De originibus populorum Transilvaniae commentatiuncula, cum observationibus historico-criticis)*. Opera sa lingvistică, rod al unei activități de aproape patru decenii, demonstrează latinitatea limbii române la nivelul structurii ei fonetice, morfologice și lexicale. Gramatica sa, în două versiuni, una în limba latină *(Fundamenta grammatices linguae romaenicae seu ita dicta valachicae usui tam domesticorum quam extraneorum accommodata*, Liov, datată 1812) și alta în românește *(Temeiurile gramaticii românești*, circa 1815, rămasă în manuscris), *Dascălul românesc pentru temeiurile gramaticii românești* (comentariu neterminat, în cinci dialoguri, al scrierii precedente), precum și prefața *Lexiconului* sintetizează concepția sa asupra originii și structurii limbii române. Înainte de Maior, **I.B.-D.** susține că limba română este continuatoarea latinei populare vorbite în Dacia și subliniază rolul substratului autohton în formarea unei limbi noi. Evidențiază asemănările dintre unele cuvinte românești și termeni din franceză, italiană, spaniolă, ceea ce constituie, la noi, prima încercare științifică de a cerceta elementele lexicale comune limbilor romanice. Preocupat de crearea unei limbi literare moderne, capabilă să servească drept instrument de realizare a unei culturi în plină dezvoltare, consideră că la baza acesteia trebuie să stea limba scrierilor bisericești — cristalizare superioară a vechii române literare, fiind, pe această linie, precursorul lui I. Heliade Rădulescu. Propune reforma ortografiei prin adoptarea alfabetului latin, ordonarea după reguli gramaticale, fixarea unor norme precise pentru limba scrisă. Recomandă selecția riguroasă a termenilor din lexicul limbii literare prin acceptarea cuvintelor cu o largă circulație, unanim cunoscute, și eliminarea regionalismelor. Cere înlocuirea unor termeni de origine maghiară turcă, slavă, greacă, albaneză cu sino-

Scanned with OKEN Scanner

nime de origine latină, dar numai cînd acestea sînt general cunoscute, îndepărtîndu-se astfel de purismul exagerat al celorlalţi reprezentanţi ai Şcolii ardelene. Subliniază necesitatea îmbogăţirii limbii române prin cuvinte derivate sau neologisme luate din limbile surori (în special din franceză). Păstrînd unele exagerări latiniste, este adept al etimologismului, admiţînd lexicul regional, cînd acesta provine direct din latină sau considerînd abateri de la normă formele evoluate ale limbii române etc. Urmînd exemplul gramaticilor latinești contemporane, **I.B.-D.** reușește, mai mult decît înaintașii săi, să expună sistematic materialul de limbă și să elaboreze o terminologie gramaticală modernă. Opera sa cea mai importantă pe plan literar, poemul eroi-comic *Ţiganiada*, tipărită însă tîrziu (1876—1877) și deci practic rămasă necunoscută contemporanilor, constituie prin bogăţia lexicului folosit și mai ales prin comentariile și notele de subsol, în care se regăsesc ideile filologice esenţiale ale scriitorului, un moment de seamă în dezvoltarea și cultivarea limbii literare. Ca lexicograf, **I.B.-D.** proiectează un dicţionar în 10 volume. Într-o concepţie lexicografică modernă, **I.B.-D.** adaugă termenilor, transcriși cu litere chirilice, pe lîngă grafia latină (în paranteză), categoria gramaticală — genul (pentru substantiv), diateza (pentru verbe, notate cu indicativul prezent) —, răspîndirea geografică, cîteodată chiar accepţiunea poetică. Uneori menţionează forme populare și regionale. Din acest mare proiect nu reușește însă să definitiveze decît *Lexiconul român-nemţesc* (4 vol.), *Lexiconul nemţesc-român* (2 vol.)-, din care realizează numai litera *A* și începutul literei *B*, precum și un lexicon pentru cărturari, de fapt un glosar de neologisme rămas numai la litera *A*. Personalitate remarcabilă prin bogăţia culturii sale clasice și umaniste, **I.B.-D.** rămîne, prin ideile sale ştiinţifice, politice, sociale, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai Şcolii ardelene.

Alte lucrări: *Teoria ortografiei românești, cu litere latinești* (rămasă în manuscris).

Bibl. ref.: Lucia Protopopescu, *Contribuţii la istoria operei lexicografice a lui I. Budai-Deleanu*, CL, VI, 2, 1961; P. Cornea, *Ion Budai-Deleanu, un scriitor de renaștere timpurie într-o renaștere întîrziată*, în *Studii de literatură română modernă*, București, 1962; I. Gheţie, *Opera lingvistică a lui Ion Budai-Deleanu*, București, 1966; I. Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, Text stabilit și glosar de Mirela Teodorescu, cu. Introducere și note de Ion Gheţie, 1970; I. Budai-Deleanu, *Opere, Ţiganiada* (*B*), Ediţie critică de Florea Fugariu, studiu introductiv de Al. Piru, 1974.

BULGĂR, Gheorghe (n. 13 apr. 1920, com. Sanislău, jud. Satu-Mare), lingvist. Licenţiat în litere (1945) și în drept (1950) la Universitatea din București. Pro-

fesor (1946) la liceul „Gheorghe Şincai" din Baia Mare. Asistent (1949), lector (1959), conferenţiar (1962) la Universitatea din Bucureşti. Lector de limba română la Sorbona (1965—1967). Decan al Facultăţii de filologie de la Institutul pedagogic din Bucureşti (1964—1965; 1967—1971). Doctor în filologie (1969). În lucrările şi studiile sale, **G.B.** este preocupat îndeosebi de cercetarea problemelor limbii literare în concepţia scriitorilor români, de stilistică şi istoria limbii. Cercetările şi antologiile sale oferă un material deosebit de util pentru studiul limbii române *(Scriitorii români despre limbă şi stil*, 1957; ed. a II-a, 1966; *Momentul Eminescu în evoluţia limbii române literare*, teza de doctorat, publicată în 1971). Membru în colectivele de elaborare a *Dicţionarului limbii române literare* (4 vol., 1955—1957), *Dicţionarului limbii române moderne* (1958) şi a *Dicţionarului limbii poetice a lui Mihai Eminescu* (1968; distins, ca autor la această lucrare, cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei). A condus lucrările de elaborare a *Dicţionarului de sinonime* (colectiv, 1972).

Alte lucrări: *Sintaxă şi stilistică*, Bucureşti, 1968; *Studii de stilistică şi limbă literară*, Bucureşti, 1970; *Icoane vechi şi icoane nouă de Eminescu*, Bucureşti, 1975.

BUMBAC, Ion (31 ian. 1843, sat Costîna, com. Todireşti, jud. Suceava — 1902, Cernăuţi), filolog şi publicist. Urmează gimnaziul la Suceava şi Cernăuţi, liceul la Braşov, apoi, între 1868—1872 şi 1875—1877, studiază filologia la Viena. Participă aici la activitatea societăţii studenţilor români, „România jună", alături de M. Eminescu, I. Slavici, V. Burlă ş.a. Profesor de limba română la gimnaziul din Suceava (1872—1875), la „pedagogiul" (1877—1881), apoi la gimnaziul din Cernăuţi, unde va ocupa şi postul de director. Secretar al Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, şi, în această calitate, redactor al revistei „Aurora română" (1881—1884). În 1882—1883 conduce şi „Calendariu...", publicaţie editată de aceeaşi societate. Membru fondator al societăţilor cultural-politice „Armonia" (1881) şi „Concordia" (1885) din Cernăuţi. Cele cîteva lucrări cu profil lingvistic pe care le-a publicat *(Noua ortografie română*, Cernăuţi, 1881; *Prinzipien der neuen romänischen Orthographie*, Cernăuţi, 1884; *Din istoria limbei şi literaturei române*, partea I, Cernăuţi, 1889) evidenţiază opţiunea sa pentru ideile latiniste şi atitudinea antijunimistă.

Alte lucrări: *Venit-au Românii ce locuesc astăzi teritoriul Daciei Traiane din părţile pindo-balcanice?*, „Almanahul călindarului pe 1880"; *Florinta, epopee în 5 cînturi*, Cernăuţi, 1880; *Privire istorică asupra trecutului politic-social şi naţional al „Ducatului-Bucovina"* (cu Grig. Halip), Cernăuţi, 1886.

Scanned with OKEN Scanner

Bibl. ref.: C. Morariu, *Părți din istoria Românilor bucovineni scrise în limbă poporală*, II, Cernăuți, 1894; Dr. R.I. Sbiera, *Autorii români bucovineni. Repertoriu de Leonidas Bodnărescul*, Cernăuți, 1903.

BURLĂ, Vasile (9 febr. 1840, Opăițeni — 9 ian. 1905, Iași), filolog. Urmează cursurile gimnaziale și liceale la Cernăuți și Beiuș, studiind apoi, la Viena și Graz, greaca, latina, sanscrita. Profesor de limba greacă și director la Liceul Național din Iași (unde îl are ca elev pe N. Iorga). Membru, din 1871, al societății „Junimea", în a cărei revistă, „Convorbiri literare", publică judicioase — dar lipsite de strălucire — *Studie filologice* (strînse în volum în 1880). Autor de manuale pentru limbile clasice (*Prospect gramatical asupra dialectului lui Homer și Herodot*, Iași, 1877; *Carte de exerciții latine*, Iași, 1895; *Gramatica limbii grecești după Curtius*, ed. a IV-a, Iași, 1895).

Bibl. ref.: V. Bumbac, *Vasile M. Burlă. Unele trăsături din viața de student a regretatului profesor V.M. Burlă*, „Junimea literară", II, 1905; C. Andreescu, *Profesorii Ion Paul și Vasile Burlă*, «Anuarul gimnaziului „Alexandru cel Bun"» Iași, 1923—1936.

BYCK, Jacques (19 oct. 1897, București — 10 oct. 1964, București), lingvist și filolog. Urmează Facultatea de litere și filozofie din București (1918—1922), unde îi are ca profesori pe O. Densusianu, I. Bianu și I.A. Candrea. Beneficiază de o scurtă perioadă de specializare la Paris. Profesor în învățămîntul secundar. Profesor și director de liceu la București și Cîmpina (1922—1940), este, în același timp, redactor la revistele „Viața românească" și „Adevărul literar". Îndepărtat din învățămînt și împiedicat să publice (1940—1944), este reintegrat după 23 August 1944 și numit profesor (din 1945) la Facultatea de litere și filozofie din București, unde va funcționa pînă la moarte. Obține (1945) titlul de doctor, cu ediția critică a *Cazaniei lui Varlaam*, (1943). Laureat al Premiului de Stat (1954). **J.B.** desfășoară o intensă și notabilă activitate ca profesor și cercetător în cadrul Institutului de lingvistică din București. Lucrările sale, modele de acribie științifică și eleganță a stilului, urmează două principale direcții de cercetare: gramatica și studiul limbii vechi, considerate părți integrante ale istoriei culturii, aducînd rezolvări originale pentru unele probleme fundamentale din aceste domenii. Studiile sale de gramatică, publicate în special în „Bulletin linguistique", se bazează pe un material de limbă extrem de bogat, excerptat din limba textelor vechi, limba populară curentă și limba dialectelor sud-dunărene. **J.B.** își spune cu competență cuvîntul în probleme de morfologie a numelui (*Femininul peiorativ*, BL, I, 1933), a pronumelui (*Folosirea afectivă a pronumelui personal în limba română*, BL, V, 1937), a verbului (*Imperativul în limba română*, BL, III,

1935; *Originea infinitivului scurt în limba română*, Recueil, Lisbonne, 1959), explicînd fenomenul lingvistic pe baza factorilor interni. Acordă o atenție deosebită sintaxei, căreia îi relevă și aspectul stilistic *(Studii de sintaxă și stilistică românească*, BL, VII, 1939). După o intensă activitate de elaborare a unor manuale de gramatică destinate învățămîntului mediu, publică, împreună cu Al. Rosetti (1943) *Gramatica limbii române*. Lucrarea evidențiază unele probleme de stilistică și introduce noțiunea de fonem, în accepția Cercului lingvistic de la Praga. Din 1949, cînd încep lucrările preliminare pentru elaborarea *Gramaticii limbii române* sub egida Academiei, **J.B.** este redactor responsabil al colectivului de sintaxă, inițiind munca de strîngere a materialului. Împreună cu Al. Graur este apoi redactor responsabil al culegerii *Studii de gramatică*, alcătuit în vederea unei noi ediții a *Gramaticii* Academiei. Membru în colectivul de elaborare a *Micului dicționar ortografic* (București, 1953), redactor responsabil la *Îndreptarul de punctuație* (București, 1956), colaborează și la elaborarea *Dicționarului ortoepic* (București, 1956). Interesat și de istoria vocabularului românesc, evidențiază etapele principale ale dezvoltării lui *(Vocabularul științific și tehnic în limba română din sec. al XVIII-lea*, SCL, V, 1—2, 1954). Contribuții la definirea noțiunii de limbă literară, la studierea evoluției ei *(Formarea limbii noastre literare*, GL, 1956, nr. 42). În editarea textelor cu grafie chirilică, recomandă transliterarea, militînd pentru redarea fidelă și riguros științifică a particularităților fonetice și morfologice ale textului originar. *Texte de limbă veche* (București, 1930) și *Cazania lui Varlaam, 1643* (București, 1943) fac dovada unui editor scrupulos și a unui subtil interpret de texte vechi. Probleme teoretice de filologie sînt abordate în *Din istoria filologiei române* (LR, VIII, 1, 1959). Pe linia valorificării moștenirii culturale, a cărei necesitate o subliniază deseori, se înscriu: prima ediție științifică a *Țiganiadei* lui I. Budai-Deleanu (1953), îngrijirea ediției în limba română a lucrării capitale a lui O. Densusianu — *Histoire de la langue roumaine*, elaborînd și indicele volumului II, precum și numeroase studii asupra unor personalități de seamă ale culturii noastre: Samuil Micu-Clain, Mozes Gaster, H. Tiktin Sextil, Pușcariu, O. Densusianu. Ediții din A. Russo *(Cîntarea României*, București, 1943) și B.P. Hasdeu *(Scrieri alese* București, 1953). Studiile sale sînt adunate în volumul postum *Studii și articole. Pagini alese*, îngrijirea ediției și studiul introductiv de Florica Dimitrescu, 1967.

Bibl. ref.: Elena Șerban, *Jacques Byck*, LR, XIII 6, 1964;

Scanned with OKEN Scanner

C

CANCEL, Petre (7 mart. 1890, Bacău — 29 nov. 1947, București), lingvist. Absolvent al liceului din Bacău, urmează cursurile de filologie română și slavă la Facultatea de litere și filozofie din București (1909—1912), unde este elevul lui I. Bogdan și D. Onciul. Se afirmă acum cu lucrarea, realizată sub îndrumarea lui D. Onciul, *Data epistoliei lui Uzun-Hassan către Ștefan cel Mare și misiunea lui Isak-beg, parte din relațiile lui Ștefan cel Mare cu Roma, Veneția și Genua* (București, 1912). La recomandarea lui I. Bogdan, își continuă specializarea la Belgrad, Sofia, Viena, Zagreb, Praga (1913—1919), unde își ia doctoratul în filologia slavă. Întors în țară, este numit, la Universitatea din București, suplinitor la catedra de limbi slave (1920) și apoi profesor titular (1923), după moartea lui I. Bogdan. Lucrările sale — sinteze ale unor cercetări anterioare în domeniul lingvisticii slave (*Asupra temelor slave vechi bisericești în-ū și asupra nașterii slavicului y*, București, 1920; *Studiul verbului slav; Sintaxa veche slavă*, publicate împreună cu *Introducere în filologia și lingvistica slavo-română*, în colecția „Româno-Slavica", București, 1938) sau contribuții originale privind filologia slavo-română (*Despre „rumân" și despre unele probleme lexicale vechi slavo-române*, București, 1921; *Termenii slavi de plug în daco-română*, București, 1921, studiu cu pronunțat caracter polemic asupra unor probleme de etimologie). Abordînd problema atît de controversată a începutului scrierii cu alfabet chirilic în limba română, **P.C.** susține că pătrunderea acestei

Scanned with OKEN Scanner

grafii a avut loc într-o perioadă anterioară sec. 13 *(Cînd au împrumutat românii alfabetul chirilic?* în *Lui Nicolae Iorga, Omagiu,* Craiova, 1921). Preocupările sale privind folclorul și literatura popoarelor sud-slave, în special creația populară sîrbă și croată *(À propos de l'origine des „bugarštice"*, RES, I, 3—4, 1921) se concretizează în numeroase cursuri universitare, unele tipărite *(Istoria literaturii iugoslave, 1750—1820,* București, 1938; *Din istoria literaturii sîrbe,* ediție sub îngrijirea lui P. Olteanu, București, 1945).

Alte lucrări: *Păstoritul la poporul român. Precizări etnografico-istorice cu prilejul apariției studiului D.O. Densusianu, „Păstoritul la popoarele romanice"*, București, 1913; *Originea poeziei populare. Preciziuni, distincțiuni,* București, 1922.

Bibl. ref.: G. Mihăilă, I.C. Chițimia, Lucia Djamo-Diaconiță, *Filologia slavă la Universitatea din București, la o sută de ani de la întemeierea Universității*, RSl, 1965; Mihăilă, *Studii...* p. 196.

CANDREA, Ion-Aurel (7 nov. 1872, București — 1950, Paris), lingvist și filolog. După absolvirea liceului „Gh. Lazăr" se înscrie la Facultatea de litere și filozofie din București (1892—1896), unde îl are ca profesor pe B.P. Hasdeu, a cărui influență va fi deosebit de profundă asupra viitorului cercetător. Își continuă studiile la Paris (1897—1902), audiind la Sorbona și École Pratique des Hautes Études cursurile de romanistică, lexicografie și geografie lingvistică ale lui G. Paris, P. Mayer, É. Picot, J. Gillieron ș.a. În 1902 își susține doctoratul cu teza *Les éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme,* concepută ca o primă secțiune a unei ample lucrări asupra elementelor latine ale românei. Întors în țară în același an, este profesor de limba franceză la gimnaziul din Craiova (1903—1904), apoi la liceul „Mihai Viteazul" din București (1904—1913). Participă activ, alături de O. Densusianu, la fondarea (1905) Societății filologice române și la conducerea „Buletinului" acesteia (1905—1907). Conferențiar la catedra de filologie romanică a Facultății de litere și filozofie din București (1913), docent (1916), este apoi (din 1927 pînă la pensionare, în 1936) profesor de dialectologie și folclor romanic. Interesat de multiple domenii ale cercetării (lexicologie, lexicografie, istoria limbii, filologie, dialectologie, folclor, toponimie și antroponimie etc.), inițiator al unor lucrări vaste pe care, de cele mai multe ori nu le-a putut finaliza, **I.-A.C.** rămîne în lingvistica românească, în primul rînd, ca lexicolog și lexicograf. Demonstrarea latinității limbii române, mai ales prin analiza lexicului, constituie obiectivul prioritar al studiilor sale *(Cîteva substrate latine vulgare,* RIAF, VII, 1894; *Étymologies roumaines,* „Romania", 1904; *Din elementele latinești ale limbii române* CLit., 1904, 1905; *Addenda la elementele latine ale*

Scanned with OKEN Scanner

limbii române, „Buletinul Societății filologice", 1904, 1905). Ca un corolar firesc al acestei preocupări, în cercetările sale de romanistică, primordială este stabilirea locului limbii române între celelalte limbi romanice (*Straturi de cultură și straturi de limbă la popoarele romanice*, 1914; *Cuvinte latine dispărute din română*, curs în 1932), precum și studierea raporturilor româno-albaneze și româno-slave (*Elemente române în limbile slavice*, „Noua revistă română", I, 1, 1900; *Limba albaneză în raporturile ei cu limba română*, curs litografiat, 1930—1931). Strîns împletită cu activitatea sa în domeniul lexicologiei, este aceea de lexicograf. Elaborează, împreună cu O. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, din care au apărut doar primele patru fascicule (*a — putea*, București, 1907—1914). Deși incomplet și cu greșeli inerente unui asemenea tip de lucrare, dicționarul își păstrează și astăzi valoarea, nu numai pentru lexicografii interesați de etimologii, dar și pentru dialectologi și romaniști (cuvîntul titlu fiind însoțit de corespondentele romanice, derivate, forme regionale și dialectale). La inițiativa casei editoriale „Socec", **I.-A.C.** începe, împreună cu O. Densusianu, un *Dicționar general al limbii române, explicativ și etimologic*, din care s-a publicat (1909) doar prima fasciculă (pînă la *azvîrli*). Lucrarea este reluată de **I.-A.C.** împreună cu Gh. Adamescu și, în 1931, apare *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, a cărui primă parte, *Dicționarul limbii române din trecut și de azi*, elaborată în întregime de **I.-A.C.**, constituie cea mai importantă realizare a lui. Rod al unei munci desfășurate cu migală și pasiune timp de peste 20 de ani, lucrarea este valoroasă atît sub aspectul explicativ, cît și etimologic. Prin numărul mare de cuvinte înregistrate (42 000 — cel mai bogat dintre dicționarele vremii) — vechi și neologisme, aparținînd atît limbii literare, cît și lexicului popular —, prin concizia și claritatea definițiilor, prin corectitudinea etimologiilor, dicționarul constituie și astăzi o lucrare fundamentală de referință. Dealtfel, în lingvistica românească, **I.-A.C.** rămîne ca unul dintre cei mai buni etimologi, calitate susținută de un real talent nativ ca și de o foarte bună cunoaștere a limbilor clasice și a multor limbi moderne. Ca filolog, numele lui **I.-A.C.** este legat de ediția critică a *Psaltirii Scheiene comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavoneşte* (București, 1916). Dacă ediția propriu-zisă este marcată negativ de intenția autorului de a reconstitui textul originar al traducerii, aparatul critic, studiul introductiv (în care sînt dezbătute problemele de critică textuală implicate de textele românești vechi), ca și glosarul, își păstrează și astăzi valoarea. Interesului pentru istoria limbii române, **I.-A.C.** i-a asociat pe acela pentru graiuri și dialecte.

Scanned with OKEN Scanner

C

Autor al primei monografii dialectale românești *(Graiul din Țara Oașului*, București, 1907), este atras, în egală măsură, de procedeele geografiei lingvistice, alcătuind, pe baza materialului adunat într-o anchetă dialectală întreprinsă în cursul mai multor ani, *Atlasul lingvistic al Banatului*, lucrare rămasă nepublicată. Studiile sale *Texte meglenite, Glosar meglenit, Viața păstorească la megleniți* („Grai și suflet", 1923—1927) completează cercetările lui G. Weigand și P. Papahagi asupra acestui dialect, adăugînd punctului de vedere strict lingvistic pe acela al etnografului sau folcloristului (este și coautor, alături de O. Densusianu, al primei culegeri de texte dialectale românești, *Graiul nostru*, București, I, 1906; II, 1908). Lucrările sale, de la studiile cele mai modeste pînă la operele mai ample, remarcabile prin îmbinarea acribiei și documentării riguroase cu îndrăzneala și originalitatea ideilor avansate, ca și activitatea sa didactică desfășurată pe parcursul a mai mult de trei decenii, îl situează pe **I.-A.C.** printre cele mai de seamă personalități ale lingvisticii și filologiei românești.

Alte lucrări: *Dicționar geografic al județului Dolj*, București 1896; *Dicționar geografic al județului Putna*, București, 1897 (ambele în colab. cu M. Canianu); *Poreclele la români*, București, 1896; *Cours complet de grammaire roumaine*, Paris, 1900; *Monumentele cele mai vechi de limbă românească*, București, 1901; *Dicționar de proverbe și zicători*, București, 1909; *Folclorul medical român comparat*, București, 1944; este și autorul unor valoroase manuale de limbi străine „fără profesor".

Bibl. ref.: S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, DR, VII, 1931—1932; Macrea, *Studii...*, p. 131—155; Ecaterina Țăranu, *I.A. Candrea, lexicograf*, „Cercetări științifice", 1971; Florica Dimitrescu, *I.-A. Candrea, lingvist și filolog*, București, 1974.

CANTEMIR, Traian (n. 7 sept. 1907, com. Pătrăuți, jud. Suceava), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din Cernăuți (1931), urmează cursuri de specializare la Școala Română din Roma (1931 — 1933). În 1936 își ia doctoratul cu lucrarea *Istroromânii*. Profesor secundar (1934—1936), asistent la catedra de literatură română modernă și folclor a Universității din Cernăuți (1936—1944). Profesor secundar la Rîmnicu Vîlcea (1944—1964) și apoi profesor la Institutul pedagogic din Bacău (șef de catedră, secretar științific). Membru al Societății de științe istorice și filologice (președinte 1956—1974). Cercetările sale în domeniul dialectologiei privesc în special dialectul istroromân *(Istroromânii*, 2 vol., I, Hotin, 1937; II, Cernăuți, 1938 — amplă și documentată monografie asupra acestei populații românești sud-dunărene; *Texte istroromâne*, București, 1959) sau vocabularul graiurilor dacoromâne *(Lexic regional*, 2 vol., București, 1960;

Scanned with OKEN Scanner

II, București, 1967, în colab.). Culegeri *(Brăduleț de pe cărare*, Bacău, 1972) și studii de folclor *(Tradiții folclorice și sensibilitate poetică*, Rîmnicu Vîlcea, 1977).

CAPESIUS, Bernhard (n. 16 nov. 1889, Sibiu), lingvist și scriitor german din România. Studii de filologie clasică și germană la Jena, Budapesta (licența în 1913) și Berlin. Doctor în filologie la Universitatea din Berlin, cu teza *Die Vertreter des alten i, î, u im Siebenbürgisch-Sächsischen.* Profesor la liceele germane din Sibiu (1912—1924, 1944—1948), București (1924—1944) și la Școala generală din Cristian, jud. Brașov (1948—1951). Cercetător principal și șef de sector la Filiala Cluj a Academiei (1956—1963). Consilier științific la Centrul de studii Sibiu al Academiei de Științe Sociale și Politice (din 1963), al cărei membru este din 1970. Membru al Uniunii Scriitorilor (1970). Studiile sale lingvistice se opresc, cu precădere, asupra dialectului sașilor din Transilvania, precum și asupra raporturilor dintre aspectul dialectal și cel literar al limbii *(Mundart, Hochsprache und Fremdsprache im Siebenbürgisch-deutschen Schriftum*, București, 1935; *Mundartliche Einflüsse im deutschsprachigen Gegenwartsschriftum*, București, 1968). Membru al colectivului de autori și coordonator al volumelor III—V din *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch* (București—Berlin, 1971—1975). În domeniul beletristicii a publicat versuri și proză (semnate uneori cu pseudonimul *Karl Bernhard).*

CAPIDAN, Theodor (15 apr. 1879, Prilep, Iugoslavia — 1 sept. 1953, București), lingvist. Urmează cursurile elementare în comuna natală, liceul la București, iar studiile universitare la Leipzig, cu Karl Brugmann, Gustav Weigand ș.a. În 1907 își susține doctoratul cu teza *Sufixele nominale în dialectul aromân.* Doi ani este asistentul lui Gustav Weigand la Institutul de limba română de pe lîngă Universitatea din Leipzig. Reîntors în Macedonia (1909), este profesor și director al Liceului comercial cu limba de predare română din Salonic. Docent (din 1919) și apoi profesor (din 1924) de dialectologie balcanică românească și de lingvistică generală la Facultatea de litere a Universității din Cluj. Continuîndu-și activitatea începută încă în 1910 în colectivul condus de Sextil Pușcariu, ia parte la lucrările *Dicționarului limbii române.* În 1936 este ales membru titular al Academiei Române. În 1937 se transferă la Universitatea din București; este succesorul lui Iuliu Valaori la catedra de filologie comparată a limbilor clasice. Numele lui **T.C.** se impune în lingvistica românească prin marile monografii lingvistice, etnografice și folclorice privind dialectele românești sud-dunărene. Monografia *Meglenoromânii* (București, 1925 — 1935, vol. I: *Istoria și graiul lor;* vol. II: *Literatura populară la meglenoromâni;* vol. III: *Dicțio-*

Scanned with OKEN Scanner

nar meglenoromân), valorificînd critic cercetările anterioare ale lui Gustav Weigand, demonstrează că meglenoromânii și aromânii au coborît în sudul Peninsulei Balcanice de pe malul drept al Dunării și că graiul lor este un dialect aparte. Aromânii, cea mai numeroasă populație sud-dunăreană, constituie obiectul mai multor lucrări. *Românii nomazi. Studiu din viața românilor din sudul Dunării* (Cluj, 1926) se oprește asupra unui fenomen caracteristic — transhumanța — punte de legătură între grupurile de păstori ale românilor din nordul și sudul Dunării. *Les Saracatsans (Sărăcăcienii) une tribu nomade grecque* (Paris, 2 vol., 1925—1926) prezintă o populație română grecizată. *Fărșeroții. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania* (București, 1931) descrie, cu ample referințe istorice, etnografice și lingvistice o importantă populație aromânească. Sinteza acestor studii o constituie vasta monografie *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic.* (București, 1932), lucrare premiată de Academia Română cu premiul „I. Heliade-Rădulescu" — care încorporează o mare bogăție de material lingvistic, etnografic și istoric, asupra celei mai numeroase populații românești din sudul Dunării. Ocupîndu-se de numele și răspîndirea aromânilor în Peninsula Balcanică, de cultura și limba lor, **T.C.** afirmă că obîrșia acestora, ca și a meglenoromânilor și istroromânilor, a fost în preajma Dunării. Subliniind similitudinea de structură a dialectelor sud-dunărene cu cel dacoromân, susține unitatea lingvistică a celor patru dialecte, desprinse dintr-o limbă primitivă comună, care, deși vorbită pe ambele maluri ale Dunării, nu avea încă în sec. 9—12 decît mici diferențieri regionale. În domeniul istoriei limbii, **T.C.** aduce contribuții importante privind raporturile lingvistice dintre români și celelalte popoare balcanice. Demonstrează existența unor corespondențe lingvistice albanezo-române pe baza substratului getotrac și a împrumuturilor, efectuate într-o perioadă mai nouă *(Raporturile albano-române*, DR, II, 1922). În privința raporturilor slavo-române, studiază, pentru prima dată în lingvistica românească, influența limbii române asupra uneia dintre limbile slave și anume asupra limbii bulgare *(Raporturile lingvistice slavo-române. Influența românei asupra limbii bulgare*, DR, III, 1923; *Elementul slav în dialectul aromân*, București, 1925). Manifestată prin prezența articolului enclitic, a unor cuvinte românești, a unor modificări fonetice, influența limbii române îi conferă bulgarei un loc aparte în contextul balcanic al limbilor slave. Un loc important în activitatea lui **T.C.** îl constituie munca la *Dicționarul limbii române*, fiind, îm-

Scanned with OKEN Scanner

preună cu C. Lacea, cel mai devotat colaborator al lui S. Pușcariu. După transferarea la București, **T.C.** își lărgește sfera de activitate, ocupîndu-se și de toponimie (*Toponymie macédo-roumaine*, *Numele geografice din România* și *Dicționarul toponimic aromân*, AAR—SL, 1946,—lucrare concepută ca punct de plecare în alcătuirea unui dicționar general al toponimiei românești).

Alte lucrări: *Românismul balcanic*, Cernăuți, 1927; *Scrierile lui D. Bolintineanu despre Macedonia*, în *Omagiu lui I. Bianu...*, București, 1927; *Elemente albaneze în dialectul aromân*, Cernăuți, 1928; *Romanitatea balcanică. Discurs de recepție la Academie*, 1936; *B.P. Hasdeu, lingvist, indoeuropenist și filolog*, 1937; *Le bilingvisme chez les Roumains*, București, 1940; *Macedoromânii. Etnografie, istoric, limbă*, București, 1942; *Limbă și cultură*, București, 1943; *Coup d'oeil sur les occlusives gutturales de la langue thrace*, LLit., 1943, vol. II.

Bibl. ref.: I. Diaconu, *Orientări etnografice*, vol. I, Focșani, 1943; Macrea, *Studii...*, p. 174 ș.u.; Mihăilă, *Studii...*, p. 194—195.

CARAGIANI, Ion (1840, com. Avdela, Grecia — 13 ian. 1921, Iași), filolog. Studiile începute la Avdela sînt continuate la Gureanță și Vlahoclisura, unde îl are ca profesor pe Apostol Mărgărit, personalitate marcantă a românilor din Peninsula Balcanică. Învață acum greaca. La 16 ani se înscrie la Universitatea din Atena, unde vine în contact cu ideea de romanitate a aromânilor, factor determinant pentru formația sa spirituală, pentru evoluția sa ulterioară. După terminarea studiilor, este, pentru scurt timp, profesor secundar la București. I se încredințează apoi catedra de limbă elenă a Facultății de litere din Iași. Membru fondator al Academiei Române. Alături de Cazacovici, ca reprezentant al aromânilor, este inițiatorul dicționarului academic, obținînd un fond pentru tipărirea acestei lucrări. Împreună cu Apostol Mărgărit, I. Papinin, Averchie, D. Bolintineanu, inițiază pregătirea dascălilor din rîndul tinerilor aromâni. Elaborează un *Curs complet de gramatică elenă* (Partea I-II, Iași, 1870—1872), studiază folclorul aromân (*Românii din Macedonia și poezia lor poporală*, CLit., 1868—1869), traduce din Homer (*Odiseea*, Iași, 1876), Aristotel (*Retorica, Cartea II-a*, București, 1884). Cea mai importantă lucrare (neterminată) rămîne *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică* (București, 1891), amplu și detaliat studiu etnografic asupra tuturor comunităților aromânești din Peninsula Balcanică.

Alte lucrări: Traduceri din *Iliada* (CLit., 1870—1871), Teocrit (CLit., 1874—1875); *Bocituri poporale grecești*, CLit., 1878—1879; *Cuvîntare despre ortografie*, AAR-SL, tom. XVII, 1894—1895.

Scanned with OKEN Scanner

Bibl. ref.: *I. Caragiani, Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*, publicare postumă însoțită de notă biografică de Pericle Papahagi, București, 1929; Capidan, *Aromânii...*, p. 94.

CARAGIU-MARIOȚEANU, Matilda (n. 20 iul. 1927, Hrupișta ⟨Arsos Oresticon⟩, Grecia), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1951). Preparator (1950), asistent (1951), lector (1958), conferențiar (1968) la catedra de istoria limbii române a Facultății de limba și literatura română de la Universitatea din București; în perioada 1970—1973, a funcționat ca profesor de limba și literatura română la Universitatea din Salzburg. Doctor în științe filologice (1967). Preocupări de dialectologie, istoria limbii române, limbă română contemporană. A acordat o atenție specială dialectului aromân, dar și unor probleme de dialectologie generală. Volumul *Compendiu de dialectologie română (nord și sud-dunăreană)*, 1975, distins cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei — 1977, reprezintă o sinteză a problemelor fundamentale ale dialectologiei în general și ale celei românești în special. A elaborat cea dintîi descriere a sistemului fonologic al aromânei și o descriere structurală a părților de vorbire analizabile la nivel morfematic (substantiv, adjectiv și verb) în volumul *Fonomorfologie aromână, studiu de dialectologie structurală* (1968). Alte studii privesc articolul, pronumele, lexicul. A editat cel mai vechi text de serviciu religios scris în dialectul aromân, *Liturghier aromânesc, manuscris anonim inedit* (1962, cuprinzînd un studiu filologic și un glosar; lucrarea a fost distinsă cu Premiul Ministerului Învățămîntului pe 1962).

Alte lucrări: Coautor la: *Istoria limbii române* (II, 1969), *Crestomație romanică*, (III, 1, 1968, capitolul *Dialectul aromân*), *Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers* (1967; varianta engleză în 1969) și *Rumänisch für Sie. Ein moderner Sprachkurs für Erwachsene* (München, 1976).

CAVALIOTI, Teodor Anastasie (1728, Moscopole, Grecia — 1786, Moscopole), cărturar aromân. Studii umaniste la colegiul elen din Moscopole cu Ioan Chalkeus și Sevastos Leontiades, apoi la Colegiul Maruțian din Ianina, condus de Evghenie Vulgaris. Studiază matematica și, sub influența lui E. Vulgaris, filozofia raționalistă (Voltaire, Leibnitz, Wolf; Locke, Malebranche). Pleacă la Cojani (1750), însoțindu-l pe E. Vulgaris, care este nevoit să părăsească conducerea colegiului. În același an, **T.C.** se întoarce la Moscopole. Este hirotonisit preot și numit director la „Noua Academie", unde desfășoară o

Scanned with OKEN Scanner

bogată activitate: profesor de gramatică, poetică, știință, filozofie și teologie. Pentru a se instrui călătorește prin Germania, Italia, oprindu-se la colonia moscopoleană din Veneția. Inițial este preocupat de filozofie și literatură. Ulterior, în calitate de profesor, preocupările sale se îndreaptă spre elaborarea unor lucrări cu caracter didactic *(Curs de logică, fizică, metafizică,* circa 1755) și filologic *(Introducere în gramatică...,* Moscopole, 1760; ed. a II-a, Veneția, 1774). Cu *Protopirie (Prima învățătură)* (Veneția, 1770), carte de citire pentru clasele elementare, scrisă în greaca modernă, cuprinzînd o culegere de texte biblice și un vocabular de 1170 de cuvinte grecești traduse în aromână și albaneză, **T.C.** poate fi considerat unul dintre precursorii lingvisticii comparate. Vocabularul, prima mărturie scrisă a dialectului aromân, a fost publicat de I. Thumann în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker* (Leipzig, 1774), după exemplarul complet, primit de la Ceagani, elevul lui **T.C.,** și de G. Meyer (după un exemplar incomplet).

Bibl. ref.: V. Papacostea, *Teodor Anastasie Cavalioti. Trei manuscrise inedite,* Extras din RIR, IX, 1931 și XI, 1932; P. Papahagi, *Scriitori aromâni din secolul al XIX-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil),* București, 1909.

CAZACU, Boris (n. 15 ian. 1919, Chișinău), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1943). Asistent (1947), șef de lucrări (1947), conferențiar (1951), profesor (1961) la Facultatea de limbă și literatură română din București. Decan al aceleiași facultăți (1959—1960, 1962—1963), prorector al Universității din București (1963—1965, 1966—1972). Director al cursurilor de vară și al colocviilor științifice organizate de Universitatea din București la Sinaia (1960—1972). Director al Centrului de cercetări fonetice și dialectale al Academiei (1970—1974). Redactor responsabil al revistelor „Fonetică și dialectologie" (din 1970), „Limbă și literatură" (din 1972), redactor responsabil adjunct la „Revue roumaine de linguistique" (1964), membru în Comitetul de redacție la „Lingua e stile". Secretar general al Societății române de lingvistică romanică (1959), președinte al Societății de științe filologice (1968), secretar, apoi vicepreședinte al Federației internaționale de limbi și literaturi moderne (din 1975), membru al Societății de lingvistică romanică din Strasbourg (1975), Société de linguistique din Paris (1963), Societas lingvistica Europa (1968), al redacției pentru *Atlas linguarum Europae* (1968). Membru corespondent al Academiei R.S. România. (1963). Cercetări îndeosebi în domeniul dialectologiei și istoriei limbii literare. Studii de dialectologie și geografie lingvistică, contribuind la dezbaterea pro-

Scanned with OKEN Scanner

blemelor referitoare la repartiția dialectală a limbii române, limitele dintre dialecte, criteriile de delimitare și caracterizare a lor. Respingînd teza transformării idiomurilor românești sud-dunărene în limbi independente, le consideră dialecte de tip divergent, pe cale de a dispărea sub influența limbilor înconjurătoare *(Studii de dialectologie română*, 1966). Director al *Noului atlas lingvistic pe regiuni — Oltenia* (I, 1967; II; 1970; III, 1974; *Texte dialectale*, 1970; *Glosar dialectal — Oltenia*, 1967), al *Noului atlas lingvistic pe regiuni. Muntenia—Dobrogea (Texte dialectale — Muntenia*, I, 1973; II, 1975). Contribuții la studierea limbii române literare *(Studii de limbă literară: probleme actuale ale cercetării ei*, 1960) și a istoriei ei *(Istoria limbii române literare*, 1961; ed. a II-a, 1973; în colab. cu Al. Rosetti și L. Onu), considerată sub raportul evoluției limbii scrise.

Alte lucrări: *Pagini de limbă și literatură română veche*, București, 1964; *Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étudiants étrangers*, București, 1969, în colab.; Ovid Densusianu, *Opere*, București, I, 1968, II, 1975, în colab.; *Atlas linguarum Europae. Introduction*, Amsterdam, 1975, în colab.; *Premier questionnaire*, Amsterdam, 1976, în colab.

CĂPLESCU, Constantina (1930 — 3 dec. 1959, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București, este apoi cercetătoare la Institutul de lingvistică de aici. În scurta sa activitate științifică, **C.C.** se remarcă prin inteligența și maturitatea cu care abordează probleme ale vocabularului profesional *(Din istoria terminologiei aritmetice românești, Diferențe lingvistice între două ediții ale aritmeticii lui Asachi, Pentru studierea vocabularului 'meseriilor)*, ca și prin participarea activă la unele lucrări colective ale Institutului *(Gramatica limbii române*, ed. I, 1954, *Dicționarul limbii române literare contemporane, Dicționar francez-român)*.

CHIȚORAN, Dumitru (n. 20 oct. 1934, com. Copăceni, jud. Vîlcea), lingvist. Licențiat al Universității din București (1956). Studii de specializare — lingvistică engleză — la Universitatea din Londra (1961—1962). Asistent (1958—1964), lector (1964—1969), conferențiar și șef al catedrei de limba engleză (1969—1972), profesor (din 1972) la Facultatea de limbi germanice. Decan al facultății (1969—1977), prorector al Universității din București (din 1977). „Visiting Professor" la Universitatea de Stat din Michigan (1965—1967). Membru al Societății române de lingvistică, al Grupului român de lingvistică aplicată, al Societății de științe filologice din R.S. România, al Societății internaționale de fonetică, al Asociației internaționale de lingvistică aplicată. Doctor în filologie (1968), cu teza *Relații sintagma-*

Scanned with OKEN Scanner

tice și paradigmatice în vocabular. În studiile și lucrările sale abordează probleme de fonetică, fonologie, gramatică și mai ales lexicologie a limbii engleze, utilizînd, cu precădere, procedee structuraliste (*Limba engleză contemporană. Fonetică și fonologie*, 1960; *Lexicologia limbii engleze. Exerciții*, 1971, în colab; *English Grammar Exercises*, 1972, în colab.; *Elements of English Structural Semantics*, 1973; *Workbook in English Phonetics and Philology*, 1977, în colab). Coautor al lucrării *Sociolingvistica. Orientări actuale* (1975), în care sînt reunite texte de bază ale acestei discipline, însoțite de un detaliat studiu introductiv și de un glosar de termeni cu care operează sociolingvistica, realizate de Liliana Ionescu Ruxăndoiu.

CIHAC, Alexandru (8 sept. 1825, Iași — 10 mart. 1887), lingvist. Fiu adoptiv al medicului Iacob Cihac (ceh de origine, a cărui familie era stabilită în Germania), venit la Iași în 1825. La vîrsta de 8 ani este trimis pentru studii în Germania. Se cunosc puține date biografice ale lui **Al.C.:** asociat în afaceri comerciale al lui Iacob **C.,** posesor al unei moșii la Tețcani — Roman, se stabilește în 1862 definitiv la Mainz. Membru de onoare al Academiei Române (1872). Format la școala germană, puternic influențat de Max Müller și Franz Miklosich, considerînd limba un organism natural a cărui evoluție este supusă unor legi în a căror desfășurare omul nu poate interveni, **Al.C.** a militat și a contribuit la instaurarea unui spirit obiectiv în cercetarea științifică. Consacrîndu-și cea mai mare parte a activității sale etimologiei, el a pus bazele științifice ale acestei discipline la noi. În istoria lingvisticii românești rămîne ca autor al primului dicționar exclusiv etimologic, întocmit pe baze științifice. În cele două volume din *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* (Francfurt a/M — Berlin — Bucarest 1870, 1879) consacrate, primul — elementelor latine și al doilea-elementelor maghiare, turcești, grecești moderne și albaneze, înregistrează aproape 18 000 de cuvinte (minus neologismele). Valabile și astăzi rămîn capitolele referitoare la elementele latine și turcești din limba română, ca și acela al elementelor slave (cu toate exagerările determinate de reacția autorului față de latinismul epocii). Dicționarul lui **Al.C.,** distins în 1879 cu premiul „Volney" al Institutului Franței, cel mai cunoscut dicționar românesc în străinătate în a doua jumătate a sec. 19, constituie, încă, un instrument de lucru indispensabil pentru studierea vocabularului românesc.

Bibl. ref.: Dr. P. Pruteanu, *Noi date biografice despre Alexandru Cihac*, RSC, VI, 1962; D. Bugeanu, *Concepția lingvistică a lui Alexandru Cihac*, LR, XVI, 3, 1967.

CIOBANU, Fulvia (n. 27 dec. 1929, Iași), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din Bucu-

Scanned with OKEN Scanner

rești (1953). Cercetător la Institutul de lingvistică din București (din 1953). Preocupări în domeniul gramaticii (coautor la *Gramatica limbii române*, ed. I, 1954 și ed. a II-a, 1963), ortografiei (*Scrierea cuvintelor compuse*, 1958; *Cum scriem, cum pronunțăm corect*, în colab., 1970; *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, în colab., 1960) și lexicologiei (*Formarea cuvintelor*, vol. I. *Compunerea*, în colab., 1970).

CIORĂNESCU, Alexandru (n. 15 nov. 1911, com. Moroeni, jud. Dîmbovița), filolog și istoric literar român stabilit în Spania (Canare). Licențiat al Facultății de litere și filozofie și diplomat al Școlii superioare de arhivistică din București (1933). Membru al Școlii Române din Franța. Doctor în litere la Universitatea din Paris (1939). Lector de limba română la Universitatea din Lyon (1937—1940). Din 1948 profesor la Universitatea din La Laguna. Cercetător la Centrul Național al Cercetării Științifice din Paris (1948—1962). Președinte de secție la Instituto de Estudios Canarios din La Laguna (1957). Membru în Academia Iberoamericana din Cadix (1958), secretar științific la Aula de cultură din Tenerife (1963). Distins cu Premiul Academiei Române (1936) și cu premiul „Palmes académiques" (1960). Autor al unui *Diccionario etimológico rumano* (La Laguna, 1958—1960), singurul dicționar etimologic complet al limbii române după acela al lui Cihac, remarcabil prin corectitudinea etimologiilor indicate.

CIPARIU, Timotei (21 febr. 1805, sat Pănade, com. Sîncel, jud. Alba — 3 sept. 1887, Blaj), lingvist și filolog. Fiu de țărani iobagi. Urmează gimnaziul și seminarul teologic din Blaj. Autodidact, învață 12 limbi vechi și moderne, printre care ebraica, araba, egipteana, turca, persana. Reușește să-și formeze una dintre cele mai bogate biblioteci din acea vreme — circa 4 000 de cărți (manuscrise și documente românești, lucrări de filologie și de istorie, studii de orientalistică, manuscrise arabe și persane), păstrate azi la biblioteca Filialei din Cluj a Academiei. Profesor de limba română la Seminarul din Blaj (1827—1830), canonic și profesor de filozofie (1842), director al aceluiași seminar (1864—1873), director al tipografiei locale (1833—1866). Fruntaș al Revoluției din 1848 din Transilvania, **T.C.** este unul dintre cei zece secretari ai adunării de la Blaj de pe Cîmpia Libertății, unul dintre autorii celor 11 puncte prezentate acestei adunări, principalul redactor al petițiilor adresate împăratului. Face parte din delegația română trimisă la Viena pentru a prezenta împăratului revendicările românilor. Mai tîrziu, în calitate de deputat în dieta ardeleană de la Sibiu, ca reprezentant al județului Cetatea de Baltă, va susține, pe linia ideilor democratice ale Revoluției din 1848, dreptul la emancipare națională al românilor

Scanned with OKEN Scanner

din Transilvania. Animator de seamă al vieții culturale transilvănene. Editează, folosind alfabetul latin (ajutat de Aron Pumnul) „Organul luminării" (1847—1848), devenit „Organul național" și „Învățătorul poporului" (1848), publicații de largă deschidere democratică, argumentînd drepturile istorice ale poporului român, promovînd o politică de culturalizare a maselor. Este membru fondator (1861) al Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA), președinte (1848). Fondator al Societății pentru teatru românesc (Brașov, 1870), membru activ al Societății germane de orientalistică. Are un rol important în dezvoltarea învățămîntului din Transilvania; este și autorul mai multor manuale (*Compendiu de gramatica limbii române*, Blaj, 1855; *Gramatica limbii latine*, Blaj, 1857—1860). Continuator, în esență, al ideilor directoare ale Școlii ardelene, **T.C.** lărgește sensibil sfera cercetărilor lingvistice românești. Abordează exhaustiv studiul romanității limbii române, fiind primul care aplică în lingvistica românească metoda de cercetare comparativ-istorică. Concepțiile sale asupra problemelor fundamentale ale limbii române, viu discutate în epocă, sînt expuse în principalele sale lucrări: *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi* (Blaj, 1854), *Principia de limba și de scriptura* (Blaj, 1866). Adept al ideilor raționaliste privind evoluția naturală a limbilor, **T.C.** subliniază legătura dintre limbă și societate, limbă și popor, evoluția acesteia reprezentînd chintesența istorică a poporului care o vorbește, a formării și dezvoltării lui. Precursor al unor teorii lingvistice moderne, **T.C.** anticipează distincția dintre limbă și vorbire evidențiată de F. de Saussure. Problemele capitale ale românei — originea și formarea — sînt considerate în raport cu necesitatea unificării ei, a creării unei limbi române literare unice. Remarcînd, în limbă, diferențieri la nivelul vocabularului și al pronunțării (variante dialectale și regionale), **T.C.** propune unificarea limbii pe baza ortografiei și consideră, în acest sens, principiul etimologic ca unicul mijloc de realizare a acestui deziderat (*Ecstract de orthografie cu litere latinesci pe temeiul limbii și orthografiei besericești și osebirea dialectelor*, Blaj, 1841). Moderat în promovarea principiilor latiniste, **T.C.** recunoaște importanța principiului fonetic în stabilirea normelor ortografice și gramaticale, preconizează îmbogățirea limbii române numai cu acele împrumuturi „romane" care au existat cîndva în uzul limbii sau mai există în dialecte (aromân), combătînd pe această linie exagerările latinizante ale lui A.T. Laurian și I. Massim, cărora le reproșează crearea artificială a unor cuvinte. Adoptînd un punct de vedere avansat în interpreta-

Scanned with OKEN Scanner

rea fenomenelor fonetice, **T.C.** militează pentru unificarea pronunțării pe baza celei muntenești, mai „curate". Studiul său asupra articolului postpus în albaneză, română și bulgară *(O pagină din sintaxa româno-albaneză)* analizează acest fenomen, afirmînd înaintea lui Hasdeu, influența limbii române asupra celei bulgare. Sinteză a ideilor lingvistice, expuse în lucrările anterioare, gramatica sa, în două volume (vol. I, *Analitica*, București, 1869, premiat de Societatea Academică Română, cu prilejul concursului inițiat în 1867 — 1868 și vol. II, *Sintetica și Suplementu la Sintactică — Despre limba română*, București—Blaj, 1869—1877) reprezintă o sistematizare a tuturor cunoștințelor gramaticale românești pînă la 1870. Beneficiind de o terminologie modernă, de o metodă științifică riguroasă — capitolul consacrat foneticii reprezentînd cea dintîi descriere științifică a sunetelor limbii române —, de un material de limbă bogat ilustrat și interpretat, lucrarea se impune ca o realizare de seamă în domeniul lingvisticii românești, în ciuda unor lacune, inerente epocii, a unei organizări uneori defectuoase, a exemplelor luate cu preponderență din limba veche și mai ales a unui limbaj etimologizant, greu accesibil. *Gramatiștii și ortografiștii români* („Archivu pentru filologie și istorie" nr. 29—39, 1869—1870), prima încercare de istorie a lingvisticii românești, prezintă comparativ gramaticile apărute pînă la el (Micu, Șincai, Radu Tempea, Molnar, Văcărescu etc.). „Părintele filologiei românești", **T.C.** este primul care publică documente și monumente vechi de limbă în „Archivu pentru filologie și istorie" (1867—1872), prima revistă românească de filologie al cărei fondator și redactor este (scriind aproape singur întreaga revistă). Lucrarea sa *Crestomatie sau analecte literare* (Blaj, 1858), o antologie de texte vechi din sec. XVI—XVIII, încearcă o prezentare istorică a fenomenului literar din cele trei provincii românești.

Alte lucrări: *Acte și fragmente latine românești*, Blaj, 1855; *Elemente de poeticd. Metricd și versificațiune*, Blaj, 1860; *Elemente de filozofie*, după W.T. Krug, vol. I-II, Blaj, 1861—1863.

Bibl. ref.: Șt. Manciulea, *Timotei Cipariu, început de autobiografie*, Blaj, [f.a.]; I. Dăianu, *Timotei Cipariu. La 50-a aniversare de la moartea lui, 3 septembrie 1887*, București, 1937; Macrea, *Lingviști...*; I. Coteanu, *160 de ani de la nașterea lui Timotei Cipariu*, LR, XII, 3, 1965; V. Grecu, *Unitatea limbii în concepția și preocupările lui T. Cipariu*, LLit., XVI, 26, 1970; idem, *Timotei Cipariu și latinismul*, în *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, 1971.

CODRESCU, Theodor (1826, Iași—29 mart. 1894, Iași), publi-

Scanned with OKEN Scanner

cist și filolog. După terminarea studiilor (în țară și în Franța), este profesor la Liceul Central din Iași. În 1854 înființează Tipografia „Buciumului Român" și începe editarea ziarului „Zimbrul". Înainte de Unire, este, pentru scurt timp, prefect al județului Iași. Cea mai mare parte a vieții sale, **T.C.** a consacrat-o însă cărții, desfășurînd — în acest sens — o activitate prodigioasă și foarte diversă. Este autorul a numeroase manuale școlare (aritmetică, desen, catehism, caligrafie etc.), traducător (*Notiții statistice asupra Moldaviei de prințul Suțu Neculae...* Iași, 1852; *Coliba lui Moș Toma* de H.B. Stowe, Iași, 1853 — prima traducere românească din literatura americană, la numai un an după apariția cărții). În istoria filologiei își înscrie numele prin publicarea bogatei colecții de documente *Uricariul* (26 vol., Iași, 1852—1895; ed. a II-a, 3 vol., Iași, 1871—1892), cuprinzînd hrisoave, anaforale, firmanuri, tratate, ispisoace, urice, hatișerife și alte acte „care pot servi la Istoria Românilor". A avut, de asemenea, și preocupări lexicografice. A întocmit *Dicționarul franceso-romano* (2 vol., Iași, 1859; ed. a II-a, Iași, 1875—1876) și un *Dicționar germano-român* (2 vol., Iași, 1875; un nou tiraj în 1882—1886). De mare succes s-au bucurat în epocă și *Dialogurile franțezo-române pentru învățarea tinerimii* (Iași, 1842; pînă în 1868 au apărut 5 ediții), similare actualelor ghiduri de conversație. **T.C.** este și autorul primei lucrări lexicografice românești consacrate locuțiunilor de origine livrescă, *Dicționăraşul inimei* (Iași, 1851; ed. a II-a, Iași, 1887).

Bibl. ref.: Rosetti, *Dicționarul...*; Diaconovici, *Enciclopedia...*

COLOȘI, Vasile (1779, Abrud — 16 nov. 1814, sat Săcărîmb, com. Certeju de Sus, jud. Hunedoara), preot și cărturar. Studii teologice la Blaj. În 1802 este hirotonisit preot de către episcopul Ioan Bob. Paroh în Săcărîmb (1802—1814). Din 1812 este și inspector al școlilor greco-catolice din protopopiatul Bobîlna, Bistra, Zarand. Pasionat cercetător al istoriei românilor, adună diplome, decrete, documente referitoare la trecutul bisericii, a căror prezentare o face în protocoalele protopopești. După moartea lui Samuil Micu (1806), tipografia Universității din Buda îi încredințează lui **C.V.** dicționarul acestuia spre definitivare. El însuși autor al unui *Dicționar român-latin-maghiar-german*, pe care intenționa să-l predea spre publicare tipografiei din Buda, **C.V.** renunță la tipărirea propriului dicționar, contopind materialul său cu cel al dicționarului lui S. Micu. Fragmentele de dicționar, descoperite de L. Gáldi în Biblioteca episcopală din Oradea, datate 1810, dovedesc aportul substanțial al acestui cărturar în definitivarea *Dicționarului de la Buda*,

Scanned with OKEN Scanner

prin modificările și amplificările aduse versiunii lui S. Micu.

Bibl. ref.: I.E. Naghiu, *Un preot filolog: V. Coloși*, „Hrisovul", XI, 1945; E. Armeanca, *Vasile Coloși, colaborator la Dicționarul de la Buda din 1812*, „Societatea de mîine", IX, 1, 1932; idem, în RIR, II, 2—3, 1932; L. Gáldi, *Samuelis Klein, Dictionarium valachico-latinum*, Budapesta, 1944, p. 257 și 265; D. Simonescu, *Proiecte de dicționare române, S. Micu și V. Koloși*, Iași, 1945; Seche, *Schiță...*, I, p. 30.

CONEA, Ion (15 ian. 1902, com. Coteana, jud. Olt — 22 iun. 1974, București), geograf. Absolvent al Școlii normale din Constanța (1922), se înscrie apoi la Facultatea de geografie a Universității din București (licențiat în 1926), la care va funcționa ca asistent al lui Simion Mehedinți (1926—1945), conferențiar (1945—1950), profesor. Șef al sectorului de toponimie, geografie istorică, populație și așezări din cadrul Institutului de geografie (1950—1972). Doctor în geografie cu teza *Țara Loviștei — geografie istorică* (1935), în care, ca și în alte lucrări argumentează științific formarea și continuitatea poporului român pe actualul teritoriu. Doctor docent. Considerat întemeietorul geografiei istorice și al toponimiei geografice la noi, **I.C.** are contribuții esențiale în studierea toponimelor românești: *Două nume topice de origine străveche în M-ții Olteniei* (1932), *Profile toponimice prin Carpații Meridionali* (1955), capitolul *Toponimia* din *Monografia geografică a R.P.R.* (vol. I, 1960), *O problemă încă nerezolvată: originea numelui „Muntenia"* (1960), *Țara Hațegului — geografie, toponimie și istorie* (1968), *Originea și importanța documentar-istorică a cuvîntului „sat" în lumina geografiei istorice* (1969) ș.a.

CONDEESCU, Nicolae (19 oct. 1904, București — 5 dec. 1966, București), istoric literar și lingvist. Licențiat în litere și filozofie la Universitatea din București (1925), absolvent al École Normale Supérieure din Paris (1928). Profesor în învățămîntul secundar din 1929, predă limba franceză la liceul „Ioan Maiorescu" din Giurgiu, apoi la liceele „Gh. Șincai" și „Matei Basarab" și la fostul Seminar pedagogic universitar din București. În 1943 ocupă catedra de limba franceză de la fosta Academie comercială din Brașov, al cărei rector devine în 1945. Din 1948 este profesor la Facultatea de filologie a Universității din București. Decan al Facultății de limbi romanice și clasice (1963—1965), prorector al Universității pentru o perioadă de cîțiva ani. Doctor în literatură comparată cu teza *Variantele românești ale legendei Genovevei de Brabant* (1937). Membru fondator al Societății române de lingvistică romanică. Specialist în filologia franceză și literatură comparată (mai ales în domeniul relațiilor culturale româno-franceze). Studiile sale lingvistice se referă mai ales la istoria limbii franceze. Autor al celui mai com-

Scanned with OKEN Scanner

plet *Dicționar francez-român* apărut la noi după 1944 (1959) și al unui *Traité d'histoire de la langue française*, texte établi et augmenté par Ecaterina Cleynen-Serghiev (București, f.a.). Distins, pentru activitatea sa științifică, de guvernul francez cu decorația „Palmes Académiques", decernată postum.

Bibl. ref.: I. Brăescu, *Nicolae N. Condeescu*, „Revista învățămîntului superior", IX, 1, 1967; Gh. Mihoc, *Profesorul Nicolae N. Condeescu*, „Revista de istorie și teorie literară", XVI, 2, 1967.

CONSTANTINESCU, Nicolae A. (23 nov. 1885, com. Scorțeni, jud. Prahova — 15 iul. 1961, București), istoric. Absolvent al liceului din Ploiești, urmează Facultatea de litere și filozofie (licențiat în 1912). Membru al Școlii Române din Franța (1922—1923). Doctor în istorie (1923). Doctor docent (1926). Profesor secundar (1912—1925), este numit apoi conferențiar de științe auxiliare la catedra de istorie universală a Universității din București (1926—1947). Este, în această perioadă, colaborator apropiat al lui N. Iorga. Secretar și director de studii al Institutului sud-est european din București. Cercetările sale vizează atît istoria universală cît și anumite aspecte ale istoriei românilor (*Începuturile și stabilirea suzeranității turcești în Moldova*, București, 1914; *Revoluția lui Tudor Vladimirescu. Povestire istorică 1821—1921*, București, 1929). Este autorul unor manuale școlare și al unui *Dicționar onomastic românesc* (București, 1963), notabil prin bogăția materialului antroponimic inventariat.

CORNELI, Ioan (20 mai 1757 — 3 sept. 1848), cărturar. Arhidiacon al catedralei greco-catolice din Oradea, asesor al tablei judecătorești din Bihor, director al școlilor poporale greco-catolice din dieceza Oradei. Manuscrisele sale, găsite de Nicolae Densusianu în Biblioteca episcopiei românești din Oradea, cuprind interesante observații referitoare la ortografia limbii române. De acord cu Maior în majoritatea cazurilor (*Conspectus Ortographiae in describendo Dictionario Daco-Romano adhibendae, quoad illa, in quibus facta concertatione convenimus*), are uneori opinii divergente (*Reflexiones circa illa Ortographiae, in conscribendo Dictionario Daco-Romano adhibendae puncta, in quibus non convenimus*), susținînd menținerea (în unele situații) a diftongului *ae* pentru *e*, conservarea literelor *k*, *y*, *x* în cuvinte străine (observație corectă), duplicarea consoanelor *l*, *n*, *p*, *s*, *r*, *t* în cuvinte de origine latină etc. Răspunsul lui Maior (*Animadversiones in ortographiam Latino Valachicum R-mi D. Cornelii*) se păstrează tot în manuscris. **I.C.** va conduce, după moartea lui Vasile Coloși, la îndemnul episcopului Samuil Vulcan, lucrările *Lexiconului de la Buda*. Contribuția sa constă în îmbogățirea și revizuirea materia-

Scanned with OKEN Scanner

lului de la litera *i* înainte, prin adăugarea a numeroşi termeni tehnico-ştiinţifici şi, mai ales (dovadă fiind fragmentele de manuscris descoperite de L. Gáldi în Biblioteca episcopală din Oradea), a etimologiei cuvintelor. Rechemat în ţară, **I.C.** nu va mai putea continua munca la dicţionar, acesta fiind încredinţat, spre revizie, lui P. Maior.

Bibl. ref.: N. Densusianu, *Cercetări istorice în archivele şi bibliotecile Ungariei şi ale Transilvaniei*, raport înaintat Academiei Române, Bucureşti, 1880; L. Gáldi, *Samuelis Klein, Dictionarium valachico-latinum*, Budapesta, 1944; Seche, *Schiţă...*, vol. I, p. 31.

COŞERIU, Eugen (n. 27 iul. 1921, com. Mihăileni), lingvist român stabilit în R.F. Germania. Studii superioare de filologie şi filozofie la Iaşi (1938—1940), Roma (1940—1944), Padova (1944—1945) şi Milano (1945—1949). Doctor în filologie (Roma, 1944), cu o teză despre influenţa poeziei epice medievale franceze şi italiene asupra poeziei epice slave meridionale, şi în filozofie (Milano, 1949), cu o teză asupra ideilor estetice în ţările romanice. Lector de limba română la Universitatea din Milano (1947—1950), profesor de romanistică şi lingvistică generală la Universitatea din Montevideo (1951—1963), profesor invitat la universităţile din Coimbra, Bonn şi Frankfurt am Main, profesor titular de filologie romanică (din 1963) şi lingvistică generală (din 1966) la Universitatea din Tübingen (R.F. Germania). Membru al Academiei Braziliene de Filologie, al Academiei Norvegiene, al Academiei Ştiinţifice din Heidelberg, membru al Societăţii lingvistice europene. Doctor honoris causa al Universităţii din Bucureşti (1971). Lucrările sale de lingvistică generală şi romanică, bazate pe o aprofundată cunoaştere a limbilor clasice, romanice, germanice şi slave, precum şi pe o riguroasă cultură filozofică, îl impun pe plan mondial drept unul dintre cei mai originali teoreticieni ai lingvisticii. Adept al orientărilor structuralist-funcţionale, **E.C.** formulează, realizînd o originală sinteză a lingvisticii structuraliste şi a celei tradiţionale, teorii noi, referitoare la unele probleme fundamentale ale filozofiei şi istoriei limbii, contribuind la îmbogăţirea metodologiei disciplinelor lingvistice. Pronunţîndu-se cu autoritate asupra unora dintre cele mai moderne teorii şi metode de cercetare (glotocronologie, gramatică generativă, lingvistică contrastivă), **E.C.** aduce obiecţii argumentate gramaticii transformaţionale şi generative. Contribuie la elaborarea conceptului de universalii lingvistice. Distincţiei saussuriene dintre sistemul limbii şi vorbire, el îi adaugă *norma* ca nivel intermediar, *(Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952; *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, Montevideo, 1954;

Scanned with OKEN Scanner

Sprache, Strukturen und Funktionen, Madrid, 1970).

Alte lucrări: *La geografia lingüistica*, Montevideo, 1952; *Logicismo e antilogicismo en la gramática*, Rio de Janeiro, 1956, ed. a II-a, Montevideo, 1957; *Sincronia, diacronia e historia. El problema del cambio lingüistico*, Montevideo, 1958; *Teoria del lenguaje y lingüistica generale*, Madrid, 1962; *Semantisches und Etymologisches aus dem Rumänischen*, München, 1968; *Sincronia, diacronia y tipologia*, Madrid, 1968; *Einführung in die strukturelle Linguistik*; Tübingen, 1969; *Einführung in die transformationelle Grammatik*, Tübingen, 1970; *Geschichte des Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*, Tübingen, 1969, 1972; *Les universaux linguistiques (et les autres)*, Bologna, 1974.

COSTINESCU, Ion *(I. Costin)* (circa 1810, într-o com. din fostul județ Neamț — 27 mai 1893, Buzău), lexicograf. Absolvent, se pare, doar al cursurilor elementare, **I.C.** a fost un autodidact însetat de cunoaștere și un convins luptător pentru idealurile vremii. De-a lungul timpului a îndeplinit diverse funcții: pedagog (1834—1836) și învățător (1836—1846) la Școala națională din Buzău, profesor de caligrafie la Seminarul central din același oraș (1846—?). Comisar de propagandă în județul Buzău în timpul Revoluției de la 1848, arestat după înăbușirea ei, se retrage în 1850 la mănăstirea Bâbeni (Rîmnicu Sărat) ca secretar. Fervent militant pentru Unire, este membru în Comitetul unionist al districtului Buzău (1857) și girant responsabil al ziarului „Curierul Principatelor Unite" din București (1859). Din 1873, pînă aproape de moarte, este director al cancelariei episcopiei Buzăului. **I.C.** a depus eforturi deosebite pentru elaborarea (1850—1857) și tipărirea operei lui fundamentale. Sub titlul impropriu *Vocabularul romano-francesu lucrat după dicționarul Academiei Franceze, dupe al lui Napoleone Landaus și alte dicționare latine, italiene*, a publicat un dicționar de fapt unilingv, primul dicționar explicativ general tipărit al limbii române (2 vol., București, 1859, 1870). Prin bogăția (circa 35 000 de cuvinte și construcții) și actualitatea sa (înregistra foarte multe neologisme), lucrarea este net superioară celor anterioare. Operă de pionierat, după cum autorul însuși îl considera, dicționarul reprezintă și astăzi un instrument de lucru util.

Bibl. ref.: G. Cocora; *Știri despre viața și opera lexicografului Ion Costinescu*, LR, XIV, 1, 1965; Seche, *Schiță...*, vol. I, p. 73—76.

COTEANU, Ion (n. 6 oct. 1920, București), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1943). Studii la École Pratique des Hautes Études (1947—1948). Asistent (1943), lector, conferențiar (1951), profesor (din 1962), șeful catedrei de limba română contemporană (1967—1975) la Facultatea de limba și literatura română

Scanned with OKEN Scanner

din București. Decan al Facultății de filologie (1957—1959). Director adjunct (1959—1969), apoi director (din 1969) al Institutului de lingvistică din București. Redactor responsabil adjunct al revistei „Limba română", redactor responsabil al revistei „Studii și cercetări lingvistice" (din 1970). Membru fondator și vicepreședinte (din 1968) al Societății de științe filologice din R.S.R. Membru în comitetul Societății române de lingvistică (din 1970). Membru al Societății de lingvistică romanică din Strasbourg. Membru corespondent al Academiei R.S.România(1965), membru activ (1974). Doctor în filologie (1968). Distins cu premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei (1957). În activitatea sa, îmbrățișînd o arie largă de preocupări, preeminente sînt acelea pentru dialectologie, limbă literară, stilistică, lexicologie, teoria limbii și limba română contemporană. Contribuții la definirea conceptului de limbă literară, la precizarea datei de formare și la periodizarea limbii române literare *(Româna literară și problemele ei principale,* 1961). A introdus în caracterizarea dialectelor limbii române explicarea fenomenelor prin elemente de structură — sistem vocalic, consonantic, morfologic, sintactic *(Elemente de dialectologie a limbii române,* 1961) și a susținut, alături de Al. Graur, teza dezvoltării idiomurilor românești sud-dunărene în limbi independente, cu evoluție proprie *(Cum moare o limbă — istroromâna,* 1957, lucrare de interes teoretic mai larg, prin considerațiile privind condițiile bilingvismului). În lucrarea *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)* (1969), a introdus conceptul de protoromână ca diasistem al limbii române, de utilitate practică pentru evoluția de ansamblu a limbii. Considerînd structura stilistică a limbii o dimensiune verticală — față de cea orizontală, reprezentată de dialecte — a propus, pe baze funcționale, un sistem al stilurilor limbii române, elaborînd conceptul de *idiostil* ca invariantă stilistică individuală care justifică realizările concrete ale expresiei în opere literare sau științifice *(Stilistica funcțională a limbii române,* 1975).

Alte lucrări: *Prima listă a numelor românești de plante,* București, 1942; *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines,* București, 1968; *Sistemele limbii,* București, 1970, în colab.; *Introducere în lingvistica și filologia românească,* București, 1970, în colab. Redactor responsabil la: *Dicționarul limbii române,* București, 1965—1976, în colab.; *Probleme de lingvistică generală,* București, 1961—1967, în colab.; *Elemente de lingvistică structurală,* București, 1967; *Istoria limbii române,* vol. II, București, 1970; *Limba română contemporană,* 2 vol., București, 1974—1975; *Dicționarul explicativ al limbii române,* București, 1975, în colab.

CREȚU, Grigore (1848, Tîrgu Neamț — 1919, București), filo-

Scanned with OKEN Scanner

log. După efectuarea studiilor secundare, la Iași, și a celor universitare, la București, este profesor de română și latină la seminariile din Roman și Huși, apoi, din 1885, la liceul „Matei Basarab" din București. Preocuparea sa fundamentală au constituit-o textele vechi, surse nepreţuite pentru studiul evoluţiei limbii și scrierii românești. A descoperit la mănăstirea Voroneț (1877) unul dintre cele mai interesante manuscrise din sec. 16, *Codicele Voroneţean*, cuprinzînd traducerea din slavonă a unor fragmente din *Faptele apostolilor*, cele mai vechi texte românești, scrise în Maramureș sau nordul Ardealului în grai rotacizant. A descoperit manuscrisul în care este consemnată cea mai veche versiune a cronicii lui Grigore Ureche (circa 1660—1670). A descris (1905) cel mai vechi dicţionar latin-român, descoperit de el în arhiva gimnaziului din Blaj, și întocmit prin 1700 de Teodor Corbea. A editat integral (în revista „Tinerimea română", 1898), sub numele de *Anonymus Caransebesiensis*, primul dicţionar bilingv cu româna ca limbă de bază, *Dictionarium valachico-latinum*, manuscris descoperit de B.P. Hasdeu și publicat fragmentar în 1891 sub numele de *Anonymus Lugoshiensis*. A editat, de asemenea (București, 1900), prima lucrare lexicografică completă păstrată pînă astăzi, *Lexiconul slavo-românesc* al lui Mardarie Cozianul, din 1649, însoţit de un documentat studiu asupra glosarelor slavo-române ale sec. 16 și de un indice alfabetic al cuvintelor românești cuprinse în lucrare. **G.C.** a fost și posesorul uneia dintre cele mai bogate colecţii de folclor românesc (culeasă cu ajutorul elevilor săi), din care A. Millea și I. Stănculescu au publicat volumul *Folclor din Oltenia şi Muntenia* (1970).

Bibl. ref.: Al. Horvath, *Dictionarium valachico-latinum (Anonymus Caransebesiensis)*, în *Studii de limbă, literatură şi folclor*, vol. II, Reșiţa, 1971, p. 69—76.

CRISTEA, Teodora (n. 27 oct. 1927, Abrud), lingvistă. Licenţiată a Facultăţii de filologie din București (1951). Asistent (1951), lector (1957), conferenţiar (din 1970) la Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale din București. Membră a Societăţii române de lingvistică romanică, a Societăţii de ştiinţe filologice și a Grupului român de lingvistică aplicată. Doctor în filologie (1970) cu teza *La structure de la phrase negative en français contemporain*, publicată în 1971. Specialistă în romanistică, **T.C.** își orientează cercetările cu precădere asupra limbii franceze contemporane, apelînd mai ales la metode și procedee ale lingvisticii structurale (*Grammaire structurale du français contemporain*, 1974; *Le locatif spatio-temporelle en français contemporain*, 1975; *Relation et forme casuelle en français contemporain*, 1976). Studii și arti-

Scanned with OKEN Scanner

cole în domeniul gramaticii contrastice francezo-române.

CRIŞAN (KÖRÖSI), Ştefan (circa 1780, într-un sat din apropierea com. Lacul-Negru, jud. Mureş — 2 mart. 1820, com Remetea, jud. Harghita), cărturar. Urmează (din 1796) Colegiul reformat din Cluj, unde funcţionează apoi ca profesor (1803—1805) la clasa de greacă şi logică. Director al Şcolii reformate din Dej (1806—1808). În 1808 este angajat de episcopul Ioan Bob în administraţia de stat, fiind funcţionar la registratura şi expeditura visteriei, administrator adjunct la Remetea (1812—1820). În 1820 Gh. Asachi face o călătorie în Ardeal pentru a-l angaja profesor la Seminarul de la Socola. Autor al unui *Conventario Romanesc* sau *Lexicon-Valachico Latino-Hungaricum*, al unei gramatici (manuscrise) şi al unui manual de ortografie, *Orthographia Latino-Valachica* sau *Recta ratio litteris latinis Valachicae scribendis* (Cluj, 1805), în care îşi expune principiile sale de limbă, declarîndu-se adept al ortografiei etimologice, urmărind purificarea limbii de „barbarisme". Notabil prin inventarul mare de cuvinte (circa 10 000), ale căror definiţii explicative sînt completate cu un valoros material frazeologic, lexiconul are meritul de a menţiona — pentru prima oară în lexicografia românească — etimologia cuvintelor. Este indicată, de asemenea, şi denumirea ştiinţifică a plantelor. Tributar influenţei latinizante, **Ş.C.** menţionează cuvinte derivate ipotetic, apropiate ca formă de latină, omite sensul de bază al cuvîntului românesc, în cazul în care acesta este îndepărtat de cel latinesc. Dicţionarul său rămîne greu accesibil, datorită ortografiei complicate, cu multe inconsecvenţe. Elaborat, probabil, între 1802—1803, este predat Tipografiei din Cluj, dar este retras de autor atunci cînd află de marele dicţionar al lui Samuil Micu, aflat în pregătire.

Bibl. ref.: A. Densuşianu, *Un dicţionar vechi*, „Revista critică literară", IV, 1896; C. Suciu, *Un filolog puţin cunoscut: Ştefan Körösi (Crişan)*, „România literară", Aiud, II, 2, 1930; G. Blédy, *Viaţa şi activitatea filologică a lui Ştefan Crişan Körösi*, StUBB, 1960, series IV, fasc. 2, Philologia.

Scanned with OKEN Scanner

D

DALAMETRA, Iancu (1868, com. Doliani, Grecia — 1924, Doliani), cărturar aromân. Absolvent al liceului din Bitolia, urmează doi ani Facultatea de litere și filozofie din București și este, în același timp, elev al Școlii Superioare Pedagogice, conduse de Al. Odobescu. Întors în ținutul natal, desfășoară o intensă activitate de emancipare culturală a populației aromânești, fiind învățător în Veria, Selia, Salonic și Doliani. *Dicționarul macedo-român* publicat la București, în 1906, se impune prin autenticitatea materialului de limbă; incomplet însă, deoarece cuprinde numai graiul din regiunea Veria. Traduceri în dialect (Bernardin de Saint-Pierre — *Paul et Virginie*, rămasă în ms.).

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; Th. Capidan, *I. Dalametra* [necrolog], „DR, IV, 1924—1926 partea a 2-a; idem, *Dicționarul macedo-român*, „Peninsula Balcanică", II, 1925; T. Papahagi, *I. Dalametra* [necrolog], „Peninsula Balcanică", II, 1925.

DAMÉ, Frédéric (1849, Tonnerre, Franța — 1907, București), publicist, istoric și lexicograf român de origine franceză. Absolvent al Facultății de drept din Paris, se stabilește în 1872 în România, unde va primi cetățenia română. Este colaborator la diverse ziare ale timpului, fondator sau director al mai multor publicații în limba franceză, cu rol important în popularizarea realităților românești peste hotare (între acestea, „La Roumanie contemporaine et les peuples de l'Europe orientale" cu apariție lunară, de la 1 oct. 1874 la Paris și București, din dec. 1875 numai la București). Din 1890 este profesor de limba și literatura franceză la liceul „Gh. Lazăr" din București, îndeplinind și unele funcții administrative între care șef al biroului statistic din cadrul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (1892), subdirector al Învățământului primar și inspector școlar (1893—1895). Paralel, desfășoară o bo-

Scanned with OKEN Scanner

gată activitate literară (mai ales ca dramaturg) și științifică. Lucrările sale de istorie sînt întîmpinate cu rezerve sau aspre critici, în schimb, activitatea lexicografică este apreciată deosebit de favorabil. Elaborat probabil din necesități didactice ca și din dorința de a pune la îndemîna străinilor o sursă de cunoaștere a vocabularului românesc, *Nouveau dictionnaire roumain-français* (4 vol., Buc., 1893—1895) constituie opera sa de căpetenie și una din realizările de seamă ale lexicografiei bilingve românești din sec. 19. Lista de cuvinte — bogată în arhaisme și regionalisme — prezentarea istorică a filiației sensurilor, completarea definiției în limba franceză cu exemple din izvoare românești, sînt elemente care conferă dicționarului un caracter predominant explicativ și istoric, depășind profilul unui dicționar bilingv.

Alte lucrări: *Les Roumains de Sud, Macédonie, Epire, Thessalie, Thrace Albanie, avec une carte ethnographique*, Paris, București, 1877, în colab. cu N. Densușianu; *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898.

Bibl. ref.: P. Kovács, *Frédéric Damé. Activitatea sa culturală și lexicografică*, CL, X, 2, 1965.

DANIIL MOSCOPOLEANUL (Mihai Adami Hagi Moscopoleanul) (sec. 18), preot și cărturar aromân. Originar din Moscopole. Autor al unei *Învățături introducătoare*, în care, alături de cunoștințe în domeniul științelor aplicate: matematică, fizică, stilul epistolar, este cuprins și un lexicon *(Tetraglosson)* în patru limbi — aromână, greacă, albaneză și bulgară (ed. I, Veneția, 1794; ed. II, Veneția, 1802). Reeditat de William Martin Leake (în transcriere latină, după ed. I) în lucrarea *Researches in Greece* (Londra, 1814) și apoi de Miklosich (după ed. II), care alături de traducerea textului aromân dă și un vocabular al cuvintelor aromânești. Lexiconul, al doilea monument de limbă aromânească, după vocabularul lui Cavalioti, se prezintă sub forma unui ghid de conversație, dînd, în traducerea autorului — în greacă și albaneză — și a preotului Ștefan din Ohrida — în bulgară — fraze întregi din dialectul aromân. Este, din acest punct de vedere superior vocabularului lui Cavalioti, în care figurau doar cuvinte disparate. A fost reeditat în întregime de Pericle Papahagi în 1909.

Bibl ref.: P. Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, București, 1909; Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 387.

DENSUSIANU, Ovid (29 dec. 1873, Făgăraș — 8 iun. 1938, București), filolog, lingvist, istoric literar și poet. Fiul lui Aron Densușianu, poet și critic literar, și nepot al istoricului Nicolae Densușianu, **O.D.** este descendentul unei familii ardelenești cu o bogată tradiție culturală. După ter-

Scanned with OKEN Scanner

minarea (1890) Liceului Național din Iași — unde Aron Densușianu se stabilise ca profesor universitar — se înscrie la Facultatea de litere (avînd ca profesori pe Al. Philippide și A.D. Xenopol), pe care o absolvă (1892) după numai un an și jumătate, cu calificativul „magna cum laudae". Este pentru scurt timp profesor la liceele din Botoșani și Focșani (1892—1893), apoi își continuă studiile la Berlin cu Adolf Tobler și la Paris cu Antoine Meillet, Gaston Paris ș.a. Încă din 1893 începe să publice în „Revista critico-literară" (1893 — 1897), scoasă de Aron și Nicolae Densușianu, studii de istorie și critică literară, precum și de lingvistică (*Aliterațiunea în limbile romanice*, 1895). Publică, de asemenea, articole de filologie, romanistică, etimologie etc. în reviste străine ca: „Romania", „Revue critique", „Jahresbericht der Geschichts Wissenschaft". Obține (1896) diploma de „Hautes Études" — editînd un „chanson de geste" din sec. 13, *La prise de Cordres et de Sebille* — și doctoratul cu un studiu filologic asupra unui text francez din sec. 14, *Der „Roman de la comtesse d'Anion" von Jean Maillart*. Întors în țară, este profesor suplinitor la catedra de istoria limbii și literaturii române (1897—1901), apoi titularul catedrei de „filologie romanică cu privire specială la limba română" (pînă la moarte). Membru corespondent al Academiei Române (1901), apoi membru activ (1918). Membru al Societății de lingvistică din Paris (1924). Este întemeietorul primei Societăți filologice românești (București, 1905, care își desfășoară activitatea pînă în 1907) și conducătorul revistei acesteia „Buletinul Societății filologice". În 1913 înființează Institutul de filologie și folclor, a cărui revistă, „Grai și suflet", apare sub conducerea lui (1923—1937). Considerînd filologia drept „studiul istoric și sistematic al limbii și literaturii", în activitatea sa didactică și științifică **O.D.** abordează o largă varietate de teme, referitoare la aproape toate limbile și literaturile romanice privite în comparație cu limba și literatura română. Opera lui fundamentală, *Histoire de la langue roumaine* (Paris, I — 1901, II — 1938; o ediție românească apare în 1961 sub îngrijirea lui J. Byck), prima istorie științifică a limbii române, constituie și astăzi o sinteză clasică în lingvistica românească și romanică. Vol. I, *Les origines*, distins cu premiul „Bibesco" al Societății de lingvistică din Paris (1905), este consacrat latinei vulgare vorbite în provinciile balcanice în sec. 2—3 e.n., considerată drept punct de plecare în evoluția limbii române. De asemenea, sînt studiate cele mai vechi influențe exercitate asupra românei în perioada formării ei (albaneză, bizantină, bulgară, sîrbă, maghiară ș.a.). Raportîndu-se la teoria lui Rösler, care susținea formarea românei exclusiv în sudul Dună-

Scanned with OKEN Scanner

rii (Moesia), **O.D.** stabilește drept teritoriu de formare a limbii și poporului român o zonă mai vastă, situată de ambele părți ale Dunării (Moesia, Iliria, Dacia), al cărei nucleu l-ar fi constituit Iliria. Subliniind păstrarea unui element latin important în nordul Dunării și după sec. 3 e.n., atribuie însă rolul principal factorului romanic sud-dunărean considerat mai puternic, grație apropierii geografice de centrul Imperiului roman. O asemenea opinie, ca și acelea referitoare la dialectele sud-dunărene ale românei (macedoromâna ca sursă de bază pentru formarea dacoromânei prin migrarea populației spre nord, meglenoromâna — veche colonie dacoromână), au fost corectate de cercetările ulterioare. Lui **O.D.** îi revine însă meritul de a sesiza și pune în dezbatere problemele fundamentale ale istoriei limbii române, precum și evidențierea unor adevăruri incontestabile: mobilitatea populației românești pe vastul teritoriu cuprinzînd regiunile din sudul și nordul Dunării, care nu a constituit o frontieră lingvistică, permițînd permanente schimburi între populațiile românești de pe cele două maluri ale sale, emigrările lor în ambele sensuri. Vol. II al lucrării, *Le seizième siècle*, realizează, pe baza unui riguros examen critic al documentelor de limbă, o descriere minuțioasă a dacoromânei sec. 16, sub aspect fonetic, morfologic, sintactic și lexical, descriere pe care cercetările ulterioare nu au putut decît să o detalieze, fără a-i aduce amendamente fundamentale. Un al treilea volum, consacrat evoluției estetice a limbii române, a rămas doar sub formă de curs, netipărit. Primul lingvist român cu preocupări sistematice de romanistică, **O.D.** a subliniat importanța vieții pastorale ca mijloc de circulație a cuvintelor dintr-o limbă în alta (*Păstoritul la popoarele romanice. Însemnătatea lui lingvistică și etnografică*, București, 1913). Pe aceeași linie se înscrie *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine. A — putea* (București, 1907 — 1914), elaborat în colaborare cu I.A. Candrea. Este, de asemenea, primul filolog român care a acordat o atenție statornică lumii iberice — sub aspect lingvistic, etnografic, literar (articole despre spaniolă, bască, cursuri de bască și provensală ținute la Collège de France în 1923 și 1925). Strîns îmbinate sînt la **O.D.** interesul pentru dialectologie și cel pentru folclor. Adept al monografiei dialectale pe care o considera superioară atlasului, **O.D.** este autorul uneia dintre cele mai importante lucrări de acest fel, privitoare la dacoromână (*Graiul din Țara Hațegului*, București, 1915) și al unor culegeri de texte dialectale. Folcloristica românească, disciplină care îl revendică drept reprezentant de primă valoare, datorează lui **O.D.** orientarea cercetării spre evaluarea estetică a literaturii populare, perfecționarea metodologiei sale, precum și

Scanned with OKEN Scanner

temeinice studii de folclor (mai ales asupra producției lirice). Fin analist al evoluției literaturii române vechi și moderne, apelînd permanent la examenul estetic al operelor — considerate în contextul cultural și istoric respectiv —, **O.D.** este, de asemenea, unul dintre fondatorii istoriei literare românești moderne. *Literatura română modernă* (3 vol., București, 1920—1923) rămîne o sinteză clasică a evoluției literaturii române de la Școala ardeleană pînă la începutul sec. 20. Promotor al simbolismului, mai ales în paginile revistei „Viața nouă", fondată și condusă de el (1905—1925), el însuși creator de poezie (publicînd sub pseudonimul *Ervin*), **O.D.** rămîne în cultura românească unul din spiritele ei deosebite, personalitate de excepție prin tot ceea ce a întreprins. În domeniul lingvisticii se înscrie, prin activitatea sa științifică și didactică, ca fondator al școlii lingvistice bucureștene, reprezentant de frunte al disciplinei.

Alte lucrări: *Obiectul și metoda filologiei*, București, 1897; *Școala latinistă și literatura română, originea, tendințele și influența ei*, București, 1900; *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, București, 2 vol., 1906—1908 (în colab. cu I.-A. Candrea și Th. Speranția); *Antologie dialectală*, București, 1915; *Flori alese din cîntecele poporului*, București, 1920; *Sufletul latin și literatura nouă*, 2 vol., București, 1922.

Bibl. ref.: D. Șandru, *Ovid Densusianu, filolog*, București, 1939; Macrea, *Lingviști...*, p. 174—197; M. Bucur, *Ovid Densusianu*, București, 1967; Ovid Densusianu, *Opere*. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb, cu o prefață de B. Cazacu. I. *Lingvistică*. Scrieri lingvistice, București, 1968, p. V-XXI; II. *Histoire de la langue roumaine*, I, *Les origines;* II, *Le seizième siècle*, ediție critică și note de V. Rusu. Prefață de B. Cazacu, București, 1975, p. V-XVI.

DIACONESCU, Ion (n. 4 aug. 1930, com. Milostea, jud. Vîlcea), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1954). Doctor în filologie (1971). Preparator (1954—1955), asistent (1955—1961), lector (1961—1972) și conferențiar (din 1972) la catedra de limba română a Facultății de limba și literatura română din București. Prodecan (din 1972). Lector de limba română în R.P. Chineză (1956—1958), Belgrad (1963—1964), Paris (1969—1970). Preocupări de morfo-sintaxă a limbii române: *Sinteze de limba română* (în colab.), 1972; *Studii de metodica limbii și literaturii române* (în colab.), 1974; *Infinitivul în limba română*, 1977. Este și autorul unui *Dicționar român-chinez* (Pekin, 1958).

DIACONESCU, Paula (n. 14 mart. 1929, com. Drăgănești-Vlașca, jud. Teleorman), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1953). Preparator (1953), asistent (1954

Scanned with OKEN Scanner

—1963), lector (1964—1965) la catedra de limba română, apoi lector (1965—1969) și conferențiar (din 1969) la catedra de istoria limbii române. Doctor în filologie (1968). Teza, *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc* (1970), premiată de Academia Română cu premiul „Timotei Cipariu" (1974) reprezintă o analiză morfologico-istorică a substantivelor românești pe baza unor metode moderne, structurale. Contribuții în domeniul limbii literare, privită ca rezultat al proceselor de unificare, normare, modernizare și, în ultima instanță, de transformare a ei în instrument de cultură; cercetări privind constituirea valorilor stilistice în limbajul artistic (*Elemente de istorie a limbii române literare moderne*, Partea I. *Probleme de normare a limbii române literare moderne* (1830—1880), Tipografia Universității București, 1974 și Partea a II-a, *Evoluția stilului artistic în secolul al XIX-lea*, Tipografia Universității București, 1975).

DIACONOVICI, Corneliu (18 febr. 1859, Bocșa Montană, azi Bocșa, jud. Caraș-Severin — 17 aug. 1923, Reșița), publicist. Studii de drept la Universitatea din Budapesta (1876—1880) unde își ia și doctoratul (1883). Redactor și director al mai multor ziare și reviste din Transilvania între care „Rumänische Revue" (1885—1904), publicație apărută la Budapesta, Viena și Sibiu (din 1894 sub titlul „Rumänische Jahrbücher"). Secretar și director suplinitor al Băncii „Albina" din Sibiu (1890—1898), cea mai importantă instituție de acest fel din Transilvania. Membru (din 1893) în Comitetul Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), din 1896 este prim-secretar al asociației și director al revistei acesteia, „Transilvania". Membru al Academiei Române. A condus, cu excepționale rezultate în condițiile unei aproape inexistente tradiții enciclopedistice românești, lucrările de elaborare a *Enciclopediei române* (Sibiu, 3 vol., 1898—1904) inițiate de ASTRA. Cele peste 37 000 de articole ale enciclopediei, ordonate alfabetic, tratează noțiuni aparținînd terminologiei diferitelor domenii de activitate, precum și nume proprii (o atenție deosebită fiind acordată realităților românești — ceea ce îi conferă caracterul unei indispensabile surse de referință). Realizată prin colaborarea a 172 de personalități ale științei și culturii românești (între care nume de mare prestigiu ca Gr. Antipa, V. Babeș, O. Densusianu, T. Maiorescu, D. Onciul, G. Murgoci-Munteanu, A.D. Xenopol ș.a.), lucrarea a fost distinsă cu medalia de aur la Expoziția științifică de la București din 1903.

Bibl. ref.: *Dr. Corneliu Diaconovici*, „Familia", XLI, 1905; C. Popp, *Dr. Corneliu Diaconovich*, „Revista economică", Sibiu-Cluj, XXV, 1923.

Scanned with OKEN Scanner

D

DIACONOVICI-LOGA, Constantin (1 nov. 1770, Caransebeș — 12 nov. 1850, Arad), cărturar. Studiile începute la Caransebeș sînt continuate la Lugoj și apoi la Pesta, unde urmează dreptul și vine în contact cu ideile filozofiei luminilor. După o scurtă perioadă petrecută în Banat, se reîntoarce la Pesta ca revizor și corector al cărților românești, apărute în tipografia de aici. În 1808, odată cu organizarea școlii primare pentru copiii coloniei macedo-române de aici, **C.D.-L.** își începe lunga și prodigioasa activitate de profesor. În 1812 îl suplinește pe Petru Maior în funcția de cenzor și îl ajută la elaborarea *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia*. În toamna aceluiași an revine în țară, ocupînd postul de dascăl la „Preparandia" (Școala normală) din Arad, unde, timp de 18 ani va preda gramatica română, stilistica, tipicul, cîntarea bisericească și limba sîrbă. Ca director al școlilor sîrbești și românești de pe teritoriul regimentelor de graniță bănățene (1830—1850), va desfășura o intensă activitate organizatorică. Opera sa, oglindă a unei pasionate activități dedicate propășirii culturale a poporului român, este orientată cu precădere spre filologie și istorie, pe linia preocupărilor specifice Școlii ardelene. A adaptat și elaborat manuale școlare, necesare în perioada de modernizare a limbii și de trecere de la scrierea chirilică la cea cu caractere latine. În 1818 predă tipografiei din Buda un prim capitol al gramaticii sale, care apare, în același an, cu titlul *Orthografia sau dreapta scrisóre pentru îndreptarea scriitorilor limbii românești*, completată de *Învățeturi despre creștere, despre darurile naturii și despre îndreptarea tînărului* și care constituie un manual normativ cuprinzînd reguli ortografice și ortoepice. Pe aceeași linie, a instrucției și educației, se înscrie și publicarea programaticei *Chiemare la tipărirea cărților românești* (Buda, 1821), vibrant apel pentru editarea cărților în limba română. Încununare a activității sale didactice, *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor* (Buda, 1821), care îl face cunoscut atît în Banat, cît și în Ardeal și Bucovina, depășește cadrul unui simplu manual. Adept al ideilor Școlii ardelene, **C.D.-L.** consideră limba un mijloc important pentru emanciparea socială, politică și culturală a maselor, iar gramaticii îi acordă un rol important în formarea personalității umane. Tipărită cu litere chirilice, lucrarea reprezintă a treia gramatică scrisă și tipărită în limba română și a doua gramatică pentru uz școlar, după aceea a lui Radu Tempea, de care se detașează însă prin concepția mai modernă și printr-o terminologie mai bine adaptată structurii limbii. Destinată în egală măsură elevilor și profesorilor, insistînd asupra unor indicații privind metodica predării, *Gramatica...*, fără a aduce inovații substanțiale, vădind inconsecvențe și ezitări inerente epocii, dar beneficiind

Scanned with OKEN Scanner

de o sistematizare superioară a materialului, de definiții clare, într-un stil accesibil, s-a răspîndit repede, constituind un factor important în fixarea normelor limbii literare unice.

Alte lucrări: *Instrucție pentru școlele românești în Banat*, Buda, 1815; *Epistolariul romanesc pentru facerea a tot feliul de scrisori ce sînt în viața soțietății omenești de lipsă*, Buda, 1841.

Bibl. ref.: I.B. Mureșianu, *Un mare dascăl bănățean: Constantin Diaconovici-Loga*, „Scrisul Bănățean", X, 3,4,5, 1958; O. Ghibu, *Un dascăl bănățean de acum 100 de ani: C. Diaconovici-Loga*, „Banatul", II, 4, 5, 9, 1927. V. Țâra, *C. Diaconovici Loga și problemele limbii române literare*, „Orizont", XXI, 8, 1971; Constantin Diaconovici Loga, *Gramatica românească*, Text stabilit, prefață, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dorcescu, Timișoara, 1973.

DIMITRESCU-NICULESCU, Florica (n. 4 apr. 1928, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1951). Studii de specializare în Polonia și Cehoslovacia (1958). Preparator (1949), apoi asistent, lector, conferențiar la catedra de istoria limbii române a Facultății de filologie din București. Lector de limba română la Universitatea din Lund, Suedia (1968). Prorector al Universității din București (1964). Doctor în filologie (1957). În activitatea sa științifică abordează probleme de structură a limbii române la nivel fonetic, lexical și gramatical (*Locuțiunile verbale în limba română*, 1958, teza de doctorat, lucrare distinsă cu premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei R.S.R.), mai ales în perspectivă diacronică (*Introducere în fonetica istorică a limbii române*, 1963). Contribuții în studierea textelor vechi românești — stabilirea raportului dintre diferite texte, descrierea și editarea lor (*Tetraevanghelul lui Coresi [1561]*, ediție critică, 1963; *Testi rumeni antichi*, Padova, 1970, în colab. cu Al. Niculescu). Secretară a Comisiei române de texte vechi. Redactor responsabil adjunct la tratatul de *Istoria limbii române* (vol. IV) și redactor responsabil al *Dicționarului limbii române din secolul al XVI-lea* (în curs de elaborare).

DJAMO-DIACONIȚĂ, Lucia (n. 12 ian. 1918, Boboștița, Albania), lingvistă. Licențiată a Facultății de litere și filozofie din București (1938). Studii de specializare la Praga (1939). Doctor în științe filologice (1968) cu teza *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV* (București, 1971). Cercetător la Institutul de studii balcanice (1947—1950), asistentă la Facultatea de filologie (1949—1951), lector (1951—1968) la Facultatea de filologie și apoi la Facultatea de limbi slave, conferențiar (din 1968). Contribuții la studiul slavonei românești și al influențelor limbii române asupra acesteia, precum și în domeniul balcanologiei. A colaborat la

Scanned with OKEN Scanner

publicarea *Documentelor privind istoria României*, la *Dicționarul enciclopedic român* (București, 1962—1966), precum și la manualul colectiv *Slava veche și slavona românească* (1975), sub conducerea lui Pandele Olteanu.

DOMBI Erzsébet (n. 16 mart., 1942, Cluj), lingvistă maghiară din România. Licențiată a Facultății de filologie din Cluj, secția limbă și literatură maghiară (1964). Profesoară în învățământul secundar (1964—1968), asistentă la catedra de limbă maghiară a Facultății de filologie (1968—1971) din Cluj, lector (din 1971) la catedra de pedagogie-metodică. Doctor în filologie (1972) cu teza *Sinestezia în lirica impresionistă maghiară*. Contribuții în domeniul stilisticii *(Öt érzék muzsikája. A szinesztézia a Nyugat lirájában* — Melodia simțurilor. Sinestezia în lirica poeților de la „Nyugat", 1974). Colaboratoare la *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* — Dicționar istoric al lexicului maghiar din Transilvania sub redacția lui Szabó T. Attila, București, 1974, distins cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei, 1977.

DRAGOMIRESCU, Gh. N. (n. 12 febr. 1907, sat Silișteni, com. Bumbueni, jud. Argeș), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1932). Profesor în învățământul secundar (1935—1961). Lector și conferențiar (1962—1971) de limba română la Institutul pedagogic din Pitești. Decan al Institutului (1968—1971). Membru al Societății de științe filologice și al Societății oamenilor de știință din R.S.R. Studii și lucrări de gramatică românească *(Sintaxa și stilistica propozițiilor independente*, Brașov, 1939, lucrare distinsă cu premiul „I. Heliade Rădulescu" al Academiei Române) și stilistică *(Mică enciclopedie a figurilor de stil*, 1975). Manuale de limba română pentru învățământul elementar și mediu.

DRĂGANU, Nicolae (18 febr. 1884, com. Zagra, jud. Bistrița-Năsăud — 17 dec. 1939, Cluj), filolog și lingvist. Absolvent al liceului grăniceresc din Năsăud (1902), studiază filologia clasică și limba română (1902—1906) la Universitatea din Budapesta. În 1906 își ia doctoratul cu teza (netradusă în românește) *A román szóösszetétel* (Compunerea cuvintelor românești), Bistrița, 1906, primul studiu monografic asupra acestui procedeu de îmbogățire a limbii noastre. Întors în țară, funcționează, la început, ca profesor de limbă greacă, latină și română la liceul grănicesc din Năsăud. Docent (1916), conferențiar (1916—1919), profesor de limba și literatura română veche la Facultatea de litere a universității din Cluj (1919—1939). Conducător girant al Universității din Cluj, decan al Facultății de litere și filozofie pînă în 1919 (anul reorganizării ei în universitate românească). Primar al orașului Cluj. Membru corespondent al Academiei Române (1923), membru activ (1939). Președinte al

Scanned with OKEN Scanner

secției literare a ASTREI și a Societății române de lingvistică (1939). Debutează în activitatea științifică cu studii asupra literaturii clasice, publicate în „Nyelvtudományi", Közlemények", „Egyetemes Philologiai Közlöny", „Transilvania", „Luceafărul", „Pagini literare" (Arad), „Orientul român" (Cluj), „Lupta" (Budapesta). Colaborează apoi, în cadrul Muzeului limbii române, alături de V. Bogrea, Th. Capidan, C. Lacea, Gh. Giuglea, C. Diculescu la redactarea *Dicționarului limbii române* și se impune cu lucrări originale asupra literaturii vechi, editări de texte vechi, studii de toponimie, lexicografie, gramatică, istoria limbii, publicate în mare parte în „Dacoromania" sau în „Anuarul Institutului de istorie națională", „Revista filologică", „Arhiva someșeană", „Buletinul Societății numismatice". Ca filolog publică, începînd cu *Două manuscripte vechi: Codicele Todorescu și CodiceleMarțian* (București, 1914, studiu și transcriere), numeroase texte de literatură veche. Folosind inițial transliterația, **N.D.** se orientează ulterior spre o transcriere fonetică interpretativă, procedeu pe care îl va susține la primul Congres al filologilor români (București, 1925). Sinteză a cercetărilor sale asupra vechilor texte privind cultura Transilvaniei, lucrarea *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-ème siècle* (București, 1938) subliniază contribuția Transilvaniei la îmbogățirea patrimoniului culturii românești. Preocupat de problema începuturilor scrisului românesc, **N.D.** este inițial adept al concepției lui N. Iorga (susținînd rolul determinant al influenței husite), pentru ca ulterior să ajungă la concluzia, infirmată azi, că primele noastre traduceri au fost făcute de traducători străini, în special sași, în scopul propagării Reformei (concluzie la care ajunsese simultan și C. Lacea). Activitatea sa în domeniul lingvisticii este legată de munca la *Dicționarul limbii române*, colaborînd îndeosebi la stabilirea etimologiei cuvintelor regionale și arhaice. Studiile de toponimie și antroponimie reprezintă importante contribuții în problema atît de controversată a existenței și răspîndirii teritoriale a românilor în evul mediu timpuriu, epocă din care lipsesc documentele istorice directe (*Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933). La fel ca Al. Philippide, consideră, în mod greșit, că leagănul de formare al românilor ar fi fost în Moesia; în privința originii românilor sud-dunăreni susține că aromânii s-au format, în parte, pe locurile actuale, în parte au coborît de pe malul drept al Dunării, meglenoromânii au migrat spre sud de lîngă Dunăre, iar istroromânii sînt originari din Munții Apuseni și din nord-estul Iugoslaviei (teorie susținută și de O. Densusianu, Iosif Popovici, Al. Rosetti). Lucrările de sintaxă ale lui **N.D.** aduc o valoroasă contribuție în acest domeniu, mai

Scanned with OKEN Scanner

puțin cercetat pînă la el. Dintr-un proiectat tratat de sintaxă au apărut postum volumele: *Istoria sintaxei* (București, 1945), erudită privire istorică asupra disciplinei, și *Elemente de sintaxă a limbii române* (București, 1945), remarcabilă prin bogăția faptelor de limbă, argumentația clară și precisă, eleganța stilului.

Alte lucrări: *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, DR, I, 1922; *Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, Voievodul Moldovei*, DR, IV, 1926; *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928; *Conjuncțiile „de" și „dacă", un capitol de sintaxă românească*, DR, IV, 1926; *Formele de dativ și genetiv cu „ali" și „al" prepus în dacoromână*, DR, 1926; *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1943.

Bibl. ref.: Vezi articolele [necrolog] semnate de: Al. Rosetti în BL, VI, 1939; D. Popovici, în „Gînd românesc", IV, 1940; Th. Capidan, în „Langue et litterature", I, 1940; S. Puşcariu, DR, X, 1941; Macrea, *Studii...* p. 194; O. Șchiau, *Un mare filolog: N. Drăganu*, Tribuna", 51, 1969.

DRIMBA, Vladimir (n. 19 apr. 1924, com. Lugașul de Jos, jud. Bihor), lingvist și filolog. Licențiat în limba și literatura română la Universitatea din Cluj (1947). Specializare în turcologie la Budapesta (1960) și Varșovia (1966). Asistent la Facultatea de filologie a Universității din Cluj (1948—1951). Cercetător principal la Institutul de lingvistică din Cluj (1951—1953) și din București (1953—1970). Conferențiar, șeful catedrei de limbi orientale a Facultății de limbi romanice, clasice și orientale din București (din 1970). Membru al Societății române de lingvistică, al Asociației de studii orientale din România și membru corespondent al Societății turce de lingvistică din Ankara. Doctor în filologie (1969), cu teza *Sintaxa limbii Codicelui Coman*. Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei R.S.R pentru lucrarea *Syntaxe comane*. Activitatea științifică a lui **V.D.** este consacrată, în cea mai mare parte problemelor de lingvistică și filologie turcică. Este realizatorul unor ample cercetări de dialectologie turcă și tătară în Dobrogea. Un loc central îl ocupă în studiile sale limba cumană (*Syntaxe comane*, București—Leiden, 1973). Membru al colectivului de elaborare a *Dicționarului limbii române* realizat sub egida Academiei R.S.R. Realizatorul ediției critice a operei lui I. Heliade Rădulescu din care, pînă în prezent, au apărut 3 volume (1967, 1968, 1975).

Scanned with OKEN Scanner

E

EUSTATIEVICI, Dimitrie (1730 sau 1735, Șcheii Brașovului — 1796, Brașov), cărturar. Își începe studiile la școala românească din Șcheii Brașovului și le continuă la Academia teologică din Kiev, unde studiază limba slavonă, greacă, latină. Întors la Brașov, **D.E.** este cîțiva ani dascăl la școala românească din Șchei. În acest timp lucrează la gramatica sa, pe care o are gata la 1 septembrie 1757. Între 1762—1768, cu unele întreruperi, este secretar episcopal la Șchei, Rășinari și Sibiu. Ca director al școlilor naționale neunite din Transilvania (1786), și apoi director al învățămîntului primar ortodox, desfășoară o intensă activitate culturală. Organizează la Sibiu, începînd din 1786, un curs de pregătire pedagogică pentru instruirea învățătorilor de la sate. Se preocupă, în mod deosebit, de organizarea școlilor românești, străduindu-se, ca mai tîrziu Gh. Șincai, să alcătuiască manuale școlare. Tipărește pentru uzul elevilor *Ducere de mînă sau povățuire către arithmetică sau socoteală*, Sibiu, 1789 (traducere din germană) și *Scurt izvod pentru lucruri de obște și de chilin în scrisori de multe chipuri*, Sibiu, 1792 (traducere din slavonă). Notabilă este *Gramatica rumânească* (rămasă în manuscris și editată de N.A. Ursu, în 1969), alcătuită din patru părți: ortografia, etimologia (morfologia), sintaxa și prozodia. Deși multe definiții sînt confuze, iar terminologia e calchiată după gramaticile vremii (gramatica grecească a lui Antonios Catiforos, slavonă a lui Mihail Smotrițki și mai ales gramatica latină a lui Gregorius Molnar), ceea ce face ca stilul să fie deosebit de greoi, rămîne însă meritorie strădania autorului de a oferi *prima gramatică completă a limbii române*. O copie a aces-

Scanned with OKEN Scanner

tei gramatici, făcută chiar de autor, a fost utilizată, pentru partea ortografică, de J. Sulzer în lucrarea sa *Geschichte des Transalpinischen Daciens* (Viena, 1791), în care un capitol este consacrat limbii române.

Alte lucrări: *Dezvoaltele şi tîlcuitele evanghelii duminecilor, a sărbătorilor şi a oareşcărora zile*, Sibiu, 1790; *Sinopsis adecă cuprindere în scurt a cei vechi şi a cei noao scripturi adecă a Bibliii*, Sibiu, 1791, şi, probabil, *Bucoavnă pentru pruncii cei rumâneşti*, Sibiu, 1788.

Bibl. ref.: I. Pervain, *Dimitrie Eustatievici*, StUBB, tom III, 6, series IV, fasc. 1, Philologia 1958; N.A. Ursu, *Modelul latin al gramaticii lui Dimitrie Eustatievici*, LR, XV, 1, 1967; Dimitrie Eustatievici Braşoveanul, *Gramatica rumânească. Prima gramatică a limbii române*, Ediţie, studiu introductiv şi glosar de N.A. Ursu, Bucureşti, 1969.

EVOLCEANU, Dimitrie (1 oct. 1865, Botoşani — 28 iun. 1938, Bucureşti), filolog. Licenţiat în litere la Universitatea din Iaşi. Studii de filologie clasică la École des Hautes Études şi Collège de France, şi la universităţile din Bonn şi Leipzig (1889—1894). Profesor la liceul din Bîrlad, în 1894 este numit conferenţiar pentru limba latină la Facultatea de litere şi filozofie din Bucureşti (odată cu Mihail Dragomirescu — conferenţiar de estetică, fiind primii conferenţiari ai facultăţii). Agregat definitiv la catedra de limba şi literatura latină (1902—1906), profesor (1906—1935) şi apoi profesor onorar, este, în anii 1923—1925 şi decan al Facultăţii de litere şi filozofie. Colaborator al revistei „Convorbiri literare", din al cărei comitet de redacţie a făcut, un timp, parte. În istoria filologiei româneşti, **D.E.** rămîne mai ales prin activitatea sa didactică, prin contribuţia la formarea unor specialişti în domeniul studiilor clasice (printre elevii săi: Al. Graur). Colaborator la *Dicţionarul limbii române*, elaborat sub conducerea lui S. Puşcariu, şi autor al unor lucrări de gramatică latină.

Bibl. ref.: Rosetti, *Dicţionarul...*; Seche, *Schiţă...*, II, p. 44, şi 232; D.N. Pippidi, *Dimitrie Evolceanu*, „Revista clasică", tom. IX-X, 1937—1938.

EVSEEV, Ivan (n. 11 aug. 1937, Tulcea), lingvist. Studii la Universitatea din Leningrad, unde are ca profesori iluştri lingvişti şi filologi ca V. Propp, B. Tomaşevski, V. Jirmunski. După absolvire este asistent, lector şi, din 1972, conferenţiar la catedra de limba şi literatura rusă a Facultăţii de filologie-istorie de la Universitatea din Timişoara. Membru al Societăţii de ştiinţe filologice şi al Asociaţiei slaviştilor

Scanned with OKEN Scanner

din R.S.R. Doctor în filologie (1970) cu teza *Structura semantică a verbului*. În studiile și lucrările sale abordează probleme de lingvistică generală, de semantică contrastivă și lexicologie românească (*Semantica verbului*, Timișoara, 1974; *Probleme de semasiologie*, în colab., Timișoara, 1977). Autor și coautor al mai multor lucrări cu caracter didactic consacrate limbii ruse (*Dicționar de sinonime rus-român*, în colab., 2 vol., 1968—1972; *Dicționar de antonime rus-român*, în colab., 1974, publicate în Tipografia Universității din Timișoara).

Scanned with OKEN Scanner

F

FISCHER, Iancu (n. 4 dec. 1923, Iași), filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1946). Asistent (1948), lector (1949) la Facultatea de filologie, conferențiar (din 1968) la Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale din București. Cercetător (1949), cercetător principal (1953), șef de sector (1963—1974) la Institutul de lingvistică din București. Vicepreședinte (1970—1973), președinte al Societății române de lingvistică (din 1973). Membru în comitetul de redacție al revistelor „Studii și cercetări lingvistice", „Revue roumaine de linguistique" și „Studii clasice". **I.F.** își desfășoară activitatea în domeniul filologiei, acordînd o atenție deosebită exegezei unor texte clasice (notele și comentariile sale la traducerea românească a *Nopților atice* de Aulus Gellius constituie o adevărată micromonografie, cu informații exhaustive). Studii asupra unor probleme de fonologie, lexicologie și gramatică latină sau română. Colaborator la unele lucrări colective, între care: *Gramatica limbii române* (ed. I, 1954), *Istoria limbii române* (vol. I—II, 1965, 1969, coautor și revizor). Editor al lui Grigore Alexandrescu (ediție critică, 1957).

FODOR, Ecaterina (n. 11 mart. 1926), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie (secția de slavistică) a Universității din Leningrad. Numită în 1954 conferențiar și șef al catedrei de limba rusă de la Facultatea de filologie a Universității din București, a îndeplinit între 1961—1963 funcția de decan al Institutului pedagogic de limba rusă „Maxim Gorki", iar în perioada 1964—1975 a fost șeful catedrei de limba rusă a Facultății de limbi slave, unde funcționează, din 1972, ca profesor. Specialistă în filologie slavă și rusă, a obținut, în 1954, doctoratul în filologie cu teza *Opera lui Leon Kruczkowski în perioada*

Scanned with OKEN Scanner

dinainte de 1944. Cercetările sale științifice sînt orientate fie spre studiul unor aspecte ale limbii ruse literare și ale istoriei ei, fie spre unele domenii ale comparatisticii slave și ale limbii polone (*Studii de gramatică comparată a limbilor slave*, 1958; *Limba rusă*, vol. I—III, 1962, coautor și coordonator; acest manual, destinat secției de limba rusă a Facultății de limbi slave, a fost distins cu premiul Ministerului Învățămîntului; coautor și coordonator la *Limba rusă*, vol. I—IV, 1968—1969, manual universitar; *Limba rusă literară contemporană*, ed. I, 1972, ed. a II-a, 1976 ș.a.).

FROLLO, Gian Luigi (8/20 iun. 1832, Veneția — 19 apr. 1899, București), lingvist și istoric literar italian stabilit în România. Face la Veneția studii gimnaziale (1841—1845), „umanitare" (1845—1847), de filozofie și filologie (1847—1849). Urmează apoi la Padova (1850 — 1854) cursurile Facultății de drept, unde își ia doctoratul. Nevoit să se expatrieze (Republica Veneția fiind ocupată de austrieci din 1849), **G.L.F.** se stabilește în România. Inițial, profesor particular la Brăila, obține, prin concurs, postul de profesor de limbă și literatură italiană la Gimnaziul real din Brăila, și apoi la liceul „Matei Basarab" din București. Membru în Consiliul permanent al instrucțiunii publice. Profesor la Universitatea din București — la catedra de istoria literaturii neolatine (din 1878). Publică, încă la Brăila, în 1868, *Lecțiuni de limba și literatura italiană*, o lucrare de gramatică cu caracter practic (ediție revăzută și adăugită, București, 1879). Întemeindu-se pe o riguroasă demonstrație științifică, **G.L.F.** își spune cuvîntul în privința ortografiei și a vocabularului românesc. Principiile sale filologice sînt expuse în prefața la *Vocabularul italian-român* (București, 1869) — la care lucrează mai mult de 10 ani — și reluate în lucrările ulterioare: *Limba română și dialectele italiene* (Brăila, 1869); *Limba națională și limbile străine în școalele României* (București, 1871); *O nouă încercare de solu*ționare a problemului ortografic (București, 1875). **G.L.F.** recunoaște, ca bază a limbii române, limba latină vorbită de coloniștii romani din toate părțile imperiului. În adoptarea neologismelor combate exagerările latiniste, italienismele, franțuzismele. Susține necesitatea introducerii în facultate a studiului comparativ al limbilor romanice (lecția de deschidere, *Utilitatea studiilor neolatine în România*). Propune abordarea studiilor de limbă pe baza cercetării comparative a dialectelor românești,

Scanned with OKEN Scanner

a inscripțiilor și documentelor, a terminologiei populare. *Vocabularul* său, una dintre cele mai bogate lucrări lexicografice bilingve din această perioadă (peste 40 000 de cuvinte), cuprinde și o gramatică românească, tradusă în italiană, precum și un apendice de nume proprii de persoane (istorice și mitologice).

Bibl. ref.: I. Bogdan, *G.L. Frollo, Notiță biografică*, în vol. *Scrieri alese*, București, 1968; C.H. Niculescu, *Gian Luigi Frollo (1832–1899)*, Extras din „Studii italiene", IV, 1937; Iorgu Iordan, *Gian Luigi Frollo*, Extras din AUB, seria Științe Sociale-Filologie, XII, 28, 1963.

Scanned with OKEN Scanner

G

GÁLFFY Mózes (n. 13 iul. 1915, Sibiu), lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de filologie a Universității din Cluj (1939). Profesor secundar (1939—1946). Șef de lucrări (1946—1953), lector (1953—1956), conferențiar (1956—1967) la Universitatea din Cluj. Membru al Societății de lingvistică maghiară din Budapesta. Doctor în științe filologice (1943) cu teza *A kalotaszegi Magyarbikal népnyelvének névszótövei* (Tulpinile nominale ale graiului din Bicalat, Călata), publicată în același an. Contribuții în domeniul lexicologiei, gramaticii, dialectologiei maghiare: *Keresztneveink becéző alakjai a Borsavölgyén* (Forme hipocoristice ale numelor de botez din Valea Borșei), 1944, *Huszonöt lap „Kolozsvár és vidéke népnyelvi térképé"-ből* (machetă cu studiu introductiv din *Atlasul graiului din ținutul Clujului*, în colab. cu Márton Gyula și Szabó T. Attila), 1944; *Tájszók Kalotaszegről* — Cuvinte dialectale din ținutul Călatei, 1965; *Helyesírási Tájékoztató* — (Îndreptar ortografic, în colab. cu Kelemen Béla, Márton Gyula și Szabó T. Attila), 1969; *A mai magyar nyelv kézikönyve* — Manual de gramatică a limbii maghiare contemporane, în colab, 1971; *Nyelvi forma — nyelvi érték* (Formă lingvistică — valoare lingvistică), 1972; *Torjai Szójegyzék* — Glosar din Turia, în colab., Sf. Gheorghe, 1974 etc.

GASTER, Mozes (25 aug. sau 16—17 sept. 1856, București — 1939, Londra), filolog și lingvist. Studii secundare la liceele „Gh. Lazăr", „Matei Basarab" și „Sf. Sava". Manifestă de timpuriu un interes deosebit pentru cărți și manuscrise vechi. Student la Breslau (unde îl are ca profesor pe celebrul romanist neogramatic Gustav Gröber), colaborează

intens la revista lui Hasdeu „Columna lui Traian" cu studii etnopsihologice asupra limbii și literaturii române (majoritatea vor fi adunate în primul său volum, *Câteva rectificări la etimologiile grece, turce și maghiare ale lui Rösler*, 1876). Se documentează acum în privința istoriei limbii române și a raportului dintre gîndirea și literatura română cu literaturile altor popoare. Face, în același timp, strălucite studii de semitologie, albanologie și tracologie. La Leipzig, unde își continuă studiile universitare, obține, în 1879, titlul de doctor în filologie cu teza *Zur rumaenischen Lautgeschichte. I Die gutturale Tenuis* (în „Zeitschrift für Romanische Philologie"), amplu studiu asupra evoluției velarei *c*, urmărită în lexicul limbii române contemporane, al textelor vechi și al dialectelor limbii, indiferent de origine (latină, slavă, greacă, turcă, maghiară). Întors în țară, desfășoară (1881—1885) o intensă activitate publicistică pe teme de lingvistică și istorie, colaborînd la: „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", „Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums" — Dresda, „Anuarul pentru israeliți". Este ales membru de onoare al „Ateneului Român" (1885 — în ultima ședință a acestei societăți). Expulzat din țară în același an, pleacă la Paris, apoi la Londra, unde își continuă rodnica activitate de cercetare, reprezentînd, la Jubileul universitar din Berlin, Universitatea din Londra. În 1929 este ales membru de onoare al Academiei Române, căreia îi cedează (în 1936), la propunerea lui N. Titulescu, bogata sa colecție de cărți și manuscrise vechi, religioase, istorice și populare. De formație neogramatic, este adeptul metodei comparativ-istorice. Abordînd, în planul lingvisticii, diferite domenii de cercetare — fonetică istorică, lexicologie, lexicografie, onomastică, toponimie, gramatică istorică, ortografie —, aduce importante contribuții privind principalele probleme de limbă dezbătute în epocă. Susține romanitatea poporului și a limbii române, evidențiind evoluția diferită a elementului latin, predominant (moștenit sau împrumutat mai tîrziu din latina clasică), supus influențelor diferite ale elementelor nelatine care au pătruns și s-au suprapus treptat peste cele latinești, suprapuse, la rîndul lor, peste elementul autohton existent (*Stratificarea elementului latin în limba română*, RIAF, 1883 și *Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen*, „Grundriss der romanischen Philologie", 1888). Pentru formarea unei imagini complete despre limba română, **M.G.** subliniază necesitatea studierii în detaliu a dialectelor sud-dunărene. Lucrările sale de filologie — domeniu în care se distinge cu prioritate — axate pe demonstrarea originii comune, dintr-un stră-

Scanned with OKEN Scanner

vechi prototip oriental, a motivelor folclorice românești și occidentale, fac dovada unei largi erudiții: *Literatura populară română* (București, 1883) reprezintă o bogată colecție de povestiri, cu prezentarea variantelor și originii lor; *Chrestomatie română* (2 vol., 1891, tipărită în românește la București și în franțuzește la Leipzig), lucrare devenită clasică, cuprinde reproducerea a peste 200 de texte tipărite și manuscrise din sec. 16—19 (texte religioase și istorice, de literatură populară, texte din dialectul aromân și istroromân, sau în graiuri populare dacoromâne). O valoare deosebită o conferă lucrării *Glosarul*, care înregistrează cuvintele din text cu corespondentul francez sau grecesc, uneori formele flexionare, arhaice sau dialectale. Pe baza unui manuscris descoperit la British Museum, **M.G.** publică la Londra, în 1893, o ediție a *Tetraevanghelului lui Radu de la Mănicești* (tipărită ulterior și la București, 1895, dar difuzată abia în 1929 cu titlul greșit *Tetraevanghelul diaconului Coresi din 1561*.

Alte lucrări: *Ilchester lectures on greckoslavonic literature and its relation to the folk-lore of Europe during the middle ages*, Londra, 1887; *Rumanian Bird and Beast Stories*, Londra, 1915; *Studies and texts in folk-lore, magic, medieval romance. Hebrew Apocrypha and samaritan archaeology*, 3 vol., Londra, 1925—1928; *Rumanian Ballads and Slavonic Epic Poetry*, Londra, 1933; Anton Pann, *Povestea vorbii*, cu o introducere de Dr. M. Gaster, Craiova, 1936.

Bibl. ref.: Elisabeta Mănescu, *Dr. M. Gaster. Viața și opera sa*, București, 1940; Șt. Pașca, *Activitatea lui Mozes Gaster în domeniul lingvisticii și al filologiei române* CL, I, 1—4, 1956; *Gaster Centenary Publication*. Edited by B. Schindler, London, 1958; Macrea, *Lingviști...*, p. 137 ș.a.

GAVRA, Alexandru (18 dec. 1797, Oradea — 23 oct. 1884, Arad), cărturar. Absolvent al „Academiei de drepturi" din Oradea, începînd din 1821, este, timp de 55 de ani, profesor, apoi director al Preparandiei din Arad, prima școală normală românească din Transilvania. Activitatea sa didactică (a predat aritmetica, pedagogia, metodica, geografia, economia, istoria, fizica ș.a. și a contribuit la înființarea mai multor școli românești) și publicistică este orientată, în spiritul vremii, spre ridicarea nivelului culturii românești, considerată ca unul din mijloacele de emancipare și de realizare a unirii românilor. După eșecul proiectului Societății literare din Iași (înființată în 1830 și condusă de Gh. Asachi) de a realiza un *Leksicon de conversație* (din care a apărut în 1842 o unică fasciculă de 112 pagini pînă la cuvîntul *Alexandru)*, **A.G.** este autorul primului dicționar enciclopedic românesc. Conceput în mai multe volume, care, conform unui indice manuscris (glosarul lucrării), urmau să cuprindă 3 391 de articole, *Lexiconul de conversație istoricesc religionariu* era consacrat evoluției religiilor de la „începuturile lumii pînă-n

Scanned with OKEN Scanner

timpurile noastre". Din acest proiect a fost realizat doar primul volum, apărut în trei fascicule, la Buda, în 1847—1848, incluzînd în 434 pagini, 515 articole din literele A-B, pînă la *Benedictinii călugări*. Majoritatea articolelor erau preluate după traducerea maghiară din 1792 a englezului Broughton, cîteva erau traduse în întregime din lexiconul maghiar *Esmeretek Tára* din 1831, iar 11 reprezentau contribuția originală a lui **A.G.**, oferind informații bogate asupra istoriei românilor, învățămîntului românesc, evoluției scrisului românesc cu caractere latine ș.a. Pe aceeași linie a dezvoltării culturii românești se înscrie și proiectul lui **A.G.** de editare a cronicii lui Gh. Șincai din care a publicat, în 1844, la Buda, doar un prim volum.

Bibl. ref.: M. Borcilă și V. Bulat, *Al. Gavra — lexicograf*, LR, XX, 5, 1971.

GĂLUȘCĂ, Constantin (1890—1922), filolog. Elev al lui Al. Philippide. Publică, în timpul șederii la Halle, o ediție a Psaltirii Voroneţene (*Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück*, Halle, 1913). Colaborează la *Dicționarul limbii române al* Academiei. Se păstrează în manuscris o ediție critică a *Evangheliarului de la Petrograd*.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*

GĂMULESCU, Dorin (n. 4 apr. 1936, sat Șiacu, com. Silvilești, jud. Gorj), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie a Universității din București (1957). Studii de specializare (1957—1958 și 1963—1964) la universitățile din Belgrad, Zagreb, Sarajevo și Skopje. Doctor în științe filologice (1970) cu lucrarea *Contribuții la studierea elementelor de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*. Preparator, apoi asistent (1958—1966), lector (1966—1973), conferențiar (din 1973) la catedra de limbi slave a Universității din București. Decan (din 1976) al Facultății de limbi slave. Lector de limba română la Universitatea „Klément Ohridski" din Sofia (1972). Contribuții în domeniul etimologiei, toponimiei și antroponimiei (slave și române), al raporturilor lingvistice româno-sud slave și al interferențelor literare și culturale româno-sîrbocroate (*Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, coeditare, București — Pančevo, 1974, variantă a tezei de doctorat) — lucrare de sinteză asupra influenței sîrbocroate, cu ample referiri la raporturile slavo-române, sau privind stabilirea elementelor de vocabular de origine sîrbocroată, prezentate sub forma unui dicționar etimologic. Este autorul unui *Dicționar sîrbocroat-român*, în colab. (București, 1970) și al unui *Ghid de conversație româno-sîrbocroat* (București, 1967), cu un

Scanned with OKEN Scanner

scurt compendiu de gramatică sîrbocroată. Prodigioasă activitate de traducător. Redactor responsabil al volumelor de slavistică din seria științe filologice ale „Analelor Universității din București" (din 1977).

GHEȚIE, Ion (n. 21 nov. 1930, Șimleul Silvaniei), filolog și lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1954). Cercetător științific (1955—1963), cercetător principal (1963—1967), șeful sectorului de limbă literară și filologie (din 1967) la Institutul de lingvistică din București. Doctor în filologie (1967). Distins cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei pe 1966 pentru lucrarea *Opera lingvistică a lui I. Budai-Deleanu* și pe 1968 pentru colaborarea la *Dicționarul limbii poetice a lui Mihai Eminescu.* Studii și lucrări în domeniul criticii vechilor texte românești — probleme de autenticitate, paternitate, datare, localizare, filiație *(Începuturile scrisului în limba română,* 1974; *Introducere în filologia românească,* 1974, în colab. cu Al. Mareș). Contribuții în formularea unor principii teoretice și metodologice privitoare la localizarea textelor vechi românești. Bogată activitate în domeniul dialectologiei românești, cu rezultate remarcabile în studierea istoriei graiurilor *(Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea,* 1974, în colab. cu Al. Mareș). Lucrarea sa, *Baza dialectală a românei literare* (1975), este consacrată istoriei limbii române literare de la origini pînă în zilele noastre, constituirea normelor supradialectale fiind urmărită în strînsă legătură cu evoluția graiurilor dacoromâne. Redactor responsabil la *Studii de limbă literară și filologie* (3 vol., 1969—1974).

GHIBĂNESCU, Gheorghe (1 oct. 1864, jud. Fălciu — 5 iul. 1936, Iași?), istoric și filolog. Absolvent al Seminarului „Veniamin Costache" (1882) și al Universității din Iași. Profesor secundar la Bîrlad (1885—1889) și Iași (1889—1931). Scoate revistele „Teodor Codrescu", „Ioan Neculce", conduce (în colab. cu Gh. Lazăr) revista „Bîrladul" și colaborează la revista „Românul" (1886—1889). Membru corespondent al Academiei Române (1905). Premiul „Adamachi" al Academiei (1934). Paleograf și slavist, **Gh. G.** este și unul dintre cei mai asidui editori de documente vechi. Editează, în special, documente moldovenești din epoca feudală, reunite în colecțiile *Surete și izvoade,* 25 vol. (Iași, 1906—1933) și *Ispisoace și zapise,* 12 vol. (Iași, 1906—1933). Întocmește monografii referitoare la locuri *(Originea Hușilor,* Bîrlad, 1887; *Originile Iașilor,* Iași, 1904) sau familii din Moldova *(Cuzeștii,* București, 1912). Ca slavist, este preocupat de *Grafia chirilică la români* (Bîrlad, 1889), publică *Glosarul Psaltirei Scheiene* (Iași, 1902), precum și primul *Glosar*

Scanned with OKEN Scanner

slavo-român (Iași, 1911). Preocupări în domeniul gramaticii limbii române *(Povățuitor la gramatica română*, Iași, 1895, *Gramatica română. Sintaxă, ortografie, stil și compunere...*, Iași, 1898). Publică (în colab. cu Al. Lambrior) *Carte de citire (Bucăți scrise cu litere chirilice în deosebite veacuri)*, cu o introducere asupra limbei românești (Iași, 1882; ed. a II-a, Iași, 1890; ed. a III-a, cu adaus de texte din *Psaltirea Scheiană*, din *Codicele Voronețian* și 5 documente în original, de Gh. Ghibănescu, Iași 1893 — pe copertă, 1894). După moartea lui Al. Lambrior, publică o altă lucrare a acestuia, *Gramatica română:* I, *Fonetica și morfologia*, II, *Sintaxa* (Iași, 1893).

Bibl. ref.: Gh. Ghibănescu, *Amintiri*, «Anuarul Institutului „Vasile Lupu"», VI, 1930/31 și 1931/32; idem, *Amintiri, O pagină din viața seminariei Socolii între 1879—1882*, Extras din «Anuarul Seminarului „Veniamin Costache"», 1931; idem, *De mine, despre mine*, Iași, 1933; [Necrolog] în «Anuarul Seminarului „Veniamin Costache"», 1936—1937.

GIOSU, Ștefan (n. 9 apr. 1926, com. Cotușca, jud. Botoșani), lingvist. Studii la Facultatea de filologie a Universității „Al. I. Cuza" din Iași (1945—1949, licența în limba română, 1952). Profesor de limba română la Pomîrla, jud. Botoșani (1949) și Hălăucești, jud. Iași (1951). Asistent, lector (1951—1970), conferențiar (din 1971) la Facultatea de filologie din Iași. Prodecan al facultății (1965—1967). Lector de limba română la Institutul de limbi străine din Pekin (1958—1960), la Universitatea din Lyon (1963—1965, 1967—1968, conferențiar asociat în 1972—1974) și la Universitatea din Grenoble (1973—1974). Doctor în filologie (1970) cu teza *Limba operei lui Dimitrie Cantemir*, publicată într-o variantă amplificată — *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, 1973. Contribuții la studierea unor particularități dialectale sau la caracterizarea unor graiuri pe baza *Atlasului lingvistic român (Subdialectul maramureșean*, SCȘt., Filologie, XII, 1961, Iași, fasc. 1) și în domeniul stilisticii românești *(Limba textelor juridice din secolul al XVII-lea*, AUI, Secțiunea III, Tomul IX, 1963).

GIUGLEA, George (29 ian. 1884, Satu Lung, com. Chinteni, jud. Cluj — 7 apr. 1967, București), lingvist. După absolvirea liceului „Andrei Șaguna" din Brașov, urmează cursurile Facultății de litere și filozofie din București (1903—1908), unde are ca profesori pe O. Densusianu, N. Iorga, T. Maiorescu, D. Onciul. I. Bianu ș.a. După luarea licenței, este, pentru puțin timp, profesor la liceul de băieți din Tîrgoviște. Lector de limba română la Sorbona (1914), este nevoit să-și întrerupă activitatea la izbucnirea primului război mondial. Își va continua specializarea la Torino — ca elev al lui Parodi și al altor

Scanned with OKEN Scanner

romaniști italieni și în Spania. Profesor titular al catedrei de filologie romanică din cadrul Universității din Cluj de la întemeierea acesteia (1919) pînă la pensionare (1948). Decan al Facultății de litere și filozofie (1929—1930). În strînsă legătură cu programul Muzeului limbii române din Cluj, al cărui membru a fost, preocupările științifice ale lui **G.G.** au vizat în special lexicologia. În cercetările sale a folosit metoda „cuvinte și lucruri", încercînd, fără succes, să explice problema influenței limbii germane vechi asupra celei române (*Cuvinte și lucruri. Elemente vechi germanice în Orientul romanic*, DR, II, 1922) și să descopere elemente vechi grecești (*Crîmpeie de limbă și viață străveche românească*, DR, III, 1924). Ca romanist, a fost preocupat de studierea romanității limbii române — atît în comparație cu celelalte limbi romanice (*Coïncidences, concordances entre le roumain et d'autres langues romanes*, „Langue et Littérature", IV, 1941), cît și din punctul de vedere al evoluției ei istorice (*Cercetări lexicografice. Elemente latine în limba română*, București, 1909; *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache*, Sibiu, 1944).

Alte lucrări: *De la românii din Serbia. Culegere de literatură populară*, București, 1913, în colab. cu G. Vîlsan. A descoperit, studiat și publicat *Călătoriile călugărului Chiriac de la Mănăstirea Secul*, București, 1936, unul din primele memoriale de călătorie în limba română.

Bibl. ref.: C. Maneca, *Gh. Giuglea*, LR, XVI, 6, 1976; M. Homorodean, *Gh. Giuglea*, StUBB, Philologia, XIII, 1, 1968.

GIURESCU, Constantin (10 aug. 1875, com. Chiojdu, jud. Buzău — 15/28 oct. 1918, București), istoric. Licențiat în istorie-geografie la Facultatea de litere din București, unde are ca profesori pe B.P. Hasdeu, Gr. Tocilescu, D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga. Urmează concomitent cursurile Școlii normale superioare. După cîțiva ani de activitate didactică — profesor la liceul din Focșani (1898) și director al liceului „Hasdeu" din Buzău (1902—1903), obține, prin concurs, o bursă de studii în străinătate. La Viena (1903—1906) audiază cursurile lui K. Jiřecek, A. Dopsch, H. Hirsch și, sub influența celui dintîi, își orientează cercetarea asupra vechilor instituții românești. Reîntors în țară, este profesor la gimnaziul „Cantemir Vodă" din București (1906 — 1912) și, din 1912, conferențiar de istoria românilor la Facultatea de litere și filozofie. Șef al Serviciului Arhivelor din Ministerul de Externe (1908). Secretar general al Ministerului Instrucțiunii Publice (1918). În 1909 obține doctoratul în litere (este cel dintîi doctor al Facultății de litere din București) și este ales membru corespondent al Academiei Române,

Scanned with OKEN Scanner

devenind în 1914 membru activ. În istoria filologiei românești, **C.G.** rămîne prin cercetările sale fundamentale asupra cronicarilor moldoveni și munteni din sec. 17 (*Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, 1906; *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, 1907; *Noi contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, 1908). Inițiator al studiului vechilor cronici românești, a deschis discuția asupra paternității lor, marele său merit constînd nu numai în a oferi soluții — unele definitive — dar și în a formula principalele probleme a căror rezolvare s-a impus cercetărilor ulterioare. Editor al cronicilor moldovene.

Alte lucrări: *Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul*, București, 1915; *Despre rumâni*, București, 1916; *Despre boieri*, București, 1920.

Bibl. ref.: *În amintirea lui C. Giurescu. La 25 de ani de la moartea lui (1875—1918)*, București, 1944.

GOLESCU, Iordache (circa 1768—1848, Orșova), cărturar. Fiul marelui ban Radu Golescu și frate cu Dinicu Golescu. Studii la Școala domnească (grecească) din București. Personalitate polivalentă, cu înclinații umaniste, remarcabil poliglot, este interesat în același timp de studiul matematicii și al topometriei (publică la Viena, în 1800, o lucrare cartografică cu un supliment privitor la Țara Românească). Este, în timpul lui Caragea, unul din „eforii școalelor" (din 1814). În această calitate ia parte (1817) la întocmirea regulamentului acestora și la deschiderea cursurilor de la „Sf. Sava" (1818). Este unul dintre puținii boieri care aprobă, inițial, răscoala lui T. Vladimirescu, dar, înspăimîntat de caracterul pregnant social al acesteia, se refugiază la Brașov. Întors în țară, ocupă importante funcții: vornic al obștirilor, membru în „Divanul săvîrșitor" (1828), în „Obștească extraordinară adunare" (1832), logofăt al dreptății (1831—1832), prezident al Sfatului consultativ (1838), membru al Înaltului divan (din 1844) și la Înalta curte (din 1847). Adept al filozofiei luministe a sec. 18, ca și fratele său, Dinicu, **I.G.** este un observator atent și lucid, un critic acid al societății feudale contemporane. Opera sa literară (rămasă în manuscris) cuprinde: pamflete (adunate sub titlul general de *Istoria Țării Românești*), scurte comedii-dialoguri (*Comedia ce se numește Barbul Văcărescu, vînzătoriul țării*). Admirator al creației și înțelepciunii populare întocmește culegerea *Pilda povățuirii i cuvinte adevărate și povești* (publicată de I. Zanne în *Proverbele românilor*). În domeniul lingvisticii se impune ca autor al unei gramatici și ca lexicograf. Lucrarea sa *Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticești* (București, 1840) este tributară ca structură și terminologie *Observațiilor...* lui Ienăchiță Văcărescu, rămînînd inferioară *Gramaticii românești* a lui I. Heliade Rădulescu (Sibiu, 1828). Încă din 1828

Scanned with OKEN Scanner

avea pregătit un dicționar explicativ intitulat *Condica limbii românești* (în 7 vol., rămas în manuscris). Dovedind erudiția autorului, dicționarul explică termeni din cele mai diverse domenii: filozofie, istorie, literatură, folclor, termeni regionali și cuprinde numeroase neologisme. Tot în manuscris au rămas și dicționarele bilingve elin-român (în 9 vol.) și român-grecesc (1 vol.).

Bibl. ref.: L. Șăineanu, *Doi gramatici munteni: Ianachi Văcărescu și Iordache Golescu*, în *Istoria filologiei române*, București, 1895; N. Bănescu, *Marele vornic Iordache Golescu*, București, 1935; Perpessicius, *Iordache Golescu, lexicolog, folclorist și scriitor*, SCILF, III, 1, 1954.

GOLOPENȚIA-ERETESCU, Sanda (n. 2 mart. 1940, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1961). Specializare la Laboratorul de antropologie socială (secția de semiotică) din Paris cu A. J. Greimas (1968), la Centrul de cercetări lingvistice din Bloomington (Indiana, S.U.A.) cu Thomas A. Sebeok (1969— 1970) și la Institutul de lingvistică din Columbus (Ohio, S.U.A., iun.—aug. 1970). Cercetător științific (din 1962) la Centrul de fonetică și dialectologie — astăzi Institutul de cercetări etnologice și dialectologice — din București. Asistent la catedra de limbă română contemporană a Universității din București (1968—1973). Membră a Comitetului de redacție al revistelor „Cahiers de linguistique théorique et appliquée", „Revue roumaine de linguistique" și „Studii și cercetări lingvistice" (din 1969). Membră a Societății române de lingvistică, a Societății române de lingvistică romanică și a Societății americane de lingvistică. Cercetările **S.G.-E.,** consacrate mai ales limbii române contemporane, utilizează metode moderne de abordare a fenomenului lingvistic (structurale și mai ales transformaționale). Este coautoare, alături de E. Vasiliu, a primei lucrări de ansamblu asupra sintaxei românești studiate în lumina rezultatelor lingvisticii transformaționale (*Sintaxa transformațională a limbii române*, 1969, ediție engleză revizuită, 1972, Mouton). Concepte și procedee ale gramaticii transformaționale își găsesc explicitarea în unele studii ale **S.G.-E.** sau sînt folosite în abordarea unor fenomene de stilistică (mai ales a folclorului) sau semantică.

GRAUR, Alexandru (n. 9 iul. 1900, Botoșani), lingvist. Licențiat în filologie clasică la Facultatea de litere din București (1922). Elev al lui D. Evolceanu la București, apoi al lui A. Meillet, E. Vendryes, M. Roques, J. Bloch la Sorbona, unde obține (1929) doctoratul în litere, cu o teză de lingvistică indo-europeană *(Les consonnes géminées en latin)* și cu una de lingvistică românească *(Nom d'agent et adjectif en roumain)*. În același an obține titlul de diplomat la „École des Hautes Études" cu lucrarea *I et V en*

Scanned with OKEN Scanner

latin. Profesor în învățământul mediu (1923—1946) și apoi la Universitatea din București (1946—1970). Decan al Facultății de filologie (1954—1956). Subdirector general al Radiodifuziunii române (1945—1948). Director general al Editurii Academiei (1955—1974). Membru al Societății de lingvistică din Paris (1921). Președintele Societății de studii clasice (1958). Membru corespondent (1948), apoi membru activ (1956) al Academiei R. S. România. Om de știință emerit (1964). Premiul de Stat (1954). Laureat al premiului „Bibesco" atribuit de Societatea de lingvistică din Paris (1932, 1936). În ciuda pregătirii sale pentru indo-europenistică, în activitatea sa științifică **Al. G.** a abordat mai ales probleme de lingvistică românească. A dat, împreună cu Al. Rosetti, prima prezentare sistematică a fonologiei limbii române *(Esquisse d'une phonologie du roumain*, 1938). A delimitat vocabularul de bază *(Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, 1954, versiune nouă 1957), selectînd un număr de 1 419 cuvinte pe baza vechimii și a rezistenței lor, a capacității de derivare și compunere și de a fi utilizate în expresii sau locuțiuni. Pe aceeași linie a interesului pentru lexicul românesc se înscrie bogata sa activitate în domeniul etimologiei *(Etimologii românești*, 1963 ș.a.) și al onomasticii *(Nume de persoane*, 1965, prima lucrare românească de ansamblu consacrată problemelor onomasticii). O preocupare constantă a lui **Al. G.** este aceea pentru evoluția limbii române considerată latina însăși, dezvoltată în noi condiții istorice *(Evoluția limbii române. Privire sintetică*, 1963; *La romanité du Roumain*, 1965). Un loc aparte ocupă *Tendințele actuale ale limbii române* (1968), originală lucrare de cultivare a limbii, în care abaterea este privită din punctul de vedere al evoluției limbii. Cercetărilor în domeniul lingvisticii generale *(Studii de lingvistică generală*, 1960; *Puțină aritmetică*, 1971 ș.a.), **Al. G.** le alătură o bogată activitate de popularizare a lingvisticii și de cultivare a limbii *(Lingvistica pe înțelesul tuturor*, 1972; *Mic tratat de ortografie*, 1974 ș.a.). Lucrărilor cu această destinație li se adaugă și activitatea în cadrul emisiunii radiofonice „Limba noastră" pe care o susține din 1945.

Alte lucrări: *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, 1961, ed. a II-a, 1965, în colab. cu Lucia Wald; *Scrieri de ieri și de azi*, București, 1970; *Gramatica azi*, București, 1973; *Alte etimologii românești*, București, 1975. Redactor responsabil al vol. I (*Limba latină*, București, 1965) din tratatul de *Istoria limbii române* și, alături de Iorgu Iordan și Ion Coteanu, al *Dicționarului limbii române*. Redactor responsabil al lucrărilor colective: *Studii de gramatică*, 3 vol., București, 1956—1961; *Introducere în lingvistică*, București, 1958, ed. a

Scanned with OKEN Scanner

II-a, 1965, traducere în limba germană, Berlin, 1974; *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, 4 vol., Bucureşti, 1959–1967; *Probleme de lingvistică generală*, 5 vol., Bucureşti, 1959–1967 (alături de Ion Coteanu); *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, 1963; *Tratat de lingvistică generală*, Bucureşti, 1972 (în colab.).

GRECU, Vasile (31 iul. 1885, com. Mitocul Dragomirnei, jud. Suceava — 27 mai 1972, Bucureşti), filolog. Studii secundare la Suceava, superioare (de filologie clasică) la Viena (1905–1907) cu Hans von Armin, P. Kretschmer, E. Jodl, E. Bormann şi la Cernăuţi cu S. Puşcariu (1907–1909) ş.a. Funcţionează apoi ca profesor secundar la Cernăuţi şi Constanţa. Reîntors în Cernăuţi ca profesor la liceul „Aron Pumnul", îşi ia doctoratul (1919) cu teza *Fauna şi flora în sistemul filozofic al lui Platon* şi este numit profesor (din 1920) la catedra de studii sud-est europene a Universităţii de aici, transformată (1922) în catedră de bizantinologie. Decan al Facultăţii de litere din Cernăuţi (1937–1938), secretar al Institutului de istorie şi lingvistică, redactor al revistelor „Candela" şi „Codrul Cosminului", membru al Comisiei regionale pentru monumente istorice a Bucovinei. Membru corespondent al Academiei Române (din 1936). Chemat la Bucureşti (1938) este, împreună cu N. Bănescu, succesorul lui Demostene Russo la catedra de bizantinologie. Se retrage de la catedră în 1947, dar va activa intens la Institutul de istorie. Este ales preşedinte al Societăţii de studii bizantine (1963) şi vicepreşedinte de onoare al Asociaţiei internaţionale de studii bizantine (1971). Valoroasa sa contribuţie în domeniul filologiei însumează studii asupra istoriei şi literaturii Bizanţului, a influenţei exercitate de cultura bizantină asupra celei române (*Influenţa bizantină în literatura română*, Cernăuţi, 1933; *Izvorul principal bizantin pentru cartea cu învăţătură a diaconului Coresi din* 1581. *Omiliile patriarhului Ioan XIV Caleca, 1334–1347*, Bucureşti, 1939), ediţii critice ale cronicarilor bizantini (*Ducas. Istoria turco-bizantină (1341–1462)*, Bucureşti, 1958; *Critobul din Imbros. Din domnia lui Mahomed al II-lea. Anii 1451–1467*, Bucureşti, 1963; *Georgios Sphrantez, Memorii 1401–1477*, Bucureşti, 1966), ediţii critice ale vechilor legiuiri româneşti (*Legiuirea Caragea*, Bucureşti, 1956; *Pravilniceasca condică, 1788*, Bucureşti, 1957; *Codul Calimachi*, Bucureşti, 1958). **V.G.** dă o ediţie a versiunii greceşti a *Învăţăturilor lui Neagoe, domnul Ţării Româneşti (1512–1521)*, însoţită de o introducere şi de traducerea în româneşte (Bucureşti, 1942). Numeroase studii şi ediţii privind pictura bizantină (*Cărţi de pictură bisericească bizantină*, Cernăuţi, 1936).

Scanned with OKEN Scanner

Alte lucrări: *Originea cronicilor românești*, în *Omagiu lui I. Bianu...*, București, 1927; *Cronograful lui Doroteiu al Monembasiei*, Cernăuți, 1927; *Un letopiseț al Țării Moldovei la Muntele Athos*, în „Codrul Cosminului", 1940; *Istoricul bizantin Duca, Omul și opera sa*, ed. critică, 1947.

Bibl. ref.: Petre S. Năsturel, *Le 80-e anniversaire du professeur Vasile Grecu*, RESEE, tom. III, 3–4, 1965; Șerban Tanașoca, *Vasile Grecu*, RESEE, tom. X, 4, 1972.

GRECU, Victor V. (n. 25 mai 1937, Sibiu), lingvist și filolog. Absolvent al Facultății de filologie din Cluj, secția istorie-filozofie (1959). Lector (din 1965), șeful catedrei de limba română (din 1969), prodecan (1968–1969), decan (1969–1971) și prorector (1971–1973) al Institutului pedagogic din Oradea. Doctor în filologie (1973), cu teza *Problema unității limbii literare în Transilvania, în secolul al XIX-lea.* Contribuțiile sale vizează istoria limbii și lingvisticii românești. **V.G.** se oprește îndeosebi asupra momentelor semnificative ale procesului de dezvoltare unitară și de cultivare a limbii literare: *Studii de istorie a lingvisticii românești* (1971); *Visarion Roman pedagog social* (în colab., 1971). O atenție deosebită este acordată principalelor direcții de evoluție a gîndirii lingvistice din Transilvania secolului trecut (*Școala ardeleană și unitatea limbii române literare*, Timișoara, 1973).

GUȚIA, Ioan (n. 11 febr. 1917, Sebeș), lingvist și istoric literar român stabilit în Italia. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1940) și al Facultății de litere din Cagliari-Sardinia (1941). Membru al Școlii Române din Roma (1942–1945). Diplomat la Scuola di perfezionamento in filologia moderna della Università di Roma (1945), „libero docente" de limba și literatura română la Universitatea din Roma (1958), profesor la Facultatea de literatură a universității (din 1958). Numeroase studii asupra limbii și literaturii române, între care au preeminență cele de lexicologie și stilistică (*Note de lexicologie română: „libera" cu derivatele sale*, „Buletinul Bibliotecii Române", Freiburg im Breisgau, 1954; *Limbajul personagiilor din romanul „Lina" de T. Arghezi*, ibidem, 1956; *Americanisme intrate în limba română prin cinematograf*, Roma, 1957 ș.a.). Este, de asemenea, autorul unei *Grammatica romena moderna.*

GUȚU-ROMALO, Valeria (n. 25 oct. 1928, Chișinău), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie a Universității din București (1951). Activitate didactică în învățămîntul mediu (1948–1949). Preparator la Institutul de lingvistică din București (1951). Asistent (1951–1954), lector (1954–1966), conferențiar (din 1966) la catedra de limba română contemporană a Facultății de limba și literatura română din București. Doctor în filologie (1966) cu teza

Scanned with OKEN Scanner

Morfologie structurală a limbii române. Verbul. Studiile **V.G.-R.** relevă preocuparea constantă pentru limba română, în special pentru problemele gramaticii, în examinarea cărora utilizează principii și procedee ale analizei structurale. Lucrarea *Morfologie structurală a limbii române* (1968) constituie prima amplă lucrare românească de acest fel, oferind o descriere unitară și riguroasă a flexiunii substantivului, adjectivului și verbului. Organizarea sintactică a limbii române este descrisă în perspectiva structuralismului analitic *(Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, 1974). Pe linia interesului său pentru fenomenele actuale ale limbii române se înscrie și volumul *Corectitudine și greșeală* (1972), lucrare de cultivare a limbii, în care relevarea abaterilor de la normele limbii literare este însoțită de explicarea lor, apelîndu-se în primul rînd la elemente ale sistemului limbii. Contribuții importante în prezentarea teoriilor și metodologiei structuraliste și în dezvoltarea acestora pe baza datelor oferite de limba română. Studii de istorie a limbii române.

Alte lucrări: *Structura morfologică a limbii române*, București, 1967 (în colab.); *Limba română contemporană*, I, București, 1974 (în colab.); *Cours de langue roumaine. Introduction à l'étude du roumain à l'usage des étrangers*, București, ed. I, 1967; ed. a II-a, 1973 (în colab.); *A Course in Contemporary Romanian* (1969, în colab.); *Crestomație romanică*, vol. I, 1962, II, 1965, III, partea III-a, 1974 (în colab.).

Scanned with OKEN Scanner

H

HANEȘ, Petre V. (n. 5 nov. 1879, Călărași — 17 apr. 1966, București), filolog și istoric literar. Absolvent al liceului „M. Basarab" din București, își continuă studiile la Facultatea de filozofie și litere de aici (elev al lui O. Densusianu și N. Iorga) și apoi la Sorbona, unde, în 1919, își obține doctoratul cu lucrarea *Un călător englez despre români* (București, 1920). Profesor la liceele „M. Basarab", „M. Viteazu" și la Seminarul pedagogic din București. Inspector școlar, membru în consiliul permanent și secretar general al Ministerului Instrucțiunii între cele două războaie mondiale. Organizator al colecției, destinată elevilor, „Literatura clasică română" în cadrul căreia a publicat și îngrijit numeroase ediții de uz școlar: Gr. Alexandrescu, M. Kogălniceanu, Alecu Russo, N. Bălcescu etc. Întemeietor și conducător (președinte) al Societății „Prietenii istoriei literare", director al revistei acestei Societăți — „Preocupări literare". Fervent cercetător al fenomenului literar, **P.H.** își axează activitatea pe editarea operei marilor scriitori clasici. Este autorul unei *Istorii a literaturii românești* (București, 1924, apărută și la Paris, 1934, cu o prefață de M. Roques, căruia **P.H.** îi va edita prelegerea ținută la Oxford și Sorbona despre *Poezia românească de azi*, 1937). Pasionat editor de texte, unele inedite (*„Scrisorile", 1834—1849*, ale lui M. Kogălniceanu), contribuie la stabilirea originalelor unor tipărituri coresiene (*Evangheliarul românesc din 1581 în comparație cu cel slavonesc*, București, 1931). În cadrul activității sale, o preocupare constantă a reprezentat-o studierea personalității și operei lui A. Russo (studiul monografic *Cîntarea României*, București, 1900, reluat și amplificat în *Alecu Russo*.

Scanned with OKEN Scanner

O pagină ignorată din literatura romană, București, 1901, precum și în *Litigiul Cîntării României*, LLit, VII, 1963, articol în care susține cu argumente temeinice paternitatea lui Russo asupra acestei opere). Preocupările sale se extind și în domeniul istoriei limbii literare (*Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului* al *XIX-lea*, București, 1904, lucrare premiată de Universitate; *Istoria limbii române și literatura românească veche*, București, 1906) și a gramaticii (*Gramatica moldovenească*, Iași, 1917; *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, LLit, IV, 1960). Este, în același timp, un cunoscut autor de manuale.

Alte lucrări: *Studii de literatură română*, București, 1910; *Studii literare*, București, 1927; *Istoria literară în călătorii*, București, 1932.

Bibl. ref.: E. Manu, *Petre V. Haneș*, „Tribuna", X, 29, 1966; Flora Șuteu, *Haneș V. Petre*, SCL, XII, 5, 1967.

HASAN, Finuța (n. 5 ian. 1926, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie și filozofie (1949) a Universității din București. Asistentă (1949—1952), lector (1954—1967) la Facultatea de filologie, cercetător științific la Institutul de lingvistică din București (din 1949). Contribuții în domeniul lingvisticii generale, morfosintaxei și lexicologiei limbii române (*Formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, *Compunerea*, în colab., 1970). Participă la elaborarea *Gramaticii limbii române* (ed. I, 1954 și ed. a II-a, 1963). Colaborează la *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I-IV (1955—1957), *Dicționarul invers* (1957), *Dicționarul limbii române*, literele *M*, *N*, P_1 (1965—1972) și la lucrările: *Introducere în lingvistică* (ed. I, 1958, ed. a II-a, 1965); *Tratatul de lingvistică generală* (1971); *Einführung in die Sprachwissenschaft* (Berlin, 1974).

HASDEU, Bogdan Petriceicu (26 febr. 1838, Cristinești Hotinului — 24 aug. 1907, Cîmpina), scriitor, istoric, lingvist și filolog. Studiază la colegiile din Vinița, Rovno, Camenița, Chișinău și la Universitatea din Harkov, unde îl are coleg pe lingvistul rus A. Potebnea. Formația sa umanistă, influențată de lecturile din Mickiewicz, Pușkin, Lermontov, Belinski, Gogol, va sta sub semnul romantismului. În 1857 se stabilește la Iași, apoi, în 1863 la București, unde ocupă diverse funcții: custode al Bibliotecii Școalelor, profesor de istorie-geografie, director general al Arhivelor Statului (1856—1900), președinte al Societății enciclopedice române (1882). Este numit profesor la catedra de filologie comparată a Universității din București (1874), profesor titular (1878) și profesor onorific (1901). Intelectual de formație enciclopedică, istoric, scriitor, întemeietor al filologiei și lexicografiei științifice, inițiator al direcției științifice în folcloristica românească, publi-

Scanned with OKEN Scanner

cist de mare vervă polemică, conduce și redactează numeroase periodice, dintre care: „Din Moldova", devenită „Lumina" (1862), „Aghiuță" (1863—1864), „Arhiva istorică" (1864—1965, 1867), „Satyrul" (1866), „Traian" (1869—1870), devenită „Columna lui Traian" (1870—1877, 1882—1883), „Revista nouă" (1887—1895). Studiile publicate aici au constituit punctul de plecare al lucrărilor sale de istoriografie și lingvistică. Datorită prestigioasei sale activități științifice a fost ales membru al Academiei Române (1877), membru al Societății Iagellone din Cracovia, al Societății de lingvistică din Paris (1882), al Societății neolingvistice americane din Baltimore, al Academiei din New York, al Academiei Imperiale de Științe din Petersburg (1883), al Academiei din Belgrad, al Societății Academice din Sofia, al Syllogului filologic elenic din Constantinopol. I se acordă Medalia de Aur pentru *Istoria critică a românilor* (1873) și premiul I al Academiei Române pentru *Cuvente den bătrîni* (1880). Îmbinînd, asemenea lui D. Cantemir sau, mai tîrziu, lui N. Iorga, geniul creator cu o erudiție de o amploare neobișnuită, **B.P.H.** a abordat cu rezultate remarcabile cele mai diverse domenii ale științei și creației. A scris versuri de factură romantică, satire, fabule, pamflete, nuvele de notație realistă, încercări de roman istoric. S-a afirmat ca dramaturg, prin comedii și drame istorice, realizînd prin *Răzvan și Vidra* una dintre incontestabilele capodopere ale genului în literatura română. Inițiind colecția *Arhiva istorică a României. Colecțiune critică de documente asupra poporului român, începînd de la timpii cei mai depărtați și pînă la anul 1800* (1865—1867), **B.P.H.** este unul dintre întemeietorii filologiei științifice românești prin precizarea unei metode și a unor principii de studiu, care preconizau publicarea în întregime a documentelor însoțite de un comentariu filologic și istoric. Editează el însuși un fragment din *Anonymus Lugoshiensis cel mai vechi dicționar al limbii române*, și din *Psaltirea românească din 1577 a diaconului Coresi*. O lucrare fundamentală pentru filologia română rămîne *Cuvente den bătrîni* (vol. I, *Limba vorbită între 1500—1600*, București, 1878; vol. II, *Cărțile poporane ale românilor*, București, 1879; vol. III, *Conspectul științelor filologice. Lingvistică în genere*, din care n-au apărut decît considerații preliminare, București, 1881). Primul volum conține texte vechi românești, însoțite de note și comentarii lingvistice și filologice, adevărate studii asupra unor fenomene specifice limbii române, precum natura articolului, a cazurilor dativ și genitiv ș.a. Tot aici **B.P.H.** semnalează și studiază cel dintîi vechile glosare slavo-române. Volumul II constituie prima editare științifică a cărților populare. Sînt urmărite izvoarele motivului popular, cir-

Scanned with OKEN Scanner

culația lui, influența asupra altor literaturi. Preocupat de definirea lingvisticii ca știință, de stabilirea locului ei între celelalte discipline, a terminologiei, metodologiei și principiilor de cercetare, este adeptul metodei comparativ-istorice. În *Principii de filologie comparativă ario-europea* (București, 1875), **B.P.H.** studiază limba română în contextul limbilor romanice (subliniind importanța ei ca singura reprezentantă a ramurii orientale) și al limbilor indo-europene. Se ocupă și de elementele nelatine din limba română. Apelînd la comparația cu elemente ale limbii albaneze, evidențiază substratul daco-tracic în *Fragmente pentru istoria limbei române. Elemente dacice. I. Ghiuj, II. Ghiob* (București, 1876). Semnalează existența multor cuvinte slave în fondul nostru lexical, stabilește etimologii slave (unele valabile și azi), dar susține greșit că acestea sînt împrumuturi datorate relațiilor de vecinătate și nu urmarea firească a unei influențe nemijlocite în urma coabitării cu populații slave *(Originile agriculturii la români*, „Columna lui Traian", 1874; *Cum s-au introdus slavismele în limba română*, București, 1876). **B.P.H.** pune în discuție și elementele grecești și germanice, precum și pe cele maghiare și turcești *(Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, comunicare, 1866). Preocupat de istoria limbii române, studiază locul și epoca ei de formare (considerînd daco-româna continuatoarea latinei nord-dunărene), cristalizarea limbii literare pe baza unirii dialectelor. Subliniază structura latină a limbii noastre, demonstrînd aceasta prin teoria circulației cuvintelor (formulată de el pentru prima dată în lume). Pornind nu de la un material mort, înregistrat în lexicoane, ci de la limba vie (graiul popular), **B.P.H.** demonstrează că fizionomia specifică unei limbi, în ciuda caracterului eterogen al vocabularului, este dată de elementele cu cea mai mare frecvență. Inițiator al primelor anchete dialectale la noi, subliniază necesitatea studierii dialectelor sud-dunărene pentru reconstituirea limbii române comune, intuind importanța geografiei lingvistice. În 1884, datorită prestigiului științific de care se bucura, i se încredințează, de către Academie, elaborarea dicționarului limbii române. Proiectul dicționarului, construit în limitele unor vaste coordonate, trebuia să includă, pe lîngă vocabularul propriu-zis, un dicționar etimologic și unul onomastic, precum și o antologie de literatură populară și una folclorică și etnografică, lucrarea urmînd a fi un „summum" al lingvisticii, folcloristicii, istoriei, geografiei și literaturii naționale. Materialul de limbă, adunat exhaustiv, inclusiv arhaismele și formele dialectale, urma să fie tratat din punct de vedere semantic, etimologic și gramatical. În dicționarul conceput de **B.P.H.** și intitulat *Etymologicum Magnum Ro-*

Scanned with OKEN Scanner

maniae, din care au apărut doar 4 vol. pînă la cuvîntul *bărbat* (București, I, 1887, pe foaia de titlu 1886; al II-lea, nedatat, apare după 2 ani, al III-lea în 1895, pe foaia de titlu 1893; al IV-lea, cuprinzînd în exclusivitate studiul istoric despre Negru Vodă, 1898), fiecare cuvînt este tratat monografic, cu traducerea sensurilor în franceză, cu indicarea formei celei mai răspîndite, a formelor dialectale, și a „filiației" istorico-etimologice, lucrarea constituind de fapt un început de enciclopedie lingvistică, etnografică și folclorică.

Alte lucrări: *Perit-au dacii?*, „Foița de istorie și literatură", 1860, nr. 2—5; *Bulgarismele limbii române*, „Foița de istorie și literatură, 1860, nr. 5; *Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*, București, 1864; *Originile viticulturii la români* și *Originile păstoriei la români*, „Columna lui Traian", 1874; *Dina Filma. Goții și Gepiții*, 1877; *Din istoria limbii române*, București, 1883.

Bibl. ref.: S. Pușcariu, *B.P. Hasdeu ca lingvist*, AAR-SL, seria a II-a, Tom. VII, 1932—1934; Th. Capidan, *Hasdeu lingvist, indoeuropenist și filolog*, AAR-SL, seria a II-a, Tom. VII, 1936; J. Byck, *B.P. Hasdeu*, CV, 2, 1949; D. Macrea, *Opera lingvistică a lui B.P. Hasdeu*, LR, III, 3, 1954; Perpessicius, *B.P. Hasdeu*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, 1957; P.P. Panaitescu, *Rolul lui B.P. Hasdeu în slavistica românească*, RSl, VI, 1962; G. Munteanu, *B.P. Hasdeu*, București, 1963; C. Poghirc, *B.P. Hasdeu, lingvist și filolog*, București, 1968; M. Drăgan, *B.P. Hasdeu*, Iași, 1972; B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Gr. Brâncuș, 3 vol., București, 1972—1976.

HELIADE RĂDULESCU, Ion (6 ian. 1802, Tîrgoviște — 9 mai 1872, București), scriitor, lingvist, filozof și om politic. Urmează cursurile Școlii grecești din București (1815—1818) și apoi pe cele ale școlii academice de la „Sf. Sava", unde va rămîne ca profesor (1822—1828), în locul lui Gh. Lazăr, avîndu-i colegi pe Radu Măinescu, Eufrosin Poteca, C. Moroiu, I. Popp, I. Palade etc. Desfășurînd o vastă activitate cu caracter enciclopedic — animator al vieții culturale, poet, traducător, ziarist, editor, întemeietor de instituții culturale, filozof de esență iluministă — **I.H.R.** a fost cea mai reprezentativă personalitate a sec. 19 din Țara Românească. Inițiator al Societății literare (1827), al Societății filarmonice (1833), întemeietor al unui așezămînt tipografic și editorial, este și fondatorul și conducătorul mai multor ziare și reviste: „Curierul românesc" (1829) și suplimentul acestuia „Curier de ambe sexe" (1836), „Buletin, gazetă administrativă" (1832—1847), „Muzeul național" (1836), „Gazeta Teatrului Național" (1835—1836), „Conservatorul" (1856), „Legalita-

Scanned with OKEN Scanner

tea" (1866). Participant, de pe poziții liberal-moderate, la Revoluția din 1848, este membru în Comitetul revoluționar, unul dintre autorii Proclamației de la Islaz, membru al guvernului provizoriu de la Islaz și al celui din București, membru al Locotenenței domnești. După înfrîngerea Revoluției este silit să se expatrieze. Călătorește în Franța, Anglia, Turcia. Reîntors în țară (1858), își reia activitatea de îndrumare și conducere a vieții culturale, militînd, în această direcție, pentru apropierea de cultura franceză și, mai tîrziu, de cea italiană. Pe plan social promovează ideea regenerării naționale a poporului român și a echilibrului, prin adoptarea de reforme. În domeniul creației literare, **I.H.R.** se afirmă ca o personalitate distinctă, evoluînd sub semnul romantismului, avînd vocația grandiosului cosmic și originar, proiectînd mari cicluri poematice, de factură dantescă. Capodopera sa lirică rămîne însă *Sburătorul*, model clasicizat în repertoriul baladei culte românești. **I.H.R.** s-a afirmat, mai ales în publicistică, și ca înzestrat prozator de vocație pamfletară, polemic și sarcastic în spirit voltairian. Pe plan lingvistic, în abordarea problemelor fundamentale privind ortografia, gramatica și vocabularul limbii române, **I.H.R.** depășește tiparul etimologic latinizant. El deschide, prin teoriile lingvistice formulate, noi perspective acestei științe. Cu diferențieri uimitoare, de la o etapă la alta, activitatea sa de lingvist se desfășoară în două perioade distincte, înainte și după 1840. Succesiunea cronologică a lucrărilor ilustrează elocvent evoluția concepțiilor sale de la susținerea principiului fonetic în limbă, la promovarea unui italienism în forme exagerate, grotești (bazat pe ideea similitudinilor dintre limba română și cea italiană). Militînd cu precădere pentru cultivarea limbii, prin îmbogățirea vocabularului pe baza unei ortografii unitare, **I.H.R** își dă seama de necesitatea întocmirii unei gramatici — îndreptar pentru cunoașterea aprofundată și corectă a normelor limbii, a structurii ei. *Gramatica românească* (Sibiu, 1828), organizată în cinci părți: *Ortografie*, *Morfologie*, *Sintaxă*, *Deprindere asupra analisului gramaticesc* și *Deprindere asupra analisului loghicesc*, sintetizează, în prefață, crezul lingvistic al autorului, influențat de ideile gramaticienilor și filozofilor francezi ai sec. 19, în special Condillac și Destutt de Tracy. Sub influența modelelor occidentale, mai ales franțuzești, lucrarea lui **I.H.R.**, beneficiind de o riguroasă organizare și sistematizare, introduce și vehiculează o terminologie gramaticală modernă. Marcînd începutul unei reforme radicale în ortografie și vocabular, lucrarea dezbate în prefață aceste două probleme fundamentale ale limbii și militează pentru necesitatea unificării ortografiei și a îmbogățirii vocabularului. Într-o formă prescurtată

Scanned with OKEN Scanner

(numai morfologia), apărută sub semnătura lui Heliade și I. Popp, lucrarea a fost folosită drept manual didactic, cunoscînd 14 ediții între 1835 și 1858. Adept al principiului fonetic în ortografie, **I.H.R.** propune simplificarea alfabetului chirilic la 30 de litere, prin eliminarea dubletelor grafice, precum și a literelor necorespunzătoare pronunțării românești. Pledînd pentru introducerea alfabetului latin, **I.H.R.** acreditează ideea înlocuirii treptate a alfabetului chirilic, ajungîndu-se la așa-numitul „alfabet civil" sau „de tranziție". Ideile sale vor fi reluate în paginile „Curierului românesc" și ale „Curierului de ambe sexe", unde desfășoară, între 1836—1844, o asiduă activitate în această direcție, ajungînd să tipărească, în 1844, primul număr al „Curierului de ambe sexe" în întregime cu alfabet latin. Publicarea în paginile aceluiași periodic a *Corespondenței între doi români, unul din Țara Românească și altul din Moldova*, corespondență angajată cu C. Negruzzi, suscită numeroase discuții în privința ortografiei și a vocabularului. Ecourile dezbaterilor se prelungesc în Transilvania, unde G. Barițiu, publicînd în paginile revistei „Foaie pentru minte, inimă și literatură", corespondența dintre Heliade și Negruzzi, inițiază, după modelul oferit, pe aceeași temă, o *Corespondență între doi ardeleni* (Barițiu și Cipariu). Urmărind cultivarea limbii, **I.H.R.** subliniază necesitatea îmbogățirii vocabularului, idee menționată încă în prefața *Gramaticii*. Evidențiind necesitatea unificării limbii, a creării limbii române literare unice, **I.H.R.** susține că această unitate trebuie să se realizeze pe baza limbii cărților bisericești, îmbogățită prin selectarea și valorificarea elementelor fiecărui dialect sau grai, avansînd astfel ideea caracterului supradialectal al limbii literare. Analizînd cu competență dialectul aromân, **I.H.R.** relevă superioritatea dialectului dacoromân, care beneficiază de o literatură scrisă, și propune, pentru realizarea unității de limbă, intervenția conștientă a oamenilor de cultură. Ca surse de îmbogățire a vocabularului, **I.H.R.** admite împrumuturile luate cu măsură, mai ales din latină sau din limbile romanice (atunci „cînd e nevoie" și „cum trebuie", adică adaptate structurii limbii române), precum și mijloace interne — derivarea și compunerea. Este preocupat în acest sens de potențarea stilistică a limbii române, de perfecționarea ei estetică, motiv pentru care încurajează traducerile în română ale capodoperelor literaturii universale. După 1840 renunță treptat la principiile sale, promovînd o scriere etimologizantă italienizantă într-o manieră proprie (*Principie de ortografie română, Paralelism între dialectele român și italian sau forma ori gramatica acestor două dialecte*, București, 1841). În domeniul lingvisticii generale abordează probleme legate

Scanned with OKEN Scanner

de definirea limbii, originea limbilor, interdependența dintre dezvoltarea bazei materiale și a limbii, teoria bazei de articulație ca substrat al fenomenelor fonetice, relațiile dintre limbă și dialect, structura gramaticală a limbii, rolul oamenilor de cultură în fundamentarea limbii literare și rolul acesteia în dezvoltarea culturii naționale *(Geniul limbilor în genere și al celei române în parte*, București, 1868).

Alte lucrări: *Prescurtare de gramatica limbei române-italiene*, București, 1841.

Bibl. ref.: Al. Rosetti, *Limba scrierilor lui Ion Heliade-Rădulescu pînă în 1841*, în *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*; N.A. Ursu, *Modelul francez al gramaticii lui Heliade*, LR, X, 4, 1961; D. Macrea, *Gîndirea lingvistică a lui Ion Heliade Rădulescu*, CL, 1, XII, 1967; D. Popovici, *Ion Heliade Rădulescu. Opere*, Ediție critică cu introducere, note și variante, 2 vol., București, I, 1930; II, 1943; R. Tomoioagă, *Ion Eliade Rădulescu. Ideologia socială, lingvistică și filozofică*, București, 1971; Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri lingvistice*, Ediție studiu, introducere, note și bibliografie de Ion Popescu-Sireteanu, București, 1973.

HERZOG, Eugen (14 apr. 1875, Viena — 17 dec. 1928, Cernăuți), lingvist austriac stabilit în România. Discipol al lui W. Meyer-Lübke, trece examenul de docență la Universitatea din Viena (1900). Este apoi profesor la o școală din Praga și suplinitor al catedrei de romanistică la Universitatea din Cracovia. Din 1911 este suplinitor al catedrei de limbi romanice și, în ultimii ani ai vieții, și al catedrei de limba și literatura germană a Universității din Cernăuți. Membru corespondent al Academiei Române (1914). Reputat romanist al vremii, **E.H.** a fost unul dintre susținătorii concepției neogramatice *(Streitfragen der romanischer Philologie*, Halle, 1904, abordează problema legilor fonetice în filologia romanică). Cele mai multe din lucrările sale sînt consacrate limbii franceze: *Neufranzösische Dialekttexte* (Leipzig, 1906), *Historische Sprachlehre des neufranzösischen. I. Teil* (Heidelberg, 1913), *Französische Phonogrammstudien* I (Viena, 1912) ș.a. Colaborator al revistei clujene „Dacoromania", în care a publicat mai ales etimologii ale unor cuvinte românești.

Bibl. ref.: S. Pușcariu, *E. Herzog*, DR, V, 1927—1928.

HILL, Georg (15 ian. 1805, Rîșnov — 1868, București), publicist și profesor. Studii la școala evanghelică din Brașov. Meditator în familia Mariei Văcărescu (1822—1824), refugiată la Brașov în timpul revoluției conduse de Tudor Vladimirescu, odată cu revenirea acesteia la București se stabilește în viitoarea capitală a României (1827). Profesor de germană, latină și greacă la Colegiul „Sfîntul Sava" (1833—1863). Editor, împreună cu Flo-

rian Aaron, al ziarului „România" (1837—1838). Este autorul cîtorva lucrări de gramatică latină, întocmite din necesități didactice. A elaborat, împreună cu Petrache Poenaru și Florian Aaron, un *Vocabular franțezo-românesc* (2 vol., București, 1840—1841), considerat la data apariției „cel mai complet și cel mai bun dintre toate dicționarele care s-au ivit pînă acum în limba românească" („Dacia literară", 1840, I, p. 476). Valoarea lucrării rezidă atît în bogăția ei (circa 45 000 de cuvinte), cît și în calitatea definițiilor — menite să explice în românește termenul titlu francez —, în frecventele indicații ortoepice, stilistice etc.

Bibl. ref.: J. Trausch, *Schriftsteller-Lexikon über biographisch-literärische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, I-III, Brașov, 1868—1871, II, p. 156—159; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1971, p. 108.

HODOȘ, Iosif (28 oct. 1829 sau 1830, sat Bandu de Cîmpie, azi Band, jud. Mureș — nov. 1880, Sibiu), publicist și om politic. Urmează școala primară și gimnaziul la Oșorhei (azi jud. Bihor), apoi liceul la Blaj (elev al lui S. Bărnuțiu) și Cluj (absolvent al Colegiului juridic, 1848). Participant la Revoluția din 1848 din Transilvania, după înfrîngerea căreia este nevoit să se retragă la București. Își continuă studiile juridice la Viena (1849—1852) și Padova (1852—1854; aici obține doctoratul în drept). Întors în Transilvania, desfășoară o intensă activitate publicistică și politică. Este ales vicecomite al comitatului Zarand (1861), deputat în Dieta din Sibiu (1863) și din Pesta, depunînd eforturi susținute pentru apărarea drepturilor românilor transilvăneni. Colaborator al revistei „Foaie pentru minte, inimă și literatură", condusă de Gh. Barițiu, în care publică articole politice și studii de drept (*Principiele dreptului naturei, Istoria dreptului roman*, 1861). Membru al Societății Academice Române (1867), în cadrul căreia are o atitudine latinistă moderată. Colaborator, începînd din 1874, de la fascicula a II-a a volumului II (cuprinzînd literele I—Z, apărut în 1876) la *Dicționarul limbei române* elaborat, sub egida Societății Academice, de A.T. Laurian și I.C. Massim. Traducător al lucrării *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir (București, 1875).

Bibl. ref.: Rosetti, *Dicționarul...*

HRISTEA, Theodor (n. 1 mai 1930, com. Drănic, jud. Dolj), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1955). Studii de specializare în domeniul lexicologiei la Moscova și Leningrad (1961). Asistent (1956—1962), lector (1962—1970), conferențiar (din 1970) la catedra de limba română contemporană a Facultății de limba și literatura română din București. Lector de

Scanned with OKEN Scanner

limba și literatura română la Praga (1965—1966), Seattle și Boston (1967—1970). Membru al Societății române de lingvistică romanică. Doctor în științe filologice (1968). Contribuții în domeniul vocabularului, în general, și etimologiei, în special, concretizate în diverse studii și articole și în vol. *Probleme de etimologie* (1968). Lucrarea tratează importante probleme de etimologie generală (etimologia internă, împrumutul lexical, calcul lingvistic, etimologia populară, etimologia multiplă, hipercorectitudinea) și rezolvă (de multe ori corectînd) numeroase etimologii românești, referitoare mai ales la neologisme și derivate ale limbii române contemporane. Colaborator la marile lucrări lexicografice apărute după 1944. Preocupări de gramatică și cultivarea limbii.

Scanned with OKEN Scanner

I

ILIESCU, Maria (n. 1 iun. 1927, Viena), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie și a Facultății de istorie din București (1950). Asistentă la catedra de filologie clasică a Facultății de filologie (1950—1952). Cercetător, ulterior cercetător principal la Institutul de lingvistică din București (1953—1971). Profesor de romanistică și lingvistică generală la Facultatea de filologie și istorie a Universității din Craiova (din 1971). Doctor în filologie cu teza *Graiurile friulanilor din România* (1967), reluată și dezvoltată în lucrarea *Le frioulan. À partir de dialecte parlée en Roumanie* (Paris — Haga, 1972), distinsă în 1974 cu premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei. Specialistă în romanistică și latină vulgară, abordează în studiile sale probleme de lexicologie, semantică, gramatică și fonologie latină și romanică. Contribuții deosebite în cercetarea retoromanei (friulanei). Coautoare la volume de lingvistică colective *(Gramatica limbii române,* ed. I, 1954, distinsă cu Premiul de Stat; *Introducere în lingvistică,* 1958; *Crestomație romanică,* vol. I-III, 1962—1969; *Istoria limbii române,* vol. II, 1969) și la mari dicționare ale limbii române sau bilingve *(Dicționarul limbii române literare contemporane,* 4 vol., 1955—1957; *Dicționarul limbii române moderne,* 1958; *Dicționarul limbii române,* serie nouă, 1965—1976; *Dicționar german-român,* 1958, 1966; *Dicționar român-german,* 1963).

IONAȘCU, Romulus (13 ian. 1863, Năsăud — 25 apr. 1917). Licențiat în litere și filozofie (1883) și drept la Universitatea din Iași. Doctor în litere. Profesor la școala superioară comercială din Iași și la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. Contribuții în do-

meniul limbii și lingvisticii, concretizate îndeosebi în cele două lucrări de sinteză: *Sistemele ortografiei cu litere latine în limba română* (teză de doctorat, Focșani, 1889; ed. a II-a, *Sistemele ortografice cu litere chirilice și latine în scrierea limbii române*, București, 1894), care evidențiază într-o prezentare cronologică, pe baza unei periodizări, uneori arbitrare, evoluția preocupărilor de ortografie și gramatică și *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi* (Iași, 1914), care rămîne pînă astăzi cel mai complet repertoriu (publicat) al gramaticilor românești, apărute pînă în 1914. Autor a numeroase manuale (*Carte de citire pentru școalele comerciale și profesionale*, Craiova, 1895; *Abecedar român*, Ploiești, 1888).

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; *Ortografia limbii române*, București, 1970; *Morfo-sintaxa limbii române*, 2 vol., București, 1973.

IONICĂ, Ion (n. 30 dec. 1934, com. Valea Mare, jud. Olt), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1958). Cursuri de specializare în dialectologie — atlase lingvistice — în Belgia (1967—1968). Cercetător stagiar la Institutul de lingvistică al Academiei R.S. România (1958—1963), cercetător la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei (1963—1968), cercetător principal (din 1968). Doctor în filologie (1977) cu teza *Graiurile din sudul Olteniei. Fonetică și morfologie.* Preocupări în domeniul dialectologiei românești. Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei R.S. România pe 1967 (1971) pentru colaborarea la vol. I al *Noului Atlas lingvistic pe regiuni — Oltenia* (vol. I, 1967; vol. II, 1970; vol. III, 1974).

IORDAN, Iorgu (n. 29 sept./11 oct. 1888, Tecuci, jud. Galați), lingvist și filolog. După absolvirea liceului „C. Negruzzi" din Iași (1908), urmează cursurile Facultății de litere și filozofie din același oraș (1908—1911), avînd ca profesori pe A. Philippide, G. Ibrăileanu ș.a. Concomitent este student la Facultatea de drept (1908—1912). Profesor de liceu la Galați, Pomîrla, Iași (1911—1928). În 1919 obține doctoratul în filologia modernă, sub conducerea lui Al. Philippide, cu teza *Diftongarea lui* **e** *și* **o** *accentuați în pozițiile* **ă, e.** Urmează apoi cursuri de specializare la universitățile din Bonn (1921—1922), Berlin (1923), Paris (1925). Profesor suplinitor (1926—1927), apoi titular al catedrei de filologie romanică (1927—1934) și al aceleia de limba română (1934 — 1946), după moartea lui Al. Philippide, la Universitatea din Iași. Decan al Facultății de litere din Iași (1938—1939). Director al Teatrului Național din Iași (1928—1930; 1944—1945). Director al Institutului de filologie română „Alexandru Philippide" din Iași (1931—1945). Fondator și di-

Scanned with OKEN Scanner

I

rector al „Buletinului Institutului de filologie română «Alexandru Philippide» (1934 — 1945), din care au apărut 13 volume, cuprinzînd îndeosebi studii de limbă contemporană. Ambasador al României în U.R.S.S. (1945—1947). Profesor la catedra de romanistică (1946—1962) a Universității din București, din 1962 profesor consultant. Decan al Facultății de filologie din București (1947—1950; 1956—1957). Rector al Universității din București (1957—1958). Director al Institutului de lingvistică din București (1950—1952; 1958—1969). Redactor responsabil al revistelor „Revue de linguistique" (1956—1963) și „Limba română" (din 1964). Președinte (1956—1957), apoi vicepreședinte (1957—1967) al Comisiei Naționale pentru UNESCO. Doctor docent (1955). Doctor honoris causa al Universităților „Humboldt" — Berlin (1959), Montpellier (1966), Iași (1967), Gand (1968), Roma (1976). Membru fondator (1961) și președinte (din 1962) al Societății române de lingvistică romanică. Membru fondator (1925) al Societății internaționale de lingvistică romanică (Franța), membru al Societății de lingvistică din Paris (1959), al Asociației internaționale de studii hispanice (1962; din 1965 pînă în 1974 în comitetul de conducere) și al altor societăți științifice românești și străine. Membru corespondent (1934), membru activ (1946) al Academiei Române, membru (1948) și vicepreședinte al Academiei R.S.R. (1957—1966). Membru al Academiei Saxone de Științe — Leipzig (1958), al Academiei Germane de Științe — Berlin (1964), al Academiei Austriece de Științe — Viena (1966), al Academiei Bavareze de Științe — München (1968), al Institutului mexican de cultură — Mexico (1969) și al Institutului de studii catalane — Barcelona (1975). Om de știință emerit (1962). Premiul de Stat (1954 și 1956). Bogata activitate științifică a lui **I.I.** (bibliografia operei sale cuprinde peste 500 de titluri) s-a desfășurat pe două coordonate esențiale: limba română și romanistica. Trăsătura fundamentală a lucrărilor consacrate românei o constituie atenția acordată limbii contemporane *(Gramatica limbii române*, 1937, ed. a II-a, 1946; *Limba română contemporană*, 1954, ed. a II-a, 1956; *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, 1943, ed. a II-a, 1947; *Rumänische Toponomastik*, 1924, 1926, ed. românească în 1963 ș.a.). În lucrările sale de gramatică, punctul de vedere normativ este implicit, pornind de la conceperea limbii literare ca fiind aspectul cel mai îngrijit, normat al limbii poporului și de la explicarea „greșelilor" prin tendințele limbii. Pe aceeași linie se înscrie și *Stilistica limbii române* (1944, ed. a II-a, 1975), în care faptele de limbă sînt analizate din punctul de vedere al expresivității lor. Fundamentală pentru dezvoltarea romanisticii românești rămîne lucrarea sa *Introducere în studiul*

Scanned with OKEN Scanner

limbilor romanice. Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice (1932, ed. a II-a, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, 1962, ed. nouă, 1970; tradusă în engleză — 1937, germană — 1962, spaniolă — 1967, rusă — 1971, portugheză — 1973 și italiană — 1973). Concepută ca o istorie a lingvisticii romanice de la începuturi (anterioare sec. 19) pînă în perioada actuală, lucrarea prezintă principalele curente și concepții, personalitățile științifice marcante. Redactor responsabil (în colab.) al *Dicționarului limbii române* al Academiei (de la litera *M* înainte). În domeniul filologiei propriu-zise își înscrie numele ca editor al *Letopisețului lui Neculce* (1955, ed. a II-a, 1959) și al *Scrierilor lui Ion Creangă* (1964, în colab.).

Alte lucrări: *Crestomație romanică* (sub îndrumarea lui **I.I.**), București, I, 1962, II, 1965, III, 1969; *Gramatica limbii spaniole*, în colab., București, 1963; *Istoria limbii spaniole*, București, 1963; *Introducere în lingvistica romanică*, în colab., București, 1965, tradusă în spaniolă, 1970 și în italiană — 1973; *Structura morfologică a limbii române contemporane*, în colab., 1967; *Memorii*, I, București, 1976, II, 1977 etc.; vezi lista completă a scrierilor în: Iorgu Iordan, *Titluri și lucrări (1911—1973)*, București, 1974.

IORGA, Nicolae (5/17 iun. 1871, Botoșani — 27/28 nov. 1940, pădurea Strejnicu, lîngă București), istoric, literat și om politic, personalitate de prim rang a culturii românești și universale. Urmează școala primară la Botoșani și liceul la Iași. Înscris la Universitatea din Iași, absolvă cursurile Facultății de litere și filozofie într-un singur an, obținînd licența în istorie (1889). Își continuă apoi studiile la Paris, Berlin și Leipzig. Diplomat la École Pratique des Hautes Études din Paris — secția de istorie și filologie (25 iun. 1893), își trece doctoratul în istorie la Universitatea din Leipzig (4 aug. 1893) cu teza *Thomas III, Marquis de Saluces, étude historique et littéraire* (publicată la Paris în același an). În această perioadă colaborează intens la cele mai de seamă publicații din țară („Convorbiri literare", „Contemporanul" etc.), ca și la reviste străine („Revue historique", „Revue critique", „Revue de l'Orient Latin" ș.a.) cu studii de literatură română și comparată, versuri (un prim volum îi apare în 1893), studii de istorie. În 1894, la 23 de ani, ocupă prin concurs catedra de istorie universală a Universității din București, al cărei titular devine în 1895 (pînă în 1940). În 1927 îndeplinește și funcția de decan al Facultății de litere, iar în 1929 este rector al Universității. Din 1921 este profesor agregat la Sorbona. Fondator, împreună cu V. Pârvan și G. Munteanu-Murgoci, al Institutului sud-est european (1913), **N.I.** a creat și primul institut românesc de istorie universală (1938),

Scanned with OKEN Scanner

al cărui director a fost pînă la moarte. A întemeiat, de asemenea, Şcoala Română de la Fontenay-aux-Roses, Franţa (1921), Universitatea populară de la Vălenii de Munte (1922), Institutul de studii bizantine (1922), Casa Romena din Veneţia (1929). A condus cîteva periodice ştiinţifice de mare autoritate, între care „Revista istorică", „Revue historique du Sud-Est Européen" ş.a. A desfăşurat o intensă activitate politică. A fost unul dintre cei mai activi militanţi pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a românilor ca deputat în parlament (1907—1940), preşedinte al primului parlament al României întregite (1918), conducător al Partidului Naţional Democrat (1910), editor al ziarului „Neamul românesc" (1906—1940), secretar general al Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor (1914). Prim-ministru şi ministru al Instrucţiunii Publice şi al Cultelor (1931—1932), consilier regal (1938). Atitudinea sa net antifascistă i-a atras ostilitatea Gărzii de fier, fiind asasinat de membrii acesteia în noaptea de 27/28 nov. 1940, în pădurea Strejnicu de lîngă Bucureşti. După 1913, anul participării sale la Congresul internaţional de studii istorice de la Londra, **N.I.** este personalitatea românească cea mai cunoscută în străinătate, bucurîndu-se de o autoritate puţin obişnuită. De-a lungul anilor a conferenţiat în zeci de universităţi şi instituţii de cultură (Paris, Lille, Strasbourg, Oslo, Roma, Milano, Madrid, Lisabona, Londra, S.U.A. etc.). Membru corespondent al Academiei Române din 1897, membru activ din 1910, va dobîndi de timpuriu o recunoaştere universală (a fost membru a 15 academii şi doctor honoris causa a 11 universităţi). Opera sa, deosebit de amplă (1 250 de cărţi şi broşuri, 25 000 de articole), îmbrăţişează cele mai diverse domenii ale ştiinţei şi culturii. Beneficiind de o „cunoaştere aproape monstruoasă a istoriei universale şi române în cele mai mici detalii, direct de la izvoare" (G. Călinescu), este autorul unor sinteze de importanţă excepţională în domeniul istoriei naţionale, sud-est europene sau universale. A desfăşurat, de asemenea, o vastă activitate literară. Graţie lui, istoria literară românească îşi dobîndeşte individualitatea specifică. Îmbinînd erudiţia cu viziunea critică, a dat literaturii române o primă istorie unitară, abordînd fenomenul literar în totalitatea lui, de la creaţia populară pînă la cele mai înalte realizări ale literaturii culte, din cele mai vechi epoci pînă în contemporaneitate. Aceeaşi viziune sintetică este prezentă în *Istoria literaturilor romanice în dezvoltarea şi legăturile lor* (1920). În bibliografia operei sale se înscriu, de asemenea, creaţii originale — însemnări de călătorie, poezii, piese de teatru, traduceri. În filologia românească, **N.I.** ocupă un loc de frunte. Efortul său de lărgire a bazei de informaţie istoriografi-

Scanned with OKEN Scanner

că s-a concretizat în editarea unui număr impresionant de izvoare interne și externe (circa 50 000 de documente în circa 20 000 de pagini). La intervale scurte a publicat *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor* (3 vol., București, 1895—1897), *Studii și documente cu privire la istoria românilor* (31 vol., București, 1901—1916), 7 volume masive din colecția de documente externe cunoscută sub numele *Hurmuzaki*, editată de Academia Română ș.a. La acestea se adaugă edițiile de izvoare narative, relații ale călătorilor străini — comentate în *Istoria românilor prin călători* (4 vol., București, 1928—1929), culegeri de inscripții medievale. În diverse studii și în *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688* (București, 1904), a abordat aproape toate problemele ridicate de vechile texte românești: originile scrisului în limba română, autenticitatea, paternitatea, datarea și localizarea diverselor texte. Concepția sa, potrivit căreia cele mai vechi texte românești *(Codicele Voronețean*, psaltirile *Scheiană, Voronețeană* și *Hurmuzachi)* reprezintă copii ale unor traduceri anterioare, efectuate în sec. 15 în Maramureș și nordul Transilvaniei sub influența propagandei husite, a fost de mare autoritate în primele decenii ale sec. 20 (1900—1930).

Alte lucrări: Vezi B. Theodorescu, *Nicolae Iorga, Biobibliografie*, București, 1976.

Bibl. ref.: B. Theodorescu, *Nicolae Iorga*, 1968; V. Netea, *Nicolae Iorga, 1871—1940*, București, 1971; *Nicolas Iorga. L'homme et l'oeuvre.* Recueil édité par D.M. Pippidi, Bucarest, Edition de l'Académie de la R.S. de Roumanie, 1972.

IORGOVICI, Paul (28 apr. 1764, com. Vărădia, jud. Caraș-Severin — 21 mart. 1808, Vîrșeț, Iugoslavia), cărturar. Studii particulare în comuna natală, apoi la școala din Vîrșeț (unde învață nemțește și sîrbește) și la gimnaziul din Seghedin (unde studiază latina). Cursurile de filozofie și drept de la Pojon și Pesta sînt continuate la Viena. De aici pleacă la Roma, unde adună un bogat material privind istoria poporului român, apoi la Paris și pentru scurt timp, la Londra. Reîntors la Viena (1793), ocupă funcția de cancelist imperial și pe cea de corector al cărților românești și sîrbești, apărute în tipografia de aici. Prin 1797, chemat de episcopul Iosif Șacabent, revine în țară, stabilindu-se la Vîrșeț ca avocat consistorial. Apariția lucrării *Observații de limbă rumânească* (Buda, 1799) îi aduce acuzația de tulburător al „liniștei publice", închisoarea și confiscarea tuturor manuscriselor. Este apoi avocat privat și educator în casa unui comite suprem și mai tîrziu profesor de latină la gimnaziul din Vîrșeț (1806—1808). Partizan al ideilor Școlii ardelene, militează pentru trezirea conștiinței naționale, cel mai important mijloc, după el, de îmbunătățire a si-

Scanned with OKEN Scanner

tuației sociale și politice a maselor. Acestui scop îi consacră lucrarea, publicată la Viena, *Calendariu la annul de la naşterea lui Hristos 1794/.../ făcut spre întrebuințarea norodului sloveno-sîrbesc şi rumânesc...* și încearcă, fără rezultate, să editeze, împreună cu I. Molnar-Piuariu, o gazetă românească. Se pare că printre operele rămase în manuscris și pierdute apoi figurau și cîteva lucrări de istorie *(Scurtă istorie a românilor din Dachia. Descrierea celor mai faimoşi împărați, filozofi şi bărbați ai anticității)*. Opera sa principală rămîne cea lingvistică, reprezentată prin *Observații de limbă rumânească*, lucrare care a stîrnit în epocă reacții violente și contradictorii. Arestat în Transilvania, va fi elogiat în Țara Românească de I. Heliade Rădulescu, care îi face chiar o scurtă prezentare în „Curierul de ambe sexe". Lucrarea nu constituie de fapt o gramatică a limbii române, ci o carte de „îndemn cultural", autorul oprindu-se în mod special asupra unei singure probleme, crearea limbii române literare, necesitatea îmbogățirii ei cu neologisme, ca urmare a dezvoltării artei și științei. Dependent de aceasta, **P.I.** abordează și problema existenței în limba română a cuvintelor de altă origine decît cea latină, precum și problema ortografiei care trebuie adoptată. Reforma lingvistică sugerată de el preconizează o reromanizare a cuvintelor românești de origine latină prin întoarcerea la sensurile primare și formarea altora noi, rezultate din combinarea vechilor rădăcini latinești cu toate prefixele păstrate în limbă. Recomandă o formă scurtată a cuvintelor românești, în concordanță cu cea latină corespunzătoare, urmîndu-l în acest sens pe Radu Tempea. Poziția sa latinistă este totuși mai moderată decît cea a înaintașilor. Nu cere înlocuirea cuvintelor nelatine din limbă decît în măsura în care acestea, învechindu-se, nu mai pot exprima noile noțiuni. Partea a doua a lucrării — un dicționar de cuvinte românești de origine latină cu echivalentul francez și german — reprezintă o parte din dicționarul în patru limbi pe care îl pregătea. Needitat în timpul vieții autorului, el a fost folosit de Vasile Coloși în *Lexiconul de la Buda*.

Bibl. ref.: Tr. Topliceanu, *Paul Iorgovici. Viața și opera lui (1764–1808)*, „Anale Banatului", IV, 2–4, 1931; N.A. Ursu, *Un calendar istoric-literar publicat de Paul Iorgovici*, LR, XII, 3, 1963; V. Ardeleanu, *Paul Iorgovici. Schiță biografică și cîteva probleme nerezolvate*, „Orizont", I, 4, 1964.

ISTRATE, Gavril (n. 23 febr. 1914, sat Nepos, com. Feldru, jud. Bistrița-Năsăud), lingvist. Licențiat în litere (1938). Asistent (1945), conferențiar (1949), profesor (1957) la catedra de limba română (șef de catedră, 1957–1976) a Facultății de filologie de la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași. Decan al facultății

(1950—1968). Doctor în științe filologice cu teza *Limba poeziei lui George Coșbuc* (1949). Preocupări de dialectologie *(Graiul lui Nepos*, BPh, IV, 1937), istoria limbii (studii asupra unor texte vechi), a limbii române literare, aducînd în discuție problema limbii literaturii artistice, a stilului folosit de scriitor *(Limba română literară. Studii și articole*, 1970). A abordat și probleme de istorie a lingvisticii române, evidențiind valoroasa contribuție a unor personalități reprezentative pentru dezvoltarea acestei discipline (Gh. Șincai, Al. Philippide, S. Pușcariu).

IVĂNESCU, Gheorghe (n. 2 nov. 1912, com. Vutcani, jud. Vaslui), lingvist. Licențiat în filologie modernă la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Iași (1933). Studii la École Pratique des Hautes Études din Paris (1934—1935) și la Școala Română din Roma (1935—1937). Asistent (1935—1945), profesor suplinitor la catedra de limba română de la Universitatea din Iași (1945—1948), profesor titular (1948—1952). Cercetător științific la Institutul de lingvistică și istorie literară din Iași (1952—1955). Profesor de lingvistică romanică și generală la Universitatea din Timișoara (1962—1969). Director al Centrului de istorie, filologie și etnografie și profesor de lingvistică românească și indo-europeană la Universitatea din Craiova (1969—1971). Profesor de lingvistică indo-europeană la Universitatea din Iași (din 1971). Redactor responsabil al revistelor „Analele Universității din Timișoara. Seria științe filologice" și „Analele științifice ale Universității din Iași" (Serie nouă, Secțiunea III, C, Lingvistică-Literatură). Membru al Comitetului de redacție al revistei „Studii și cercetări lingvistice" (din 1971). Președintele filialei din Iași a Asociației orientaliștilor din R.S.R. Membru corespondent al Academiei R.S. România (1965). Doctor în filologie modernă la Universitatea din Iași (1945) cu lucrarea *Problemele capitale ale vechii române literare* (publicată la Iași, 1947 și București, 1956). Doctor docent. Studii de istoria limbii și a poporului român *(Originea românilor*, curs litografiat, Iași, 1947), gramatică românească *(Sintaxa limbii române*, curs litografiat, Iași, 1948), romanistică și indo-europenistică. Contribuții esențiale în studierea istoriei limbii române literare. Pornind de la o mai veche opinie a lui G. Ibrăileanu, potrivit căreia limba română literară a avut inițial caracterul unui idiom unitar, diversificat în sec. 17—18 în dialecte literare, **G.I.** a dezvoltat teza (susținută și de G. Istrate și Iorgu Iordan) a formării limbii literare în sec. 19 prin contopirea dialectelor literare.

Scanned with OKEN Scanner

K

KELEMEN Béla (n. 28 oct. 1913, sat Cozmeni, com. Sînmartin, jud. Harghita), lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de filozofie și litere a Universității din Cluj (1936). Profesor de liceu (1935—1945). Lector, conferențiar, profesor la Facultatea de filologie din Cluj (1945—1968). Colaborator științific, apoi șef de secție și șef de sector la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj (din 1950). Redactor responsabil adjunct al revistei „Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények" (din 1964). Membru în comitetul de redacție al revistei „Cercetări de lingvistică" (din 1956). Membru al Societății de științe filologice din R.S. România și al Societății române de filologie romanică. Doctor în filologie (1944) cu teza *Ioan Zoba din Vinți. Cărare pre scurt. Contribuții la istoria limbii române din sec. al XIII-lea*. Doctor docent (1965). Laureat al premiului „Timotei Cipariu" al Academiei (1964). **K.B.** a consacrat cea mai mare parte a activității sale științifice lexicografiei bilingve sau românești: redactor responsabil la *Dicționarul român-maghiar* (2 vol., 1963) și *maghiar-român*, 1964, colaborator pentru capitolul de etimologii la *Dicționarul limbii române* al Academiei (tom. VI, VII, VIII) și redactor responsabil al tomului IX. Redactor responsabil și coautor la *Îndreptarul ortografic* al limbii maghiare (1969). Coordonator și coautor la vol. III al tratatului de *Istoria limbii române* (1976). Studii și articole în domeniul istoriei limbii române, lexicologiei și lexicografiei, lingvisticii generale etc.

KIRÁLY Francisc (n. 19 iul. 1935, com. Suatu, jud. Cluj), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie a Universității din

Scanned with OKEN Scanner

Cluj (1961). Asistent (1961), lector (1967) la Facultatea de filologie a Institutului pedagogic din Timişoara. Conferenţiar (1972) la catedra de limbă şi literatură română a Facultăţii de filologie de la Universitatea din Timişoara. Vicepreşedintele filialei din Timişoara a Societăţii române de lingvistică romanică. Membru al Comitetului de redacţie al „Analelor Universităţii din Timişoara, Seria Ştiinţe filologice". Doctor în filologie (1971) cu teza *Fonetica împrumuturilor româneşti de origine maghiară*. Preocupat, cu precădere, de problema interferenţelor lingvistice sub aspect teoretic sau din perspectiva limbii române (studii şi articole în revistele de specialitate şi în vol. colective *Studii de limbă şi stil* — Timişoara, 1973, *Studii lingvistice* — Timişoara, 1974, *Studii de lingvistică*, Timişoara, 1976 ş.a.). Cursuri universitare.

KISCH, Gustav (26 mart. 1869, Bistriţa — 2 iun. 1938, Cluj), filolog german din România. Absolvent al Facultăţii de litere şi filozofie din Cluj, îşi continuă studiile de specializare în Germania. Doctor în filozofie la Tübingen. Întors în ţară, este profesor în învăţământul secundar (Bistriţa, 1891—1911) şi apoi profesor de germană la Universitatea din Cluj. Inspector şcolar (1911—1920). Membru al Comitetului societăţii „Verein für Siebenbürgische Landeskunde", al „Société d'études linguistiques et dialectologiques", Luxembourg (1924). Membru de onoare al Academiei Române (1933) şi membru corespondent al Academiei „Schiller" din Berlin. Lucrările sale de onomastică şi toponimie (*Nordsiebenbürgisches Namensbuch*", „Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde", Neue Folge XXXIV Band, 1907; *Zur Etymologie landeskirchlicher Ortsnamen*, în *Prinosul adus episcopului Dr.Fr. Teutsch la aniversarea a 70-a)* studiază toponimele în strînsă legătură cu viaţa materială şi spirituală a populaţiilor care le-au creat, subliniind valoarea lor de document istoric (*Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer*, 2 vol., Leipzig, 1929—1934). Lucrările sale se opresc şi asupra influenţei fonetice româneşti vechi asupra limbii saşilor din Transilvania, şi, îndeosebi, asupra toponimiei săseşti (*Die Bistritzer Mundart verglichen mit dem moselfränkischen*, în „Beiträge zur Geschichte der Sprache und Literatur", vol. XVIII, 1893 ş.a.).

Scanned with OKEN Scanner

L

LACEA, Constantin (1875, Brașov — 1950, Brașov), filolog și lingvist. Absolvent (1893) al liceului român din Brașov, unde are ca profesori pe Ștefan Iosif (tatăl poetului St. O. Iosif), Andrei Bârseanu, Ioan Popea, Valeriu Branișteș, Pantelimon Dima, Vasile Goldiș — personalități de seamă ale culturii transilvănene. Urmează apoi Facultatea de litere a Universității din Budapesta, specialitatea franceză veche și germană. Își continuă studiile la München, unde audiază cursurile lui Breyman, Hirch-Girschfeld, Frilke și apoi la Leipzig, ca elev al lui E. Sievers și Gustav Weigand. În 1898 își ia doctoratul cu teza *Cercetări asupra limbii „Vieții și petrecerii svinților" a Mitropolitului Dosoftei, 1682.* Întors în țară, se stabilește la Brașov, unde este profesor (1901—1916) de germană, franceză și română la liceul românesc și la Școala comercială superioară. În 1916 se refugiază în străinătate, întîi la Stockholm, unde dă lecții de franceză, apoi la Paris, unde, în vederea Conferinței de pace din 1919, strînge un bogat material privind istoria românilor. Întors în țară (1920), este profesor de franceză și mai tîrziu și de germană la Academia de înalte studii economice și industriale din Cluj. Perioada 1920—1940 este cea mai fecundă din întreaga sa activitate, fiind strîns legată, pînă la identificare, cu activitatea Muzeului limbii române. Custode și bibliotecar, asigură organizarea și înzestrarea bibliotecii cu valoroase colecții, rămase azi în biblioteca Institutului de lingvistică din Cluj. Întocmește indicele de materii, autori și cuvinte ale primelor volume din „Dacoromania". În 1940 se reîntoarce la Brașov, unde rămîne pînă la

Scanned with OKEN Scanner

moarte. Membru de onoare al Academiei Române (1939). Ca formație științifică aparține școlii neogramatice, în spiritul căreia a fost inițiat de Gustav Weigand. Lucrarea sa de doctorat, analiză detaliată a grafiei, morfologiei, sintaxei și lexicului lui Dosoftei, constituie un exemplu revelator în acest sens. O valoroasă contribuție în domeniul lingvisticii aduce **C.L.**, alături de Sextil Pușcariu, ca unul dintre fondatorii Muzeului limbii române, fiind cel mai vechi colaborator (din 1906) la *Dicționarul limbii române*, la care lucrează mai mult de patru decenii. Redactează în întregime primele trei litere, la celelalte avînd o contribuție parțială. Paralel, desfășoară o susținută muncă de popularizare a lexicologiei, domeniu reprezentativ pentru interdependența dintre limbă și istorie (*Curiozități semantice*. Trans., 1914). Ca filolog studiază limba și literatura română veche, contribuind la descoperirea și descrierea unor cărți vechi neînregistrate în *Bibliografia românească veche* a lui I. Bianu și N. Hodoș sau corectînd unele titluri și datări (*Cărțile vechi din Biblioteca Universității din Cluj* — donația G. Sion; *Psaltirea în versuri a lui Dosoftei din Biblioteca Muzeului limbii române* — exemplar diferit de cel editat de Bianu; *Cel mai vechi calendar românesc, 1733*). Intervine în controversata problemă a copiștilor *Psaltirii Scheiene* (DR, III, 1924), susținînd, contrar părerii lui Candrea și Al. Procopovici, că toți trei au fost sași care foloseau limba română în scopuri comerciale și de propagandă religioasă, ipoteză formulată simultan și de N. Drăganu. O altă latură a activității științifice a lui **C.L.** o constituie studiile de istorie locală a Brașovului, bazate pe un bogat material lingvistic (*Din graiul românilor din Șcheii Brașovului*, „Dreptatea", 16, 29, 30, 1906; *Limba noastră și viața economică a brașovenilor*, „Anuarul Liceului «Andrei Șaguna»", Brașov, LX-LXI, 1924—1925). Ca și N. Densușianu, care susținea originea sud-dunăreană (aromână) a locuitorilor din Săcele, **C.L.** afirmă în studiul *Sînt în Transilvania așezări de români veniți din sudul Dunării sau nu sînt*, DR, IV, 1924—1926, partea I, originea meglenită a unei părți a românilor din Șcheii Brașovului, pe baza asemănărilor de grai și onomastice cu meglenoromânii din Țîrnareca. **C.L.** a desfășurat timp de peste 40 de ani o intensă activitate didactică, fiind și autorul (*Manual de limba germană*, 1904) sau revizorul a numeroase manuale (*Carte de cetire*, ed. V, 1905).

Alte lucrări: *Cărțile vechi din biblioteca bisericii Sf. Nicolae din Brașov*, Trans., 1, 1901; *Un ceaslov slavo-român neînregistrat*, DR, IV, 1924 — 1926; *Codicele Pușcașul*, RF, I, 1927; *Așezarea definitivă a lui Coresi la Brașov*, RF, II, 1928; *Brașovul între anii 1871 și 1878*, „Observatorul social-economic", Cluj, 5, 1943; *Migrațiuni în timpul finului*, DR, VII, 1931—1933.

Scanned with OKEN Scanner

Bibl. ref.: Indicații biografice asupra lui C.L. se găsesc la sfîrșitul lucrării sale de doctorat, publicată în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig", Band V, 1898; *Un scandal academic*, Cluj, 1934; Macrea, *Studii...*, p. 214—228.

LAMBRIOR, Alexandru (12 ian. 1846, Fălticeni — 20 febr. 1883, Iași), lingvist, filolog și folclorist. Studiile începute la Piatra Neamț le continuă la Academia Mihăileană din Iași, unde îi are colegi pe Gh. Panu, C. Dimitrescu-Iași, C. Hogaș, V. Conta. Ca student la Facultatea de filologie din Iași (1867) îi are profesori pe T. Maiorescu (filozofie), N. Ionescu (istorie universală), I. Caragiani (limbă și literatură greacă), N. Quintescu (literatură latină). Pedagog și profesor suplinitor la catedra de istorie a Liceului Național (1868), se înscrie (1869) la concursul pentru ocuparea catedrei de istorie a gimnaziului din Bacău. Numit însă la Botoșani, rămîne aici pînă în 1872, cînd este destituit de ministrul Instrucțiunii, Cr. Tell. Revenit la Iași, reușește să obțină, prin concurs, catedra de istorie a Liceului militar și, în 1874, a Liceului Național, datorită intervenției lui T. Maiorescu — noul ministru al Instrucțiunii. Ca membru al „Junimii" (din 1872) și conferențiar al „Prelecțiunilor populare", inițiate de Maiorescu, își spune cuvîntul în privința problemelor fundamentale ale limbii, manifestîndu-se în favoarea promovării limbii literare și ca adversar al exagerărilor latiniste și italienizante (*Limba cronicarilor și limba de astăzi*, 1874). În 1875, prin grija lui Maiorescu, i se acordă o bursă de studii la Paris, condiționată de obligativitatea obținerii licenței în trei ani. Audiază la Sorbona cursurile lui M. Bréal, G. Paris, Geoffroy, Alf Maury, dar neplăcut impresionat de spiritul scolastic de aici se înscrie (1876) la École des Hautes Études, unde are ca profesori pe G. Paris și A. Darmesteter. Strînge un bogat material privind limba română, în special elementul latin. Publică în „Romania" (condusă de G. Paris și P. Meyer) două studii de fonetică; unul privind palatalizarea labialelor (*Au traitement de labiales p, b, v, f dans le roumain populaire*, 1877), celălalt — o amplă analiză a evoluției lui ĕ scurt latin în română și a schimbărilor fonetice românești, determinate de *ie*, rezultat din ĕ (*L'e bref latin en roumain*, 1877). Audiază acum și cursurile de lingvistică generală și indo-europenistică ale lui M. Bréal. Este ales membru al Societății de lingvistică din Paris (1877). Obligat să se întoarcă în țară (1877—1878) predă, la Iași, istorie și geografie la Liceul militar, fiind apoi numit profesor la catedra de română, nou înființată, a Liceului Național. Membru corespondent al Academiei Române (1882). Comentariul său, *Observațiile d-lui A. Lambrior relative la chestiunea ortografică*

Scanned with OKEN Scanner

(CLit., XIV, 2, 1880) pe marginea *Raportului în privința ortografiei* (prezentat Academiei de T. Maiorescu), sinteză a preocupărilor în acest domeniu, propune o scriere fonetică bazată pe tradiția literară, luînd în considerare și formele dialectale cele mai apropiate tradiției. Părerile sale în privința ortografiei sînt reluate în articolul (neterminat) *Îndreptar* (CLit., XV, 4, 1881). Valoroasă contribuție în domeniul foneticii limbii române, studiul lui **Al.L.** asupra vocalismului românesc: *Essai de phonétique roumain; voyelles toniques* („Romania", 1880—1881), reprezintă un punct de plecare cu remarcabile calități științifice pentru cercetările ulterioare asupra sistemului fonetic românesc întreprinse de Miklosich și Tiktin. Împreună cu Gh. Ghibănescu publică *Carte de citire (Bucăți scrise cu litere chirilice în deosebite veacuri*, cu introducere asupra limbii românești în grafie chirilică), Iași, 1882; ed. a II-a, 1890; ed. a III-a, cu adaos de texte din Psaltirea Scheiană, din Codicele Voronețean și 5 documente în original de Gh. Ghibănescu, Iași (1893 — pe copertă 1894), bogată colecție de texte din sec. 16—19, ilustrative pentru limba română veche. Prefața, schiță generală a istoriei limbii române, avansează, sintetizînd crezul filologic și lingvistic al lui **Al. L.** principiul fonetic rațional, bazat pe studiul istoric al limbii, militează pentru studierea limbii române în contextul limbilor romanice, formulează legi fonetice sau de lingvistică generală.

Alte lucrări: *Cuvintele de reverență la români*, CLit., XV, 1881; *Literatura poporană*, CLit., VIII, 1874; *Obiceiuri și credințe la români*, CLit., IX, 1, 1875 *(Cumătriile, Jocurile copiilor)*; CLit., IX, 4, 1875 *(Înmormîntările)*; *Ceva despre conjunctivul românesc*, RIAF, I, 1882, vol. I; *Gramatica română...* de Gh. Ghibănescu, I. *Fonetica și morfologia*; II. *Sintaxa*, Iași, 1893.

Bibl. ref.: I. Șiadbei, *Al. Lambrior*, „Analele Liceului Național", Iași, 1931; C. Turcu, *Alexandru Lambrior. Noi contribuții biografice*, Extras din BPh., Iași, vol. XI-XII, 1944—1945; I. Iordan, *Alexandru Lambrior*, CV, I, 5, 1949; Al. Lambrior, *Studii de lingvistică și folcloristică*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Nuță, Iași, 1976.

LAURIAN, August Treboniu (1810, Tofeldea, jud. Sibiu — 25 febr. 1881, București), istoric, filozof și filolog. Cursuri liceale la Sibiu și Cluj (din 1827). Studii superioare (1835—1840) de matematică și fizică la Politehnica din Viena și de filozofie, istorie și lingvistică la Viena și Hanovra, unde își ia doctoratul în filologie cu lucrarea *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Daciae vigentis vulgo Vallachicae* (Viena, 1840). La invitația lui Petrache Poenaru, vine la București, unde este numit pro-

Scanned with OKEN Scanner

fesor de filozofie (1842), apoi de latină (1845) la „Sf. Sava". Din 1846, este, împreună cu Florian Aaron și Ioan Maiorescu, inspector școlar. Desfășoară acum o prodigioasă activitate publicistică în paginile revistelor „Foaie literară", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Propășirea" și editează, împreună cu N. Bălcescu, „Magazin istoric pentru Dacia" (1845—1851, 7 vol., ultimele două vor apărea la Viena, numai sub îngrijirea lui **A.T.L.**), colecție de documente și studii istorice, care, împreună cu „Letopisețele Țării Moldovei" (editată de M. Kogălniceanu) pune bazele istoriografiei noastre moderne. Ca secretar al adunării generale de la Blaj, redactor al memoriului supus aprobării acestei adunări, membru al Comitetului național din Sibiu, membru al delegației ce va prezenta împăratului Franz Josef doleanțele națiunii române, este unul dintre conducătorii evenimentelor revoluționare de la 1848 din Transilvania. Continuator spiritual al Școlii ardelene, erudit om de cultură, militează, urmînd principiile fundamentale ale înaintașilor, pentru afirmarea ființei naționale a românilor din Transilvania, pentru emanciparea culturală a poporului. Lucrările sale de istorie: *Die Romanen der österreichischen Monarchie* (3 vol., 1849—1851); *Die Rechte der rumanischen Nation gegen die Angriffe der Sachsen* (1850) și *Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania* (1850), publicate la Viena, urmăresc informarea lumii europene despre situația românilor din Transilvania, și revendică, pe baza vechimii, unității și continuității românilor pe acest teritoriu, drepturi egale cu celelalte națiuni. Este ales (1868), președinte al societății „Transilvania" (înființată la București, 1867, de Al. Papiu-Ilarian). Chemat de Gr. Ghica la Iași, activează intens pentru organizarea învățămîntului din Moldova. Înființează școli, introduce studiul obligatoriu al latinei, redactează manuale de istorie și geografie, cheamă aici iluștrii învățați ardeleni (S. Bărnuțiu, Al. Papiu-Ilarian, Ștefan Micle etc.). Pune bazele facultății juridice (1856). Editează acum *Hronica* lui Gh. Șincai (1853—1854). Publică *Istoria românilor* (1853—1861, 4 vol.), amplă monografie a tuturor românilor. Întreprinde o călătorie de documentare asupra organizării învățămîntului în Italia, Franța, Anglia (1855—1856). Unionist, revenit la București, militează pentru desăvîrșirea acestui act de importanță națională în istoria românilor. Profesor de limbi clasice la „Sf. Sava" (1859). Efor al școlilor din capitală, numele său se leagă de înființarea Universității din București (1864). Este primul profesor de latină al Facultății de litere și filozofie și decanul acestei facultăți (1864—1881). Membru fondator al Societății Aca-

Scanned with OKEN Scanner

demice Române — secretar (1864—1870), președinte (1870—1872 și 1874—1876). Organizator al Bibliotecii Academiei (în colab. cu I. Ghica), încredințează ulterior această muncă lui I. Bianu. Susținut de T. Cipariu și I.C. Massim impune, în problemele de limbă, principiul latinist. Lucrările sale de lingvistică fac dovada unei vaste erudiții, demonstrînd (pe baza comparației de texte) similitudinea structurală dintre română și celelalte limbi romanice (cu atenție specială asupra dialectelor italiene de sud). Potrivit concepțiilor sale exagerat latinizante, preconizează etimologizarea completă a ortografiei și eliminarea din limbă a tuturor elementelor de origine străină. Neagă evoluția limbii, susținînd un prototip de limbă format numai din cuvinte latine reconstituite după formele lor din epoca lui Traian sau din sec. XII. Ca lexicograf, editează, împreună cu I.C. Massim, *Dicționarul limbii române* (3 vol., 1871—1876). La elaborarea dicționarului au participat și T. Cipariu, G. Barițiu, Iosif Hodoș, G. Sion. Adepți ai unui latinsm excesiv, autorii împart materialul foarte bogat (50 000 de cuvinte) în două părți: prima parte cuprinzînd numai elementele de origine latină, iar a doua — *Glossariu care coprinde vorbele din limba romana străine prin originea sau forma loru, cumu si celle de origine indouiosa* —, pe cele nelatine, recomandînd îndepărtarea lor din limbă. Deși reconstrucțiile bizare, introducerea artificială a unor termeni străini, ortografia strict-etimologizantă îngreunează accesibilitatea consultării, dicționarul se impune în lexicografia noastră prin bogăția materialului prezentat și, mai ales, prin menționarea unui mare număr de neologisme — azi intrate în limbă — fiind, din acest punct de vedere, superior *Dicționarului* lui Cihac. Beneficiind de o judicioasă organizare internă a materialului, dicționarul se remarcă prin definițiile clare, prin prezentarea diacronică a sensurilor, prin adoptarea — pentru prima dată în lexicografia românească — a principiului etimologiei multiple. Notabilă rămâne și concepția autorilor, potrivit căreia structura lexicală a limbii este determinată de calitatea elementelor componente și nu de volumul lor statistic.

Alte lucrări: *Brevis conspectus historiae Romanorum in utraque Dacia gentium*, 1846 (cu trad. în franceză și germană).

Bibl. ref.: D. Macrea, *A.T. Laurian*, CL, XVI, 2, 1967; I. Popescu Teiușan, V. Netea, *A.T. Laurian. Viața și opera sa*, București, 1970; Seche, *Schiță...*, p. 131—180.

LITZICA, Constantin (1873—1921), filolog. Licențiat în litere

Scanned with OKEN Scanner

L

la Universitatea din București cu teza *Herondas* (1894). Profesor la Liceul „Sf. Sava" și profesor repetitor la Seminarul pedagogic universitar din București (din 1898). Conferențiar de limbi orientale la Facultatea de litere și filozofie (din 1907), ține, începînd din 1908, un curs de filologie bizantină. Din 1913 este profesor suplinitor la catedra de studii bizantine a Universității din București. Lucrarea sa de căpetenie o constituie *Catalogul manuscriptelor grecești* (București, 1909), în care înregistrează manuscrisele și tipăriturile grecești din sec. 16—19, aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române.

Bibl. ref.: M. Bucur, *Istoriografia literară românească*, București, 1973, p. 242—243.

M

MACREA, Dumitru (n. 21 iul. 1907, com, Fîntîna, jud. Brașov), lingvist. Licențiat al Facultății de litere a Universității din Cluj (1935), unde are ca profesor pe Sextil Pușcariu, Th. Capidan, N. Drăganu, G. Giuglea, G. Bogdan-Duică. Își ia doctoratul în același an, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, cu teza *Palatalizarea labialelor în limba română,* (DR, IX, 1938), studiu detaliat asupra acestui fenomen de limbă. Urmează apoi cursuri de specializare la Paris (1935—1937) cu M. Roques, G. Milliardet, Ch. Bruneau, O. Bloch (lingvistica romanică), cu Pierre Fouché (fonetică experimentală), J. Vendriyes (lingvistică generală), A. Ernout (latină) și cu A. Vaillant (slavistică). Întors în țară va fi, timp de 16 ani, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui S. Pușcariu, activînd asiduu, în cadrul Muzeului limbii române, la redactarea *Dicționarului limbii române,* a *Atlasului lingvistic român* și a revistei „Dacoromania". Ca asistent (1936—1940), șef de lucrări (1943—1947), conferențiar (1947—1952), profesor (din 1952), **D.M.** își desfășoară activitatea didactică în cadrul Facultății de filologie din Cluj. Director al Institutului de lingvistică din București și profesor de istoria limbii române la Facultatea de filologie de la Universitatea din București (1952—1958). Conduce lucrările de revizie finală a *Gramaticii limbii române,* elaborată sub egida Academiei (2 vol., 1954), precum și a volumului *Limba română. Fonetică. Vocabular. Gramatică,* 1956. Conduce, de asemenea, lucrările de elaborare a *Dicționarului limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955 — 1957), a *Dicționarului limbii române moderne* (1958). Este, în această perioadă, redactor responsabil al revistei „Limba română". Profesor la Universitatea din Cluj și director științific adjunct al Institutului de lingvistică din Cluj (1958—1966), ia

Scanned with OKEN Scanner

parte la elaborarea *Dicționarului limbii române* început de Pușcariu și la editarea, ca redactor adjunct, a revistei „Cercetări de lingvistică". Conduce, în același timp, la București, lucrările de elaborare a *Dicționarului enciclopedic român* (4 vol., 1962—1966). Membru al Societății de lingvistică romanică (1959). Profesor emerit (1963). Membru corespondent al Academiei (1965). Preocupările sale de lingvistică, abordînd domenii variate (lexicografie, lexicologie, geografia lingvistică, statistică lingvistică, fonetică și, în special, istoria limbii și lingvisticii românești) urmăresc fenomenul lingvistic în evoluția sa, ca parte integrantă a epocii respective. Ele evidențiază latinitatea limbii noastre, caracterul specific al limbii române între celelalte limbi romanice, consolidarea limbii române literare, contribuția înaintașilor la procesul de cultivare a limbii, dar și probleme de lingvistică generală, gramatică și stilistică (*Probleme de fonetică*, 1953; *Lingviști și filologi români*, 1959; *Probleme de lingvistică română*, 1961; *Studii de istorie a limbii și a lingvisticii române*, 1965; *Limbă și lingvistică română*, 1973). Cronica limbii la „România literară" (1969—1974).

MAIOR, Petru (1760 sau 1761, Tg. Mureș sau Căpușul de Cîmpie — 14 febr. 1821, Buda), istoric, filozof și filolog. Descendent dintr-o familie de cărturari ardeleni, studiază la Tg. Mureș, Sibiu și Blaj, unde, ca elev în clasa de filozofie, îl are profesor de etică și matematică pe Samuil Micu. Călugărit de tînăr, este trimis bursier (1774), împreună cu Gh. Șincai, la Colegiul „De propaganda fide din Roma", unde absolvă Facultarea de filologie și teologie (1779). Studiază apoi un an (1780) dreptul canonic la Viena. Perioada studiilor la Roma și Viena constituie pentru **P.M.** etapa importantă a contactului cu ideile iluminismului. Stabilindu-se la Blaj (1780), este profesor de logică, metafizică și drept natural, ocupînd în același timp, diverse funcții pe scara ierarhiei bisericești (ipodiacon, diacon, preot). Retrăgîndu-se din cinul călugăresc, se stabilește la Reghin, ca preot (1784). Se remarcă acum printr-o intensă activitate de luminare a maselor, de sprijinire a învățămîntului românesc. Educator, dar și om politic, ia parte la mișcarea *Supplex*-ului, redactînd și iscălind una dintre primele petiții care cereau drepturi politice pentru români, integrîndu-se spiritului luminist al Școlii ardelene. Tot în această perioadă adună documente privind istoria bisericii românești și elaborează *Protopapadichia, adecă puterea, drepturile sau privileghioanele protopopilor celor românești din Ardeal* (1795), cu referiri la emanciparea politică a națiunii române. În 1803, la recomandarea episcopului Samuil Vulcan, este preferat lui Gh. Șincai în postul de cenzor și corector

Scanned with OKEN Scanner

al cărților românești apărute în tipografia Universității din Buda. Perioada pe care o petrece aici este cea mai fecundă din activitatea sa, reușind să-și publice chiar în timpul vieții (spre deosebire de Micu și Șincai) o mare parte a lucrărilor sale. Opera sa pedagogică, istorică, filologică, esențial polemică, reprezintă chintesența ideilor Școlii ardelene. Impunîndu-se mai ales ca istoric, **P.M.** este primul român care a reușit să dea o fundamentare științifică dreptului de egalitate al românilor din Transilvania cu celelalte naționalități conlocuitoare. Fără a dispune de erudiția înaintașilor, reușește să surprindă esențialul în controversata problemă a originii poporului și a limbii române. Axată pe ideile umanismului luminist românesc: latinitatea, unitatea și continuitatea poporului român în Dacia, opera sa istorică, reprezentată în special de *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* (Buda, 1812) evidențiază un spirit lucid care sondează trecutul de pe pozițiile și aspirațiile prezentului, dominat de rațiunile luptei naționale. Ca lingvist, **P.M.** se remarcă printr-o operă valabilă în mare parte pînă astăzi. Ideile sale filologice, expuse în: *Disertație pentru începutul limbei românești*, *Disertație pentru literatura cea veche a românilor* (ambele publicate la sfîrșitul *Istoriei pentru începutul românilor...*), *Orthografia romana sive latino-valachica una cum clavi...* (Buda, 1819, reti-părită în *Lexiconul de la Buda*, 1825) și *Dialog între nepot și unchi pentru începutul limbei române* (apărut ca anexă la *Orthografia romana...* și reprodus la începutul *Lexiconului...*) privesc în special latinitatea limbii române. Constatînd existența a două limbi în cadrul aceleiași limbi latine: „cea gramaticească sau a învățaților" și „cea de obște sau a poporului", cea mai veche fiind limba latină populară, **P.M.** afirmă că latina clasică stă la baza limbilor romanice apusene, în vreme ce latina populară stă la baza limbii române. Este primul care observă că „româna din nord" (dialectul dacoromân) păstrează, spre deosebire de dialectele românești sud-dunărene și chiar de celelalte limbi romanice, anumite cuvinte și expresii latinești pe care acestea le-au pierdut. **P.M.** nu neagă prezența elementelor nelatine în limba română și remarcă, în mod just, că acestea n-au influențat structura limbii, rămînînd doar la nivelul vocabularului. În privința neologismelor, ideile lui sînt în mare parte corecte. Pornind de la necesitatea îmbogățirii vocabularului încă sărac al limbii române (mai ales cu noțiuni abstracte), recomandă împrumuturi din limbile romanice sau din dialectele sud-dunărene (în speță cel aromân). În ceea ce privește ortografia limbii române, militează pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin. Normele ortografice stabilite de el introduc semnele

Scanned with OKEN Scanner

diacritice la *ş* şi *ţ*, precum şi scrierea, după model italian, cu *che, chi, ghe, ghi* a oclusivelor palatale *k'* şi *g'*. Sub influenţa latinismului, recomandă înlocuirea grafică a sunetelor *ă* şi *î* cu *a, e, i, o, u*. În domeniul gramaticii, **P.M.** a lăsat un manuscris neterminat, publicat de Cipariu în „Archivul" său. Reprezentînd primele capitole ale unei gramatici pe care **P.M.** intenţiona să o scrie pentru străini, fragmentele se referă în special la morfologie *(Despre articlii limbei româneşti)*. Ca lexicograf, **P.M.** este continuatorul lui Samuil Micu, aducîndu-şi contribuţia, alături de Ioan Corneli, Vasile Coloşi, A. Teodori şi I. Teodorovici, la munca de elaborare a primului dicţionar etimologic al limbii române, *Lexicon românesc-latinesc*, cunoscut sub denumirea de *Lexiconul de la Buda*. **P.M.** face revizia finală a dicţionarului şi stabileşte etimologiile pînă la litera *h*. Gramatici şi dicţionare bilingve completează activitatea de lingvist a lui **P.M.** Opera sa, dezvăluind preocupări din cele mai diverse, rămîne opera unui adevărat enciclopedist, pătruns de idealul luminist, militînd pentru emanciparea poporului său.

Alte lucrări: *Istoria bisericii românilor atît a acestor dincoace, precum şi a celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813; *Răspunsul la cîrtirea carea s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*, Buda, 1814; *Procanon, ce cuprinde în sine cele ce sînt de lipsă spre înţelesul cel deplin şi desăvîrşit al canoanelor şi a toată tocmala bisericească spre folosul mai cu seamă a românilor*, 1783 (ed. Gr. Morcu, Sibiu, 1948).

Bibl. ref.: G. Bogdan-Duică, *P. Maior, Un studiu biografic*, Cernăuţi, 1893; Al. Lapedatu, *Petru Maior în cadrul vieţii culturale şi naţionale a epocii sale*, „Analele Institutului de istorie naţională", Cluj, I, 1921–1922; S. Puşcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limbă*, „Analele Institutului de istorie naţională", Cluj, I, 1921–1922; Th. Capidan, *Petru Maior şi aromânii*, „Junimea literară", XII, 4–5, 1923; Petru Maior, *Scrieri*, Ed. critică alcătuită de Florea Fugariu. Prefaţă şi tabel cronologic de Maria Protase, 2. vol., 1976.

MAIORESCU, Ioan (pe numele adevărat I. Trifu — schimbat în Maioreanu, devenit Măioreanu şi apoi Maiorescu, pentru a evidenţia înrudirea cu Petru Maior) (29 aug. 1811, sat Bucerdea Grînoasă, com. Crăciunelu de Jos, jud. Alba — 5 sept, 1864, Bucureşti), om politic şi publicist. Termină cu „prima eminentia" gimnaziul din Blaj (1828) şi, din 1829, urmează teologia la Oradea, de unde, în 1831, este trimis la seminarul de la Pesta. După absolvire (1835), pleacă pentru pregătirea doctoratului la Viena, unde, ca şi la Pesta, audiază mai ales cursuri de istorie şi filologie. În 1836 abandonează teologia şi părăseşte Ardealul, consacrîndu-se unei asidue munci didactice,

Scanned with OKEN Scanner

militînd neobosit pentru progresul școlii românești. Profesor (1836) la Cerneți (reședința de atunci a jud. Mehedinți), apoi (1837—1842 și 1843—1848) profesor de istorie și director al Școlii centrale și naționale din Craiova. Inspector general al școlilor din Oltenia în 1847. Agent diplomatic al guvernului revoluționar de la 1848 al Țării Românești pe lîngă Dieta germană de la Frankfurt pe Main. După revoluție, translator de limbă română la Ministerul de Justiție din Viena (1850—1856), desfășoară o intensă activitate publicistică, militînd pentru drepturile românilor ardeleni. După Unire (1859), se stabilește la București, fiind numit „prezident la Obștească Epitropie", post pe care îl ocupă doar cîteva luni, părăsindu-l pentru funcția de director la Eforia Instrucțiunii Publice (1859—1861). Profesor la Școala superioară de litere din București, înființată de Al. Odobescu în 1863, nucleu al viitoarei Universități. Preocupările lui **I.M.**, personalitate reprezentativă pentru începuturile lingvisticii românești, se integrează în acelea specifice vremii, vizînd demonstrarea latinității limbii române (principal argument — structura ei gramaticală), unificarea limbii în scriere și pronunțare, îmbogățirea vocabularului. În articolele publicate în „Foaie pentru minte, inimă și literatură" a lui G. Barițiu (între care se remarcă seria de *Studii asupra limbei române* din 1848 și 1850), pledează pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin și pentru adoptarea unei ortografii fonetice și recomandă limba populară ca sursă de îmbogățire și perfecționare a limbii literare. Justificînd opțiunea sa pentru ortografia fonetică, **I.M.** realizează una din primele lucrări românești de teorie a cuvîntului (*Asupra ortografiei românești*, I, 1838, nr, 23, 24, 25). Continuator al lui I. Budai-Deleanu și P. Maior și predecesor, alături de I. Heliade Rădulescu, al lui T. Cipariu, A.T. Laurian și A. Pumnul în domeniul romanisticii, **I.M.** studiază, cu ajutorul metodei comparativ-istorice, raportul dintre latină și limbile romanice, pe care le consideră faze ulterioare de evoluție ale latinei populare. Cunoscător al operei celor mai de seamă lingviști și filologi europeni (F. Bopp, R.K. Rask, J. Grimm, B. Kopitar, J.C. Adelung ș.a.), **I.M.** este primul filolog român care a abordat probleme de lingvistică indo-europeană (articole consacrate raportului dintre latină și greacă). Lucrarea *Itinerar în Istria și vocabular istriano-român*, realizată în urma călătoriei întreprinse între 22 iun. și 22 iul. 1856 printre românii din Istria și tipărită abia în 1874 de Titu Maiorescu, conține interesante observații cu caracter etnografic și lingvistic și constituie primul studiu dialectal românesc notabil.

Alte lucrări: *Istoria românilor*, „Biblioteca românească", București, 1834.

Scanned with OKEN Scanner

Bibl. ref.: N. Bănescu şi V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu. Scriere comemorativă cu prilejul naşterii lui. 1811—1911*, Bucureşti, 1912; A. Ursu, *Preocupările lingvistice ale lui Ioan Maiorescu*, SCŞt, Seria Filologie, Iaşi, XII, 1961; I. Stoica, *Ion Maiorescu*, Bucureşti, 1967.

MAIORESCU, Titu (15 febr. 1840, Craiova — 1 iul. 1917, Bucureşti), critic literar, estetician şi om politic. Fiul lui Ioan Maiorescu. Urmează şcoala primară la Craiova (1846—1848) şi la Braşov (1848—1850). Cursurile gimnaziale, începute la Braşov (1850), le continuă la Institutul „Theresianum" din Viena (1851—1858), unde îşi însuşeşte bogate cunoştinţe ştiinţifice şi literare, precum şi de limbi străine. În 1858 se înscrie la Facultatea de filozofie din Berlin, iar în 1859 îşi susţine doctoratul la Giessen cu teza *De philosophia Herbarti*, obţinînd calificativul *magna cum laude*. Ca bursier al statului, îşi continuă studiile la Paris, unde i se echivalează doctoratul din Germania cu licenţa în litere şi îşi ia licenţa în drept (1861). Întors în ţară, activează pentru scurt timp în magistratură, la Bucureşti, în 1862 fiind numit directorul Gimnaziului central din Iaşi şi al internatului acestuia; în acelaşi an ţine cursul de istorie la Universitatea ieşeană (unde, din 1863 pînă în 1871, cu o suspendare în 1864—1865, va preda filozofia). Anul 1863 înseamnă pentru **T.M.** un adevărat cumul de funcţii şi activităţi: este numit director al Institutului Vasilian, şcoală normală pentru a cărei reorganizare depune eforturi deosebite (printre elevii săi: Ion Creangă), este decan al Facultăţii de litere şi filozofie (febr.-sept.), rector al Universităţii (sept. 1863—1867). În acelaşi an iniţiază ciclul de „Prelecţiuni populare", de-a lungul cărora se naşte, probabil, ideea înfiinţării unei societăţi literare — „Junimea", fondată în 1864 de **T.M.**, P.P. Carp, V. Pogor, Th. Rosetti, I. Negruzzi. Mentorul „Junimii", ca şi al „Convorbirilor literare" editate de aceasta, începînd din 1867. În 1867 este ales membru al Societăţii Academice Române. În 1871 îşi începe cariera parlamentară, pe care o va continua pînă la sfîrşitul vieţii. Stabilit la Bucureşti în 1874, îşi lărgeşte activitatea politică, fiind numit ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (1874—1876; 1888—1889, 1890—1891), prim-ministru şi ministru de externe (1912—1914). Suspendat din învăţămînt între 1871—1884, perioadă în care profesează avocatura, îşi reia activitatea didactică (1884—1909) la catedra de logică şi istoria filozofiei secolului 19 din cadrul Universităţii bucureştene, al cărei rector este între 1892—1897. Personalitate complexă şi dinamică, **T.M.** a avut în societatea vremii rolul unui adevărat conducător spiritual, îmbinînd, cu o armonie caracteristică, activitatea teoretică cu cea

Scanned with OKEN Scanner

practică, subordonîndu-le pe amîndouă unei ample acțiuni de regenerare a culturii române. La baza acestui proces de făurire a unei „direcții noi", de impunere a spiritului critic și a criteriului valoric, **T.M.** a așezat lupta pentru cultivarea limbii române. În acest domeniu, mai precis în acela al ortografiei, el are contribuții decisive. Lucrarea sa *Despre scrierea limbei române* (publicată la Iași în 1866, îmbogățită cu un capitol tipărit în „Convorbiri literare", 1873, reeditată ca studiu integral la București, în 1873) rămîne fundamentală în istoria ortografiei românești. În condițiile marii fluctuații ortografice existente după introducerea oficială, în 1860, a alfabetului latin, lucrarea lui **T.M.** are meritul de a fi propus și impus, treptat, un sistem ortografic bazat pe fonetism și argumentat științific. Așezînd la baza scrierii principiul „intelectual", potrivit căruia notarea sunetelor trebuie făcută în conformitate cu funcția acestora în procesul de comunicare, el formula prima teorie ortografică funcțională românească. Prin evidențierea diferenței dintre „sunetul logic" (care, îndeplinind o funcție gramaticală, urma a fi notat prin literă) și „produsul brut al gîtlejului", **T.M.** se înscrie ca unul dintre precursorii distincției moderne dintre fonem și sunet. În conformitate cu acest principiu, el stabilea un sistem ortografic simplu și accesibil, criticînd atît fonetismul lui A. Pumnul, cît și etimologismul lui T. Cipariu. Sistemul ortografic maiorescian, utilizat inițial în „Convorbiri literare", va fi adoptat apoi de aproape toți scriitorii vremii. În schimb, Societatea Academică, dominată încă de latiniști, va adopta în 1869 o ortografie etimologică, fapt care determină demisia lui **T.M.** din acest for. El va reveni abia în 1879, odată cu reorganizarea Academiei Române, în cadrul căreia va avea contribuții esențiale, ca raportor al Comisiei ortografice, la elaborarea ortografiei din 1881 — bazată pe un fonetism „temperat de necesități etimologice" — și a celei din 1904, prin care fonetismul se impune definitiv. În numele aceluiași principiu al logicii și al bunului simț, **T.M.** va lua atitudine în fața pericolului — real în epocă — al alterării limbii. Articolul *Limba română în jurnalele din Austria* (CLit., 1868) atrăgea atenția asupra abuzului de calcuri lingvistice după cuvintele germane, acuzînd ziarele din Transilvania, Bucovina și Banat de o „denaturare a spiritului propriu național", de introducerea unor „construcții false de cuvinte, stil greoi antiromân...., monstruoasă germanizare în expresii". Pe aceeași linie, a consolidării limbii române literare, în articolul *În contra neologismelor* (CLit., 1811), admițînd necesitatea introducerii neologismelor — pentru a desemna noțiuni noi — combate tendința acceptării unor formațiuni lexicale străine în cazurile

Scanned with OKEN Scanner

în care limba română dispune de cuvinte vechi cu același conținut semantic. Prin poziția adoptată în problemele limbii și scrierii românești, atît de mult dezbătute în a doua jumătate a sec. 19, **T.M.** se înscrie ca unul din reprezentanții autorizați ai curentului tradiționalist popular.

Alte lucrări: *Pentru ce limba latină este chiar în privința educației morale studiul fundamental în gimnasiu?*, „Anuariul gimnasiului și internatului din Iași pe anul scolastic 1862—1863"; *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, Iași, 1867; *În contra direcțiunii de astăzi a culturei române*, CLit, 1868; *Direcția nouă*, CLit., 1871; *Beția de cuvinte*, CLit., 1873; pentru o bibliografie completă a operei lui **T.M.** vezi E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, vol. III, 1940 și Titu Maiorescu, *Critice*, 1967, vol. II, p. 543—570.

Bibl. ref.: E. Lovinescu, *Titu Maiorescu*, 2 vol., București, 1940; D. Macrea, *Titu Maiorescu și problemele limbii române*, CL, IX, 1, 1964; T. Vianu, *Scriitori români*, vol. II, București, 1970, p. 21—75; N. Manolescu, *Contradicția lui Maiorescu*, București, 1970.

MANCAȘ-ZAMFIR, Mihaela (n. 26 iul. 1941, Brăila), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie a Universității din București (1962). Preparator la catedra de limba română (1962), asistent (1965), lector (1968) la catedra de istoria limbii române a Facultății de limba și literatura română din București. Studii de specializare în cadrul catedrei de romanistică a Universității din Roma (1969—1971). Doctor în filologie cu teza *Stilul indirect liber în româna literară* (publicată în 1972). Preocupările sale științifice sînt orientate cu precădere asupra limbii literare *(Istoria limbii române literare. Perioada modernă*, 1974), semanticii și stilisticii. În cercetarea stilistică utilizează concepte și procedee lingvistice — structurale, statistice *(Stilul indirect..., Structuri tematice și retorico-stilistice în romantismul românesc*, 1976, în colab.).

MANECA, Constant (n. 1 aug. 1926, Curtea de Argeș), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1951). Doctor în filologie (1971), cu lucrarea *Mărimi statistice în lexicul românesc și italian*. Profesor secundar (1950—1952). Cercetător (din 1952), cercetător principal (din 1964) la Institutul de lingvistică din București. Membru al Centrului de cercetări pentru dialectologia italiană (din 1965). „Visiting Scholar" la Standford University — California (1970—1971). Contribuții în domeniul filologiei romanice, privind, în special, istoria și structura lexicului italian și român, terminologia științifică și tehnică, aplicarea calculatoarelor electronice la studiul limbii. Colaborează la *Crestomație romanică*, vol. I, II, III, 1963—1968. Autor (în colab.) la *Dicționarul de neologisme* (ed. I, 1961, ed. a II-a, 1966).

Scanned with OKEN Scanner

MANLIU, Ioan (1841, probabil în Tofalău, sat al com. suburbane Sîngeorgiu de Mureș, municipiul Tg. Mureș — ?, București), profesor. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității din București. Director și profesor de latină și istorie la gimnaziul din Pitești, apoi la cel din Giurgiu (1871—1875). Începînd din 1875 este profesor de limba română la Școala centrală de fete din București. **I.M.** este autorul unor lucrări de gramatică, destinate uzului didactic; ele au un caracter practic, normativ, în vederea corectei deprinderi a limbii materne (*Gramatica română. Etimologia*, 1870 — 1874; *Sintaxa*, 1887; *Gramatica istorică și comparativă a limbei române*, 1894) și au beneficiat de o foarte largă răspîndire în epocă (*Cursu elementar și gradat de gramatica romană, etimologia și compoziținumile*, de exemplu, a cunoscut, pînă în 1881, 14 ediții).

Bibl. de ref.: T. Maiorescu, *I. Manliu, „Gramatica istorică și comparativă a limbei române"*, București, 1894, raport în AAR—SL, seria II, tom. VII (1894—1895), *Dezbateri*, p. 468; Rosetti, *Dicționarul...*

MANOLIU-MANEA, Maria (n. 12 mart. 1934, Galați), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1955). Specializare în romanistică (cursul superior de filologie hispanică, Malaga, Spania, 1968). Redactor la Editura de stat pentru literatură și artă (1955—1957). Asistent (1957), lector (1962), conferențiar (din 1968) la Facultatea de limbi romanice a Universității din București. În perioada 1960—1964 a funcționat și ca cercetător în cadrul Institutului de lingvistică al Academiei R.S.R. „Visiting Professor" la Departamentul de lingvistică al Universității din Chicago (1972—1974). Membru al Societății române de lingvistică și al Societății de lingvistică romanică din Strasbourg. Secretar (1968) și apoi vicepreședinte (din 1974) al Societății române de lingvistică romanică. Membru în Comitetul de redacție al revistelor „Revue Roumaine de Linguistique", „Studii și cercetări lingvistice" și „Revue Romane de Copenhague". Redactor responsabil al „Buletinului Societății române de lingvistică romanică". Doctor în științe filologice (1967) cu teza *Sistematica pronumelor în limbile romanice*. Specialistă în lingvistica romanică, **M.M.** utilizează în studiile și lucrările sale o metodologie modernă, cu precădere structuralistă (*Introducere în lingvistica romanică*, 1965, în colab. cu Iorgu Iordan; traducere spaniolă, Madrid, 1973; traducere italiană, Padova, 1974; traducere portugheză, Rio de Janeiro, 1977; *Gramatica comparată a limbilor romanice*, 1971). Procedee structurale (în special analiza contextuală) sînt utilizate și în studiile consacrate limbii române. Lucrarea *Sistematica substitutelor în româna contemporană* (1968, distinsă cu Premiul Ministerului Învățămîntului pentru lingvistică)

Scanned with OKEN Scanner

este consacrată descrierii pronumelui, considerat în cadrul mai larg al substitutelor, la nivelul structurii semantice, a celei formale, precum și al relațiilor dintre ele. Contribuții în prezentarea și dezbaterea principiilor și conceptelor fundamentale ale lingvisticii moderne (*Structuralismul lingvistic*, 1973). Coautoare la *Crestomație romanică* (vol. I—III, 1962—1969).

MARCUS, Solomon (n. 1 mart. 1925, Bacău), matematician. Licențiat al Facultății de științe din București (1950). Asistent la Institutul politehnic din București (1950 — 1953). Asistent (1951), lector (1955), conferențiar (1961), profesor (1966) la catedra de analiză matematică a Facultății de matematică a Universității din București. Cercetător la Institutul de matematică din București (1952). „Visiting Professor" și conferențiar invitat la diferite universități din Europa și America. Membru al comitetelor de redacție ale revistelor „Studii și cercetări lingvistice" (din 1969), „Revue roumaine de linguistique" (din 1969), „Cahiers de linguistique théorique et appliquée (din 1969), „Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistics" — Frankfurt am Main (din 1971), „Poetics" — Amsterdam (din 1972), „Theoretical Linguistics" — Berlinul Occidental (din 1974), „Poetics and Theory of Literature" — Amsterdam (din 1976) ș.a. Promotor al cercetărilor românești și mondiale de lingvistică și poetică matematică: *Lingvistica matematică* (1963, 1966), prima monografie de lingvistică algebrică din lume, *Gramatici și automate finite* (1964, premiul „Timotei Cipariu" al Academiei R.S.R.), *Introducere în lingvistica matematică* (1966, în colab.), *Algebraic Lingustics. Analytical Models* (1967), *Introduction mathématique à la linguistique structurale* (1967, premiul „Gheorghe Lazăr" al Academiei R.S.R.), *Algebraicke modely jazyka* (1969), *Theoretiko-mnozestvennye modeli jazykov* (1970), *Poetica matematică* (1970), *Semiotica folclorului* (1975, în colab.).

MARDARIE COZIANUL (sec. 17), călugăr la mănăstirea Cozia. Autorul celui mai cunoscut *Lexicon slavo-românesc* din sec. 17 (1649), prima lucrare lexicografică completă păstrată pînă astăzi. Menit, ca și celelalte glosare bilingve, să faciliteze traducerea textelor (îndeosebi religioase), lexiconul cuprindea 4 574 de termeni slavoni însoțiți de corespondentul românesc. Descoperit de episcopul Ghenadie Enăceanul, manuscrisul a fost publicat la București, în 1900, de Grigore Crețu.

MAREȘ, Alexandru (n. 8 nov. 1936, Turnu Măgurele), filolog. Licențiat al Facultății de filologie din București (1960). Profesor în învățămîntul secundar (1960—1965). Cercetător (1965), cercetător principal (din 1975) la Institutul de lingvistică din București. În cercetările sale, vizînd datarea, localizarea, stabilirea autenticității sau filiației textelor

vechi românești, apelează frecvent, cu remarcabile rezultate, la examenul filigranologic. Contribuții deosebite în studierea tipăriturilor slavone ale sec. 16. Ediția *Liturghierului lui Coresi* (1969), pentru care a fost distins (1974) cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei R.S.R. pe anul 1969, însoțită de un detaliat studiu filologic și lingvistic, ca și de un indice exhaustiv al cuvintelor din text, reproduse în alfabetul chirilic, oferă și un prețios material pentru studiile de istorie a limbii române. Coautor (împreună cu I. Gheție) al lucrărilor *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea* (1972) și *Introducere în filologia românească* (1972).

MARKI, Anton de (sec. 18—19), cărturar. Absolvent al Școlii normale săsești din Sibiu. Este adus în Bucovina (1783) pentru a reorganiza învățământul după model austriac. Fondatorul și directorul Școlii normale din Cernăuți (1784), unde se preda și limba română. I se atribuie două cărți didactice: un manual de aritmetică (Viena, 1785) și un manual de fonetică *(Aretare a slovelor, a împărțirii lor, a semnelor tonului*, Buda, 1815). Mai importantă rămîne gramatica sa germano-română *(Auszug aus der für Normal — und Hauptschulen vorgeschriebenen deutschen Sprachlehre in deutscher und wallachischer Sprache, enthaltend das Wichtigste der deutschen und wallachischen Sprachen, dann die Übereinstimmung oder Abweichung der letzteren von der erstern*, Cernăuți, 1810), lucrare cu caracter practic, destinată învățării limbii române. Cuprinde observații judicioase în privința ortoepiei și ortografiei, precum și o prezentare corectă și clară a trăsăturilor caracteristice ale limbii române.

Bibl. ref.: Diaconovici, *Enciclopedia...*; I. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina*, Cernăuți, 1891, p. 54, 61, 74—75, 81—84; Gh. Iftinchi, *Gramatica germano-română a lui Anton de Marki*, SCȘt. (Iași), Seria filologie, XIII, 1962, fasc. 2.

MÁRTON Gyula (27 dec. 1916, com. Naimon, jud. Sălaj — 4 apr. 1976, Cluj), lingvist maghiar din România. Absolvent al Facultății de litere și filozofie din Cluj (1940). Doctor în litere (1942) cu teza *A nagymoni népnyelv igetővei és igealakjai* — Temele și formele verbale în graiul comunei Naimon (Cluj, 1942). Profesor la liceul din Dej (1940—1942), cercetător la Institutul de studii ardelene (1942—1944), profesor la Liceul reformat din Cluj (1947—1949), conferențiar (1949—1952), profesor (1952—1976), șef de catedră (din 1972) la catedra de limba și literatura maghiară a Facultății de filologie din Cluj. Decan (1956—1959), prorector. Membru al Societății fino-ugrice din Helsinki, al Societății de lingvistică maghiară din Budapesta. Contribuții în domeniul lingvisticii generale și mai ales al dialectologiei maghiare cu referiri spe-

Scanned with OKEN Scanner

ciale la influența limbii române asupra graiurilor maghiare (*A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai* — Împrumuturile românești ale graiului ceangău din Moldova, 1972; *Igetövek, igei jelek és személyragok a moldvai csángó nyelvjárásban* — Desinențele de mod, timp și persoană în graiul ceangău din Moldova, 1974). Preocupări de cultivare a limbii.

MASSIM, Ioan C. (1825, com. Gropeni, jud. Brăila — 2 iun. 1877, București), lingvist. Urmează cursurile Colegiului „Sf. Sava" din București (1844—1847), unde îl are ca profesor pe A.T. Laurian, viitor colaborator. Institutor la Brăila (1847—1856), obține, prin concurs, o bursă la Paris unde se pregătește temeinic în domeniul filologiei (1856—1860). Întors în țară, este director al gimnaziului „Matei Basarab" (1862) și „Sfîntul Sava" (1862—1864) din București, profesor de latină și română la „Sfîntul Sava" (1864—1877), profesor de română la Școala normală superioară (1877). Membru fondator al Societății Academice Române (1867). Unul din reprezentanții curentului latinist, a elaborat, împreună cu I. Heliade Rădulescu și Al. Roman, proiectul ortografiei bazate pe principiul etimologic, adoptat în 1869 de Societatea Academică Română. De asemenea, din însărcinarea societății, a elaborat, împreună cu A.T. Laurian, *Dicționarul limbei române* (București, 3 vol., 1873—1877), primul dicționar român academic. Latinismul autorilor, concretizat în tratarea cuvintelor latine și romanice separat de „vorbele străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine indouiosa" (incluse în vol. III — *Glossariu*), introducerea multor termeni latinești, romanici și grecești, exagerarea etimologiilor latine, și mai ales greoaia ortografie etimologizantă au atras lucrării aspre critici și estomparea meritelor ei reale. Bogăția lexicală (circa 50 000 de cuvinte reale înregistrate), calitatea articolelor (definiții remarcabile — prin perifraze, sinonime și antonime, bogate și relevante citate ilustrative etc.), punerea în circulație a numeroase neologisme ș.a. conferă însă dicționarului o importanță deosebită în istoria lexicografiei românești. **I.M.** este și autorul unor apreciate manuale de gramatică (*Elemente de gramatică elenică*, București, 1850; *Gramatica macedo-românească*, București, 1862; *Noŭ abecedar românesc*, București, 1868).

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; I. Popescu-Teiușan, V. Netea, *A.T. Laurian. Viața și opera sa*, București, 1970.

MĂRII, Ion (n. 2 mart. 1941, com. Toager, jud. Timiș), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1964). Bursă de specializare în Italia (1972—1975). Cercetător la Institutul de lingvistică și istorie literară al filialei din Cluj a Academiei (din

Scanned with OKEN Scanner

1964), secretar de redacție al revistei „Cercetări de lingvistică" (1969—1971). Preocupări în domeniul lexicologiei, etimologiei și dialectologiei. Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române (1972). Colaborator la *Atlasul lingvistic român* (vol. V, 1966; vol. VI — 1962; vol. VII — 1972), la *Micul Atlas lingvistic român* (vol. II și III, 1967), la *Dicționarul limbii române* — litera *R* (1975). Editează (în colab.): Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, 1970; V. Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, 1973.

MÂNDRESCU, Simeon (18 iul. 1868, sat Rîpa de Jos, com. Vărgata, jud. Mureș — 1947), lingvist și folclorist. Licențiat în litere la Universitatea din București (1892). Doctor în filozofie la Berlin. Docent de limba germană la Facultatea de litere și filozofie din București (1905), suplinește, începînd din luna septembrie a aceluiași an, catedra de limba și literatura germană, unde este apoi agregat definitiv (1908—1911) și profesor (din 1911). A condus publicațiile „Grai românesc" (1926—1936) și „Revista germaniștilor români" (din 1932). Membru corespondent al Academiei „Schiller" din Berlin și membru de onoare al Academiei Germane din München. **S.M.** a desfășurat și o intensă activitate politică, fiind un militant activ pentru desăvîrșirea unității naționale a românilor. A fost, alături de Moise Grozea și G. Popa-Lisseanu, unul dintre inițiatorii și fondatorii societății „Cercul românilor de peste munți", constituită la București, în 1909, în vederea sprijinirii luptei românilor aflați sub dominația austro-ungară. La Congresul extraordinar al „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor" din 14/27 decembrie 1914, în care este adoptat un manifest pentru realizarea statului unitar român, este ales membru al Comitetului de direcție al ligii. A îndeplinit, de la înființarea organizației (1915), funcția de vicepreședinte al „Federației unioniste", al cărei scop îl constituia lupta pentru unirea Transilvaniei cu România. Sub conducerea sa a fost creat, în Italia (10 iulie 1918), „Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina", menit a organiza prizonierii români din armata austro-ungară în legiuni care să lupte alături de armata italiană. Ambasador al României la Tirana (1925). A fost unul dintre puținii germaniști ai vremii preocupați și de studii lingvistice în domeniul de specialitate *(Influența culturii germane asupra noastră. Influența germană asupra limbii române*, Iași, 1904; *Mittelhochdeutsch. Gramatică, texte, explicări și vocabular*, București, 1906). Lucrarea sa de licență, *Elementele ungurești în limba română* (București, 1892), remarcabilă la data apariției, își păstrează și astăzi valoarea științifică. Autorul înregistrează 778 de cuvinte de proveniență maghiară, grupate în două secțiuni („pro-

Scanned with OKEN Scanner

vincialisme" și „cuvinte comune tuturor românilor din Dacia Traiană"), indică diferitele variante și circulația acestora și precizează, cu o mare corectitudine, etimoanele maghiare corespunzătoare. În istoria folcloristicii, **S.M.** rămîne mai ales ca autor al primei monografii folclorice a unui sat publicate la noi *(Literatură și obiceiuri poporane din comuna Rîpa de Jos, comitatul Mureș-Turda* «Transilvania», București, 1892).

Bibl. ref.: O. Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, 1974.

MICLĂU, Paul (n. 12 apr. 1931, com. Comorîște, jud. Caraș-Severin), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1954). Studii de specializare la Sorbona (1965—1966) cu André Martinet. Asistent (1954), lector (1960), conferențiar (1969), profesor (din 1972) la Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale din București, în cadrul căreia a îndeplinit și funcțiile de prodecan (1971), decan (1972—1976), șeful catedrei de limba franceză (din 1977). Lector de limba română (1966—1968), conferențiar (1968—1970) la Facultatea de litere din Montpellier. Membru al Societății române de lingvistică romanică și al Societății române de lingvistică, președinte al Grupului român de semiotică. Membru al Asociației internaționale de studii ovidiene, al Societății internaționale asturiene, al Societății de lingvistică din Paris, al Asociației franceze de lingvistică aplicată. Doctor în filologie (Montpellier, 1968). Studii și lucrări în domeniul lingvisticii generale (coautor la *Introducere în lingvistică,* 1958, ed. a II-a, 1965 și la *Tratat de lingvistică generală,* 1971), al semioticii *(Le signe linguistique,* teza de doctorat, Paris, 1970), al gramaticii, lexicologiei și istoriei limbii franceze. Contribuții deosebite în propagarea principiilor, procedeelor și lucrărilor reprezentative de lingvistică structurală (traducere și adaptare la limba română a lucrării *Eléments de linguistique générale* de A. Martinet, traducerea lucrării *Grammaire du Décaméron* de Tzvetan Todorov).

MICU, Samuil (1745 sau 1754 la Sadu, jud. Sibiu — 13 mai 1806, Buda), istoric, filozof și filolog iluminist. Descendent dintr-o familie de cărturari — fiu de protopop și nepot al episcopului Ioan Inochentie Micu —, începe școala în satul natal și o continuă la Blaj. Călugărit de tînăr (1766) este trimis să-și continue studiile la Institutul Pazmanian din Viena, unde audiază cursuri de filozofie și teologie, fiind interesat, în același timp, și de fizica experimentală, mecanică, aritmetică și mai ales de istorie. Întors la Blaj (1772), inaugurează, împreună cu colegul său de studii, Ștefan Pop, clasa de filozofie a gimnaziului de aici, unde predă etica, aritmetica, și unde îl are ca elev pe Petru Maior. În 1777 pleacă din nou la Viena. Lucrează aici

Scanned with OKEN Scanner

în cadrul Colegiului Sfînta Barbara, fiind director de studii (1781—1782). În această perioadă își publică cu alfabet latin primele lucrări. Întors în Transilvania (1785), se consacră unei intense munci de traducere. Preocupat de problemele social-naționale ale românilor, este unul dintre redactorii celebrului *Supplex libellus valachorum Transilvaniae*. În 1804, după numeroase intervenții, este numit cenzor al cărților românești apărute la Buda, funcție pe care o va ocupa pînă la moarte. Spirit enciclopedic, desfășoară o bogată activitate (62 de lucrări) istorică, filologică, filozofică și didactică. Istoric, în sensul modern al noțiunii, lucrările sale depășesc acel prim stadiu al istoriografiei românești reprezentat de scrierile cronicarilor, impunîndu-se opiniei științifice de peste hotare. Urmărind să facă cunoscută în străinătate istoria poporului român (*Brevis historica notitia originis et progressu nationis Daco-romanae seu ut quidem barbaro vocabulo appellant valachorum, ab intio usque ad secolum XVIII*, 1778, rezumată în limba română sub titlul *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, 1796) și să cultive mîndria națională a poporului (*Istoria românilor cu întrebări și răspunsuri*, 1791), **S.M.** militează pentru emanciparea națională a poporului român. Lucrarea sa capitală, *Istoria, lucrurile și întîmplările românilor* (Buda, 1806), prima sinteză de istorie a tuturor românilor de pe întreg teritoriul țării, mergînd cu expunerea faptelor pînă în 1793, afirmă originea pur romană a poporului român, continuitatea lui pe acest teritoriu, justificînd astfel egalitatea în drepturi a românilor cu celelalte naționalități din Transilvania. Ca lingvist se străduiește să demonstreze în scris, prin folosirea alfabetului latin, originea latină a limbii române. Conceput probabil înainte de 1770, dar expus pentru prima oară în *Carte de rogaciuni pentru evlavia homului chrestin* (Viena, 1779), cu precizări referitoare la valoarea fonetică a fiecărei litere latinești în raport cu litera chirilică corespunzătoare, noul sistem ortografic este reluat de **S.M.** în *Elementa...* și în introducerea la *Acatist* (Sibiu, 1801). *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780), republicată de Gh. Șincai în 1805, reprezintă nu numai prima gramatică românească tipărită, dar și prima gramatică a limbii române scrisă cu caractere latine. **S.M.** afirmă aici caracterul pur latin al structurii gramaticale a limbii române, susținînd, în mod exagerat, păstrarea în română a tuturor categoriilor gramaticale ale latinei clasice, iar în partea consacrată ortografiei își expune sistemul ortografic etimologizant. Cu toate exagerările latinizante, **S.M.** nu urmărea să schimbe pronunțarea limbii române, ci numai să dovedească prin formă scrisă originea latină a cuvintelor, a structurii gramaticale a limbii. Strădania lui **S.M.**

Scanned with OKEN Scanner

de a demonstra descendența cuvintelor românești direct din latina clasică se soldează cu un rezultat pozitiv, important pentru studiul gramaticii istorice românești. Explicînd valoarea fonetică a fiecărei litere latinești, **S.M.** constată caracterul regulat și sistematic al modificărilor suferite de sunetele latine, descoperind astfel principalele legi de evoluție fonetică a limbii române. Pe plan național, *Elementa...* a exercitat o puternică influență asupra majorității lucrărilor ulterioare de gramatică — pînă prin sec. 19, iar pe plan european ea a servit ca sursă de informație lui Joseph Sulzer pentru lucrarea sa monografică asupra românilor, precum și ca argument lui Fr. Diez de a situa, pentru prima dată, româna în grupul limbilor romanice, alături de franceză, spaniolă, italiană. În istoria lexicografiei românești, **S.M.** rămîne ca inițiatoar al *Lexiconului de la Buda*, pentru care începe să strîngă material încă din 1795 (în forma redactată de el, dicționarul este publicat de László Gáldi la Budapesta, 1944). **S.M.** a desfășurat o intensă activitate de elaborare a unor manuale didactice *(Bucoavnă, Aritmetica)*, precum și o asiduă muncă de traducere și prelucrare a unor lucrări de filozofie *(Logica*, Buda, 1799; *Etica și politica sau filozofia cea lucrătoare*, Sibiu, 1800 — ambele prelucrări după Baumeister), avînd o contribuție însemnată la crearea terminologiei filozofice românești. Locul lui **S.M.** în cultura noastră este acela al unui deschizător de drumuri, al cercetătorului care dă noi dimensiuni operei culturale, căreia i s-a devotat.

Alte lucrări: *Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți*, Blaj, 1874; *Biblie adecă dumnezeiasca scriptură a legii vechi și a ceii noao toate*, Blaj, 1795; *Theologia moralicească*, vol. I—II, Blaj, 1796; *Legile firei, Itica și politica sau Filosofia cea lucrătoare*, Sibiu, 1800.

Bibl. ref.: I. Bianu, *Viața și activitatea lui Maniu Samuel Micul, alias Clain de Sad*, București, 1876; I. Radu, *Doi luceferi rătăcitori: G. Șincai și Samuil Micu Klein*, AAR-SL, seria III, tom. II, 1924; Z. Pîclișanu, *Un vechi proces literar. Relațiile lui I. Bob și S. Klein, Gh. Șincai și P. Maior*, AAR-SL, seria a III-a, tom. XVI, 1935; D. Simonescu, *Proiecte de dicționare române. S. Micu și V. Koloși*, Iași, 1945; Perpessicius, *Samuil Micu*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, București, 1957; Macrea, *Lingviști...*, p. 17—34; A. Marino, *Iluminiștii români și problema „cultivării" limbii*, LR, XIII, 5, 6, 1964.

MIHĂESCU, Haralambie (n. 7 febr. 1907, com. Udești, jud. Suceava), lingvist și filolog. Licențiat în filologie clasică al Facultății de litere din Iași (1931). Membru al Școlii Române din Roma (1931—1933) și al Școlii Române din Franța (1938). Bibliotecar la Universitatea din Iași (1931—1937). Asistent

Scanned with OKEN Scanner

(1937—1947), lector și profesor (1948—1952) la Facultatea de filologie din Iași. Cercetător la Institutul de arheologie și la Institutul de lingvistică din București (1953—1963), cercetător principal și șef de secție la Institutul de studii sud-est europene din București (1963—1975). Lector de limba română la Universitatea din Frankfurt pe Main (1943—1945). Doctor în litere (Iași, 1936), cu teza *La versione latina di Dioscoride* (Roma, 1938). Doctor docent (1961). Membru în Comitetul internațional al revistei „Philologus" din Berlin — R.D.G. (din 1971). Membru corespondent al Academiei R.S.R. (1965), membru al Academiei de Științe și Arte din Palermo (1973). Activitatea științifică a lui **H.M.** este circumscrisă, în principal, filologiei clasice și bizantine. Lucrarea sa *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului roman* (1961) analizează, pe baza a peste 21 000 de inscripții, structura latinei din Peninsula Balcanică și Dacia în primele 6 secole ale e.n. Același obiectiv, de studiere a elementului latin în Europa răsăriteană, i se subordonează și lucrările *Les éléments latins de la langue albanaise* (1966) și *La diffusion de la langue latine dans le Sud-est de l'Europe* (RESEE, 1973—1975). Monografia *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea* (1966) constituie singurul studiu de sinteză asupra cuvintelor grecești pătrunse în limba română în perioada antefanariotă.

Alte lucrări: *Istoria literaturii latine*, Iași, 1947; traduceri din clasicii antici (Leucip, Democrit, Heraclit, Aristofan, Horațiu ș.a.); ediții critice (Mauricius, *Arta militară*, București, 1970; Procopius din Caesarea, *Istoria secretă*, București, 1972 ș.a.); culegeri de izvoare („Fontes historiae").

MIHĂILĂ, Gheorghe (n. 7 sept. 1930, sat Dăișoara, com. Ungra, jud. Brașov), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de filologie din București (1953). Studii de specializare la Universitatea din Moscova (1953—1957). Preparator la Facultatea de filologie (1951—1952), lector (1957—1961), conferențiar (1961—1969), profesor (din 1969). Prodecan al Facultății de filologie (1960—1963) și al Facultății de limbi slave (1963—1967) și decan al acesteia (1967—1972). Șeful catedrei de filologie slavă (1958—1977). Membru al Asociației slaviștilor din R.S.R. (1957, secretar, 1958—1966, vicepreședinte, 1970—1976), membru al Societății de științe filologice (vicepreședinte, 1972), membru al Societății române de lingvistică (vicepreședinte, 1973), membru al Comitetului internațional al slaviștilor. Doctor în filologie la Universitatea din Moscova (1957). Doctor docent (1971). Contribuții remarcabile la studierea raporturilor lingvistice slavo-române (*Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-seman-*

Scanned with OKEN Scanner

tic, 1960 — teză de doctorat; *Studii de lexicologie și istorie a lingvisticii românești*, 1973) și la istoria vocabularului românesc (*Dicționar al limbii române vechi* ⟨*sfîrșitul sec. X — începutul sec. XVI*⟩, 1974 ș.a.). Cercetări asupra literaturii române vechi (antologia de texte *Literatura română veche 1402—1647*, 2 vol., 1969, în colab. cu Dan Zamfirescu; *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, 1972; traducerea *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, ediție realizată de Dan Zamfirescu și Florica Moisil, 1970; nou tiraj 1971). Colaborator la *Dicționarul limbii române moderne* (1958) și la *Dicționarul limbii române* al Academiei (1965 ș.u.). Editor al lui Ioan Bogdan (*Scrieri alese*, 1968).

MIHĂILEANU, Ștefan (1859, Ohrida, Iugoslavia — 22 iul. 1900, București), profesor și publicist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității din București (1899). Fondator, împreună cu Bagav, al publicației „Macedonia. Revista românilor din Peninsula Balcanică" (București, 1888—1889). Redactor la „Peninsula Balcanică" (București, 1893—1894, 1900—1901, 1912—1913). Unul din primii cercetători ai dialectului aromân (*Studiu asupra dialectului Românilor din Macedonia*, teza de licență, București, 1889; *Dicționar macedoromân*, București, 1901).

Alte lucrări: *Mitologia greacă și romană după E. Economopol*, București, vol. I, 1897.

Bibl. ref.: Diaconovici, *Enciclopedia...*

MOLDOVAN-MICU, Ioan (13 iun. 1833, com. Moldovenești, jud. Cluj — 21 sept. 1915, Blaj), cleric și om de cultură. Fiu de țărani iobagi, urmează școala elementară în satul natal și la Blaj, apoi teologia la Budapesta (1853), Viena (1854) și Blaj. În 1857, după terminarea studiilor, este numit profesor de limbi orientale și studiu biblic la Seminarul teologic din Blaj, și de religie la gimnaziul de aici. Din 1858 pînă în 1879 predă la gimnaziu istoria, geografia, limba română, filozofia, limba latină, apoi, în 1879—1884, îndeplinește funcția de director. A desfășurat o intensă activitate politică și culturală pentru emanciparea românilor din Transilvania. A fost unul dintre autorii „Pronunciamentului" de la Blaj (1868), act de protest împotriva încorporării Transilvaniei la Ungaria în urma formării statului dualist Austro-Ungaria. Membru fondator al Partidului Național Român din Transilvania (1869), ca și al noului partid format prin unirea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Partidul Național Român din Transilvania (1881). Membru fondator al ASTREI (1861) și președinte al ei (1893—1901), a publicat intens în organul asociației, „Transilvania" (apărută în 1868—1945 la Brașov și Sibiu). Membru al Academiei Române (1894). **I.M.-M.** a fost cel mai apropiat colaborator al lui Timotei Cipariu la „Archiv pentru filologie și istorie"

Scanned with OKEN Scanner

(editat din 1867), prima revistă română de filologie. Aici a publicat numeroase studii și documente referitoare în special la istoria bisericii transilvănene. Este și autorul unui modest *Dictionarulu latinu-romanu pentru începători* (Sibiu, 1864, ed. a II-a, *Lecțiunariu latinu pentru a doua clase gimnasiale*, Blaj, 1882), întocmit probabil din necesități didactice, și realizatorul a numeroase manuale și reviste pentru elevi.

Alte lucrări: *Acte sinodale ale bisericii române din Alba-Iulia și Făgăraș*, 2 vol., Blaj, 1869—1872; *Spicuire în istoria bisericească a Românilor*, Blaj, 1873.

Bibl. ref.: C. Suciu, *Arhiereii Blajului, ctitori de școli naționale*, Blaj, 1944; I. Botezan, *Documente inedite privind contribuția lui Ioan Micu Moldovan la elaborarea, editarea și răspîndirea manualelor școlare pentru învățămîntul românesc din Transilvania în perioada 1860—1914*, „Sargetia", 1973, X.

MUNTEANU, Gavril (febr. 1812, com. Vingard, jud. Alba — 1869, Brașov), pedagog și publicist. Urmează cursurile gimnaziului din Alba Iulia, apoi filozofia și dreptul la Cluj (1831—1834). În 1835 trece în Țara Românească, unde este numit corepetitor la „Sf. Sava", apoi profesor la seminariile din Buzău și Rîmnic (1836—1848). La stăruințele lui G. Barițiu vine la Brașov (1850) ca profesor și director al primului gimnaziu românesc de aici. Desfășoară, în această calitate, o intensă muncă de organizare a activității didactice. Editează *Programele gimnaziului* (I—VIII). Elaborează numeroase manuale (*Manual de geografie...*, Brașov, 1854 — traducere după J. Belinger; *Cartea de lectură românească pentru clasele gimnaziale inferioare și reale*, partea I și II, Brașov, 1857). Colaborează asiduu la periodicele vremii: „Gazeta de Transilvania", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Telegraful român" etc. Preocupările sale în domeniul limbii române privesc, în special, vocabularul și ortografia limbii. Inițial adept al principiului fonetic în limbă, se declară ulterior partizanul etimologismului lui T. Cipariu. Se pronunță pentru curățirea limbii de „barbarisme, de solecismuri, galicismi, germanismi, latinismi" (*Purismul în limbă*, „Revista Română", 1862, vol. 11). Este autorul unei *Gramatici române pentru clasele gimnaziale inferioare* (partea etimologică, Brașov, 1860, partea sintactică, Brașov, 1861) și, împreună cu G. Barițiu, al unui *Dicționar german-român* (2 vol., Brașov, 1853—1854), remarcabil prin bogăția materialului de limbă română strîns din toate provinciile românești și a unui mare număr de expresii germane, în traducere românească. Traduce din scriitorii latini clasici: Tacit, Suetoniu, Horațiu. Membru al

Scanned with OKEN Scanner

Societății Academice Române (1867).

Alte lucrări: *Gramatica latină pentru clasa I și II gimnazială*, Brașov, 1863.

Bibl. ref.: A. Lupaș, *O sută de ani de la nașterea directorului Gavriil Munteanu*, „Luceafărul", 13, 1912; *Cărturari brașoveni...*

MUNTEANU, Ștefan (n. 18 apr. 1920, com. Plaiul-Cosminului — Cernăuți), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității „Al. I. Cuza", Iași (1945), unde este elevul lui Th. Simenschy, G. Călinescu. Conferențiar la Facultatea de filologie din Timișoara. Doctor în filologie cu teza *Probleme ale cercetării stilului. Cu privire specială la expresivitatea limbii artistice.* Membru al Societății de științe filologice, al Societății române de lingvistică romanică (vicepreședinte), al comitetului de redacție al „Analelor Universității din Timișoara. Seria Științe filologice". Studii de stilistică *(Stil și expresivitate poetică*, 1972, lucrare de teorie a stilului, distinsă cu Premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei), de istorie a limbii române literare, filologie și gramatică. A editat, în colaborare, volumele: *M. Eminescu — I. Creangă. Studii*, 1965; *Studii lingvistice*, 1974.

Alte lucrări: *Principii de stilistică, 1966; Introducere în filologia română 1967; Lingvistică generală (Istoria doctrinelor lingvistice, 1973; Introducere în istoria limbii române literare. Epoca modernă*, 1974, apărute în Tipografia Universității Timișoara.

N

NAGY Mária (n. 27 iun. 1934, Sighișoara), lingvistă maghiară din România. Licențiată a Facultății de istorie-filologie din Cluj (1956). Asistent (1956), lector (1968) la catedra de limbă și literatură maghiară a Facultății de filologie din același oraș. Doctor în filologie (1976) cu teza *Vajda János költői stílusa a szóhasználat tükrében* — Stilul poetic al lui Vajda János oglindit în lexic. Cercetările sale se opresc cu predilecție asupra expresivității faptelor de limbă *(Kis magyar stilisztika* — Mică stilistică maghiară, București, 1968, în colab.; *Jelentéstan és stilisztika* — Semantică și stilistică, în colab., Budapesta, 1974; *A szó művészete* — Arta cuvîntului, București, 1975). Contribuții în domeniul gramaticii *(A mai magyar nyelv kézikönyve* — Mic tratat de gramatică, București, 1971, în colab.) și cultivării limbii *(Anyanyelvünk művelése* — Cultivarea limbii materne, București, 1975, în colab.).

NANDRIȘ, Grigore (30 ian. 1895, Cernăuți — 29 mart. 1968, Londra), lingvist și filolog român stabilit în Anglia. Licențiat în filologie clasică al Facultății de litere și filozofie din București (1919). Își continuă studiile de indo-europenistică și filologie slavă la Viena, Cracovia și Paris. Doctor în filologie la Universitatea din Cracovia, cu teza *Postacie czasownika w Evangeliarium Putnanum* (1922). Membru al Școlii Române din Franța (1923—1925). Din 1926 este titularul catedrei de slavistică a Universității din Cernăuți, de unde se va transfera, ulterior, la București. Studiile sale lingvistice sînt orientate, cu precădere, asupra relațiilor ro-

Scanned with OKEN Scanner

mâno-slave *(Les diphtongues à liquides dans les éléments slaves du roumain,* Cernăuți, 1925; *Contribuție la metateza lichidelor în elementele slave din limba română,* „Codrul Cosminului", 1931; *Handbook of Old Church Slavonic. I. Old Church Slavonic Grammar,* Londra, 1959; *Rumänisch, Slavisch, Thrako-Dakisch,* Londra, 1962, ș.a.). Editor al *Documentelor slavo-române din mănăstirile Muntelui Athos* (București, 1936). Autor al unei gramatici românești cu caracter practic menită a servi atît romaniștilor, cît și unui public mai larg, interesat de limba română *(Colloquial Rumanian,* Londra, 1945).

NANDRIȘ, Octavian (n. 26. apr. 1914, Cernăuți), lingvist român stabilit în Franța. Licențiat în litere la Universitatea din Cernăuți. Diplomat al Institutului de fonetică experimentală și al École des Hautes Études Pratiques din Paris. Doctor în litere la Facultatea de litere din Paris. „Repétiteur de roumain" la École Nationale des Langues Orientales Vivantes din Paris. Studii de fonetică și lexicologie română și romanică *(Phonétique historique du roumain,* Paris, 1963, una dintre cele mai bune lucrări din acest domeniu; *Les palatalisations dans les langues romanes).* Contribuții în cercetarea elementului autohton în limba română.

NĂDEJDE, Ioan (20 dec. 1854, Tecuci — 28/29 dec. 1928, Iași), lingvist și om politic. Studii liceale la Botoșani și Iași și universitare la Iași (doctor în drept, 1898). Profesor de limba franceză la gimnaziul „Alexandru cel Bun" din Iași (din 1874). Destituit din învățămînt din cauza convingerilor sale socialiste, desfășoară o intensă activitate publicistică, de popularizare a științei și marxismului, mai ales în paginile revistelor de orientare socialistă din a căror conducere a făcut parte: „Contemporanul", „Revista socială", „Critica socială". A realizat prima traducere integrală a lucrării lui Engels — *Originea familiei, a proprietății private și a statului* („Contemporanul", IV, 1885—1886, nr. 17—24). Membru al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România și al Consiliului său general, în 1899 s-a numărat printre elementele burgheze („generoșii"), care trec în Partidul Național Liberal, producînd dezmembrarea P.S.D.M.R. În 1903 devine director al ziarului liberal „Voința națională". Comentator și propagator, în paginile revistei „Contemporanul", al rezultatelor științifice ale lui Alexandru Lambrior. El însuși a publicat, în aceeași revistă, studii de limbă literară și istorie a limbii (susținînd teza eronată, dezvoltată ulterior de Alexandru Philippide, a formării limbii și poporului român în sudul Dunării, de unde românii ar fi migrat spre nord în trei valuri). Contribuții în domeniul dialectologiei (mai ales studiile referitoare la dialectele sud-dunărene).

Alte lucrări: *Gramatica limbii române* Iași, 1884; *Istoria limbei și litera-*

Scanned with OKEN Scanner

turcei române, Iași, 1887; *Dicționar latin-român*, Iași, 1893, reeditat de mai multe ori.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; V. Arvinte, *Preocupări lingvistice la „Contemporanul" (1881–1891)*, SCȘt. (Iași), XII, 1.

NEIESCU, Petru (n. 1 aug. 1927, com. Berzasca, jud. Caraș-Severin), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie a Universității din Cluj (1951). Studii de specializare în fonetică și dialectologie la diferite institute și universități din străinătate (1965, 1972–1973). Preparator (1951), asistent (1951–1953), lector (1957–1959) la Universitatea din Cluj. Cercetător la Institutul de lingvistică și istorie literară din același oraș (din 1953). Membru al Societății internaționale de științe fonetice (1966), al Comisiei pentru fonetică istorică, descriptivă și fonologie de pe lîngă redacția internațională a *Atlasului lingvistic european* (1974), al Comisiei pentru *Noul atlas lingvistic pe regiuni* de pe lîngă Academia R.S. România (1963), al Comitetului național român pentru *Atlasul lingvistic european*. Membru al Comitetului de redacție (1957) și redactor responsabil adjunct (1971) al revistei „Cercetări de lingvistică". Doctor în filologie cu teza *Vocalismul dialectului aromân în R.P. Albania și R.S. Macedonia* (1974). Distins cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei, pe anul 1971. Cea mai mare parte a activității sale științifice este consacrată dialectologiei. Este unul dintre redactorii vol. I. și II din seria nouă a *Atlasului lingvistic român* (1956) și ai vol. I din *Micul atlas lingvistic*, serie nouă (1956). Autor (în colab.) al *Atlasului lingvistic pe regiuni — Maramureș* (vol. I, 1969; vol. II, 1971; vol. III, 1973). În domeniul foneticii și fonologiei a publicat mai multe studii, fructificînd experiențele efectuate în laboratorul de fonetică experimentală al Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj. Redactor la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955–1957).

NICOLAU, Matei (2 oct. 1904, Sulina — 7 mart. 1938, București), jurist și filolog. Licențiat în drept și litere la Universitatea din București (1922–1925). Își continuă studiile la Paris (1926–1936) unde audiază cursurile de lingvistică și filologie clasică de la Sorbona, Collège de France, Écoles des Hautes Études și pe cele ale Facultății de drept. În domeniul lingvisticii și filologiei are ca profesori pe A. Meillet, J. Marouzeau, A. Ernout ș.a., de a căror apreciere deosebită se bucură. Întors în țară, este asistent la catedra de limba elină a Facultății de litere, apoi referent stagiar la Consiliul Legislativ. Diplomat la École des Hautes

Scanned with OKEN Scanner

Études (1929) cu teza *L'origine du cursus rytmique et les débuts de l'accent d'intensité en latin* (Paris, 1930), premiată de Institutul Franței. Lucrarea, demonstrează apariția și dezvoltarea acestui proces între sec. I. e.n. — III e.n., concomitent cu dispariția corelației de cantitate și a desăvîrșirii transformării accentului muzical în accent intensiv. În alte studii consacrate filologiei clasice, a abordat probleme de gramatică, vocabular și stilistică *(L'écriture et l'histoire du mot phonétique en latin*, Paris, 1938; *Originile propoziției infinitive în limbile clasice*, teză cu care obține doctoratul în litere la București, 1937). Contribuții în domeniul criticii de text *(Instituțiile* lui Gaius).

Bibl. ref.: Ioana Nichita și Maria Bălțăceanu, *Activitatea filologică a lui Matei Nicolau*, SCL, VII, 1965; Val. Al. Georgescu, *Nicolau Matei, romanist*, SCL, VII, 1965.

NICOLESCU, Aurel (n. 4 nov. 1919, Cîmpina, — 18 mai 1978, București) lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1950). Preparator (1950), asistent (1951—1952). Co-laborator la Institutul de lingvistică (1952—1953), redactor la Editura didactică și pedagogică (1953—1955). Asistent, apoi lector (1955—1957) la Institutul pedagogic București. Lector la Facultatea de filologie din București (1956—1959), cercetător științific (din 1971) la Centrul de cercetări fonetice și dialectale, astăzi Institutul de cercetări etnologice și dialectologice din București. Contribuții în domeniile morfo-sintaxei *(Probleme de analiză a frazei*, 1969; *Analize gramaticale*, ed. I, 1969; ed. a II-a, 1971; ed. a III-a, 1977; *Probleme de sintaxă a prepoziției*, 1970), al istoriei limbii române *(Școala ardeleană și limba română*, 1971), al limbii române literare *(Observații asupra limbii scriitorilor români*, București, 1971). Colaborator la: *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955—1957); *Gramatica limbii române* (2 vol., 1954); *Micul dicționar ortografic* (1963).

NICULESCU, Alexandru (n. 20 aug. 1928, Craiova), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1950). Asistent (1950), conferențiar (1962), profesor (1970) de lingvistică romanică la Universitatea din București. Șef al catedrei de lingvistică romanică (1968—1973). Profesor invitat la Universitatea din Viena (1963—1965), profesor la Universitatea din Padova (1966—1971). Vicepreședinte al Societății române de lingvistică romanică și al Societății române de lingvistică. Vicepreședinte al Societății de lingvistică italiană (1969—1971). Doctor în filologie cu teza *Evoluția și structura pronumelor de reverență în italiană* (1968). Liber docent în filologie (Roma, 1970). Premiul de Stat (1954). Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei R.S.R. pentru lucrarea *Individualitatea limbii române între lim-*

Scanned with OKEN Scanner

bile romanice (I, 1965). Cercetările lui **A.N.**, atît în domeniul lingvisticii românești, cît și în acela al italienisticii sau romanisticii, au în vedere, cu predilecție, probleme de gramatică. Vol. I al lucrării *Individualitatea limbii române între limbile romanice, Contribuții gramaticale* cuprinde o serie de studii și articole consacrate temei abordate, cu argumente din structura gramaticală (completat cu vol II, *Contribuții socio-culturale*, 1978). O problemă asupra căreia a revenit deseori este procesul de constituire și structura sistemului pronumelui de politețe în limbile română și în italiană *(Strutture allocutive pronominali reverenziali in italiano*, Florența, 1974). Coautor, împreună cu Valeria Guțu-Romalo și Iorgu Iordan, la *Structura morfologică a limbii române* (1967). Preocupări pentru studierea limbii și stilului unor scriitori români și pentru istoria limbii române *(Testi romeni antichi <secoli XV—XVIII>*, Padova, 1970, în colab. cu Florica Dimitrescu). Cronica limbii la revistele „Luceafărul" (1962) și „România literară" (din 1974).

Scanned with OKEN Scanner

O

OLTEANU, Pandele (n. 5 sept. 1908, com. Bascov, jud. Argeș), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de filozofie și litere a Universității din București (1935). Studii de specializare în slavistică în Bulgaria, Polonia (1932—1935) și în Cehoslovacia (1942—1949). Profesor de liceu la București (1935—1938) și la Seminarul pedagogic din Iași (1938—1942), predă apoi limba și literatura română ca lector și profesor cu contract la Facultatea de filologie a Universității „I.A. Comenius" din Bratislava (1942—1949). În continuare, își desfășoară activitatea în cadrul Facultății de filologie din București ca lector (1949—1965), conferențiar (1965—1968), profesor și șeful catedrei de slavistică (1968—1974). Profesor consultant la Facultatea de limbi slave (din 1974). Membru al Societății de științe filologice, al Societății de romanistică, al Asociației oamenilor de știință pentru studiul dreptului și al vechilor instituții, al Societății și Cercului de lingvistică din Bratislava. Membru permanent în Comisia textologică a Comitetului internațional al slaviștilor. Doctor în filologie slavă și romanică la Universitatea „I.A. Comenius" din Bratislava (1944), cu teza *Raporturi lingvistice între limba română și limbile slave de Apus: slovaca și ceha*. Doctor docent (1965). Contribuții în cercetarea raporturilor lingvistice și culturale slavo-române, a paleoslavei, slavonei și gramaticii comparate a limbilor slave *(K fonetickému súvisu medzi rumunčionou i zapadnou slovančinou,* Martin, Cehoslovacia, 1947; *Rumunské Kultura a slovanstvo* (Bratislava, 1948) și în elucidarea unor probleme ale filologiei slavo-române *(Limba povestirilor slave despre Vlad Țepeș,* București, 1961, distinsă cu Premiul Ministerului Învățământului). Cercetări asupra izvoarelor și originalelor vechilor cazanii românești; a dovedit astfel că prima cazanie a diaconului Coresi, *Tîlcul Evanghe-*

liilor (1567), este o traducere după *Postilla de Neagovo*, carte calvină scrisă în slavona ucraino-carpatică prin 1550, *Cazania a II-a* (1581) este o traducere a *Cazaniei ortodoxe* tipărită la Zabludov, în Lituania, în 1569, celebra *Cazanie* a mitropolitului Varlaam (1643) are ca izvor principal traducerea cuvîntărilor — *Logoi* — ale scriitorului grec Damaschin Studitul (sec. 16). Între 1949—1958, **P.O.** a activat în colectivul pentru transcrierea, traducerea și studiul documentelor slavo-române de la Institutul de istorie din București. Contribuții deosebite în studiul structurii *Slavei vechi și a slavonei românești* (coordonator și coautor al volumului cu acest titlu apărut în 1975; autor al volumului *Sintaxa paleoslavei și slavonei*, 1974). A publi at manuale de limba și istoria limbii slovace pentru studenți și pentru liceele cu limba de predare slovacă din România.

ONU, Liviu (n. 27 mai 1917, Lipova, jud. Arad), filolog și lingvist. Licențiat al Facultății de litere din Cluj (1939). Preparator la Muzeul limbii române din același oraș (1936—1941). Asistent (1941—1944), șef de lucrări și lector (1945—1956) la Facultatea de litere a Universității din Cluj. Funcționează apoi la Facultatea de filologie din Timișoara (1956—1957), la Institutul de lingvistică și la Facultatea de limba și literatura română a Universității din București (din 1969 conferențiar). Lector de limba și literatura română la Universitatea din Leipzig (1967—1969), profesor de limba română invitat la Universitatea „Lomonosov" din Moscova (ian.-iun. 1971). Doctor în științe filologice cu teza *Probleme de critică textuală în editarea cronicarilor Gr. Ureche și M. Costin* (1968). Preocupări mai ales de filologie *(Introducere în filologia română. Orientări în tehnica cercetării științifice a limbii române*, 1972, în colab.; *Critica textuală și editarea literaturii române vechi. Cu aplicații la cronicarii moldoveni*, 1973) și istoria limbii române *(Istoria limbii române literare*, vol. I, *De la origini pînă la începutul sec. al XIX-lea*, ed. a II-a, 1972, în colab. cu Al. Rosetti și B. Cazacu). Ediții ale operelor cronicarilor moldoveni Gr. Ureche și Miron Costin.

Scanned with OKEN Scanner

P

PAMFIL, Viorica (n. 3 oct. 1929, Cluj), filolog. Licențiată a Facultății de filologie din Cluj (1951). Doctor în filologie (1957) cu teza *Elemente maghiare în limba Paliei de la Orăștie.* Preparator (1950—1952), aspirant (1952—1955), lector (1958—1963), conferențiar (1963—1972), profesor (din 1972) la Catedra de limba română a Facultății de filologie din Cluj; cercetător principal (1956—1958) la Institutul de lingvistică din Cluj. Preocupări în domeniul istoriei limbii și al lexicologiei românești. Valoroasă ediție critică a *Paliei de la Orăștie (1581—1582)* (1968), premiată de Academie cu premiul „M. Eminescu" pe 1969. Colaborează la elaborarea *Dicționarului maghiar-român* (București, 1961).

PANAITESCU, Petre P. (13 mart. 1900, Iași — 14 nov. 1967, București), istoric și filolog. După absolvirea liceului (1917), urmează (1918—1922) cursurile Facultății de litere din București, secția istorie, unde are ca profesori pe N. Iorga, V. Pârvan, D. Onciul și D. Russo. Își continuă studiile în domeniul slavisticii ca lector de limba română la Universitatea din Cracovia (1923—1924) și ca bursier al Școlii Române din Franța — întemeiată de N. Iorga la Fontenay aux Roses. Doctor în litere la Universitatea din București cu teza *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin* (1925), prima monografie importantă asupra relațiilor culturale româno-polone, care cuprinde și fundamentale observații filologice, unele valabile pînă astăzi. Doctor docent (1927). Conferențiar (1927—1934) și profesor (1934—1941) de istoria slavilor la Universitatea din București. Cercetător (1941—1965) și apoi consultant științific la Institutul de istorie „Nicolae Iorga" din București. Membru corespondent al Academiei Române (1934). Membru al Institutului pentru studiul Europei sud-estice din

München. Membru fondator al Asociației slaviștilor din R.S.R. Continuatorul lui Ioan Bogdan în domeniul slavisticii, **P.P.P.** și-a consacrat activitatea cercetării istoriei poporului român și a relațiilor sale cu popoarele slave. Un loc firesc în această activitate își găsesc preocupările sale pentru filologie. A adus astfel contribuții esențiale în dezbaterea și rezolvarea unor probleme fundamentale ale filologiei românești precum: pătrunderea scrierii și culturii slave în sec. 10 la nord de Dunăre, circulația manuscriselor slave în vechea cultură românească, istoriografia în limba slavonă din Moldova și Țara Românească, istoriografia moldoveană și munteană în limba română etc. Lucrarea sa de sinteză, *Începuturile și biruința scrisului în limba română* (1965), aduce contribuții prețioase în această problemă, insistînd asupra necesității de a considera fenomenul în contextul istoriei economice, sociale și culturale românești. Edițiile sale de texte *(Documentele Țării Românești, I. Documente interne ⟨1369—1490⟩*, 1938; *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace* de Miron Costin, 1944; *Letopisețul Țării Moldovei* de Grigore Ureche, 1955, 1958; *Miron Costin. Opere*, 1958, 1965; *Cronicile slavo-române*, 1959 ș.a.) constituie instrumente de lucru indispensabile pentru istoria și filologia românească. Colaborator la tratatele de *Istoria României* (vol. II, 1962, și vol. III, 1964) și de *Istoria literaturii române* (vol. I, 1964).

Alte lucrări: *La littérature slavo-roumaine (XV-e — XVII-e siècles), son importance pour l'histoire des littératures slaves*, Praga, 1931; *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958; *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959; *Introducere la istoria culturii românești*, București, 1969; *Contribuții la istoria culturii românești*. Ediție îngrijită de Silvia Panaitescu. Prefață, note și bibliografie de Dan Zamfirescu, București, 1971.

Bibl. ref.: D. Zamfirescu, *Prof. Petre P. Panaitescu. Cu prilejul împlinirii a 65 de ani*, RSl, XI, 1965; tot aici și o bibliografie a scrierilor lui **P.P.P**

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (n. 7 febr. 1942), lingvistă. Licențiată a Facultății de limba și literatura română din București (1964). Preparator la catedra de limba română (1964—1967), asistent (1967—1971), lector (din 1971) la aceeași facultate. Doctor în filologie (1970), cu teza *Grupul verbal în sintaxa transformațională a limbii române*. Contribuții în domeniul sintaxei sincronice și diacronice a limbii române, al interferențelor între sintaxă și semantică, considerații teoretice asupra metodelor moderne de cercetare, preocupări de sintaxă contrastivă *(Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, 1974, lucrare distinsă cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei în 1976;

Scanned with OKEN Scanner

Dicționarul sintactic al verbelor limbii române (Partea I), Tipografia Universității București, 1976).

PAPAHAGI, Pericle (1872, Avdela, Grecia — 20 ian. 1943, București), lingvist, filolog și folclorist. Studiile începute în comuna natală sînt terminate la București. Studiază apoi la Leipzig, unde va fi elevul lui Weigand. Profesor și director al liceului din Silistra. Doctor în litere. Membru al Academiei Române (1916). Publică numeroase articole, însemnări și etimologii în paginile revistelor: „Analele Dobrogei", „Grai bun", „Convorbiri literare", „Frățilia", „Grai și suflet", „Peninsula Balcanică", „Viața nouă", „Viața românească"; „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig". Editează revista „Dunărea" (2 vol. 1923). Pasionat folclorist, publică, sub auspiciile Academiei, cel mai bogat material folcloric cules din aproape toate regiunile locuite de aromâni, străduindu-se să redea cît mai fidel fonetica dialectului: *Din literatura poporană a aromânilor*, (2 vol. București, 1900), colecție de cîntece populare (în transcriere literară); *Basme aromâne și glosar* (București, 1905), lucrare ce cuprinde aproape toate poveștile cunoscute la aromâni. Cercetările sale asupra populației aromânești, studiată din punct de vedere etnografic, istoric și lingvistic (*Graie aromâne*, București, 1905, Extras din AAR-SL, Seria a II-a, tom XXVII, nr. 5; *Numiri etnice la aromâni*, București, 1925, Extras din AAR-SL, secț. III, tom. III, mem. 4) sînt extinse și asupra meglenoromânilor. (*Românii din Meglenia. Texte și glosar*, București, 1900, *Meglenoromânii. Studiu etnografico-filologic*, (2 vol., București, 1902). Deosebit de interesante rămîn în literatura de specialitate numeroasele sale etimologii (*Notițe etimologice*, București 1907- AAR-SL, seria a II-a, tom. XXIX, nr. 5; *Rumänischen etymologien*, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache, XIII, 1906). Preocupări de toponimie balcanică (*Urme românești în toponimia Peninsulei Balcanice*, „Revue historique de Sud-Est Européen", 1925). Continuu preocupat de realitățile culturale aromânești, reeditează, în *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea* (București, 1905), lucrările, devenite rare, ale lui Cavalioti, Ucuta, Daniil, veritabile monumente de limbă de importanță capitală pentru lingvistica și filologia românească. Este editorul *Gramaticii române sau macedoromâne* a lui M. Boiagi, cu o introducere și un lexic, prima și cea mai importantă gramatică științifică a dialectului aromân. Îngrijește ediția lui Ion Caragiani, Studii istorice asupra Peninsulei Balcanice, cu o notă bibliografică, Partea I — II, București, 1929—1941.

Alte lucrări: *Din trecutul cultural al aromânilor*, București, 1912; *Poezia*

Scanned with OKEN Scanner

înstrăinării la aromâni, Bucureşti, 1912.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; Th. Capidan, *Pericle Papahagi* [Necrolog], „Langue et littérature", vol. II, 1—2, 1943; Ov. Bîrlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 379—380.

PAPAHAGI, Tache (circa 5—20 oct. 1892, Avdela, Grecia — 17. ian. 1977, Bucureşti), lingvist, etnograf şi folclorist. Urmează şcoala primară la Avdela şi liceul român la Ianina şi Bitolia (1903—1912). Licenţiat al Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti (1916), în cadrul căreia va funcţiona ca asistent (1921), docent (1926), conferenţiar (1928), profesor (1943—1948). Doctor în filologie (1925). Profesor emerit (1964). Premiul de Stat (1964). Discipol al lui Ov. Densusianu şi I.A. Candrea, alături de care a publicat numeroase studii şi articole în revista „Grai şi suflet". **T.P.** a îmbinat, în activitatea sa ştiinţifică, studiul etnografiei, folclorului şi limbii, considerate surse esenţiale pentru constituirea unei imagini de ansamblu a vieţii poporului român şi pentru elucidarea problemelor legate de naşterea şi evoluţia, în timp şi spaţiu, a limbii sale. Istoriei limbii române, **T.P.** i-a consacrat mai multe studii şi lucrări în care sînt dezbătute şi precizate o serie de fapte de fonetică şi morfologie *(Din epoca de formaţiune a limbei române: probleme etno-lingvistice*, „Grai şi suflet", I, 2, 1924; *Introducere în filologia romanică cu privire specială asupra istoriei limbii române: F o n e t i c a*, curs litografiat, Bucureşti, 1930; *Din morfologia limbei române: substantivul, articolul, numeralul, pronumele*, Bucureşti, 1937). O preocupare constantă a constituit-o lexicologia *(Dispariţii şi suprapuneri lexicale*, „Grai şi suflet", III, 1, 1927; IV, 1, 1929) şi, în special, etimologia *(Etimologii*, Bucureşti, 1939). Rod al unei temeinice cercetări pe teren, monografiile sale dialectale, în care punctului de vedere al lingvistului i se asociază permanent viziunea folcloristului şi etnografului, constituie lucrări fundamentale pentru dialectologia şi folcloristica românească, oferind, totodată, un material bogat studiilor de istorie a limbii *(Graiul şi folclorul Maramureşului*, teza de doctorat în filologie, Bucureşti, 1925; *Cercetări în Munţii Apuseni*, Bucureşti, 1925). A acordat o atenţie deosebită dialectului aromân. Studiile consacrate aromânilor *(Aromânii din punct de vedere istoric, cultural şi politic*, Bucureşti, 1915; *Macedo-Românii sau Aromânii*, Bucureşti, 1927) completează, în mod fericit, operele lui Th. Capidan. Fundamental rămîne *Dicţionarul dialectului aromân — general şi etimologic. Dictionnaire aroumain (macedo-roumain) général et étymologique* (Bucureşti, 1963, ed. a II-a, 1974), instrument de lucru indispensabil în cercetarea acestui

Scanned with OKEN Scanner

idiom, ca și a genezei și evoluției limbii române, adevărată enciclopedie a vieții materiale și spirituale a aromânilor.

Alte lucrări: *Antologie aromânească*, București, 1922; *Biblioteca națională a aromânilor*, 3 vol., București, 1926—1935; *Images d'ethnographie roumaine, daco-roumaine et aroumaine*, 3 vol., București, 1928—1934, valoros album de etnografie, cuprinzînd o parte din bogata sa colecție etnografică (peste 18 000 de piese), donată de autor Academiei R.S.R.; *Folklor român comparat*, curs litografiat, București, 1929; *Flori din lirica populară — doine și strigături*, București, 1936; *Manual de fonetică romanică — română, italiană, franceză și spaniolă*, București, 1943; *Paralele folclorice (greco-române)* București, 1944, ed. a II-a, 1970; *Poezia lirică populară*, București, 1967.

PAPIU-ILARIAN, Alexandru *(Pop)* (27 sept. 1827, sat Bezded, com. Gîrbou, jud. Sălaj — 1878, București), om politic, istoric și jurist. Urmează cursurile liceului din Tîrgu Mureș (1839—1843) apoi, concomitent, filozofia la Blaj și dreptul la Cluj. După absolvire (1847) este numit cancelist (avocat practicant) pe lîngă Curtea de apel din Tîrgu Mureș. Înființează în această perioadă un cerc literar și redactează săptămînalul „Zorile pentru minte și inimă", destinat tineretului român. Programul de emancipare culturală a poporului, lansat de revistă, cu implicații sociale și politice, anunță orientarea luministă a lui **Al.P.-I.** Fruntaș al evenimentelor revoluționare din 1848 (unul dintre tribunii revoluției și secretar al guvernului revoluționar de la Sibiu), este exponentul unor idei radicale, militînd pentru desființarea iobăgiei, respectarea și garantarea egalității politice și sociale a tuturor naționalităților din Ungaria și Transilvania. Vederile sale progresiste îl alătură lui N. Bălcescu și Eftimie Murgu, ca partizan al necesității înțelegerii dintre revoluționarii români și maghiari. După Revoluție, pleacă pentru specializare la Viena (1849), unde strînge cu asiduitate documente privind istoria românilor, reușind să publice primele 2 vol. (1851—1852) din *Istoria românilor din Dacia Superioară* (vol. 3, nerevizuit de autor, va fi publicat de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943). În 1852 este nevoit să părăsească Viena. Își continuă studiile la Padova (1852—1854), unde își ia doctoratul în drept. La invitația domnitorului Gr. Ghica, se stabilește în Moldova (1855) ca profesor la catedra de drept roman și istorie universală a Facultății de drept a Academiei din Iași (pînă în 1858). O perioadă avocat particular, este numit apoi (1860) jurisconsult al Moldovei în locul lui Damaschin Bojîncă. Colaborator apropiat al lui Cuza și Kogălniceanu, desfășoară o intensă activitate în vederea înfăptuirii Unirii și recunoașterii ei pe plan european. Trece la București ca procuror

Scanned with OKEN Scanner

de secție la Curtea de Casație (1862—1863, 1864—1866), ministru de justiție (1863—1864), procuror general al Curții de Casație (1866—1868). Membru al Societății Academice Române (1868). În ultimii ani se retrage din viața politică, profesînd ca avocat. Prin lucrările sale (*Istoria românilor din Dacia Superioară*, vol. I—II, Viena, 1851—1852; *Tezaur de monumente istorice pentru România*, vol. I—VII, București, 1862—1864; *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca*, București, 1869; ediția operelor lui D. Cantemir), **Al.P.-I.** se afirmă în primul rînd ca istoric. Continuîndu-și spiritual înaintașii, acordă o atenție deosebită problemelor de limbă — element caracterizant al fiecărui popor, argument fundamental în demonstrarea originii romane și a unității poporului român. Inițial adept al etimologismului, devine ulterior partizan al fonetismului. De la articolul de început. *Să învățăm românește, Domnilor*, continuat cu *Limba rumânească* („Zorile...", II, 1846), amplu studiu, inițial limitat la ortografie și extins apoi la întreaga structură gramaticală a limbii, articolele publicate în „Concordia", „Foaie pentru minte, inimă și literatură", „Amicul școalei" gravitează în jurul a două probleme capitale: ortografia și vocabularul. Susținînd primordialitatea fonetismului (ca unic mijloc de redare fidelă a pronunțării tuturor sunetelor specifice limbii române), **Al.P.-I.** combate etimologismul (în celebra polemică cu T. Cipariu), recunoscînd însă necesitatea valorificării lui pentru elaborarea normelor ortografice corecte. Evidențiază necesitatea îmbogățirii vocabularului în raport cu dezvoltarea materială și spirituală a poporului, declarîndu-se împotriva reînvierii arhaismelor, dar și a folosirii excesive a neologismelor. Adversar al autorității individuale în problemele de limbă, militează pentru crearea unei limbi literare unitare, bazată pe limba poporului.

Alte lucrări: *În cauza ortografiei*, „Amicul școalei", III, 42, 1862; *Răspuns la scrisoarea D. Canonic Cipariu*, „Concordia", II, 100, 1862; *Încheierea unei Disputațiuni de Lana Caprina*, „Amicul școalei", IV, 14, 1863.

Bibl. ref.: V.V. Grecu, *Preocupările lingvistice ale lui Alexandru Papiu Ilarian*, în *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, 1971; C. Albu, *Alecsandru Papiu Ilarian*, București, 1977.

PASCU, Giorge (1 dec. 1882, Bacău — 16 apr. 1951, Zlatna), lingvist și istoric literar. După absolvirea cursurilor primare și secundare (Liceul Național și Liceul Internat din Iași), urmează (1901—1907) Facultatea de litere și filozofie din același oraș. Elev al lui Al. Philippide, obține licența în filologie modernă (1907), doctoratul în litere (1909), cu

Scanned with OKEN Scanner

studiul filologic și folcloric *Despre cimilituri* (2 vol., Iași, București, 1909, 1911), și docența în filologie română, „cu specială privire la dialectologia românească" (1913). Este ajutor de bibliotecar (subdirector) în 1908—1911 și director (1914—1922, 1927—1932) al Bibliotecii centrale din Iași. Din 1920 suplinește prima catedră de istoria literaturii române vechi și dialectologie de la universitatea ieșeană, devenind (în 1921) profesor titular (pînă la pensionare — în 1941). A întemeiat și condus „Revista critică" (1927—1940). Autor al unor nedrepte și injurioase critici aduse mai tuturor specialiștilor vremii, **G.P.** nu s-a bucurat de un bun renume în lumea științifică. În ceea ce privește activitatea științifică, celor mai multe din lucrările sale — atît de lingvistică, cît și de istorie literară — li s-a imputat caracterul factologic, absența unei metode riguroase, sărăcia interpretării. Ca lingvist, a fost preocupat mai ales de problemele vocabularului (studii consacrate formării cuvintelor, etimologiei, activitate lexicografică). Una dintre puținele sale lucrări valoroase și astăzi este *Sufixele românești* (București, 1916), distinsă de Academia Română cu premiul „Năsturel" (înregistrează un mare număr de sufixe ale limbii române, pentru care sînt sumar indicate valorile și funcțiile). *Dictionnaire étymologique macédoroumain* (2 vol., Iași, 1925), în care materialul este grupat pe origini (elemente latine și romanice într-un volum, elemente grecești, turcești, slave, albaneze etc., în celălalt), a fost primit cu mari rezerve, referitoare mai ales la aspectul — fundamental — al etimologiilor (abuz de etimologii latinești, etimoane nejustificat reconstruite etc.).

Alte lucrări: *Beiträge zur Geschichte der rumänischen Philologie*, Leipzig, 1920; *Grigorie Ureache. Izvoarele lui Ureache, interpolările lui Simeon Dascălu și textul lui Ureache*, Iași, 1920; *Istoria literaturii române din secolul XVII*, Iași, 1922; *Viața și operele lui D. Cantemir, 26 octombrie 1673 — 21 august 1723*, București, 1924; *Rumänische Elemente in der Balkansprachen*, Genève, 1924; *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea*, 2 vol., București, 1926 — 1927.

Bibl. ref.: *Un caz nenorocit și trist: Cazul Giorge Pascu*, Iași, 1937; I.D. Lăudat, *G. Pascu — Întîiul profesor de istoria literaturii române vechi*, Tipografia Universității „A.I. Cuza", Iași, 1975.

PAȘCA, Ștefan (20 mart. 1901, com. Crucișor, jud. Satu Mare — 6 nov. 1957, Cluj), lingvist și filolog. Studii elementare și secundare la Crucișor și Brad, urmate, după o perioadă în care funcționează ca învățător, de studii liceale la Blaj, Brașov și Orăștie. Bursier al Facultății de litere și filozofie din Cluj (absolvită în 1925), îi are ca profesori pe S. Pușcariu, Th. Capidan, N. Drăganu, G. Giuglea. Obține (1927)

Scanned with OKEN Scanner

titlul de doctor. Bursier al Școlii Române din Roma se specializează în onomastică. Întors în țară, ocupă, succesiv, postul de asistent și docent de onomastică (1932), conferențiar de dialectologie (1939), profesor de limba și literatura română veche (1941), profesor de limba română (1946), șeful catedrei de limbă română) a Facultății de filologie și istorie a Universității din Cluj. Rector al Universității din Cluj (1933—1946). Director adjunct al Institutului de lingvistică al Academiei Române (1955). Redactor responsabil al revistei „Cercetări de lingvistică" (1957). Activitatea sa științifică se desfășoară în cadrul școlii lingvistice clujene, numele lui figurînd printre colaboratorii principali la elaborarea celor două mari lucrări inițiate în cadrul Muzeului limbii române — *Dicționarul limbii române* (conducător de colectiv, 1946—1952) și *Atlasul lingvistic român* — partea a II-a. Prezent în paginile revistei „Dacoromania", unde își publică majoritatea studiilor, notelor, recenziilor. A contribuit la strîngerea materialului necesar elaborării *Atlasului lingvistic*, întreprinzînd o anchetă dialectală la istroromâni (1936). Conduce lucrările de adunare a materialului în vederea elaborării unui *Onomasticon românesc* și pregătește *Dicționarul graiurilor românești;* participă la elaborarea unor monografii ale graiurilor din Valea Jiului și Valea Sebeșului. Cercetările sale privesc, în special, onomastica, domeniu în care începe să publice încă din perioada studiilor la Roma *(Le denominazioni personali sardo-logudoresi dei secoli XI—XIII*, „Ephemeris Dacoromana", V, 1932). O contribuție fundamentală asupra numelor proprii românești o reprezintă lucrarea *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului* (București, 1936), premiată de Academie cu premiul „I. Heliade-Rădulescu", alături de *Sufixe care indică apartenența locală. Nume de familie compuse din Țara Oltului* (1931—1933) și *Supranume colective intercomunale* (1934—1935), ambele publicate în „Dacoromania". Ca filolog este preocupat de studierea textelor vechi *(O tipăritură munteană necunoscută din secolul al XVII-lea: Cel mai vechi ceaslov românesc. Studiu istoric, literar și de limbă* (București, 1939) și, în special de începutul scrisului la români *(Probleme în legătură cu începutul scrisului românesc — versiunile românești din sec. al XVI-lea ale Apostolului*, CL, II, 1957), unde aduce argumente în sprijinul datării primelor noastre texte în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; consideră că apariția acestor texte se datorează unor necesități interne și mai puțin unor influențe literare. Respinge ideea traducerilor făcute în Maramureș, susținînd traducerea independentă a fiecărui text.

Alte lucrări: *Terminologia calului (părțile corpului)*, DR, v, 1927—1928;

Scanned with OKEN Scanner

Din argot-ul românesc, DR, VII, 1931–1933; *Note istroromâne*, DR, IX, 1936–1938; *Contribuții toponomastice*, DR, XI, 1945.

Bibl. ref, I. Stan, *Ștefan Pașca*, CL, II, 1957; D. Macrea, *Ștefan Pașca*, SCL, VIII, 4, 1957.

PĂTRUȚ, Ioan (n. 5 apr. 1914, com. Ohaba-Forgaci, jud. Timiș), lingvist. Licențiat în limba română și slavistică la Facultatea de litere și filozofie din Cluj (1938). Studii de specializare în slavistică la Universitatea din Cracovia (1938–1939). Lector la Universitatea din Cracovia (1939). Asistent (1944), lector (1949), conferențiar (1952), profesor (1965), șeful Catedrei de filologie slavă la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj (1968). Director al Institutului de lingvistică și istorie literară din Cluj (1969–1975). Redactor responsabil al revistei „Cercetări de lingvistică" (din 1969). Doctor în filologie (1948), doctor docent (1967). Studii referitoare la relațiile slavo-române, istoria limbii române, istoria limbilor slave, onomastică *(Studii de limba română și slavistică*, 1974), dialectologie, fonetică *(Fonetica graiului huțul din Valea Sucevei*, 1957 — variantă amplificată a tezei de doctorat). Redactor principal la *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. I–VII, 1956–1972, și la *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I–III, 1956–1967.

PÉNTEK János (7 iul. 1941, com. Izvoru Crișului, jud. Cluj), lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj, secția limbă și literatură maghiară (1964). Preparator (1964–1968), asistent (1968–1975), lector (din 1975). Doctor în filologie (1976) cu teza *Terminologia broderiei populare din ținutul Călatei*. Membru al Societății de științe filologice din R.S. România. Contribuții în domeniul limbii și lingvisticii generale *(A nyelv világa* — Lumea limbii, în colab., Cluj, 1972; *A mai magyar nyelv román kölcsönszavai* — Împrumuturile românești ale limbii maghiare contemporane, în colab., București, 1976). Cercetări de etnologie *(Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató* — Iarba miilor de leacuri. Îndreptar etnobotanic, București, 1976).

PETROVICI, Emil (4 ian. 1899, Begheiți, fost Mali Torac — Toracul Mic, Iugoslavia — 7 oct. 1968, lîngă Blaj), lingvist. După efectuarea studiilor medii (liceul german și român din Brașov și liceul maghiar din Oradea (1908–1916), urmează Institutul pedagogic-teologic ortodox din Arad (1916–1918). Înscris apoi la Facultatea de litere și filozofie din Cluj, **E.P.** aparține primei generații de studenți ai Universității românești înființată în 1919, avînd ca profesori pe S. Pușcariu, I. Popovici, Th. Capidan, N. Drăganu, G. Giuglea. Trimis după un an ca bursier la Paris (1920–1926), audiază la Sorbona, Collège de France, École Pratique des Hautes Études și École de Langues Orientales Vivantes, cursurile

unor lingviști renumiți ca: A. Meillet, J. Gilliéron, M. Roques, J.-P. Rousselot ș.a., obținînd licența în litere la Sorbona (1926). Întors în țară, este asistent la Laboratorul de fonetică experimentală de pe lîngă Muzeul Limbii române din Cluj (1926—1931) și conducător al lui (din 1931). Doctor în filologie, sub conducerea lui S. Pușcariu, cu teza *De la nasalité en Roumain* (1930), lucrare devenită clasică, ce cuprinde o prezentare exhaustivă a consoanelor nazale și a vocalelor nazalizate din limba română. Specializare în slavistică la Universitatea din Sofia (1930—1931) cu L. Miletić, St. Romanski și St. Mladenov. Profesor suplinitor (1931—1935), apoi titular la catedra de slavistică a Universității din Cluj. Șef al catedrei de limbi slave de la Universitatea din București (1956—1958). Rector al Institutului „Maxim Gorki" (1956—1957). Membru corespondent al Academiei (1945), membru activ (1948). Președinte al filialei din Cluj a Academiei (1948—1954) și al Secției de științe filologice a Academiei R.S. România (1966—1968). Membru fondator și președinte al Asociației slaviștilor din R.S.R. (1956—1968). Membru corespondent al Academiei Bulgare de Științe. Membru al Comitetului Internațional al Slaviștilor (din 1955). Întemeietor și redactor responsabil al revistelor „Cercetări de lingvistică" (1956) și „Romanoslavica" (1963). Om de știință emerit. Premiul de Stat (1953, 1963). Personalitate reprezentativă a lingvisticii românești, **E.P.** a abordat în studiile sale multiple probleme de slavistică, romanistică, balcanologie, dialectologie, toponimie și fonetică, prioritare fiind preocupările pentru dialectologie, fonetică și istoria limbii române. Fundamentală este contribuția sa la realizarea *Atlasului lingvistic român*, inițiat de S. Pușcariu la Muzeul limbii române. A anchetat (1929—1938), pentru partea a II-a, 85 de localități, cu ajutorul unui chestionar de 4 800 de întrebări referitoare la civilizația materială a mediului rural. A redactat și publicat, cu ajutorul unui colectiv, 7 volume de hărți textuale (*A.L.R., partea a II-a*, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940; *serie nouă*, vol. I-VI, București, 1956—1969), 4 volume de hărți colorate (*Micul A.L.R., partea a II-a*, vol. I, Sibiu-Leipzig, 1940; *serie nouă*, vol. I-III, București, 1956—1967) și un supliment de *Texte dialectale* (Sibiu-Leipzig, 1943). Pe baza *A.L.R.*, **E.P.** a stabilit o nouă repartizare dialectală a limbii române, adăugînd graiurilor muntean, moldovean și bănățean pe cel crișean — mai arhaic și mai puțin omogen decît celelalte — și a adus noi precizări în ce privește baza dialectală a limbii literare, subliniind contribuția tuturor graiurilor românești la formarea ei. Este autorul primului studiu amplu de dialectologie slavo-română (*Graiul caraşovenilor. Studiu de dialectologie slavă meridională*, Bu-

Scanned with OKEN Scanner

cureşti, 1935), consacrat unui grai sîrbocroat, care, izolat în mediul românesc de prin sec. 15, prezintă puternice influenţe româneşti, dar şi elemente arhaice, care nu se regăsesc în graiurile înrudite. Format la şcoala fonetică experimentală a abatelui Rousselot, continuatorul studiilor de acest gen iniţiate la Cluj de I. Popovici, **E.P.** este, de asemenea, unul dintre primii lingvişti români care au adoptat şi aplicat principiile şcolii fonologice de la Praga. Contribuţiile sale în acest domeniu privesc atît problemele teoretice (noţiunea de fonem, analiza fonologică, distincţia între fonetică şi fonologie etc.), cît şi pe acelea specifice limbii române. Acordînd un rol determinant corelaţiei de timbru în structura fonologică românească, a elaborat un sistem de 7 foneme vocalice şi 72 consonantice, eliminînd diftongii. Teoria sa, sintetizată în studiul *Sistemul fonematic al limbii române* (LR, V, 2, 1956), a fost primită cu rezerve mai ales de reprezentanţii şcolii lingvistice bucureştene. Studiile de slavistică ale lui **E.P.,** al căror obiectiv principal l-au constituit raporturile slavo-române, au fost subordonate elucidării unor probleme de istorie a limbii române (locul şi perioada de formare, continuitatea elementului românesc în nordul Dunării etc.). Preocupările sale fundamentale, activitatea ştiinţifică ca şi aceea didactică, îl situează pe **E.P.** în linia tradiţiei inaugurate de S. Puşcariu la Muzeul limbii române din Cluj.

Alte lucrări: *Folclor din valea Almăjului (Banat)*, „Anuarul Arhivei de folclor", III, 1935; *Folclor de la moţii din Scărişoara*, *Ibid.*, V, 1939; *Note de folclor de la românii din valea Mlavei (Serbia)*, *Ibid.*, VI, 1942; *Influenţa slavă asupra sistemului fonemelor limbii române*, [Bucureşti], 1956; *Baza dialectală a limbii noastre naţionale*, LR, XI, 5, 1960; *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, 1970.

Bibl. ref.: D. Macrea, *Personalitatea ştiinţifică a lui Emil Petrovici*, CL, XIV, 2, 1969; I. Pătruţ, *Emil Petrovici la 75 de ani de la naştere*, LR, XXIII, 6, 1974. Lista lucrărilor lui **E.P.** în: CL, III, 1958, Supliment; RRL, XIII, 1968; RSl, XVII, 1970; CL, XVII, 1972.

PHILIPPIDE, Alexandru (1 mai 1859, Bîrlad — 12 aug. 1933, Iaşi), lingvist. Urmează cursurile primare şi secundare la Bîrlad, iar în 1877 se înscrie la Facultatea de litere din Iaşi. După luarea licenţei (1881) este custode, apoi bibliotecar la Biblioteca Centrală din Iaşi. În 1884 obţine, prin concurs, catedra de limba română de la Liceul Naţional, rămasă liberă după moartea lui Alexandru Lambrior. Îşi completează studiile (1888—1890) la Halle, unde audiază cursurile lui Eduard Sievers (fonetică), Heinrich Keil (filologie clasică), Hermann Suchier (filologie romanică) ş.a. Recomandat de Suchier, este în această perioadă recenzent pentru filologie română la revista „Literaturblatt für germanische und romanische Philologie". În 1890

se întoarce la Iași, unde își reia munca de profesor și își continuă activitatea științifică. Studii și articole publicate în „Convorbiri literare", „Arhiva", „Viața românească" (la conducerea căreia participă alături de C. Stere, P. Bujor și G. Ibrăileanu) îi atrag prețuirea junimiștilor. În 1893, în urma intervenției lui Maiorescu, se înființează la Facultatea de litere catedra de filologie română, prima de acest fel din România, la care **Al. Ph.**, inițial suplinitor, este din 1897 profesor titular. Membru corespondent al Academiei (1898), apoi titular (1900). Devotat catedrei și cărții, **Al. Ph.** a fost un profesor de o conștiinciozitate deosebită, ale cărui cursuri, la curent cu ultimele descoperiri lingvistice, de o mare claritate și bogăție, constituiau o remarcabilă școală de filologie. Creator al școlii filologice ieșene, a avut printre elevii săi pe Vasile Bogrea, Giorge Pascu, Paul Zarifopol, Iorgu Iordan, Gheorghe Ivănescu. În 1898 este însărcinat de Academie cu redactarea *Dicționarului limbii române*. Ajutat de patru colaboratori (I. Botez, C. Botez, N.N. Popovici și G. Ibrăileanu), fișează în doi ani întregul material de la *A* la *Z*, redactînd, în următorii șase ani, literele A, B, C și începutul lui D (pînă la *de*). În 1906, în urma unor divergențe cu Academia privind concepția lucrării, renunță la dicționar, oferind Academiei întregul fișier, ce va fi apoi utilizat de S. Pușcariu. Format la școala neogramatică, în activitatea sa științifică **Al. Ph.** a fost preocupat aproape în exclusivitate de cercetarea diacronică a fenomenelor de limbă. Concepută ca un prim volum, o introducere în istoria limbii române, *Principii de istoria limbii* (Iași, 1894) este una dintre primele lucrări românești de lingvistică teoretică. Lucrarea analizează, pe baza unui foarte bogat material românesc, cauzele schimbărilor din limbă prezentate de Hermann Paul în *Prinzipien der Sprachgeschichte* (Halle, 1882, ed. a II-a, 1886) și evidențiază altele noi (ritmul, cauze de ordin psihic, al căror rol i se pare hotărîtor, ortografia). Aceluiași scop — pregătirea unei istorii a limbii române — îi era destinată *Gramatica elementară a limbii române* (Iași, 1897), în care clasifică și interpretează un bogat inventar de fapte de limbă. Opera fundamentală a lui **Al. Ph.**, *Originea românilor*, urmărește istoria poporului și a limbii române din punctul de vedere al locului, epocii și modului de formare. Vol. I, *Ce spun izvoarele istorice* (Iași, 1925), este o amplă analiză a tuturor izvoarelor istorice (inscripții, istorici și cronicari antici etc.), pe baza căreia conchide, eronat, că poporul și limba română s-au format în sudul Dunării, afirmînd că „de-a stînga Dunării... existase odată populație romană, dar cu vremea emigrase în mare parte de-a dreapta Dunării și se redusese la mici resturi". Vol. II, *Ce spun limbile română și albaneză* (Iași, 1928), urmărește răspîndirea dia-

Scanned with OKEN Scanner

lectelor românești, studiate comparativ între ele și apoi cu albaneza. **Al. Ph.** consideră că este vorba de un proces desfășurat sub presiunea slavilor, între secolele VI și XIII, cînd populația românească a venit în nordul Dunării în două valuri succesive (respectiv ramura banato-transcarpatină și cea muntenească). Lucrare greoaie, dificilă, în care o erudiție rară este desfășurată pentru demonstrarea unor idei greșite, *Originea românilor* rămîne doar ca un izvor bibliografic bogat și, prin vol. II, ca o detaliată fonetică istorică a limbii române.

Alte lucrări: *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1888; *Specialistul român*, în *Lui Titu Maiorescu — omagiu* (1900); *Cum se apără specialistul român*, „Viața românească", 1908; *Un specialist român la Lipsca*, „Viața românească", 1909—1910.

Bibl. ref.: G. Pascu, *Al. Philippide. Omul și opera*, „Revista critică", III, 1929; O Densusianu, *Al. Philippide. Originea românilor*, „Grai și suflet", VI, 1929—1930; D. Macrea, *Opera lingvistică a lui Al. Philippide*, LR, I, 1, 1958; Iorgu Iordan, *Alexandru Philippide*, București, 1969; V. Arvinte, *Concepția lui A. Philippide cu privire la formarea limbii și a poporului român*, AUI, Lingvistică, XVI, 1970.

PIUARIU-MOLNAR, Ioan (1749, Sad, jud. Sibiu — 16 mart. 1815, Sibiu), om de știință, filolog. Fiul protopopului Ioan Piuariu. Studiază la Sibiu, Cluj și Viena, specializîndu-se în oftalmologie. După absolvirea studiilor superioare este numit medic la regimentul românesc de grăniceri din Banat, unde îndeplinește și funcția de învățător. Stabilit la Sibiu (1717) în calitate de oculist al Transilvaniei (fiind primul medic român titrat), întreține numeroase legături cu Țara Românească și Moldova. În 1784, Samuil Brukenthal, guvernatorul Transilvaniei, îi încredințează misiunea delicată de mijlocitor între autorități și țărănimea răsculată. Adept al mișcării luministe, ia parte la frămîntările politice dintre 1790—1792, colaborînd la redactarea *Supplex*-ului. Datorită meritelor sale profesionale, în 1791, i se încredințează catedra de oculistică a „Academiei" din Cluj, iar în 1792 i se acordă titlul de nobil „von Müllersheim". Membru al Societății culturale maghiare (1794) și al „Societății filozofești a Neamului Românesc din Mare Principatul Ardealului" (1797). Încearcă să editeze un organ de presă românesc „Foaie română pentru econom" (1789), apoi, în colaborare cu P. Iorgovici, un ziar românesc (Viena, 1794) și proiectează revista, cu caracter enciclopedic, „Vestiri filosofești și moralicești". Publică documente despre români în colecția „Magyar Könyvtár". Inițiază prima publicație științifică medicală românească „Sfătuire către studenții în chirurgie" (1793). Preocupat de emanciparea culturală a poporului, propune guvernului (încă din 1782)

Scanned with OKEN Scanner

sporirea numărului școlilor românești și promovează o politică de răspîndire a cunoștințelor practice. Preconizează îmbogățirea vocabularului științific românesc, principiile sale fiind expuse în *Economia stupilor* (Viena, 1795, ed. II, Sibiu, 1808) cu subtitlul *Povățuire cu praxis către sporirea stupilor*, precum și în prefața traducerii *Istoriei universale* a lui Millot (Buda, 1800). În spiritul luminist al epocii sale, este preocupat de problema cultivării limbii (*Retorica, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvîntări*, Buda, 1798), precum și de învățarea corectă a limbii române. Gramatica sa *Deutsch-Walachische Sprachlehre* (Viena, 1788; Sibiu, 1800 și postum, 1823), reluare, în fapt, în scopuri didactice, a *Elementelor...* lui Micu și Șincai, are un pronunțat caracter practic, alfabetul latin și ortografia fonetică (influențată de scrierea germană), conferindu-i o largă accesibilitate și utilitate. Materialul lexical al vocabularului, anexat la sfîrșitul lucrării, stă la baza dicționarului său *Wörterbüchlein deutsch und walachisches* (apărut postum, Sibiu, 1822). Cuprinzînd aproximativ 8 000 de cuvinte-titlu, dicționarul are meritul de a pune în circulație o bogată terminologie medicală și din domeniul științelor naturii.

Bibl. ref.: I. Lupaș, *Doctorul Ioan Piuariu-Molnar — Viața și opera lui — 1749—1815*, București, 1939; V. Bologa, *Cîteva lămuriri și date cu privire la biografia lui Ioan Piuariu Molnar*, în *Omagiu Lupaș* (1943); V. Bologa, *Terminologia medicală românească a doctorului Ioan Piuariu (Molnar von Müllersheim)*, DR, IV, 1926; Mircea Popa, *Ioan Molnar Piuariu*, Cluj, 1976.

POGHIRC, Cicerone (n. 20 mart. 1928, com. Măscurei, jud. Vaslui), lingvist și filolog. Licențiat în filologie clasică la Universitatea din București (1951). Studii de specializare la Universitatea din Leningrad (1955—1959, candidat în științe filologice). Asistent (1951), lector (1954), conferențiar (1963) la catedra de filologie clasică și lingvistică generală, profesor, șeful catedrei de limbi orientale a Universității București (1968), șeful catedrei de filologie clasică (din 1974). Prodecan al Facultății de limbi romanice, clasice și orientale (1963—1970). Director general al învățămîntului universitar în Ministerul Învățămîntului (1970—1972). „Visiting Professor" la Universitățile Indiana, Michigan și California — S.U.A. (1973—1974). Secretar (1961—1974), apoi vicepreședinte (din 1974) al Societății de studii clasice. Președinte al Societății de studii orientale (din 1969). Membru al Societății române de lingvistică, al Societății române de lingvistică romanică și al Indogermanische Gesellschaft (R.F. Germania). Redactor responsabil al revistei „Studia et acta orientalia". Doctor în științe filologice (1960) cu teza *Relațiile limbii vechi macedonene cu greaca veche*. Preocupări pentru

Scanned with OKEN Scanner

studierea vechii macedonene, a relațiilor ei (de înrudire) cu greaca veche, și a elementului autohton al limbii române, mai ales pe baza comparației între română și albaneză (acestui ultim domeniu i-a consacrat o serie de studii precum și capitolul *Influența autohtonă* din tratatul de *Istoria limbii române*, vol. II, 1969, apărut sub egida Academiei). Contribuții etimologice (*Dicționarul limbii române* al Academiei, tom. VI, 1965) și de istoria lingvisticii românești (*B.P. Hasdeu, lingvist și filolog*, 1968).

POP, Gheorghe (Ghiță) (29 dec. 1864, Ludoșul Mare, azi com. Ludoș, jud. Sibiu — 1915, București), profesor. Studii de teologie la Sibiu (absolvite în 1887) și de filozofie la Budapesta și Leipzig, unde obține și doctoratul. Inițial profesor la Brașov, trece apoi la București ca profesor de germană și director la liceul „Mihai Viteazul" și la Seminarul central. Este autorul unor manuale de limbă germană și al unor dicționare bilingve: *Taschenwörterbuch Deutsch-Rumänisch Sprachführer* (Berlin, 1910, în colab. cu G. Weigand) și *Taschenwörterbuch der rumänischen und deutschen Sprache* (Berlin, 1911).

Bibl. ref.: M. Păcurariu, *Profesori transilvăneni la școlile teologice din Țara Românească și Moldova*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XLIV, 1—2, 1968.

POP, Sever (27 iul. 1901, sat Poiana Ilvei, com. Măgura, jud. Bistrița-Năsăud — 17 febr. 1961, Louvain), lingvist român, stabilit în Belgia. Studii la Facultatea de filozofie și litere a Universității din Cluj (1919—1923), unde are ca profesori pe Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Nicolae Drăganu. Licențiat în filologie modernă. Absolvent al Seminarului pedagogic universitar din Cluj (1923). Între 1923—1925 urmează și cursurile Academiei comerciale din Cluj. Membru al Școlii Române din Franța (1925—1927), lucrînd cu profesorii Jules Gilliéron, Antoine Meillet, Mario Roques, O. Bloch, J. Vendryes, A. Thomas. Elev la École des Hautes Études din Paris (1926). Doctor în filologie română și romanică la Universitatea din Cluj (1925). Secretar-bibliotecar (1921) la Muzeul limbii române. Asistent (1923—1929), lector (1929—1931), conferențiar (1931—1940) de dialectologie la Facultatea de litere și filozofie a Universității din Cluj. Profesor titular de limba română și dialectele ei la Universitatea din Cernăuți (1940), apoi la aceea din București (1940). Director adjunct al Școlii Române din Roma (1941—1947). „Visiting Profesor" (1948—1953) și profesor extraordinar (din 1953) la Universitatea catolică din Louvain. Fondator și director al Centrului internațional de dialectologie generală de pe lîngă Universitatea catolică din Louvain (din 1951) și al publicației acestui centru, *Orbis* (cu apariție din 1952). Membru corespondent la Real Academia de Buenas Letras din

Bàrcelona (1952) și Academia della Crusca (1952). Organizatorul primului congres internațional de dialectologie generală (Louvain-Bruxelles, 1959). Activitatea științifică a lui **S.P.** este consacrată, îndeosebi, problemelor de dialectologie. A avut o contribuție esențială la elaborarea *Atlasului lingvistic român*, inițiat și condus de Sextil Pușcariu în cadrul Muzeului limbii române. Pe baza materialului strîns în anchetele pe care le-a efectuat în 301 localități cu vorbitori dacoromâni, aromâni, meglenoromâni și istroromâni (1930—1937), s-au publicat volumele I *(Părțile corpului omenesc și boalele lui)* și II *(Familia)* din *Atlasul lingvistic român I* (I, Cluj, 1938; II, Sibiu, 1942). Materialul vol. I este reluat de **S.P.** în *Atlas linguistique Roumain en cinq couleurs. Historique, méthode, commentaire linguistique. T.I: Terminologie du corps humain* (Louvain, 1961). Științei dialectologice îi este consacrată monografia *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquètes linguistiques* (Louvain, 1950). Este, de asemenea, autorul mai multor lucrări de istorie și bibliografie în domeniul dialectologiei *(Bibliographie des questionnaires linguistiques*, Louvain, 1955; *Atlas linguistiques européens. Première partie: Domaine roman. Répertoire alphabetique des cartes*, în colab., Louvain, 1960, ș.a.), precum și al unei pertinente *Grammaire roumaine*. (Berna, 1948).

Bibl. ref.: R.D. Pop et D. Straka, *Sever Pop: principales dates biographiques et publications*, „Orbis", X, 1961.

POPOVICI, Iosif (17 febr. 1876, sat Cliciova, com. Bethausen, jud. Timiș — 26 aug. 1928, Cluj), lingvist. După terminarea cursurilor liceale (Liceul maghiar de stat din Lugoj și liceul românesc „Andrei Șaguna" din Brașov), face studii de filologie la universitățile din Budapesta, Leipzig și Viena, audiind cursurile lui Wilhelm Meyer-Lübke, August Leskien, Eduard Sievers, Gustav Weigand ș.a. Își completează studiile de slavistică la Universitatea din Zagreb (1901), cele de lingvistică romanică la Collège de France, cu Gaston Paris, și cele de fonetică experimentală la Collège de France și Institutul catolic (1902), cu Jean Pierre Rousellot, sub conducerea căruia obține titlul de „maître en phonetique". Doctor în filologie la Universitatea din Viena (1900) cu teza *Einige der Hauptkriterien Altesten slavischen Lehnwörter in rumänischen*. Docent pentru limba română și filologie slavă la Universitatea din Viena (1903—1905) și Budapesta (1905—1914). Profesor de slavistică la Universitatea din Cluj (1919—1928). Preocupările științifice ale lui **I.P.**, reprezentant de seamă al lingvisticii românești de la începutul sec. 20, cuprind o arie largă: fonetică, dialectologie, folcloristică, istoria culturii românești. Domeniul principal l-a constituit fonetica experimentală, pe care a considerat-o o metodă sigură de înlătu-

Scanned with OKEN Scanner

rare a empirismului în cercetare. Întemeietorul acestei discipline în România, **I.P.** debutează (1902—1903), în „La parole" (1899—1903), revista Institutului de rinologie și ortofonie din Paris, condusă de J.P. Rousselot, cu studiul *Recherches experimentales sur une prononciation roumaine*, prima încercare științifică de studiere a pronunțării românești. Fondator al primului laborator de fonetică experimentală din țară (1919), în cadrul Universității din Cluj, a inițiat colecția „Lucrări de fonetică" (1921—1927), în care a publicat cîteva studii consacrate acestei discipline (*Une prononciation bulgare*, 1921; *Vocalele românești*, 1927 ș.a.). Atras de geografia lingvistică, metodă pe care și-a însușit-o în perioada studiilor în Germania și Franța, a militat pentru studierea sistematică a graiurilor și dialectelor românești (*Dialectele române*, Trans., 1904). Din vastul program de cercetări dialectale pe care l-a conceput, a publicat o monografie consacrată graiului din Țara Hațegului (*Die Dialekte der Munteni und Pădureni im Hunyader Komitat*, Halle, 1905). Rod al călătoriilor de studii întreprinse în Istria (3—13 oct. 1899, 4 apr. — 16 mai 1903), monografia *Dialectele române din Istria* (2 vol., Halle, 1909—1914) constituie cea mai detaliată cercetare a istroromânei pînă la apariția lucrării similare a lui S. Pușcariu. Activitatea de dialectolog a lui **I.P.** se împletește, firesc, cu aceea de folclorist (culegeri de folclor bănățean, studiul de folcloristică romanică și balcanică (*Jertfa zidirii la români*, Trans., 1909 ș.a.). A avut, de asemenea, preocupări de istorie a culturii românești vechi: a descoperit în biblioteca Universității din Budapesta primul exemplar complet al *Paliei de la Orăștie* și a stabilit, concomitent, dar independent de Mario Roques, că aceasta a fost tradusă din maghiară.

Alte lucrări: *Les archives et les musées phonographiques*, Paris, 1902 (Publications „La Parole"); *Poezia populară română*, vol. I, *Bocetele românești*, Oravița, 1908; *Poezii populare române*, culese și publicate de Iosif Popovici. Vol. I, Oravița, 1909; *Einige Bemerkungen über die serbrumänischen Lehnwörter*, „Slavia", VII, 1928, Praga.

Bibl. ref.: A. Peteanu, *Din galeria marilor dispăruți ai Banatului. Figuri reprezentative: Prof. univ. dr. Iosif Popovici 1876—1928*, Lugoj, 1935; Th. N. Trîpcea, *Iosif Popovici. Omul și opera*, AUT, I, 1963; D. Macrea, *Iosif Popovici*, CL, XV, 2, 1970.

POPP, Vasilie (mart. 1789, sat Cipăeni, azi Chimitelnic, com. Sînger, jud. Mureș — 6 mart. 1842, Zlatna), medic și cărturar. Absolvent al gimnaziului din Blaj și al liceului piarist din Cluj, urmează apoi cursurile Colegiului filozofic și pe ale celui juridic din Cluj. Își continuă studiile la Viena (1812—1817), unde obține doctoratul în „arte frumoase-filo-

Scanned with OKEN Scanner

zofie" și în medicină. Medic la Brașov (1817—1820), profesor și director al Seminarului de la Socola (în 1820—1821), medic la Făgăraș (1828—1830) și la Zlatna (1830—1842) — oraș în care lucrează și ca funcționar superior în direcția minelor. **V.P.** are meritele unui precursor în mai multe discipline științifice: în folcloristică (*Disertatio inauguralis historico-medica de funeribus plebejis Daco-Romanorum sive Valachorum*, Viena, 1817 — teza sa de doctorat în medicină, prima lucrare din folcloristica europeană consacrată obiceiurilor de înmormîntare), medicină (*Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna*, Brașov 1821 — prima carte românească de medicină apărută în Transilvania), bibliografie (*Disertație asupra tipografiilor românești*, Sibiu, 1838, prima bibliografie generală a culturii românești), în culegerea și publicarea de documente (*Actul de danie al lui Aron, voevodul Moldovei, pentru biserica din Scheiu și o introducere despre documentele ei*, Foaie... 1838, nr. 26). Prin bogata corespondență purtată cu G. Barițiu, directorul „Foii pentru minte, inimă și literatură", a avut un rol important în orientarea lingvistică a revistei. Aici a publicat (nr. 18, 20, 21 din 1838) o „disertație" *Despre ortografie*, în care, combătînd sistemele ortografice etimologizante folosite de S. Micu și Gh. Șincai sau de Petru Maior, atrage atenția asupra artificialității acestora, asupra necesității unui alfabet cu litere latine adecvat limbii române. Este unul dintre primii militanți pentru o ortografie fonetică: „la fieștecare glăsuire care se află în limba noastră să-i dăm un semn sau literă mărginită și statornică." În acest scop propune un alfabet de tranziție: „unde nu ajung literele latine să se întrebuințeze din cele chirilice pănă cînd un gramatic de un gust mai bun ne va face alte semne sau litere în locul acestor împrumutate, mai potrivnice celor latinești". Criticat de T. Cipariu și de I. Heliade Rădulescu (care îl reproduce în „Curierul de ambe sexe", I, 1838), proiectul de ortografie propus de **V.P.** demonstra însă justa intuiție lingvistică a autorului său, unul dintre primii cărturari care s-au ridicat împotriva latinismului și purismului într-o perioadă în care acestea erau dominante.

Bibl. ref.: I. Mușlea, *Viața și opera doctorului Vasile Popp*, Cluj, 1928. Extras din „Anuarul de Istorie Națională", V, p. 86—157; N.A. Ursu, *Părerile doctorului Vasilie Popp asupra ortografiei românești cu litere latine*, SCȘt, seria Filologie, Iași, VII, 1956, fasc. 2; V. Netea, *Preocupările lingvistice și literare ale lui Vasile Popp*, LLit., XXV, 1970.

PROCOPOVICI, Alexe (14 mart. 1884, Cernăuți — 22 iun. 1946, Cluj), lingvist și filolog. Absolvent al liceului „Aron Pumnul" din Cernăuți, urmează cursurile Facultății de litere de aici (elev al lui S. Pușcariu), specializîndu-se

Scanned with OKEN Scanner

în limba română și filologie clasică. Profesor la liceele din Cernăuți (1906—1909, 1910—1919) și Siret (1909—1910). Agregat stagiar (1919 — 1921), agregat (1921 — 1922), profesor titular (1922—1938) la catedra de limba și literatura română a Facultății de litere din Cernăuți. Din 1938 este profesor la catedra de lingvistică, apoi la aceea de „limba română și dialectele ei" (alături de S. Pușcariu), în cadrul Facultății de litere și filozofie din Cluj. Obține titlul de doctor în litere și este ales membru corespondent al Academiei Române în aceeași zi — 5 iunie 1919. În studiile sale privitoare la începuturile scrisului în limba română și la literatura română veche a susținut punctul de vedere, larg răspîndit, conform căruia traducerea primelor texte românești s-a efectuat în sec. 15, sub influență husită *(Introducere în studiul literaturii vechi*, Cernăuți, 1922; *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927). A dat, în transcriere interpretativă, o bună ediție a *Cazaniei* coresiene (București, 1914, în colab. cu S. Pușcariu), lipsită, din păcate, de studiul filologic necesar. Este, de asemenea, editorul *Cronicii lui Ioan Neculce* (2 vol., Craiova, 1932; ed. a II-a, 1936; ed. a III-a, 1942). Intervenind în dezbaterile privind paternitatea unor texte vechi, a dovedit *(Despre nazalizare și rotacism*, AAR-SL, seria II, XXX, 1907—1908) că textul *Psaltirii Scheiene* a fost scris de trei copiști, ale căror contribuții au fost delimitate de I.A. Candrea. Studii și articole de gramatică și fonetică românească, publicate mai ales în „Dacoromania" și în „Revista filologică" întemeiată de el (2 vol., Cernăuți 1927—1928). Autor al unui modest *Mic tratat de lingvistică generală* (Cernăuți, 1930), distins de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu".

Bibl. ref.: Șt. Pașca, *Alexe Procopovici*, DR, XI, 1948.

PUMNUL, Aron *(A. Pumnea)* (27 nov. 1818, com. Cuciulata, jud. Brașov — 24 ian. 1866, Cernăuți), lingvist, istoric și filozof. Studii la Odorheiul Secuiesc, Blaj (unde are ca profesori pe N. Marcu, G. Barițiu, Simion Bărnuțiu) și la Liceul piarist din Cluj (unde absolvă cursul de filozofie). Numit profesor de filozofie la Blaj (1843), este trimis, în același an, bursier la Colegiul teologic „Sf. Barbara" din Viena. Anii petrecuți aici sînt hotărîtori pentru formația sa intelectuală. Audiază cursuri de istorie, drept, lingvistică romanică, îi citește pe Aristotel, Seneca, Spinoza, Voltaire, Rousseau, Kant. Traduce din filozofii Colson și Baumeister. Reîntors la Blaj (1846), își reia activitatea de profesor. Devine colaboratorul apropiat a lui T. Cipariu, ajutîndu-l la editarea ziarului „Organul luminării" și apoi la „Învățătorul poporului", unde începe să-și publice studiul *Viața naciunii române, dulceața limbei și a simțemintelor ei*. În timpul revoluției de la 1848 este

Scanned with OKEN Scanner

unul dintre mobilizatorii de seamă ai primei adunări populare de la Blaj (18/30 apr.), ca redactor al proclamației, și este ales, la adunarea din 3/15 mai „concepist" în Comitetul permanent de la Sibiu. Urmărit și prins de autorități, reușește să evadeze și trece munții. Este nevoit însă să fugă și din București, unde fusese numit de guvernul provizoriu de aici „comisar de propagandă". Se stabilește la Cernăuți, redactor la revista „Bucovina". Obține prin concurs (1849) postul de profesor de limba și literatura română la Liceul german, unde îl va avea ca elev pe M. Eminescu. Membru de onoare al Societății pentru literatură și cultură română în Bucovina (1861). Ca formație, **A.P.** se înscrie pe linia ideilor latiniste de la mijlocul sec. 19. Își spune cuvîntul în privința originii limbii române *(Convorbire între un tată și între fiul lui asupra limbii și literelor românești,* în volumul *Voci...)* și, influențat de unele afirmații ale lui Du Cange, Muratori, Regnier, Diez, Fucks, Bruce Whyte în privința limbilor romanice, dezvoltă afirmația lui P. Maior, reluată de I. Maiorescu, cu privire la identitatea limbii române cu latina populară, susținînd că româna este un dialect al latinei populare, și deci, mai veche, este „mama" latinei culte. Adept al scrierii cu litere latine „străbunești" *(Literele corespunzătoare firei limbii românești,* în vol. *Voci...),* pornind de la principiul de bază că româna este latina „originarie" și nu „derivată", **A.P.** își elaborează sistemul său ortografic (susținut și în *Grammatik der rumänischen Sprache für Mittelschulen,* Viena, 1864). Contrar principiilor teoretice anunțate — respectarea principiului fonetic și a unității ortografiei — sistemul său ortografic oscilează între un etimologism temperat și un fonetism inconsecvent. Ignorînd evoluția limbii, preconizează perfecționarea acesteia pe baza unor legi fonetice care își încetaseră deja activitatea. Propune astfel: generalizarea alternanțelor *(năciune, cuminecăciune),* îmbogățirea prin modalități interne (derivare și compunere), ajungînd la forme aberante: *(vorbămînt, tîmplămînt, limbămînt etc. (Formăciunea cuvintelor românești,* în vol. *Voci...).* Ca istoric literar se impune prin *Lepturariu românesc* (Viena, 4 vol., 1862—1865), care cuprinde un bogat material informativ despre scriitorii români de pînă la el.

Alte lucrări: *Neatîrnarea limbii românești în dezvoltarea sa și în modul de a scrie; Scurtă privire asupra istoriei limbii românești,* reproduse în volumul lui I.G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui,* Cernăuți, 1889.

Bibl. ref.: A.C. Domșa, *Aron Pumnul* „Familia", 28, 1881; Ioana Petrescu, *Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul,* CL, XI, 2, 1966; D. Macrea, *Aron Pumnul. La 150 de ani de la nașterea sa,* CL, XIII, 2, 1968 și în *Studii...,* p. 95—132.

Scanned with OKEN Scanner

PUŞCARIU, Ilarion (5 sept. 1842, sat Sohodol, com. Bran, jud. Braşov — 8 sept. 1922, Sibiu), cărturar. Studii gimnaziale la Braşov, teologice la Sibiu, filozofice la Viena, unde îşi ia doctoratul (1869). Arhimandrit şi vicar al mitropoliei ortodoxe a Ardealului, profesor de exegetică şi limba română la Seminarul din Sibiu (1870). Membru în conducerea ASTREI (vicepreşedinte, 1889—1901), director (12 ani) al „Despărţământului" din Sibiu. Membru în comitetul de redacţie al revistei „Foişoara Telegrafului român" (Sibiu, 1876—1877). Colaborează la elaborarea *Enciclopediei române,* sub conducerea lui C. Diaconovici (Sibiu, 1898—1904). Membru de onoare al Academiei Române. Lucrările sale cu caracter filologic sau istoric reprezintă adevărate pledoarii pentru susţinerea drepturilor politice, sociale şi economice ale românilor din Transilvania *(Documente pentru limbă şi istorie,* Sibiu, tom I, 1889; tom. II, 1897; *Mitropolia românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania,* Sibiu, 1900; *Contribuţiuni istorice privitoare la trecutul românilor de pe pământul crăiesc,* Sibiu, 1913 — în colab.). Manuale didactice *(Curs metodic de gramatică românească,* Sibiu, 1894).

Alte lucrări: *Limba maternă în institutele pedagogice şi clasele poporale române,* Sibiu, 1875; *Principii din pedagogia generală,* Sibiu, 1880.

Bibl. ref.: D. Onciul, *Pro memoria,* Trans., LXII, 10, 1922; *Cărturari braşoveni...*

PUŞCARIU, Sextil (4 ian. 1877, Braşov — 5 mai 1948, Cluj), lingvist şi filolog. Urmează cursurile liceului românesc şi german din Braşov; face apoi studii universitare la Leipzig, numărîndu-se printre elevii unor străluciţi lingvişti ai vremii între care indo-europenistul K. Brugmann, slavistul A. Leskien, germanistul Ed. Sievers. Tot aici îl are ca profesor pe G. Weigand, devenind unul din colaboratorii activi ai Institutului de limba română, organizat de acesta pe lîngă Universitatea din Leipzig. Îşi continuă studiile la Paris cu G. Paris, J. Gilliéron, apoi la Viena cu C. Jireček, W. Meyer-Lübke ş.a. Obţine în 1899, la Leipzig, titlul de doctor, cu teza *Die rumänische Diminutivsuffixe,* iar în 1904 îşi ia docenţa la Universitatea din Viena, cu o lucrare de romanistică — *Lateinisches Ti und Ki im rumänischen, italienischen und sardinischen.* În 1905 este ales membru corespondent al Academiei (în 1914 membru activ). Din 1906 este profesor de filologie română la Universitatea din Cernăuţi, îndeplinind, un timp, şi funcţia de decan al Facultăţii de litere. Tot aici conduce revista „Glasul Bucovinei" (1918—1919). Stabilit la Cluj (1919), are un rol important în organizarea Universităţii româneşti de aici, fiind şi primul ei rector. În toamna aceluiaşi an, pune bazele primului institut românesc de lingvistică, Muzeul limbii române, în cadrul căruia s-a format şi a ac-

Scanned with OKEN Scanner

tivat cea mai bună școală românească de lingvistică dintre cele două războaie mondiale. **S.P.** este și directorul „Dacoromaniei", buletin al Muzeului limbii române, în paginile căruia și-au găsit o amplă dezbatere numeroase probleme de lingvistică și literatură. Personalitate complexă, **S.P** se impune prin multitudinea preocupărilor sale, ce cuprind aproape toate ramurile lingvisticii. De la studiul său de debut, *Der Dialekt des oberes Oltthales* (în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache", 1898), și pînă la sfîrșitul vieții, a publicat, în volum și în numeroase periodice românești și străine, peste 400 de lucrări de istoria limbii, dialectologie, romanistică, fonetică și fonologie, lexicologie și lexicografie, istorie și critică literară. Format la școala neogramaticilor și a lingviștilor comparativiști, este preocupat mai ales de probleme de istorie a limbii române, de locul ei în aria romanică. Lucrarea sa *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* (Halle, 1910) reprezintă prima încercare de reconstituire a formelor limbii române anterioare diversificării ei dialectale (străromâna sau româna comună). În discursul de recepție la Academie (1920), *Locul limbii române între limbile romanice*, relevînd latinitatea limbii române, similitudinile ei structurale, dar și deosebirile față de celelalte limbi romanice, ca rezultat al împrejurărilor diferite de dezvoltare, el evidențiază pentru prima oară situația specifică a românei, valoarea ei de cel mai vechi și sigur document pentru reconstituirea formelor de latină populară. Receptiv la cele mai noi teorii și metode de cercetare lingvistică (s-a vorbit, în acest sens, despre eclectismul său doctrinar, cu rezultate dintre cele mai fericite pentru realizările obținute), **S.P** s-a apropiat mai ales de structuralismul praghez, aplicînd pentru prima oară la noi, în mod critic și adecvat ideile acestei școli (*Morfofonemul și economia limbii*, DR, VI, 1929—1930; *Considerațiuni asupra sistemului fonetic și morfologic al limbii române*, DR, VII, 1931—1932). Contribuția sa fundamentală rămîne însă în domeniul lexicografiei și lexicologiei. În 1905, publică la Heidelberg *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I. *Lateinisches Element mit Berücksichtigen aller romanischen Sprachen* (distins de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu"). Lucrare necesară, după dicționarul lui Cihac, căruia îi este superior, dicționarul lui **S.P.** dă o imagine mai clară a elementului latin din limba română și reprezintă o etapă pregătitoare pentru opera lui capitală *Dicționarul limbii române* (Dicționarul Academiei). Elaborarea dicționarului limbii române, după încercarea latinizantă a lui A.T. Laurian și I.C. Massim, după abandonarea ei de către Hasdeu și de către Philippide, este încredințată de Academie, în 1906, lui **S.P.** Înconjurat de un colectiv valoros

Scanned with OKEN Scanner

(din 1919 lucrările se desfășoară în cadrul Muzeului limbii române), **S.P.** reușește să publice trei volume masive cu literele A—B (1913), C (1940), F—I (1934) și fascicule cu literele J—L (pînă la *lojniță*, 1937—1948) și începutul lui D (1949), adică aproximativ jumătate din lucrarea proiectată. Deși neterminat (elaborarea lui s-a reluat din 1949 după reorganizarea Academiei Române), *Dicționarul limbii române* a constituit cea mai bună lucrare lexicografică românească, realizată la nivelul celor mai bune dicționare din lume. Explicativ, dar în același timp istoric, etimologic (deosebit de valoros din acest punct de vedere) și normativ, el cuprinde lexicul românesc prezentat sub aspectul evoluției sale istorice, al diferențierii geografice și stilistice. Paralel cu conducerea și revizuirea întregii lucrări, **S.P.** desfășoară o bogată activitate lexicologică, mai ales în „Dacoromania", la rubrica *Din perspectiva dicționarului*. Spirit refractar oricărei închistări metodologice, convins că „pentru fenomenul lingvistic nu există de obicei *o singură*, ci mai multe posibilități de explicare", **S.P.** este atras și de geografia lingvistică, aducînd o contribuție importantă în dezvoltarea dialectologiei românești și romanice. În cadrul Muzeului limbii române el inițiază *Atlasul lingvistic român*, operă vastă, indispensabilă cercetărilor dialectologice, unul din primele atlase romanice (precedat de lucrările similare pentru franceză și italiană). Conceput în 10 volume, pentru care materialul a fost strîns în întregime (de doi anchetatori — Emil Petrovici și Sever Pop — cu două chestionare distincte, inovație a lui **S.P.**), din atlas nu au apărut în timpul vieții sale decît trei volume mari, însoțite de alte trei mici, cu hărți colorate (de asemenea inovație a lui **S.P.**), prezentînd sintetic fenomenele studiate. Și această lucrare va fi continuată după moartea sa. Ca și în cazul dicționarului, **S.P.** realizează, paralel cu activitatea de conducere a lucrărilor, o serie de comentarii deopotrivă de valoroase (*Atlasul lingvistic al României*, 1929; *Hărțile graiului*, 1933; *Atlasul lingvistic român. Prospect*, 1936; *Les enseignements de l'Atlas linguistique de Roumanie*, 1936 etc.). Dialectologia românească datorează lui **S.P.** și cea mai bogată monografie a dialectului istroromân (*Studii istroromâne*, 3 vol., București, 1906—1929). Lucrarea fundamentală asupra limbii române preconizată de **S.P.** era *Limba română*, sinteză a structurii și evoluției limbii noastre, concepută în 4 volume din care au apărut doar primele două: I. *Privire generală* (București, 1940; reeditat în 1976) și II. *Rostirea* (publicat postum, 1959). Capacitatea de a se apleca asupra amănuntului revelator, îmbinată cu o uimitoare putere de sinteză, claritatea gîndirii și a stilului, concizia și pre-

cizia informațiilor, conferă lucrărilor lui **S.P.**, alături de o neștirbită valoare științifică, și o mare accesibilitate. El aparține acelei categorii de oameni de știință ale căror opere, răspunzînd celor mai înalte exigențe ale specialiștilor, constituie, în același timp, lucrări de popularizare a disciplinei lingvistice, de transformare a ei într-un instrument general de cultură. În lingvistica românească, **S.P.** rămîne ca savant de renume mondial (membru al mai multor societăți științifice străine, între care Academia Saxonă din Leipzig, Academia de Științe din Berlin, Comitetul permanent internațional de lingvistică), inițiator de lucrări fundamentale, creator și organizator de școală. Activitatea sa, depășind granițele științei căreia i-a consacrat cea mai mare parte a vieții, a îmbrățișat, cu rezultate deopotrivă de remarcabile, istoria patriei, istoria și critica literară.

Alte lucrări: *Cinci ani de mișcare literară* (1902—1906), București, 1909; Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*. Vol. I: *Textul*, București, 1914 (în colab. cu A. Procopovici); *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1921, ed. a II-a, 1930, ed. a III-a, 1936; *Antologie română*, Halle, 1938 (în colab. cu Ion Breazu).

Bibl. ref.: S. Pop, *Sextil Pușcariu* (Cu prilejul sărbătoririi), Brașov, 1937 (extras din revista „Țara Bîrsei"); Iorgu Iordan, *Sextil Pușcariu*, CL, XI, 2, 1966; G. Istrate, *Locul lui S. Pușcariu în lingvistica românească*, AUI, fasc. 2, 1968; D. Bugeanu, *Concepția lingvistică a lui Sextil Pușcariu*, LR, XVII, 5, 1968; M. Zdrenghea, *Sextil Pușcariu, lexicograf și lexicolog*, StUBB, Series Philologia, fasc. 2, 1969.

Scanned with OKEN Scanner

Q

QUINTESCU, Nicolae (24 ian. 1841, Craiova — 12 aug. 1913), profesor. Urmează Facultatea de litere și filozofie la Bonn și Berlin, unde își ia doctoratul în filozofie (1867), cu teza *De deminutives linguae rumanicae vulgo Walachicae nominatae*, lucrare cu caracter monografic. Întors în țară este numit profesor de limba și literatura latină la Universitatea din Iași (1869) și apoi la cea din București (1881—1901). Membru al Societății „Junimea" din Iași (1865). Membru al Academiei Române (1877). Promotor al studiilor clasice la noi. Membru al comisiei dicționarului inițiat de Societatea Academică, supune unei riguroase critici științifice proiectul acestuia (vezi CLit., IV, 1870). Face parte (alături de T. Maiorescu, I. Bianu, I. Negruzzi) din comisia însărcinată de Academie, în 1903, să îmbunătățească normele ortografice. **N.Q.** participă activ la dezbateri, militînd pentru aplicarea principiului fonetic în limbă (*Propuneri pentru revizuirea ortografiei*, București, 1904).

Alte lucrări: Ă amenințat cu decapitarea, discurs la Academie, 1884; *Cestiunea lui „u" mut (latent), impropriu zis scurt*, București, discurs la Academie, 1895.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; Diaconovici, *Enciclopedia...*

Scanned with OKEN Scanner

R

RACOVIȚĂ, Constantin (1917, București — 31 ian. 1947, București), lingvist și istoric. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București, unde, la începutul activității sale, va funcționa ca asistent, iar în 1946 va fi numit profesor de slavistică. Din 1942 lucrează și în cadrul Institutului de istorie națională „Nicolae Iorga". Studiile sale, consacrate în special slavisticii și onomasiologiei, s-au impus, prin rigoarea științifică și noutatea interpretării, ca surse originale ale bibliografiei de specialitate *(L'article en russe,* BL, VI, 1938, prima lucrare teoretică românească de rusistică; *„Travail" et „souffrance",* BL, VII 1939). A formulat pentru prima oară trăsăturile genului personal în limba română, specific substantivelor proprii și comune care denumesc persoane sau obiecte personificate *(Le genre personnel en roumain,* BL, VIII, 1940). Aceeași maturitate științifică caracterizează și studiile de istorie publicate *(Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei /1387—1432/,* RIR, X, 1940).

Bibl. ref.: Al. Graur, *Constantin Racoviță (1917—1947),* BL, XVI, 1947; I.D. Suciu, *Constantin Racoviță,* RIR, XVII, 1947; Al. Graur, *Constantin Racoviță la 20 de ani de la moartea lui,* LR, XVI, 1, 1967.

RIZESCU, Ionel (n. 7 sept. 1919, Galați), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1947). Profesor în învățământul mediu (1947—1952). Cercetător la Institutul de lingvistică din București (din 1952). Membru al Societății române de lingvistică romanică. Doctor în filologie (1957) cu teza *Contribuția lui H. Tiktin la dezvoltarea lingvisticii românești,* publicată, într-o variantă amplificată, în 1971 *(H. Tiktin — Omul și opera).* Contribuții la dezbaterea unor probleme controversate ale filologiei românești și la editarea textelor vechi *(Pravila ritorului Lucaci,* 1971, ediție însoțită de o detaliată analiză a

Scanned with OKEN Scanner

limbii și de un indice exhaustiv al cuvintelor). Preocupări de gramatică (colaborator la *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, 1963), lexicologie *(Contribuții la studiul calculului lingvistic*, 1958), lexicografie (colaborator la *Dicționarul limbii române literare contemporane)*, istoria limbii.

ROJA, Gheorghe Constantin (1786, Bitolia, Iugoslavia — 12 febr. 1847, Oravița), medic și filolog aromân. Absolvent al liceului din Timișoara, urmează Facultatea de medicină la Viena. Aici își susține doctoratul (1812) cu lucrarea de istorie *Cercetări despre românii numiți Valahi, care locuiesc dincolo de Dunăre*, semnată cu pseudonimul Vallachus Moscopolitanus (Pesta, 1808, trad. în românește de Sergiu Hagiade, Craiova, 1867), dovedind interesul autorului pentru originea comună a aromânilor și dacoromânilor, considerați traci romanizați. **C.R.** încearcă, în lucrarea *Măiestria ghiovăsirii românești cu litere latinești, care sînt literele românilor ceale vechi* (Buda, 1809), scrisă sub influența lui P. Maior, să demonstreze, potrivit ideilor Școlii ardelene, latinitatea și unitatea aromânilor cu dacoromânii, necesitatea introducerii alfabetului latin și a înlocuirii cuvintelor grecești cu cele dacoromâne în dialectul aromân.

Bibl. ref.: V.L. Bologa, *G.C. Roja un savant medic aromân din Timișoara*, „Viața medicală", 2, 1928; Capidan, *Aromânii...*, p. 67.

ROSETTI, Alexandru (n. 20 oct. 1895, București), lingvist și filolog. Absolvent al liceului „Gh. Lazăr", este elev al lui O. Densusianu, I.A. Candrea, I. Bianu și D. Onciul la Facultatea de litere și filozofie (licența în 1920). Își continuă studiile la Paris (1920—1928), unde audiază cursurile lui A. Meillet, J.P. Rousselot, J. Gilliéron, M. Roques ș.a., însușindu-și temeinice cunoștințe în cele mai variate domenii ale lingvisticii și filologiei, precum și metode de cercetare riguroase și moderne. Diplomat la École Pratique des Hautes Études (1923) cu lucrarea *Étude sur la rhotacisme en roumain* (Paris, 1924). Doctor în litere la Sorbona cu tezele *Recherches sur la phonétique du roumain* (Paris, 1926), lucrare distinsă cu premiul „Bibesco" al Societății de lingvistică din Paris (1927), al cărei membru era din 1922, și ediția scrisorilor de la Bistrița. Conferențiar (1928—1932) și apoi profesor la Facultatea de litere și filozofie din București. După moartea lui O. Densusianu, devine titularul catedrei de limba română (1938—1965). Decan al Facultății de litere și filozofie (1946—1948). Director al Centrului de cercetări fonetice și dialectale (1963—1969). A întemeiat și condus revista „Bulletin linguistique" (1933—1948). Redactor responsabil al revistelor „Studii și cercetări lingvistice (din 1950), „Fonetică și dialectologie (1958—1969), „Revue roumaine

Scanned with OKEN Scanner

de linguistique" (din 1956), „Cahiers de linguistique théorique et appliqué" (din 1962). Membru al Academiei R.S.R. (1948), al Academiei Iugoslave, al Academiei Suedeze de Arte și al mai multor societăți științifice românești și străine. Doctor honoris causa al Universității din Montpellier și din Aix-en-Provence. Doctor docent. Om de știință emerit (1964). Premiul de Stat (1963). În activitatea lui **Al.R.**, desfășurată pe coordonate multiple, cuprinzînd aproape toate ramurile lingvisticii și filologiei, se evidențiază preocupările și interesul deosebit pentru fonetică și fonologie, istoria limbii române, lingvistică generală. A inaugurat, în 1928, la Universitatea din București, predarea foneticii moderne, ale cărei principii le expune în *Curs de fonetică generală* (București, 1930; o nouă versiune — *Introducere în fonetică*, 1957; ed. a II-a, Lisabona, 1962; ed. a III-a și a IV-a, București, 1963, 1967). A organizat și condus la Facultatea de litere a aceleiași universități un laborator de fonetică experimentală (1933—1937), avînd o contribuție substanțială la dezvoltarea cercetărilor în acest domeniu. A dat, împreună cu Al. Graur, prima prezentare sistematică a fonologiei limbii române *(Esquisse d'une phonologie du roumain*, BL, VI, 1938). Lucrarea sa fundamentală o constituie însă *Istoria limbii române* (6 vol., București, 1938—1966 în mai multe ediții, ultima ediție a întregii lucrări — 1978). A doua sinteză a istoriei limbii române după aceea a lui O. Densusianu, lucrarea urmărește evoluția acesteia începînd cu latina populară — punct de plecare și bază a românei — continuînd cu româna comună (sec. 4—10) și cu descrierea dacoromânei din sec. 13—16. Documentarea bogată și la zi, expunerea clară și concisă conferă lucrării caracterul unei surse de informații indispensabile în studierea evoluției și structurii limbii române. Contribuții în domeniul lingvisticii generale *(Filosofia cuvîntului*, București, 1946) și filologiei: studii referitoare la începuturile scrisului românesc, raportul dintre diferitele texte ale sec. 16, datări, ediții de texte vechi *(Lettres roumaines de la fin du XVIe et du début du XVIIe siècle tirées des archives de Bistritza < Transylvanie >*, București, 1926). **Al.R.** are, de asemenea, mari merite ca editor al literaturii române moderne. Director al editurii „Cultura națională" (1930—1935) și al Editurii Fundațiilor Regale (1933—1945), a sprijinit tipărirea clasicilor în ediții moderne, precum și promovarea valorilor contemporane autentice. Prin întreaga sa activitate consacrată dezvoltării științei ca și formării de noi cadre de specialiști, **Al.R.** rămîne în istoria culturii românești ca un spirit deschis, preocupat permanent de vehicularea și promovarea ideilor noi, de orientarea cercetărilor spre domeniile noi ale științei.

Scanned with OKEN Scanner

Alte lucrări: *Gramatica limbii române*, București, 1943, ed. a II-a, 1946, în colab. cu J. Byck; *Despre unele probleme ale limbii literare*, București, 1955; *Recherches sur les diphtongues roumaines*, București, 1959, în colab.; *Istoria limbii române literare. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1961, în colab. cu L. Onu și B. Cazacu, ed. a II-a, 1972; *Linguistica*, Haga, 1965; ediții din I.L. Caragiale în colab. cu Ș. Cioculescu și L. Călin; redactor responsabil al vol. I — *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780)* — din tratatul de *Istoria literaturii române*, 1964, ed. a II-a revăzută, 1970.

RUSSO, Demostene (22 ian. 1869, Peristasi, Grecia — 5 oct. 1938, București), filolog și istoric. După absolvirea cursurilor liceale la „Școala cea mare" din Constantinopol, urmează studiile universitare la Atena, Berlin și Leipzig, unde își ia doctoratul în filozofie. Stabilit în România în 1894, este inițial profesor de greacă, latină, germană și filozofie la liceul din Galați, apoi, în 1897, vine la București. Este interpret de limba greacă (din 1900) și de limbă engleză (din 1904), pînă în 1920, la Ministerul Afacerilor Străine. În 1910 devine membru al Comisiei istorice a României. Profesor de bizantinologie la Facultatea de litere și filozofie din București (1915—1938). Lucrările sale sînt consacrate mai ales relațiilor greco-române și influenței elene în România *(Elenismul în România*, București, 1912). În istoria filologiei românești, **D.R.** rămîne prin lucrarea *Critica textelor și tehnica ediției* (București, 1912), scrisă la însărcinarea Comisiei istorice a României, studiu cu un pronunțat caracter practic, menit a facilita familiarizarea cu problemele de critică textuală (filiație, autenticitate, paternitate, datare) și în special de tehnică a editării textelor vechi (insistînd cu deosebire asupra transcrierii interpretative). A fost unul dintre puținii contestatari ai autenticității *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* — considerîndu-le un pseudoepigraf datorat unui călugăr grec din prima jumătate a sec. 17.

Alte lucrări: *Manuscrisele grecești din Biblioteca Academiei Române*, București, 1901; *Studii bizantino-române* București, 1907.

Bibl. ref.: C.C. Giurescu, *D. Russo*, București, 1939; N. Iorga, *Un om, o metodă, o școală (D. Russo)*, București, 1940.

RUSSU, Ion I. (4 dec. 1911, sat Sălișteș, com. Ciurila, jud. Cluj), filolog și istoric. Licențiat în istorie și filologie clasică la Facultatea de litere și filozofie din Cluj (1928—1932). Membru al Școlii Române din Roma (1933—1936). Preparator (1936), asistent (1938) la Institutul de studii clasice din Cluj. Profesor de liceu (1937—1938). Profesor suplinitor de istorie antică la Universitatea din Cluj (1947), conferențiar la catedra de filologie greacă (1949—1951). Șef de sector (1960) și șef de secție (1967), profesor con-

sultant (1970) la Institutul de istorie și arheologie. Membru în Comitetul de redacție al revistelor *Acta Musei Napocensis* (1964—1971) și *Anuarul Institutului de istorie și arheologie din Cluj-Napoca* (1964—1971). Doctor în litere (istorie antică — filologie greacă) la Universitatea din Cluj (Sibiu) — 1942. Membru corespondent al Academiei de Științe Sociale și Politice (1970). **I.I.R.** și-a consacrat cea mai mare parte a activității sale studierii dificilului și puțin cunoscutului domeniu al limbilor populațiilor autohtone din Dacia și Peninsula Balcanică, încercînd evaluarea ponderii și funcției acestora în cadrul Imperiului roman și în procesul de romanizare a Europei de sud-est *(Illirii,* 1970; *Elementele traco-getice în Imperiul roman,* 1976 ș.a.). Apelînd la metodele lingvisticii comparate indo-europene, a căutat să identifice și să caracterizeze componenta traco-dacă a limbii române *(Limba traco-dacilor,* 1956, 3 ediții; *Elementele autohtone în limba română,* 1970 ș.a.). **I.I.R.** s-a remarcat și în domeniul epigrafiei, publicînd și studiind numeroase inscripții latine și grecești descoperite pe teritoriul Daciei *(Inscripțiile Daciei Romane,* vol. I, 1975).

Alte lucrări: *Dacia și Pannonia Inferior în lumina diplomei militare din anul 123,* 1973; *Religia geto-dacilor,* „Anuarul Institutului de studii clasice", V, 1947—1948; *Tabula Imperii Romani,* L, 34, 1968, L, 35, 1969, în colectiv; peste 200 de studii, articole, recenzii în reviste de specialitate.

RUSU, Grigore (12 mai 1926, com. Șieu Măgheruș, jud. Bistrița-Năsăud). Licențiat al Facultății de filologie a Universității din Cluj (1952). Cercetător la Institutul de lingvistică și istorie din Cluj (din 1952), cercetător principal (din 1960), șeful sectorului de istoria limbii, dialectologie și fonetică-fonologie (din 1968). Doctor în filologie (1973) cu teza *Structura fonologică a graiurilor daco-române.* Călătorie de documentare (1967) în R.S.F. Iugoslavia, pentru a aduna material dialectal istroromân și aromân. Preocupări de fonologie și fonetică. A colaborat la redactarea *Atlasului lingvistic român* (Partea a II-a, serie nouă, vol. I—V, București, 1956—1966), precum și a *Micului Atlas lingvistic român,* Partea a II-a (serie nouă), vol. I—III, București, 1956—1967. Coautor la *Atlasul lingvistic pe regiuni — Maramureș,* vol. I—III, 1969—1973, lucrare distinsă cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei (1974), la *Dicționarul de expresii și locuțiuni românești,* București, 1969. A elaborat, în cadrul tratatului de *Istoria limbii române,* capitolul *Fonologia* și subcapitolul *Verbul.*

RUSU, Valeriu (n. 9 sept, 1935, com. Mihăileanca, jud. Bihor), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1958). Specializare la Universitatea din Toulouse cu Jean Séguy (1965). Cercetător științific la Centrul de cercetări fonetice și dialectale, astăzi Institutul de cercetări etnologice și dialectologice (1958—1968), șef al sectorului dialectolo-

Scanned with OKEN Scanner

gie (din 1969). Lector de limba română la Universitatea din Belgrad (1965—1967). „Maître de conférences associé de roumain" la Universitatea Aix-en-Provence, Franța (1972—1974). Membru al Societății române de lingvistică și al Societății de lingvistică romanică din Franța. Membru în comitetul de redacție al publicațiilor „Revue roumaine de linguistique" și „Fonetică și dialectologie". Doctor în științe filologice (1969) cu teza *Graiul din nord-vestul Olteniei. Fonetica. Considerații fonologice* (publicată în 1971). Cercetările lui **V.R.** sînt consacrate, în principal, problemelor de dialectologie românească, atît sub aspect teoretic *(Introducere în studiul graiurilor românești*, 1977), cît și al analizei unor particularități (fonetice, lexicale etc.) ale graiurilor dacoromâne pe baza datelor *Atlasului lingvistic român*. Coautor al *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia* (I, 1967, distins în 1972 cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei; II, 1970; III, 1974). Coeditor al *Operelor lui* O. Densusianu (I, 1968; II, 1975; III, 1977).

Scanned with OKEN Scanner

S

SALA, Marius (n. 8 sept. 1932, Vașcău, jud. Bihor), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din București (1955). Stagii de specializare la Institutele de fonetică din Grenoble (1964) și Lund — Suedia (1965) și la Institutul de limbă și literatură din Havana — Cuba (1966). Cercetător științific (1955), cercetător științific principal (1962), șef de sector (din 1967) la Institutul de lingvistică din București. Distins cu premiul „B.P.Hasdeu" al Academiei R.S.R. pe anul 1970 și cu „Premiul Centenarului Academiei Mexicane" (1976). Doctor în științe filologice (1967), doctor docent (1975). Vicepreședinte al Societății române de lingvistică romanică (din 1974), redactor responsabil adjunct al revistei „Studii și cercetări lingvistice" (din 1971). Membru al Comitetului internațional al Atlasului lingvistic mediteranean (1960), al Comitetului internațional de studii onomastice (1969), al Juntei directive a Asociației internaționale a hispaniștilor (din 1974) și al altor societăți științifice românești și străine. Profesor invitat la Universitatea din Heidelberg (1971) și la Cursul superior de filologie spaniolă de la Málaga-Spania (1968, 1970, 1973). În studiile sale de romanistică a urmărit două direcții: locul limbii române între limbile romanice (*Contribuții la fonetica istorică a limbii române,* București, 1970, traducere franceză București — Paris, 1976) și limba spaniolă (*Estudios sobre el judeo-español de Bucarest,* México, 1970; *Phonétique et phonologie de judéo-espagnol de Bucarest,* București — Haga, 1971; *Le judéo-espagnol,* Haga, 1976). Cercetări de dialectologie, de onomastică și de istoria limbii, în care se insistă asupra factorilor interni în evoluția limbii române. Colaborator la *Crestomație romanică* (vol. I—III, București, 1962—1974).

SARAMANDU, Nicolae (n. 1 iul. 1941, București), lingvist. Licențiat al Facultății de limba și li-

teratura română din București (1964). Studii de specializare în R.F. Germania (1972/1973, 1974). Cercetător științific (1964), cercetător științific principal (din 1974) la actualul Institut de cercetări etnologice și dialectologice din București. Membru în comitetele de redacție ale publicațiilor Fonetică și dialectologie", „Limbă și literatură". Membru al Societății române de lingvistică și al Societății de științe filologice din R.S.R. Secretar al Comitetului național pentru *Atlasul limbilor Europei*. Doctor în filologie (1970). Cercetări în domeniul dialectologiei române și lingvisticii balcanice *(Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, 1972, teză de doctorat; coautor la volumul *Glosar dialectal. Oltenia*, 1967 și la *Noul atlas lingvistic român. Muntenia și Dobrogea*, în curs de elaborare).

SĂULESCU, Gheorghe (4 mart. 1798 într-un sat din ținutul Fălciului, jud. Vaslui — 6 sept. 1864, Vladnic, lîngă Huși), cărturar. Urmează școlile grecești din Huși și Iași, după absolvirea cărora își continuă studiile, cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costache, la Chios (1819—1821). Întors în țară, urmează cursurile gimnaziului din Cernăuți și învață germana, franceza, italiana, audiind paralel cursuri de filozofie. Se întoarce la Iași (1827), unde participă, alături de Gh. Asachi, Bob Fabian, Ion Sileanul, la reînființarea Academiei Mihăilene, fiind numit, în 1828, profesor de limba română, istorie universală și logică. Redactor la „Albina românească" și la „Arhiva Albinei". Inspector al tipografiei bisericești din Iași (din 1833). Este autorul unor manuale didactice *(Abeţedariu românesc pentru tinerimea şcolilor începătoare*, Iași, 1832), al unor gramatici pentru învățământul secundar *(Gramatică românească sau observaţii gramaticeşti asupra limbei româneşti*, Iași, 1833, ed. II, prescurtată, *Gramatica românească pentru clasele elementare*, Iași, 1834) și al unui *Glossariu al limbei dacoromâne* (Iași, 1857). Latinist, este adeptul menținerii formelor gramaticale sau fonetismului moldovenesc, atunci cînd ele îi susțin principiile etimologice. Militînd pentru „înromânirea" terminologiei științifice, va crea, în mod consecvent, termeni noi, prin calchiere sau derivare cu sufixe neologice atașate la termenul vechi.

Alte lucrări: *Fabule în versuri sau poezii alegorice*, Iași, 1835; *Hronologia și istoria universală prelucrată pe scurt*, Iași, 1837.

Bibl. ref.: I. Dumbravă, *Din viața paharnicului Săulescu*, „Arhiva", VI 1895; G. Călinescu, *Material documentar*, SCILF, II, 1953; Idem, în *Studii și cercetări de istorie literară*, București, 1966, p. 36; N.C. Enescu, *Gheorghe Săulescu, Dimitrie Pop, Anton Velini*, București, 1970, p. 13—109.

SBIERA, Ioan G. (1836, sat Horodnicul de Jos, com. Horod-

Scanned with OKEN Scanner

nic, jud. Suceava — 22 oct. 1916, Cernăuți), filolog și folclorist. Studii secundare la Rădăuți și superioare la Cernăuți și Viena. Profesor de limba română la liceul din Cernăuți (1862—1870) și (din 1875) profesor de limba și literatura română la Universitatea de aici. Membru al Academiei Române (1867). Este editorul *Codicelui Voronețean* (Cernăuți, 1885), a cărui datare a încercat-o, apelînd, pentru prima dată la noi, la examenul filigranelor. Glosarul *Codicelui*, întocmit de el, reprezenta o inovație în activitatea de editare a textelor vechi, fiind primul indice exhaustiv de cuvinte prezent într-o ediție. Dacă studiul filologic care însoțește textul este astăzi cu totul depășit, în schimb fidelitatea reproducerii textului chirilic (alături de care este dată și transcrierea latină) conferă și astăzi utilitate ediției. Promotorul culegerilor de folclor în Bucovina (*Povești poporale românești*. Din popor luate și în popor date, Cernăuți, 1886; *Colinde, cîntece de stea și urări la nunți*. Din popor luate și poporului date, Cernăuți, 1888).

Alte lucrări: *Gregoriu Urechie. Contribuiri pentru o biografie a lui*, București, 1884 (Extras din AAR-SI, Seria II, Tom. V, Memorii și notițe); *Aron Pumnul, Voci asupra vieții și activității lui, dimpreună cu documintele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnaziul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare*. Cu portretul lui Pumnul, Cernăuți, 1889; *Mișcări literare la Românii din Bucovina*. Discurs, Oradea Mare, 1890 (Tipăritură separată din „Familia"); *Mișcări culturale și literare la Românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714* (Frîntură din cursul manuscris asupra istoriei și literaturii românești), Cernăuți, 1897).

Bibl. ref.: A. Procopovici, *I.G. Sbiera*, Discurs rostit la serbarea organizată de Societatea pentru cultura și literatura română în Bucovina, în ziua de 1 noiembrie, 1936; N. Tcaciuc-Albu, *Viața și opera lui Ion Sbiera*, „Glasul Bucovinei", Cernăuți, 1920.

SCHEINER, Andreas Gottlieb (3 nov. 1864, Mediaș — 16 febr. 1946, Sibiu), istoric și filolog german din România. Studii secundare la Mediaș, apoi universitare la Berlin, Tübingen, München și Budapesta. Doctor în filozofie (1885). Profesor la gimnaziile din Mediaș și Sibiu (1899—1928), preot la Sibiu (din 1928), se consacră, în ultima parte a vieții, exclusiv activității științifice. Contribuții la studierea dialectului și istoriei sașilor transilvăneni (*Die Mundart der Siebenbürger Sachsen*, în vol. *Beiträge zur Siedlungs — und Volkskunde der Siebenbürger Sachsen*, Stuttgart, 1895; *Die Mundart der Burzenländer Sachsen*, Marburg, 1922; *Beiträge zu einer Geschichte siebenbürgisch-deutschen Sprachgefühls*, Sibiu, 1930 ș.a.).

Bibl. ref.: K.K. Klein, *Transsylvanica*, München, 1963, p. 78—81.

Scanned with OKEN Scanner

S

SCHULLER, Johann Karl (16 mart. 1794, Sibiu — 10 mai 1865, Sibiu), cărturar german din România. Școala primară și secundară la Mediaș și Sibiu. Studii superioare la Leipzig și Viena. Profesor și rector la liceul săsesc din Sibiu, apoi secretar al guvernului transilvan și consilier școlar. Unul din fondatorii societății „Verein für siebenbürgische Landeskunde". Membru al Societății berlineze pentru limba germană. Membru corespondent al Academiei de Științe din Viena. Autorul unor lucrări în care a susținut originea gotică a limbii române *(Argumentorum pro latinitate linguae valachicaes. Rumunae epicrisis*, Sibiu, 1831; *Zur Frage über den Ursprung der Rumänen und ihrer Sprache*, 1855), atrăgîndu-și replica lui Ioan Maiorescu („Foaie pentru minte, inimă și literatură", 1848, 1850). A început un dicționar al dialectului săsesc din Transilvania, rămas neterminat și publicat după moartea lui la Praga de F.A. Credner *(Beiträge zu einem Wörterbuche der siebenbürgischsächsisch Mundart)*. Antologiile sale de folclor românesc, în limba germană, au avut o contribuție importantă la cunoașterea acestuia de către publicul european *(Aus der Walachei. Romänische Volkslieder*, Sibiu, 1859. Prefața lucrării marchează începuturile cercetării comparative în folcloristica românească).

Bibl. ref.: Schuller, Johann Karl — Beiträge zu... Beigegeben ist: *Nekrolog* des Verfassers von J. Rannicher, Praga, 1865.

SCHULLERUS, Adolf (7 mart. 1864, Făgăraș — 27 ian. 1928, Sibiu), istoric și filolog german din România. Absolvent al gimnaziului „Brukenthal" din Sibiu, face studii de teologie și germanistică la Berna, Leipzig și Budapesta. Doctor în filologie (1886). Profesor de limba germană la Sibiu (1889), preot (1900) și episcop vicar (1922). Colaborator activ la revista „Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germanischer Philologie". Studii privitoare la limba, istoria, arta și folclorul sașilor *(Lingvistica și istoria colonizărilor cu privire specială asupra colonizării sașilor din Transilvania*, în magh., 1907; *Siebenbürgisch-sächsische Volkskunde im Umriß*, Leipzig, 1926). Opera sa fundamentală o constituie marele dicționar dialectal *Siebenbürgisch-sächsisches Wörterbuch*, inițiat încă din 1908, din care nu a putut realiza decît două volume cuprinzînd literele A, B, C și E. Lucrarea a fost reluată ulterior de alți cercetători între care B. Capesius și M. Isbășescu.

Bibl. ref.: A. Maurer, *Adolf Schullerus*. Portraits, „Orbis", IX, 1961.

SCRIBAN, August (n. 12/25 nov. 1872, Galați — ?), lingvist. Studii secundare la Galați (își ia bacalaureatul la București, 1893). Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1897) cu lucrarea *Alfabetul cirilic la*

români. Studii de specializare la Halle, unde în 1902 obține doctoratul cu o lucrare de prozodie românească: *Hiatus, Elision und Synalöphe im rumänischen Vers* (Halle, 1903). Director al gimnaziului din Caracal (1897—1898). Profesor de latină și drept la București (1902—1906), apoi se transferă la Iași, ca profesor de latină la liceul „C. Negruzzi". Colaborează la „Revista idealistă" (1903) și la „Arhiva". Autorul unei *Ortografii românești* (Iași, 1912) — lucrare în care preconiza scrierea fonetică — și al unei *Gramatici a limbii românești* (Iași, 1925), **A.S.** se impune pe planul lingvisticii prin contribuțiile sale în privința stabilirii unor etimologii (publicate în special în „Arhiva" din Iași, 1911) și mai ales prin *Dicționaru limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, Iași, 1939. Într-o ortografie fonetică integrală (materialul este organizat pe sunete, nu pe litere de bază), lucrarea, deși contradictorie, se impune prin bogăția materialului de limbă (circa 38 000 cuvinte), în special a lexicului regional, popular, familiar, arhaic și argotic, prin numărul mare de variante lexicale înregistrate.

Bibl. ref.: Predescu, *Enciclopedia...*; I. Iordan, *Dicționaru limbii românești*, BPh, VII-VIII, 1940—1941; Seche, *Schiță...*, II, p. 122— 134.

SCURTU, Vasile (1906, com. Parva, jud. Bistrița-Năsăud — 19 sept. 1968, Cluj), lingvist. Studii secundare la Năsăud, superioare la Cluj. Doctor în filologie. Profesor secundar de limba și literatura română la Satu Mare, apoi la Craiova (1940—1944). Stabilit la Cluj, este numit profesor la Seminarul pedagogic, apoi la Seminarul teologic. Preocupări în domeniul dialectologiei (*Le rhotacisme dans la région d'Ugocea*, BL, IX, 1941; *Cercetări folclorice în Ugocea românească*, București, 1942) și al lexicologiei (*Termenii de înrudire în limba română*, București, 1966, lucrare premiată de Academie).

Alte lucrări: *Petru Bran. Un luptător al trecutului românilor din Satu Mare*, Satu Mare, 1939; *Glosar din comuna Parva* (Năsăud), rămas în manuscris.

Bibl. ref.: L. Ghergariu, *Vasile Scurtu* [Necrolog], CL, XIII, 2, 1968.

SECHE, Luiza (n. 14 apr. 1926, Roman), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie a Universității din București (1951). Cercetător (din 1951), ulterior cercetător principal la Institutul de lingvistică din București. Redactor la Editura politică (1959—1968). Doctor în filologie (1970) cu lucrarea *Lexicul artistic eminescian în lumină statistică* (publicată în 1974). Cea mai importantă parte a activității sale științifice este consacrată lexicografiei, domeniu în care s-a remarcat prin participarea la redactarea sau la revizia unor importante dicționare: *Dic-*

Scanned with OKEN Scanner

ționarul limbii române literare contemporane (4 vol., 1955—1957), *Dicționarul limbii române moderne* (1958), *Dicționar rus-român* (2 vol., 1959—1960), *Dicționar enciclopedic român* (4 vol., 1962—1966), *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu* (1968, lucrare distinsă cu Premiul Academiei „Timotei Cipariu"), *Dicționarul limbii române* (5 vol., literele *M*, *N*, P_1, P_2, P_3, 1965—1977), *Mic dicționar enciclopedic* (1972), *Dicționarul explicativ al limbii române* (1975, conducător al lucrării împreună cu I. Coteanu și M. Seche). Coautor la *Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1866* (1972) și la *Istoria științelor în România. Lingvistica* (1975). Participantă activă în acțiunea de cultivare a limbii.

SECHE, Mircea (n. 9 dec. 1924, București), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1948). Bibliotecar la Universitate (1949—1953). Cercetător (1953), cercetător științific principal (1956), șeful sectorului de lexicografie al Institutului de lingvistică din București (din 1966). Redactor la Editura politică (1959 — 1968). Doctor în filologie (1968), cu teza *Schiță de istorie a lexicografiei române* (publicată, 2 vol., 1966, 1969), lucrare amplă, bazată pe o documentație exhaustivă, în care își găsesc o adecvată descriere și apreciere lucrările domeniului abordat. Cea mai importantă parte a activității sale științifice a consacrat-o lexicografiei, având o contribuție remarcabilă la redactarea și revizia marilor dicționare ale limbii române apărute după 1944: *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955—1957), *Dicționarul limbii române moderne* (1958), *Dicționarul enciclopedic român* (4 vol., 1962—1966), *Dicționarul limbii române* (5 vol., literele M, N, P_1, P_2, P_3, 1965—1977), *Dicționarul explicativ al limbii române* (1975, conducător al lucrării, împreună cu I. Coteanu și Luiza Seche). Coautor la *Bibliografia analitică a limbii române literare. 1780—1866* (1972) și la *Istoria științelor în România. Lingvistica* (1975).

SFÎRLEA, Elena Lidia (n. 4 febr. 1930, com. Cut, jud. Alba), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie a Universității „Victor Babeș" din Cluj (1952). Doctor în filologie (1965) cu teza: *Pronunțarea românească literară — stilul scenic* (București, 1970). Preparator la Institutul de lingvistică, filiala Cluj (1952), cercetător (1953), cercetător principal (din 1966) la Institutul de lingvistică din București, lector la catedra de limbă română contemporană a Facultății de limba și literatura română din București (1967). Preocupări în domeniul antroponimiei, limbii literare, lexicologiei, stilisticii, dialectologiei. Colaborează la *Mono-*

Scanned with OKEN Scanner

grafia graiului din Valea Sebeşului, la *Atlasul lingvistic român* (1956—1965) şi la *Dicţionarul limbii române* (3 vol., literele *M*, *N*, *O* (1965—1971).

SILAŞI, Grigore (27 ian. 1836, Beclean, jud. Bistriţa-Năsăud — 17 ian. 1897, Năsăud), filolog. După absolvirea (1855) studiilor medii (Năsăud, Dej şi Cluj), urmează teologia (la Blaj) şi apoi îmbrăţişează cariera preoţească (1859). Este trimis ca bursier la Institutul „Sf. Barbara" din Viena, unde îşi ia doctoratul (1862) în filologie. Este numit vicerector al Institutului. Se numără acum printre întemeietorii asociaţiei studenţimii române din Viena „România Jună". În 1872 se reîntoarce la Cluj, fiind profesor de limba şi literatura română la Facultatea de filozofie din cadrul Universităţii, înfiinţate în acelaşi an. Desfăşoară o amplă activitate în spiritul emancipării naţionale. Înfiinţează (1872) şi conduce (4 ani), în calitate de preşedinte, societatea studenţească „Iulia". O remarcabilă activitate depune şi în cadrul „Despărţământului" din Cluj al ASTREI, al cărei preşedinte pe viaţă este ales în 1896. Colaborează intens la revistele „Transilvania" (1875—1877), „Erdélyi Muzeum" (1874—1876), „Familia" (1878—1883), „Amicul familiei" (1878—1889). În 1886, după 14 ani de activitate didactică, este îndepărtat din învăţământ din cauza atitudinii sale progresiste. Ca o recunoaştere a meritelor sale deosebite pe linia emancipării culturale, este ales membru de onoare al Academiei Române (1887). Opera sa ştiinţifică are ca punct de plecare opera înaintaşilor (în special a reprezentanţilor Şcolii ardelene) şi este influenţată de ideile progresiste ale epocii. În cadrul cercetărilor sale ştiinţifice primează studiile de lingvistică şi filologie. Cursurile ţinute la facultate dovedesc preocuparea deosebită pentru lingvistică generală, istoria limbii, precum şi pentru probleme de gramatică şi ortografie. Sintetizînd principalele idei ale autorului în domeniul lingvisticii (ulterior reluate şi dezvoltate în studii aparte), *Renaşterea limbii româneşti în vorbire şi scriere* (fasc. I, Cluj, 1879; fasc. II, Gherla, 1881; fasc. III, Gherla, 1885) reprezintă o încercare de istorie a limbii, cu caracter eterogen. Argumentînd, pe baza unei bogate bibliografii, legătura dintre limbă, societate şi gîndire, dezvoltă ideea progresului paralel, limba reprezentînd modul general, dar şi specific, de manifestare spirituală. Susţine necesitatea cunoaşterii legilor de dezvoltare a limbii (idee reluată şi în *Puterea de viaţă internă a limbii şi influenţele externe asupra aceleia*, în „Amicul familiei", II, 1879, nr. 3). Adept al unui purism moderat, acceptă preluarea trep-

Scanned with OKEN Scanner

tată a neologismelor adaptate formei și structurii limbii române (*Să latinizăm au ba*, „Familia", XVIII, 3, 4, 1882; *Oare mai ales din franceză să împrumutăm?*, „Familia", XVIII, 14, 1882). Bazîndu-se pe argumente lingvistice, evidențiază originea latină, unitatea și continuitatea poporului și a limbii române (*Studii asupra dialectului macedo-român în paralel cu cel daco-român*, Trans., VII, 8, 1874; *Însemnătatea literaturii române tradiționale*, Trans., VIII, 3, 1875). Subliniază importanța limbii române pentru studierea limbilor romanice, ca păstrătoare a unor elemente originare și străvechi inexistente în celelalte limbi (*Apologie. Discursuri filologice și istorice maghiare privitoare la români*, Cluj, 1879). În problema ortografiei pledează pentru principiul etimologic (*Ortografia română cu litere latine între 1847—1860*, „Amicul familiei", VIII, 12, 1885). Ca filolog editează manuscrise vechi (*Psaltirea calvino-romană versificată*, Trans., VIII, 12, 13, 14, 1875) sau lucrarea manuscrisă a lui Petru Maior, *Protopapadichia* („Sionul românesc", 1865—1866). O sinteză asupra poeziei populare românești o reprezintă *Românul în poezia sa poporală. Studiu asupra tuturor ramurilor poeziei populare române* (Trans., IX, 18—23, 1876, X, 4—18, 1877).

Alte lucrări: *Limba poporală și limba literară*, „Familia", XIX, 1, 2, 1883; *Începuturile prozei culte românești*, „Acta Reg. Scient. Universitatis Clandispolatine", 1878/79; *Din literaturile limbilor neolatine*, „Amicul familiei", XI, 2, 1887.

Bibl. ref.: S. Dăian, *Grigore Silași, primul profesor de limbă română la Universitatea clujeană*, în „Nord-Vestul", VIII, 3, 1943; D. Pop, *Profesorul Grigore Silași*, „Tribuna", II, 10, 1958; idem, *Grigore Silași, folclorist*, în StUBB, IX, 1964, fasc. 1 Series Philologia; G. Vasiliu *Păreri despre limbă ale lui Grigore Silași*, CL, XVIII, 1, 1973.

SIMENSCHY, Theofil (27 ian. 1892, Iași — 15 dec. 1968, Iași), lingvist și filolog. După absolvirea Liceului Național din Iași, urmează Facultatea de litere și filozofie a Universității de aici, luîndu-și licența în filologie clasică (1913). Profesor la Liceul National (1912—1915, 1918—1926), la gimnaziul „Ștefan cel Mare" din Iași (1912—1915) și la seminarul „Sf. Andrei" din Galați (1916—1926). Asistent (1926), conferențiar (suplinitor, 1929, definitiv 1932) la catedra de limba și literatura greacă, profesor de gramatică comparată indo-europeană (1942—1968) la Universitatea din Iași. Tot aici obține și titlul de doctor (1927), cu o teză de sintaxă istorică și comparativă: *Le complément des verbes qui signifient „entendre" chez Homère*. Membru al mai multor societăți științifice românești

Scanned with OKEN Scanner

și străine (Société de Linguistique de Paris — 1927, Indogermanische Gesellschaft — 1927, membru în comitetul de conducere din 1936, Association pour l'encouragement des études greques, Societatea română de lingvistică, Societatea de studii clasice ș.a.). Cercetările sale au fost orientate, cu precădere, asupra studiului comparativ al limbilor indo-europene *(La construction du verbe dans les langues indo-européennes*, Iași, 1949). Lucrări de gramatică a limbilor clasice *(Gramatica limbii latine*, 1924; *Gramatica limbii grecești*, 1935; *Gramatica limbii sanscrite*, 1959, singura apărută la noi).

Alte lucrări: *Un dicționar al înțelepciunii*, 3 vol., Iași, 1970—1974, ediție îngrijită de M. Grădinaru; traduceri din literatura sanscrită — *Panciatranta* (1932, ed. a II-a, 1969), episoade din *Upanișade* (1937) și din *Mahabharata* (1937, distins în 1938 cu Premiul Academiei Române) etc.

Bibl. ref.: Tr. S. Diaconescu, *Theofil Simenschy*, AUI, secțiunea III, Tom XV, 1969; C. Poghirc, *Theofil Simenschy*, SAO, VIII, 1971.

SLAMA-CAZACU, Tatiana (n. 25 ian. 1920, București), psiholog și lingvist. Licențiată în filozofie (1942) și în filologie modernă (1943) la Universitatea din București. Activitate didactică în învățământul mediu (București, 1948, 1952—1954). Asistent de psihologie la Facultatea de pedagogie (apoi filozofie; 1949—1952), profesor de psiholingvistică și lingvistică aplicată (din 1968) la Facultatea de limba și literatura română a Universității din București. Cercetător (1954), șef de sector (1956), șef de secție (1965—1969) la Institutul de psihologie din București. Director al Laboratorului de psiholingvistică al Universității din București (1971). Președintele Grupului român de lingvistică aplicată (din 1971). Vicepreședinte al Asociației internaționale pentru limbajul copilului (1972—1975). Membru în Comitetul Asociației internaționale de lingvistică aplicată (din 1974). Redactor responsabil adjunct al publicațiilor „Revista de psihologie" și „Revue roumaine de sciences sociales — série Psychologie" (1958—1972). Fondator și redactor șef al revistei „International Journal of Psycholinguistics" — Haga (din 1972). Doctor în psihologie (1966), doctor docent în științe (1969). Premiul „Nicolae Bălcescu" al Academiei (1961) pentru lucrarea *Dialogul la copii* (1961; în limba cehă, Praga, 1966; engleză, Haga, 1977). Inițiatoare și principală promotoare a cercetărilor românești de psiholingvistică, **T.S.-C.** abordează în lucrările sale probleme teoretice și metodologice ale acestui domeniu interdisciplinar, ca și aspecte

Scanned with OKEN Scanner

aplicative: *Relațiile dintre gîndire și limbaj în ontogeneză* (1957), *Limbaj și context* (1959; versiune franceză, Haga, 1961; spaniolă, Barcelona, 1972), *Comunicarea în procesul muncii* (1964), *Introducere în psiholingvistică* (1968, traducere în engleză, Haga, și italiană, Bologna, 1973), *La psicholinguistique. Lectures* (Paris, 1972), *Învățarea limbii* (sub. red., 1973), *The Psycholinguistic Approach in the Romanian — English Contrastive Analysis Project* (sub red., 1975).

SLAVE, Elena (n. 11 dec. 1925, Constanța), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1950). Preparator (1949), asistent (1951), lector (1956) la Facultatea de filologie, conferențiar (1967) la Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale. Doctor în științe filologice cu teza *Expresivitatea lingvistică*. Studiile și lucrările sale sînt consacrate, în special, unor probleme de teorie și metodologie lingvistică (*Introducere în lingvistică*, 1958, ed. a II-a, 1965, în colab.; *Tratat de lingvistică generală*, 1971, în colab.). Contribuții în domeniul filologiei clasice (coautor la tratatul de *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba latină*, 1965). Lucrarea *Ce limbi se vorbesc pe glob* (1968, în colab. cu Lucia Wald), cu caracter enciclopedic, este destinată unui public larg.

STAN, Ionel I. (n. 18 dec. 1927, sat Bucești, com. Ivești, jud. Tecuci), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1951). Preparator la Institutul de lingvistică, filiala Cluj (1951—1960), cercetător științific (1960—1963), lector la Facultatea de filologie a Universității Timișoara (1963—1976). Lector de limba și literatura română la Leipzig (1971—1973). Membru al Societății internaționale de științe fonetice, al Societății lingvistice europene, al Societății române de lingvistică romanică, filiala Timișoara (secretar, 1969—1971). Secretar al Comitetului de redacție al revistei „Cercetări de lingvistică", membru în comitetul de redacție al „Analelor Universității Timișoara". Distins (1974) cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei pe anul 1971 pentru lucrarea *Atlasul lingvistic român pe regiuni. — Maramureș*, vol. I—III, 1969—1973, în colab. Preocupări în domeniul foneticii și fonologiei, al lexicologiei, dialectologiei și toponimiei. Colaborator la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (4 vol., 1955—1957); *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, 1956; *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă, vol. I, 1956; *Dicționarul limbii române*, litera *O*, 1969.

SZABÓ T. Attila (n. 12 ian. 1906), lingvist și filolog maghiar din România. Licențiat al Facultății de litere din Cluj (1932). Cursuri de specializare în Anglia (1926—1927) și Ungaria (1933).

Scanned with OKEN Scanner

Profesor secundar la Aiud (1930—1932) și Zalău (1933—1936), conferențiar (1940—1944), profesor (1944—1971) de istoria limbii și literaturii maghiare la Universitatea din Cluj; din 1971 profesor consultant. Doctor în filologie (Cluj, 1934), cu teza *Kéziratos énekeskönyveink és verses kézirataink* — Culegerile noastre de cîntece în manuscris; doctor docent (1965). Membru al Societății fino-ugrice din Helsinki; membru onorific al Societății de lingvistică maghiară din Budapesta. Om de știință emerit. Preocupări în domeniul toponimiei *(Kalotaszeg helynevei* — Toponimia ținutului Călatei, Cluj, 1940), istoria limbii *(Anyanyelvünk életéből* — Din viața limbii noastre materne, București, 1970, *A szó és az ember* — Cuvîntul și omul, București, 1971; *Nyelv és múlt* — Limbă și trecut, București, 1972), lexicografiei *(Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* — Dicționar istoric al lexicului maghiar din Transilvania, vol. I, București, 1975, distins cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei, 1977) și de cultivare a limbii.

SZABÓ Zoltán (n. 18 febr. 1927, Valea Lungă, jud. Alba) lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj (1952). Preparator (1951—1953), asistent (1953—1957), lector (1957—1961), conferențiar (1961—1962), profesor (din 1972) la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Prodecan al Facultății de filologie din Cluj (1965—1968). Din 1966 funcționează și la Universitatea din București. Doctor în filologie (1960) cu teza *A kalotaszegi nyelvjárás igeképzőrendszere* — Sistemul sufixelor verbale în graiul din Călata (Budapesta, 1965). Membru al Societății de științe filologice (președintele secției de limbă și literatură maghiară). Cercetările sale de lingvistică abordează probleme de gramatică descriptivă și istorică a limbii maghiare, ulterior de analiză stilistică și lingvistică a textului: *Kis magyar stílus történet* — Istoria stilului beletristic maghiar, București, 1970; *A mai stilisztika nyelvelméleti alapjai* — Bazele lingvistice ale stilisticii moderne, Cluj, 1977. Conduce (din 1970) lucrări de cercetare asupra stilurilor perioadei 1880—1912: vol. colective *Kis magyar stilisztika* — Stilistica descriptivă a limbii maghiare, București, 1968; *Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról* — Studii referitoare la stilul impresionist maghiar, București, 1976.

Scanned with OKEN Scanner

Ș

ȘANDOR, Atanasie (1809—1892), medic și profesor la Preparandia din Arad (1843—1879). Contemporan cu G. Barițiu (și colaborator la „Foaie pentru minte, inimă și literatură" și „Gazeta de Transilvania" editate de acesta), T. Cipariu, I.C. Massim, I. Maiorescu ș.a., este unul dintre continuatorii și popularizatorii ideilor Școlii ardelene. A participat cu pasiune la dezbaterile filologice ale vremii, militînd pentru introducerea alfabetului latin în școală și pentru așezarea ortografiei pe baze moderne. Studiile și articolele publicate în revistele lui G. Barițiu, ca și lucrările rămase în manuscris (un *ABCdariu seau Literariu românesc cu slove cirilice și litere latine*, însoțit de *Ortografia română cu litere latine* — 1850, *Gramatica* — ulterioară acestei date ș.a.), denotă interesul său pentru probleme de ortografie, gramatică, dialectologie, stilistică și versificație. Etimologist moderat, propune un sistem ortografic, care, pornind de la etimologism, făcea o serie de concesii fonetismului. Operă de maturitate, *Gramatica* sintetizează toate cunoștințele sale filologice. Alcătuită din patru părți, consacrate foneticii, morfologiei, sintaxei și ortografiei, utilizează o terminologie evoluată față de modelul oferit de operele reprezentanților Școlii ardelene.

Bibl. ref.: M. Popa, *Un filolog uitat — Atanasie Șandor*, CL, XVIII, 2, 1973.

ȘANDRU, Dumitru (8 oct. 1907, com. Doștat, jud. Alba — 29 nov. 1972, Craiova), lingvist. După absolvirea liceului „Gh. Lazăr" din Sibiu, urmează cursurile Facultății de litere din București, (1928—1931), unde are ca profesori pe Ovid Densusianu, Ion Aurel Candrea, Tache Papahagi, Nicolae Cartojan ș.a. Asistent la catedra de „limba română și dialectele ei", este apoi profesor în învățămîntul mediu și, para-

lel, colaborator la *Dicţionarul limbii române* şi la tratatul de *Istorie a limbii române*, elaborate sub egida Academiei. Din 1968 este profesor la Universitatea din Craiova, unde conduce şi secţia de filologie a Centrului de istorie, filologie şi etnografie al Academiei. Principala sa activitate ştiinţifică **D.Ş.** a desfăşurat-o în domeniul dialectologiei, disciplină în care şi-a susţinut şi doctoratul cu teza *Cercetări dialectale în Ţara Oltului*, distinsă cu „magna cum laudae" (1947). Este autorul a numeroase anchete dialectale ale căror rezultate au fost publicate în special în „Bulletin linguistique" (*Pays de Motzi*, II, 1934; *Lăpujul de sus*, III, 1935; *Bihor*, IV, 1936; *Vallée d'Almăj*, V, 1937; *District de Năsăud*, VI, 1938 ş.a.). Analiza faptelor de limbă, în strînsă legătură cu cercetarea etnografică şi folclorică, este prezentă şi în lucrarea sa *Mocanii în Dobrogea* (Bucureşti, 1946). Problemelor teoretice ale dialectologiei le-a consacrat lucrarea *Cîteva îndrumări pentru cercetarea graiului* (Bucureşti, 1940).

Bibl. ref.: C. Maneca, *D. Şandru*, LR, XXII, 3, 1973.

ŞĂINEANU, Lazăr (23 apr. 1859, Ploieşti — 11 mai, 1934, Paris), filolog şi lingvist. Studii secundare la Ploieşti (unde îl are ca profesor pe I. Circa — adept al purismului lui A. Pumnul) şi la liceul „Matei Basarab" din Bucureşti. În această perioadă audiază cursurile serale de filologie comparată ţinute de B.P. Hasdeu. Înscris la Facultatea de litere din Bucureşti (1881), este remarcat de Hasdeu, în a cărui revistă „Columna lui Traian" publică studiul *Cîteva specimene de etimologie populară română* (1882). Audiază acum şi cursul de sanscrită al lui V. Gregorian. Distins cu premiul „Hillel" pentru lucrarea de licenţă (1885) *Încercare asupra semaseologiei române. Studie istorice despre tranziţiunea sensurilor* (Bucureşti, 1887), în care analizează, potrivit teoriei lui A. Darmesteter, pe baza a trei procese semantice (utilizarea metaforică a cuvintelor, lărgirea şi restrîngerea sensului) schimbările survenite, în timp, în sensul unor cuvinte româneşti. Partea a doua a lucrării — referitoare la metaforă — reprezintă unul dintre primele studii româneşti de stilistică. Cu premiul obţinut, pleacă la Paris, unde studiază la Sorbona şi Collège de France cu G. Paris, M. Bréal, P. Mayer şi face serioase studii de orientalistică, cu privire specială asupra limbilor balcanice la École des Langues Orientales Vivants. Îşi continuă studiile la Leipzig, unde îşi ia doctoratul în filologie (1889) cu teza *Les jours d'emprunt ou les jours de la vieille* (publicată în „Romania"), lucrare de folclor comparat consacrată tradiţiei „zilelor babei". Întors în ţară (1890), este profesor de latină şi română la „Sf. Sava", apoi suplinitor la catedra de filologie comparată a lui Hasdeu. Tergiversările pri-

Scanned with OKEN Scanner

vind acordarea cetăţeniei române îl determină să părăsească ţara (1900), stabilindu-se la Paris. Neogramatic ca formaţie, cu serioase lecturi în domeniul psihologiei (Steinthal, Raul de Grasserie) şi al etnopsihologiei, **L.Ş.** susţine unitatea intrinsecă dintre limbă şi gîndire *(Lingvistica contemporană sau şcoala neo-gramatică,* lecţie de deschidere a cursului său de filologie comparată, 1891). Sinteză a principalelor momente ale lingvisticii şi filologiei româneşti, *Istoria filologiei române* (Bucureşti, 1892) integrează fenomenul evoluţiei limbii în contextul mai larg al dezvoltării întregii culturi româneşti la nivele diferite: etnografic, folcloric, literar. Ca lexicograf rămîne cunoscut prin *Dicţionarul universal al limbii române* (Craiova, 1896). Avînd un caracter prin excelenţă explicativ, lucrarea se impune prin claritatea şi concizia definiţiilor, urmate de exemple sau citate. Începînd cu ediţia a doua, este indicată şi etimologia cuvintelor şi se introduce o secţiune de nume proprii. În domeniul folclorului, cercetările sale sînt fructificate în *Basmele române în comparaţie cu legendele antice clasice şi în legătură cu basmele popoarelor învecinate şi ale tuturor popoarelor romanice. Studiu comparativ* (Bucureşti, 1895), lucrare premiată de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu". *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii române* (3 vol., Bucureşti, 1900), reluare amplificată a studiului *Elemente turceşti în limba română. Influenţa orientală* (RIAF, 1885), rod al cercetărilor de peste un deceniu, reprezintă o sinteză istorică şi lingvistică a raporturilor dintre română şi limbile orientale, vizînd în special influenţa turcească. Analizînd critic ipotezele hazardate ale lui Hasdeu cu privire la influenţa avară, pecenegă, tătară asupra limbii române, **L.Ş.** subliniază că influenţa turcească rămîne cea mai pregnantă. Ea se păstrează însă numai la nivelul vieţii materiale sau politico-administrative, fiind mai accentuată în sec. 15—17 şi în epoca fanariotă (sec. 18) şi mai răspîndită, ca arie geografică, în Muntenia şi Moldova, rămînînd aproape inexistentă în Transilvania. Cu această lucrare se încheie activitatea din ţară a lui **L.Ş.** Cele două rezumate ale lucrării *(Les éléments orientaux en roumain*, „Romania", 1901—1902, şi *Le régime et la société en Roumanie pendant le règne de Phanariotes (1711—1821)*, „Revue internationale de sociologie", 1902), au fost distinse cu premiul „Volney", respectiv „Bibesco", ale Societăţii de lingvistică din Paris. În străinătate, cercetările lui **L.Ş.** privesc în exclusivitate domeniul limbii franceze, oprindu-se, în special, asupra rolului creaţiei populare în dezvoltarea limbii franceze. Cele două lucrări de sinteză asupra originii şi evoluţiei argoului francez *(L'argot ancien*, Paris, 1907 şi *Les sources de l'argot ancien*, Paris, 1912, 2 vol.) sînt distinse cu premiul „Volney" şi,

Scanned with OKEN Scanner

respectiv, cu premiul Academiei Franceze. Ca membru al „Cercului de studii rabelaisiene", elaborează partea de comentariu lingvistic al ediţiei critice a operei lui Rabelais, publicată de acest cerc (4 vol., 1912—1922) şi lucrarea *La langue de Rabelais* (Paris, 1922—1923). *Les sources indigènes de l'étymologie française* (Paris, 1925—1930, 3 vol.), chintesenţă a ideilor sale privind originea limbajului, evidenţiază resursele şi posibilităţile interne de dezvoltare ale fiecărei limbi, cu privire specială asupra limbii franceze.

Alte lucrări: *Dicţionar german-român*, Bucureşti, 1887; *Dicţionar român-german*, Bucureşti, 1889; *Autori români moderni*, Bucureşti, 1892; *Ion Heliad Rădulescu ca gramatic şi filolog*, Bucureşti, 1892; *La création métaphorique en français et en roumain*, Halle, 1905—1909.

Bibl. ref.: L. Vornea, *Lazăr Şăineanu*, Bucureşti [1928]; I. Iordan, *Lazăr Şăineanu*, VR, 1934; C. Şăineanu, *Lazăr Şăineanu, 1859—1934*, Bucureşti, 1935; idem, *Celui à qui on'a pas rendu justice — Lazare Sainéan, le grand philologue (1859—1934). Sa vie et son oeuvre*, Bucureşti, 1946; D. Macrea, *Lazăr Şăineanu*, CL, VII, 1, 1962; Luiza Seche, *Concepţia lingvistică a lui Lazăr Şăineanu*, LR, XIX, 1, 1970.

ŞERBAN, Vasile (n. 18 iun. 1922, com. Vîrciorova-Ilovița, jud. Mehedinţi, astăzi localitate componentă a municipiului Drobeta-Turnu Severin), lingvist. Licenţiat al Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti (1948). Profesor de limba şi literatura română la liceul „Traian" şi Şcoala pedagogică din Turnu-Severin (1948—1959). Şef al secţiei de învăţământ şi cultură a oraşului Turnu-Severin (1948—1959). Lector (1959—1969), conferenţiar (din 1969) la catedra de limba română a Facultăţii de filologie din Timişoara. Şef al acestei catedre (1974—1976), decanul facultăţii (din 1976). Cercetările lui **V.Ş.** au drept obiect predilect limba română contemporană, mai ales structura gramaticală (*Curs practic de sintaxă a limbii române*, 1964, lucrare distinsă cu premiul Ministerului Învăţământului pe 1964; *Sintaxa limbii române*, 1970; *Teoria şi topica propoziţiei în româna contemporană*, 1974), dar şi fonetica (*Fonetica limbii române literare*, curs universitar, Tipografia Universităţii Timişoara) şi lexicul (*Vocabularul românesc contemporan*, Timişoara, 1977). Articole de cultivare a limbii.

ŞESAN, Milan Pavel (n. 5 apr. 1910, Cernăuţi), teolog şi filolog. Licenţiat al Facultăţii de litere de pe lîngă Universitatea din Cernăuţi. Lector de limba cehă la Facultatea de litere din Cernăuţi (1935—1937). Asistent (1936—1937), profesor agregat,

Scanned with OKEN Scanner

conferenţiar (1937—1948, titularizat 1941) la Facultatea de teologie din Cernăuţi — Suceava. Director al Institutului de istorie de pe lîngă Facultatea de teologie din Suceava (1946—1948). Profesor la Facultatea de teologie din Bucureşti (1948). Profesor la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu (1948). Doctor în teologie (1937). Doctor în istorie şi filozofie la Universitatea Carolină din Praga (1942). Studii şi cercetări asupra originilor scrisului în limba română, datării şi localizării textelor vechi româneşti. Este adeptul curentului naţional în explicarea traducerii în română a cărţilor religioase. A localizat textele rotacizante în Moldova (Bucovina), folosind drept criteriu circulaţia originalelor — pe care le consideră de redacţie rusească *(Originea şi timpul primelor traduceri româneşti ale Sf. Scripturi*, Cernăuţi, 1939; *Introducerea limbii române în biserică*, „Mitropolia Ardealului", II, 11—12, 1957, Sibiu, ş.a.).

ŞIADBEI, Ion (16 febr. 1903, Lespezi — 4 mart. 1977, Bucureşti), lingvist. După terminarea studiilor secundare (la Fălticeni şi la Liceul Internat din Iaşi), urmează Facultatea de filozofie şi litere din Iaşi (elev al lui Al. Philippide). Este, o scurtă perioadă (1923—1925), asistent la această facultate, apoi pleacă pentru specializare la Paris, audiind cursuri de filologie la Sorbona, École des Hautes Études, École Normale Supérieure, Collège de France. În 1930 îşi susţine doctoratul la Sorbona cu tezele *Recherches sur le roumain commun* şi *Études sur l'ancien daco-roumain prélittéraire (jusqu'à la fin du XV-e siècle). Introduction. Les systèmes phonétique et morphologique*. Profesor la liceul „M. Eminescu" din Chişinău (1926—1929) şi la Liceul Naţional din Iaşi (1929—1939), este apoi transferat la liceul „M. Eminescu" din Bucureşti. Între 1942—1946 este conferenţiar la Facultatea de filozofie şi litere a Universităţii. După această dată este colaborator al Institutului de lingvistică (etimologii la *Dicţionarul limbii române* al Academiei şi la *Dicţionarul limbii române moderne*, 1958). Publică intens în periodice ca: „Viaţa românească", „Adevărul literar", „Revista filologică", „Romania", „Revue internationale des études balkaniques" din Belgrad. Lucrările şi studiile sale sînt consacrate mai ales istoriei limbii române, caracterizării fazei de început a evoluţiei acesteia *(Problemele vocabularului român-comun*, „Revue internationale des études balkaniques", tom. III, Belgrad, 1938; *Originile dialectelor române. Starea actuală a cercetărilor*, Iaşi, 1933). În strînsă legătură cu aceasta, a abordat, remarcîndu-se prin originalitatea interpretării, probleme ale limbii latine, cu prioritate ale latinei populare *(Le latin dans l'Empire d'Orient*, Iaşi, 1932). Asupra unor aspecte ale literaturii române vechi a revenit insistent; studiile din acest domeniu

Scanned with OKEN Scanner

(Fragmentul Leviticului românesc de la Belgrad, Iaşi, 1927; *Cercetări asupra cronicelor moldovene. I. Eustratie Logofătul, Grigore Ureche, Simeon dascălul, Ion Neculce*, Iaşi, 1939 ş.a.), fiind concepute ca preliminarii la o detaliată *Istorie a literaturii române vechi*, din care nu a reuşit să publice decît primul volum (1975).

ŞINCAI, Gheorghe (28 febr./12 ian. 1754, com. Samşud, azi Şincai, jud. Mureş — 2 nov. 1816, com. Şincai, jud. Mureş), istoric şi filolog. Studiile începute în comuna natală sînt continuate la Colegiul reformat din Tîrgu Mureş, la Seminarul iezuit din Cluj (unde, sub influenţa cunoscutului istoric Fridvalschi, se dedică studiilor istorice) şi la Gimnaziul piariştilor din Bistriţa (1772). Proaspăt absolvent, cu bogate cunoştinţe de retorică, poetică, limbi clasice, germană, maghiară, este numit profesor la Blaj (1773). Călugărindu-se, este trimis, la recomandarea episcopului Grigore Maior, împreună cu Ioachim Pop şi Petru Maior la Colegiul „De propaganda fide" din Roma (1774). Aici îşi ia doctoratul în filozofie şi teologie. Obţinînd acces la arhivele secrete ale Vaticanului, se dedică cu pasiune studierii şi copierii documentelor istorice referitoare la români. La întoarcerea în ţară (1779), din ordinul guvernului este oprit, împreună cu Petru Maior, la Viena, pentru a se documenta asupra metodei de predare în şcolile naţionale. Studiază acum şi dreptul natural, dreptul ginţilor şi cel ecleziastic. Îşi continuă munca asiduă de documentare privind istoria poporului român. Se împrieteneşte cu S. Micu, care era prefect de studii la acest colegiu. Îl ajută la elaborarea lucrării *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780), revenindu-i sarcina revizuirii materialului. Tot el scrie şi prefaţa, chintesenţă a principiilor fundamentale ale Şcolii ardelene. Cunoaşte acum cîţiva istorici de seamă ai timpului: pe Sulzer, care îi dăruieşte un manuscris al *Letopiseţului* lui Miron Costin, pe Cornides, Gorampi, Benkő. Întors la Blaj (1781), este numit canonic şi profesor de retorică şi poetică, apoi director al şcolilor greco-catolice din Transilvania (din 1782). În această calitate desfăşoară o activitate fecundă în direcţia înfiinţării (circa 300) şi a organizării şcolilor sătesti, a pregătirii cadrelor didactice. Elaborează în acest scop manuale şcolare: două abecedare (*Normatice*), o *Aritmetică*, un catehism, un *Dicţionar latin-român*, *Dicţionar român-latin*, o *Istorie a naturii sau a firii* (rămase în manuscris) şi o gramatică a limbii latine (*Prima principia latinae grammatices ad usum scholarum Valachico nationalium*, Buda, 1783). Lucrarea, în care explicaţiile sînt date şi în limba română (în scrierea căreia foloseşte alfabetul latin), iar exemplele în română, germană şi maghiară, încearcă să pună bazele unei terminologii gramaticale româneşti, preluată ulterior de C.

Scanned with OKEN Scanner

Diaconovici-Loga. Militant activ pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania, este unul dintre inspiratorii *Supplex*-ului. Intrînd în conflict cu I. Bob, renunţă la haina călugărească (1794). Arestat şi anchetat, sub o falsă acuzaţie (eliberat, 1795), este nevoit să renunţe la postul de director al şcolilor greco-catolice din Transilvania. Părăseşte Blajul şi se stabileşte pe moşia contelui Daniel Wass de Ţaga, ca administrator şi educator al copiilor acestuia (1797—1803). Pleacă la Oradea, apoi la Buda. Aici lucrează intens pentru terminarea *Hronicii...* sale, fiind în acelaşi timp şi cenzor pentru cărţile româneşti apărute la tipografia Universităţii din Buda, post în care va fi urmat de P. Maior. În 1805, publică, la Buda, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae, emendata, facilitata et in meliorem ordinem redacta per Georgium Sinkay* (ediţia a II-a a *Elementelor...*, fără a mai menţiona numele lui S. Micu), ediţie în care aduce cîteva modificări în privinţa ortografiei, în sensul unor concesii făcute fonetismului — introduce semnul diacritic pe î (scris *â, ê, î*), precum şi diftongul *oa*. Începe o perioadă grea de lipsuri şi peregrinări, în căutarea unui post. Găseşte un sprijin vremelnic la episcopii Ignatie Darabant şi Samuil Vulcan. În ultimii ani se retrage la Şinca, pe moşia contelui Wass. În 1811 avea terminată *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, lucrare remarcabilă prin modul critic de interpretare a izvoarelor, prin rigurozitatea şi bogăţia documentării, care cuprinde evenimentele dintre anii 86 şi 1739 referitoare la românii de pe întreg teritoriul Daciei — din Transilvania, Muntenia, Moldova, cît şi cei din sudul Dunării (aromâni, meglenoromâni, istroromâni) — demonstrînd originea latină a limbii române, romanitatea poporului român, unitatea şi continuitatea sa pe acest teritoriu. Respinsă de cenzura austro-ungară, lucrarea va fi publicată în întregime la Iaşi (4 vol., 1853—1854), cu grafie chirilică, şi la Bucureşti (3 vol., 1886), cu litere latine.

Bibl. ref.: I. Popa, *Activitatea şcolară a lui Gheorghe Şincai*, „Societatea de mîine", I, 22, 1914; Al. Papiu-Ilarian, *Viaţa, operele şi ideile lui Georgiu Şincai, Legăturile lui cu episcopul I. Bob*, Trans., LXII, 4, 1922; I. Radu, *Doi luceferi rătăcitori: Gheorghe Şincai şi Samuil Micu*, AAR-SL, seria III-a, Tom. II, mem. 3, 1924; L. Protopopescu, *Contribuţii la biografia lui Gh. Şincai*, LL, 1962; I. Lungu, *Gh. Şincai învăţat şi gînditor luminist*, 1963; D. Macrea, *Activitatea lingvistică a lui Şincai la 150 de ani de la moartea sa*, CL, XII, 1, 1967; *Activitatea lingvistică a lui Gh. Şincai*, AA RSR, XVI, 1966; Gh. Şincai, *Opere*, I, *Hronica românilor*, Tom. I, ediţie îngrijită şi studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefaţă şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, 1967; tom II—III, 1969, tom IV, 1973.

Scanned with OKEN Scanner

Ş

ŞTIRBU, Vasile (12 nov. 1936, com. Josenii Bîrgăului, jud. Bistriţa-Năsăud — 9 nov. 1970, Baia Mare), lingvist. Absolvent al liceului din Năsăud (1955) şi al Facultăţii de filologie — secţia rusă — a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj (1959). Redactor la revista „Tribuna" (1959), asistent (1960—1962) la catedra de limba rusă a Facultăţii de filologie din Cluj, lector (1962) şi conferenţiar la Catedra de limba română şi limbi străine a Institutului pedagogic de trei ani din Baia Mare. Prorector (1968—1969). Doctor în filologie (1970) cu teza *Abstract şi concret în limbă.* Studiile sale în domeniul lingvisticii generale, semanticii, foneticii se remarcă prin originalitate, acurateţe ştiinţifică şi o mare bogăţie a informaţiilor. Colaborează la revistele: „Studii clasice, „Studii şi cercetări lingvistice", „Limba română", „Russki iazîk v şkole". Redactor responsabil al „Buletinului" Institutului pedagogic din Baia Mare.

Bibl. ref.: Al. Graur, *Vasile Ştirbu,* [Necrolog], Rom. Lit., III, 48, 1970; Gh. Pop, *Ştirbu Vasile* [Necrolog], LR, XX, 1, 1971.

ŞUTEU, Flora (n. 21 sept. 1930, Turda), lingvistă. Licenţiată a Facultăţii de filologie din Cluj (1953). Studii de specializare la Universitatea din Tübingen, sub conducerea lui Eugen Coşeriu (1970). Cercetător ştiinţific principal la Institutul de lingvistică din Bucureşti (1953—1971). Asistent la Institutul „Maxim Gorki" (1959—1962). Lector la Facultatea de limba şi literatura română a Universităţii din Bucureşti (1967—1969). Conferenţiar suplinitor (1971—1972), profesor (din 1972) la Facultatea de filologie şi istorie a Universităţii din Craiova. Membru în Comitetul de redacţie al revistei „Limba română" (din 1957). Doctor în ştiinţe filologice (1972) cu lucrarea *Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti* (publicată, într-o formă mult amplificată, în 1976), original studiu de istorie a limbii române literare moderne, prin evidenţierea influenţei componentului reprezentat de sistemul ortografic asupra celui ortoepic. În studiile sale a abordat mai ales probleme de gramatică, stilistică, lexicologie. A publicat numeroase articole de cultivare a limbii în presă şi în revistele de specialitate. Un loc important îl ocupă cercetările consacrate limbii poeziilor eminesciene, realizate mai ales pe baza *Dicţionarului limbii poetice a lui Mihai Eminescu* (1968), din al cărui colectiv de elaborare a făcut parte, şi pentru care a fost distinsă (1972) cu premiul „Timotei Cipariu" al Academiei pe 1968. A editat (în colab.) *Proza literară* a lui Mihai Eminescu (1964).

ŞUTEU, Valeriu (n. 25 mai 1928, com. Chiherul de Jos, jud. Mureş), lingvist. Licenţiat al Facultăţii de filologie din Cluj (1952). Specializare la Institutul

Scanned with OKEN Scanner

de lingvistică al Academiei Maghiare de Ştiinţe din Budapesta (1959—1960), la Universitatea din Poznan (1965), la Institutul de fonetică al Universităţii din Grenoble (1966), la Institutul de lingvistică al Academiei Cehoslovace de Ştiinţe din Praga (1967). Cercetător ştiinţific principal (1953—1971) la Institutul de lingvistică şi la Centrul de cercetări fonetice şi dialectale din Bucureşti. Redactor-şef la Editura enciclopedică română, astăzi Editura ştiinţifică şi enciclopedică (din 1971). Membru al Societăţii române de lingvistică romanică, al Societăţii internaţionale a arhivelor fonogramice, al Asociaţiei internaţionale de fonetică. Doctor în filologie cu teza *Structura acustică a consoanelor oclusive româneşti* (1968). Studii şi articole în domeniul lexicologiei, lexicografiei, foneticii şi dialectologiei. Contribuţii deosebite în analiza şi descrierea structurii acustice a sunetelor limbii române. Coautor la *Dicţionarul limbii române moderne* (1958), *Texte dialectale — Oltenia* (1970), *Arhiva fonogramică a limbii române* (1959—1970). Coordonare generală parţială la *Micul dicţionar enciclopedic* (1972).

Scanned with OKEN Scanner

T

TEAHA, Teofil (n. 30 dec. 1926, Vașcău, jud. Bihor), lingvist. Licențiat al Facultății de filologie a Universității din București (1951). Doctor în filologie (1957) cu lucrarea *Graiul din valea Crișului Negru* (1961). Studii de specializare în Belgia (1967), R.F. Germania (1969, 1974—1976), Franța (1971). Călătorii de studii și documentare în Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, U.R.S.S., Austria, Elveția, Italia, Franța, R.F. Germania. Cercetător la Institutul de lingvistică din București (din 1961). Coautor, în cadrul Institutului de cercetări etnologice și dialectologice, la lucrările de pregătire și elaborare a *Noului atlas lingvistic român pe regiuni* (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). Preocupări de fonetică, lexicografie, lingvistică generală și, în special, de dialectologie și geografie lingvistică. Membru în Comitetul național român pentru *Atlasul lingvistic al Europei*. Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române (1967) pentru colaborarea la *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni — Oltenia* (vol. I, 1967; vol. II, 1970; vol. III, 1974).

TEISZLER Pál (n. 30 sept. 1932, com. Foieni, jud. Satu Mare), lingvist maghiar din România. Licențiat al Facultății de filologie din Cluj, secția limbă și literatură maghiară (1955). Preparator (1955—1956), șef de cabinet (1956—1957), asistent (1957—1960), lector (1960—1972), conferențiar (din 1972) la Facultatea de filologie din Cluj. Doctor în filologie (1969) cu teza: *A Nagykároly környéki magyar nyelvjárás magánhangzó rendszere* — Sistemul vocalic al graiului maghiar din jurul orașului Carei. Membru al Societății de științe filologice din R.S. România. Cercetările sale privesc lingvistica generală (*A nyelv világa* — Lumea limbii, în colab., Cluj, 1972; vol. antologic *Nyelvelméleti tanulmányok* — Studii de

Scanned with OKEN Scanner

lingvistică teoretică, București, 1975). Reluată într-o variantă prescurtată, apărută la București, 1973, teza de doctorat reprezintă prima monografie fonologică descriptivă în lingvistica maghiară. Importante contribuții în domeniul dialectologiei.

TEMPEA, Radu (1768, Brașov — 1824, Brașov), cărturar. Studii secundare la gimnaziul luteran din Brașov. În 1785 primește o bursă din partea bisericii Sf. Nicolae din Șchei pentru studii teologice la Buda. După moartea lui D. Eustatievici (1796) este numit director al „școalelor neunite naționalicești prin marele prințipat al Ardealului", calitate în care activează intens pentru înființarea și organizarea școlilor sătești. În această perioadă i se tipărește la Sibiu, în 1797, *Gramatica românească*, destinată uzului școlii. Protopop al Brașovului (din 1806 sau 1808 pînă în 1817). Destituit din funcție, pleacă pentru un an în Moldova. În 1820 este din nou pomenit în Transilvania ca „cinstitul păr. protopop Radu Tempian". Singura sa lucrare originală, *Gramatica românească*, este prima gramatică românească destinată în primul rînd uzului școlii, urmată, în acest sens, abia în 1822 de *Gramatica* lui C. Diaconovici-Loga. Lucrarea este concepută după modelul gramaticilor anterioare ale lui Micu, Molnar, Văcărescu. Prefața, importantă prin ideile expuse, reprezintă crezul filologic al cărturarului ardelean. Influențat de latinismul înaintașilor, **R.T.** deplînge stadiul actual „de stricăciune" al limbii române prin pătrunderea cuvintelor slave, ungurești, nemțești, sîrbești și, adept al „purificării" limbii, propune scurtarea unor cuvinte pentru a le apropia de originalul latin. Acceptă ca normă limba cărților bisericești. În privința gramaticii propriu-zise, meritul lui **R.T.** este acela de a se fi străduit să creeze o terminologie gramaticală modernă, introducînd termeni greceștí *(diftong, sintaxă)*, și mai ales latinești *(verb, silabă, cuvînt, adverb, participiu, supin, gerunziu* etc.).

Bibl. ref.: A. Bîrseanu, *Istoria școalelor centrale române gr.or. din Brașov*, Brașov, 1902; R. Munteanu, *Contribuția Școlii ardelene la culturalizarea maselor*, București, 1962; G. Istrate, *Gramatica lui Radu Tempea*, în *Studii și articole*, București, 1970.

TIKTIN, Heimann (Hariton) (9 aug. 1850, Breslau, azi Wroclaw, Polonia — 13 mart. 1936, Berlin), lingvist român de origine germană. Stabilit în România în 1869. Profesor de latină și germană la diverse școli din Iași. Din toamna anului 1905 se află la Berlin, unde, ca „lector onorar" la Seminarul de limbi orientale, ține cursuri de limbă și literatură română. Paralel, predă la Seminarul de limbi romanice din același oraș. Colaborator la revista „Convorbiri literare", prieten cu Eminescu, care a avut un rol deosebit în orientarea sa spre studiile de lingvistică și filologie. Unul dintre primii lingviști români care și-a

Scanned with OKEN Scanner

apropriat concepția neogramaticilor, sub a căror influență abordează probleme de gramatică istorică. *Studien zur rumänischen Philologie* (Leipzig, 1884), lucrare pentru care i s-a acordat, la Universitatea din Leipzig, titlul de doctor în filologie, rezolvă o serie de probleme de fonetică istorică românească. Sistemului fonetic al limbii române îi sînt consacrate și studiile *Der Vocalismus des Rumänischen* (1886—1889) și *Der Konsonantismus des Rumänischen* (1900), publicate în „Zeitschrift für romanische Philologie", condus de G. Gröber. În 1891, îi apare la Iași, în 2 volume, *Gramatica română* (ed. a II-a, 1895, ed. a III-a, 1945), care, prin obiectivitatea prezentării și interpretării faptelor de limbă, se impune ca prima gramatică științifică a limbii române. Destinația didactică a impus lucrării un caracter predominant descriptiv (apelînd însă la elementele de istorie a limbii, utile pentru înțelegerea faptelor contemporane) și normativ. **H.T.** rămîne, de asemenea, în istoria lingvisticii românești, ca autor al unui *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (București, 1895—1925), lucrare destinată a facilita cunoașterea vocabularului limbii române de către străini. Bazat pe un material documentar deosebit de bogat — peste 550 de texte din autori vechi și contemporani, literatură beletristică și științifică, cultă și populară etc., dicționarul înregistrează circa 35 000 de cuvinte românești cu definiții în germană. Calitatea și claritatea definițiilor, indicațiile gramaticale și asupra circulației cuvintelor, pregnanța citatelor ilustrative ca și indicațiile etimologice (oferite, cu parcimonie, doar în cazurile certe) conferă acestei lucrări lexicografice o valoare deosebită. Membru onorific al Academiei Române (1919), a fost distins pentru realizările sale științifice cu un „premiu excepțional" (1926) și cu medalia „Bene Merenti".

Alte lucrări: *Zur Stellung der tonlosen Pronomina und Verbalformen*, „Zeitschrift für romanische Philologie", 1885; *Manual de ortografie română*, Iași, 1889; *Rumänisches Elementarbuch*, Berlin, 1905.

Bibl. ref.: I. Rizescu, *H. Tiktin*, București, 1968.

TODORAN, Romulus (n. 10 aprilie 1918, com. Suatu, jud. Cluj), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie a Universității din Cluj—Sibiu (1941). Asistent (1941—1950), lector (1950—1957), conferențiar (1957—1965), profesor (din 1965) la Facultatea de filologie a Universității „Babeș-Bolyai" din Cluj. Prodecan (1965—1968), șef de catedră (1965—1974). Doctor în filologie (1948) cu teza *Manuscrisul lui Gherman Filip*. Doctor docent (1965). Contribuții în domeniul dialectologiei și al lexicologiei (*Mic glosar dialectal, alcătuit după două manuscrise din Biblioteca Centrală*, Cluj, 1949; *Material dialectal. I. Din însemnările lexicografice ale lui I. Micu Moldoveanu*

și II. *Graiul din Vîlcele* ⟨*raion Turda*⟩, extras din „Materiale și cercetări dialectale" I, 1960, p. 7—127; *Lexicul dacoromân* ⟨*trăsături specifice și arii lexicale*⟩ în colab., 1965). Colaborator la *Atlasul lingvistic român*, la *Dicționarul limbii române literare contemporane* (1955—1957) și la vol. colectiv, *Universitatea „V. Babeș" Cluj*. Studiu monografic, Cluj, 1957.

TOHĂNEANU, Gheorghe (n. 7 mai 1925, Galați), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie din București (1947). Asistent, lector (din 1951) la Facultatea de filologie din București, profesor la Facultatea de filologie din Timișoara (1971), șeful catedrei de limba română (pînă în 1974). Doctor în filologie (1968) cu teza *Limba și stilul poeziilor lui Mihai Eminescu*. Membru al Societății de științe filologice și al Societății române de lingvistică romanică. Rafinat și fin analist al mijloacelor de expresie artistică, abordează analiza stilistică a textului din perspectivă lingvistică, evidențiind principalele funcții artistice ale limbajului (*Studii de stilistică eminesciană*, București, 1965, lucrare premiată de Academie; *Stilul artistic al lui Ion Creangă*, 1969; *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, 1975, *Dincolo de cuvînt. Studii de stilistică și versificație*, București, 1976).

TUȚESCU, Mariana (n. 30 iul. 1942, Craiova), lingvistă. Licențiată a Facultății de limbi romanice, clasice și orientale din București (1965). Preparator (1966), asistent (1967), lector (din 1972) la aceeași facultate. Membră a Societății române de lingvistică romanică (1967). Doctor în filologie (1970). În studiile și lucrările sale, consacrate mai ales semanticii, apelează cu predilecție la metode și procedee ale gramaticii transformaționale (*Le groupe nominale et la nominalisation en français moderne*, teza de doctorat, publicată în 1972, *Précis de sémantique française*, București — Paris, 1975, cercetare sintetică asupra principalelor direcții din semantica actuală; *Recueil d'exercices de sémantique*, 1977, în colab.; *La présupposition en français contemporaine*, Tipografia Universității București, 1977).

Scanned with OKEN Scanner

Ț

ȚEPELEA, Gabriel (n. 6 febr. 1916, com Borod, jud. Bihor), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie, secția filologie romanică, din Cluj (1937). Cursuri de specializare în domeniul limbii și literaturii franceze în Franța (1937—1938). Doctor în litere și filozofie (București, 1948) cu teza *Literatura dialectală bănățeană*. Profesor secundar la Lugoj și Timișoara (1938—1944), apoi la București (după 1945). Lector de limba franceză și istoria limbii române la Facultatea de filologie din Timișoara (1962—1964) și (din 1964) lector, conferențiar și profesor la Facultatea de filologie a Institutului pedagogic din Pitești. Decan (1971—1974). Membru al Comitetului de redacție al revistelor „Ardealul" (1942—1944), „Tribuna Transilvaniei" (1945—1946), redactor la revista „Argeș" (1966—1968). Membru al Societății de științe filologice. Contribuții în domeniul toponimiei (*Argeșul în lumina toponimiei* — în colab., Pitești, 1969), al stilisticii (*Corelația limbă-literatură*, București, 1971), al gramaticii istorice, dialectologiei, istoriei limbii române literare. (*Studii de istorie și limbă literară*, 1970; *L'influence du latin médieval sur le roumain littéraire de Transilvanie*, în colab., 1971; *Momente din evoluția limbii române literare*, 1973). Lucrările sale filologice aduc date noi și precizări cu privire la monumente vechi de limbă.

Scanned with OKEN Scanner

U

UCUTA, Constantin (sec. 18), cărturar aromân, originar din Moscopole (Grecia). Hartofilax și protopop în Posen (Prusia). Lucrarea sa *Noua pedagogie* sau *Abecedar ușor spre a învăța pe copii carte românească* (Viena, 1797), este o dovadă a faptului că pe vremea aceea în Moscopole se pregătea introducerea dialectului aromân ca limbă de predare în școală. În alfabetul folosit, conceput pe baza unui riguros sistem fonetic, **C.U.** atribuie, în mod constant, fiecărui sunet o anume literă. Scrisă pe baza graiului din Moscopole, lucrarea militează pentru învățarea și cultivarea dialectului aromân. Abecedarul lui **C.U.** a fost descoperit de I. Bianu.

Bibl. ref.: P. Papahagi, *Scriitori aromâni din secolul al XIX-lea*, Bucureşti, 1909; Capidan, *Aromânii...*, p. 61.

URSU, Neculai (n. 3 aug. 1926, sat Borosești, com. Scînteia, jud. Iași), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de filologie din Iași (1950). Asistent la aceeași facultate (1950—1953). Cercetător științific la Institutul de lingvistică, istorie literară și folclor din Iași (din 1953). Doctor în filologie (1967), cu teza *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti* (1962), consacrată procesului de introducere, organizare și adaptare în limba română a împrumuturilor recente. Premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei R.S.R. (1964) pentru lucrarea de doctorat. Pe lîngă cercetările sale consacrate lexicologiei, **N.U.** desfășoară și o bogată activitate filologică, concretizată atît în studii asupra literaturii române din sec. 18 și 19, cît și în ediții de texte. A abordat și rezolvat mai ales probleme de paternitate și filiație (a descoperit manualul folosit de I. Heliade Rădulescu în realizarea gramaticii sale din 1828, originalul latin al gramaticii lui D. Eustatievici din 1757, versuri necunoscute ale lui B.P. Mumuleanu și Iancu Văcărescu etc.). A editat *Gramatica rumânească* a lui D. Eustatievici Brașoveanul (1969) și a realizat ediția critică facsimilată a *Psaltirii în versuri a lui Dosoftei* (Iași, 1974).

Scanned with OKEN Scanner

V

VAIDA, Vasile (1867, sat Nadiș, aparținînd orașului Cehu Silvaniei — 16 iul. 1897, sat Crișteleс, com. Măerișteе, jud. Sălaj), preot și cărturar. Absolvent al Institutului teologic din Gherla, din 1891 este preot în Oarța de jos (jud. Maramureș), apoi în Crișteleс. Autor al cîtorva din cele mai vechi studii de dialectologie românească, primele consacrate graiului sălăjean. Articolele sale, publicate în „Tribuna" din Sibiu, *Studiu asupra abaterilor gramaticale în dialectul țăranilor din Sălaj* (VII, 1890, nr. 12—14) și *Material jargon de dialect sălăjean* (ibidem, nr. 83—97), evidențiază particularități gramaticale și lexicale specifice acestui grai, constituind un util material documentar, inclus astăzi în bibliografia *Dicționarului limbii române* al Academiei.

Bibl. ref.: L. Ghergariu, *Vasile Vaida*, CL, XVII, 1972.

VALAORI, Iuliu (5 aug. 1867, Moscopole, Grecia — 14 oct. 1936, București), lingvist și filolog. Licențiat al Facultății de litere și filozofie și al Școlii normale superioare din București (1893), își continuă studiile la Paris, ca elev la École des Hautes Études (1895—1896), și la Berlin, unde, în 1910, obține doctoratul în litere cu teza *De vocalibus αα, αε, αη, αο, αν apud Homerum non contractis* (publicată în același oraș în 1912). Profesor la Seminarul central universitar (1894—1913), docent de limbi greco-orientale la Facultatea de litere și filozofie din București (1907—1908), conferențiar (1908—1912), conferențiar definitiv (1912—1919), titular al catedrei de filologie comparată a limbilor greco-latine (din 1919). Paralel, îndeplinește diverse funcții în Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor (inspector al învățămîntului secundar, 1907—1911; direc-

Scanned with OKEN Scanner

tor al învăţămîntului secundar şi superior, 1914—1918; secretar general, 1918—1919, 1922—1926, 1927—1928, 1933—1936), iar în septembrie 1936 i se încredinţează Subsecretariatul de Stat la Ministerul Educaţiei Naţionale. Unul dintre puţinii indo-europeniști români ai vremii, **I.V.** este autorul unei ample sinteze consacrate acestei discipline *(Elemente de lingvistică indo-europeană*, Bucureşti, 1924). A mai publicat o serie de lucrări asupra limbii greceşti, în special asupra foneticii acesteia *(Der delphische Dialekte*, Göttingen, 1901; *Caracterul limbii greceşti şi ideile străine culturii helenice în Noul Testament*, Bucureşti, 1904; *Pronunţarea limbii greceşti*, Bucureşti, 1904; *De vocalibus εε apud Homerum non contractis*, Bucureşti, 1937).

Bibl. ref.: Th. Capidan, *Iuliu Valaori*, „Peninsula Balcanică", 1925; idem, *Iuliu Valaori*, DR, V, 1929.

VASCENCO, Victor (n. 10 mart. 1928, Bistriţa), lingvist. Licenţiat al Facultăţii de limbă şi literatură rusă de la Institutul pedagogic „Maxim Gorki" (1954) şi audient al Facultăţii de filologie a Universităţii din Leningrad (1956—1958). Doctor în filologie (Leningrad, 1958) cu teza *Împrumuturi slave orientale în limba română*. Doctor docent (1975). Studii de specializare în Suedia şi Norvegia (1967), Iugoslavia (1969, 1970), Franţa (1971). Preparator şi asistent (1954—1959), lector (1960—1964), conferenţiar (din 1964) la catedra de limba rusă a Facultăţii de limbi slave. Prodecan (1970—1973). Membru al Comisiei terminologice internaţionale (lingvistică) de pe lîngă Comisia internaţională de slavistică (din 1963), al Comitetului de conducere al Asociaţiei slaviştilor din R.S. România (din 1969), al biroului secţiei de limbi străine a Societăţii de ştiinţe filologice din R.S. România (din 1967), al Grupului român de lingvistică aplicată (din 1974). Membru în Comitetul de redacţie al publicaţiilor: „Buletinul Institutului „Maxim Gorki" (1960—1963), „Analele Universităţii din Bucureşti", Seria limbi slave (1968—1970), „Limbile moderne în şcoală" (din 1972). Lucrări cu caracter didactic şi lingvistic. Abordează domenii variate: antroponimie, lexicografie, etimologie, dialectologie, gramatică istorică, cu rezultate notabile în privinţa terminologiei lingvistice, precum şi a raporturilor lingvistice româno-slave: *Dicţionar rus-român de termeni lingvistici şi filologici*, 1970 (în colab.); *Probleme de terminologie lingvistică*, 1975; *Dificultăţi ale lexicului rus. Elemente de semantică contrastivă*, 1975; *Nume de familie şi prenume ruseşti*, 1975.

VASILIU, Emanuel (n. 7 sept. 1929, Chişinău), lingvist. Licenţiat al Facultăţii de filologie a Universităţii din Bucureşti (1952). Preparator (1951—1952) şi apoi cercetător ştiinţific la Institutul de lingvistică din Bucureşti (1952—1961), şef de sector la Centrul de cercetări fonetice şi

Scanned with OKEN Scanner

dialectale (1961—1969). Conferențiar (1961), apoi profesor (1970) la catedra de limba română contemporană a Facultății de limba și literatura română. Membru al Societății române de lingvistică romanică, al Societății române de lingvistică, al Asociației internaționale de științe fonetice, al Societății europene de lingvistică și al Societății europene de cultură. Doctor în științe filologice (1958), cu teza *Accentul în limba română* (inclusă ulterior în lucrarea *Fonologia limbii române*, 1965). Doctor docent (1969). Distins cu Premiul de Stat, cl. a III-a (1953) și cu premiul „B.P. Hasdeu" al Academiei (1960). În studiile și lucrările sale, consacrate fonologiei, gramaticii, semanticii, **E.V.** se dovedește un adept al metodelor moderne de cercetare, apelînd la modele structuraliste, transformaționale și ale logicii matematice. Lucrarea *Fonologia limbii române* oferă o descriere a sistemului fonematic românesc pe baza caracteristicilor distributive, iar *Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne* (1968) abordează problema raporturilor dintre graiuri în perspectiva fonologiei transformaționale. Concepută ca o „primă aproximare a unei descrieri de ansamblu a sintaxei limbii române", *Sintaxa transformațională a limbii române* (1969, în colab. cu Sanda Golopenția-Eretescu) reprezintă una din lucrările de referință în acest domeniu. Pornind de la teoria transformațională a lui N. Chomsky (din *Aspects of the Theory of Syntax*, 1965), lucrarea realizează o descriere sistematică a componentului sintactic al limbii române, înscriindu-se și ca o contribuție originală la dezvoltarea și perfecționarea metodei utilizate (cf. versiune revăzută, *The Transformational Syntax of Romanian*, Haga—Paris, 1972).

Alte lucrări: *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, București, 1970 (versiune revăzută *Outline of a Semantic Theory of Kernel Sentences*, Haga-Paris, 1972); studii și articole publicate în revistele de specialitate românești și străine.

VASILIU, Laura (n. 19 febr. 1930, București), lingvistă. Licențiată a Facultății de filologie din București (1952). Preparator la catedra de limbă română a facultății (1951—1952) și apoi cercetător științific la Institutul de lingvistică din București (din 1952). Membră a Societății române de lingvistică romanică și a Societății române de lingvistică. Doctor în științe filologice (1969), cu teza *Sufixele verbale în limba română*. Studii privind gramatica limbii române, formarea cuvintelor și istoria limbii române, cultivarea limbii. Coautoare la unele lucrări colective importante în lingvistica românească: *Gramatica limbii române* (ed. I, 1954 și a II-a, 1963); *Dicționar ortografic, ortoepic și de punctuație* (1960); *Tratatul de istorie a limbii române*, vol. IV (1977) ș.a.

VĂCĂRESCU, Ienăchiță (circa 1740, București — 12 iulie 1797,

Scanned with OKEN Scanner

București), poet, istoric și filolog. În anul morții tatălui său (1763), otrăvit din ordinul domnitorului C. Racoviță, **I.V.** se refugiază la Constantinopol. Întors în țară (1767) ocupă importante funcții de stat: vistier, spătar, vornic, mare ban, caimacam. În timpul războiului ruso-turc (1770—1774) se refugiază la Brașov, unde este prezentat lui Iosif al II-lea, viitorul împărat al Austro-Ungariei. Remarcabilă personalitate cultural-politică, înzestrat poliglot, este delegat să-l însoțească la Constantinopol pe noul domnitor, Alexandru Ipsilante (1774). La porunca acestuia elaborează *Pravilniceasca condică* (1780), cod civil tipărit în grecește și românește. Însărcinat cu rezolvarea unor dificile demersuri ce pretindeau însușiri de abil diplomat, **I.V.** pleacă la Viena, unde este primit în audiență de Iosif al II-lea. În timpul războiului turco-austriac (1788) militează pentru o politică de neutralitate a Țării Românești, opunîndu-se politicii filo-turce a domnitorului Mavrogheni, atitudine care îi aduce exilul la Nicopole. Începe aici redactarea lucrării sale *Istoria a preaputernicilor împărați otomani* (1788—1794), prezentare a 31 de biografii ale sultanilor dintre 1300—1791. Este însă nevoit să plece mai departe în exil la Rodos și Adrianopole. Se întoarce în țară în 1791. Pionier al poeziei românești, versurile sale scrise în română și greacă, de factură anacreontică, emoționează prin delicatețea sentimentului exprimat *(Într-o grădină, Amărîtă turturea)*. Conștient de rolul important al gramaticii în procesul de formare și fundamentare a limbii române literare unice, elaborează *Observații sau băgări de seamă asupra regulelor și orînduelelor gramaticii românești*. Scrisă probabil încă din 1780, dar publicată abia în 1787, în 2 ediții, la Rîmnic și Viena, lucrarea reprezintă prima gramatică românească tipărită în limba română. Sursele variate *(Lezioni di lingua toscana* a lui Girolamo Gigli; *Gramatica greacă completă* a lui Antonio Catiforos ș.a.), demonstrează erudiția autorului. Deși adept al ideii latinității limbii, el promovează principiul fonetic în limbă și se declară pentru menținerea alfabetului chirilic (pe care îl reduce la 33 de litere). Notabilă este menționarea, pentru prima dată în gramatica noastră a genului neutru. Avînd ca punct de plecare limba română vorbită, *Observațiile...* lui **I.V.** reprezintă prima încercare de a crea și a impune o gramatică cu terminologie autohtonă. Este autorul unui *Dicționar român-turc* și *turc-român* (rămas în manuscris).

Bibl. ref.: G. Pascu, *Gramatica lui Văcărescu*, C. Lit., CVI, iunie 1924; N. Camariano, *Modelele gramaticii lui Ienăchiță Văcărescu*, București, 1936; P. Haneș, *Gramatica lui Ienăchiță Văcărescu*, LLit., IV, 10, 1960; L. Pervain, *Ienache Văcărescu, lexicograf*, „Tribuna", Cluj, IV 10, 1960; I. Gheție, *Contribuție la istoricul alfabetului românesc de tranziție. Un precursor al lui I. Heliade*

Scanned with OKEN Scanner

Rădulescu, în *Omagiu lui Al. Rosetti*, București, 1965; A. Nestorescu *Dicționarele lui Ienăchiță Văcărescu și limba română literară la sfîrșitul sec. al XVIII-lea*, în *Studii de limbă literară și filologie*, I, București, 1969.

VRACIU, Ariton (n. 20 ian. 1927, sat Tarnița, com. Oncești, jud. Bacău), lingvist. Urmează cursurile Facultății de filologie a Universității din Leningrad (1949—1955; licențiat în limbă și literatură rusă). Asistent (1955—1956), lector (1956—1963), conferențiar (1963—1971), profesor la Universitatea „Al.I. Cuza" din Iași (din 1971), șeful catedrei de limbă și literatură rusă (din 1975). Lector de limba română la Universitatea din Sofia (1960—1964). Profesor invitat în R.F. Germania (Bonn, Göttingen, Heidelberg etc., apr.-iul. 1974). Membru consultant agregat la Centro Superiore di Logica e Scienza Comparate (Bologna), din 1972. Vicepreședinte al Asociației de studii orientale din R.S.R., filiala Iași. Președintele filialei ieșene a Asociației slaviștilor (din 1958). Membru al Asociației internaționale pentru studierea și difuzarea metodelor audio-vizuale și structural-globale (cu sediul la Bruxelles). Membru în comitetul de redacție al Analelor Universității „Al.I. Cuza" din Iași. Doctor în științe filologice, cu teza *Elemente autohtone ale limbii române* (Sofia, 1967). Autor a numeroase lucrări științifice în domeniul lingvisticii generale, gramaticii comparate a limbilor slave, limbilor baltice: *Caracterele generale ale limbilor slave* (Iași, 1959), *Slava și baltica. Problema raporturilor dintre ele în lumina noilor cercetări* (București, 1965), *Gramatica comparată a limbilor slave* (Iași, 1971), *Studii de lingvistică generală* (Iași, 1972). Cercetări asupra fondului lexical autohton pe baza comparării elementelor vechi nelatine ale limbii române cu lexicul albanez *(Stadiul actual al cercetării elementelor autohtone ale limbii române*, Sofia, 1966—1967).

Scanned with OKEN Scanner

W

WALD, Lucia (n. 1 oct. 1923, Iași), lingvistă. Licențiată în filologie clasică la Facultatea de litere și filozofie din București (1948). Asistent (1949), lector (1951), conferențiar (1963), profesor (1970) la catedra de filologie clasică și lingvistică generală la Facultatea de limbi romanice, clasice și orientale a Universității din București. Doctor în științe filologice (1968) cu lucrarea *Progresul în limbă* (publicată în 1969). Contribuții în special în domeniul lingvisticii generale și al filologiei clasice (*Scurtă istorie a lingvisticii*, în colab., ed. I, 1961; ed. a II-a, 1965; ed. a III-a, 1977; *Ce limbi se vorbesc pe glob*, în colab., 1969; *Sisteme de comunicare umană*, 1973). Coautoare la *Introducere în lingvistică* (ed. I, 1958; ed. a II-a, 1965; ed. a III-a, 1972) și la *Istoria limbii române*, vol. I, *Latina*, 1965. Redactor responsabil (în colab.) la *Sistemele limbii* (1970) și *Tratat de lingvistică generală* (1971).

Scanned with OKEN Scanner

Z

ZDRENGHEA, Mircea (n. 30 ian. 1914, sat Sebeșel, com. Săsciori, jud. Alba), lingvist. Licențiat al Facultății de litere și filozofie de la Universitatea din Cluj (1936). Profesor de liceu (1937—1948). Asistent (1947—1948), lector (1950—1957), conferențiar (1957—1969), profesor (din 1969), șef de catedră (din 1974) la Facultatea de filologie din Cluj-Napoca. Membru al Societății române de lingvistică, al Societății române de lingvistică romanică și al Societății de științe filologice din R.S.R. Doctor în filologie cu teza *Probleme de morfologie românească* (1968). Studii și articole consacrate în special problemelor de gramatică și dialectologie românească. A publicat culegerile *Analize gramaticale și stilistice* (1959, ed. a II-a 1966, în colab.) și *Probleme de analiză morfologică* (1971, în colab.).

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

A. VOLUME

* * * *Academia Română. Informațiuni asupra trecutului și membrilor ei* de ***, București, Tip. Minerva, 1903, 43 p.

ADAMESCU, GHEORGHE: *Din biografiile scriitorilor români*, București, Ed. libr. Carol Müller (1936), 136 p. (Biblioteca pentru toți, nr. 85).

* * * *Aniversări culturale*, București, Biblioteca Centrală de Stat, 1961, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973.

BĂNUȚ, A.P.: *Oameni de ispravă*, Sibiu, Ed. Tip. Dacia Traiană, 1939, 207 p.

BIANU, ION: *Momente culturale*. Cu o notiță biografică de Il. Chendi, București, Edit., libr. Leon Alcalay, 1904, VIII + 101 p. (Biblioteca pentru toți, nr. 217); *Începătorii Academiei Române la 1866 și 1867*. Cuvîntare de... București, Cartea românească, 1922.

* * * *Bibliografia istorică a României*. Vol. I-IV. Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. I: *1944—1969. Bibliografie selectivă. II: Secolul XIX*. Tom. 1: *Cadrul general. Țara și locuitorii*. Vol. îngrijit de Cornelia Bodea. III: *Secolul XIX*. Tom. 5: *Biografii*. Vol. îngrijit de Vladimir Diculescu. IV: *1969—1974*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, I: 1970, XL + 386 p.; II: 1972, XXXVI + 512 p.; III: 1974, 370 p.; IV: 1975, 514 p.

BLAGA, LUCIAN: *Gîndirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966.

* * * *Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor didactice. Universitatea București*. Seria istorie. Vol. I—II, București, Biblioteca Centrală Universitară, 1970; I: A-L, XXIX + 329 p.; II: M-Z, 329 p.

BOIA, LUCIAN: *Evoluția istoriografiei române*. Universitatea din București. Facultatea de istorie, București, Tipografia Universității din București, 1976, 377 p.

BUCUR, MARIN: *Istoriografia literară românească. De la origini pînă la G. Călinescu*, București, Editura Minerva, „Universitas", 1973, 646 p.

BUGARIU, VICENȚIU: *Figuri bănățene*, Timișoara, Editura Aurel Bugariu, 1942, 110 p.

CANDREA, I.A., ADAMESCU, GH.: *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*, București, Editura Cartea românească, 1926—1931, 1948 [—1950] p. + 13 pl.

CARTOJAN, N.: *Amintirea profesorilor Ovid Densusianu, D. Russo, Ștefan Glixelli*. În: *Cercetări literare* publicate de N. Cartojan. Vol. III, București, M.O. Impr.

Scanned with OKEN Scanner

națională 1939, p. IX—XXI + 2 pl. (Facultatea de litere din București. Seminarul de istoria literaturii române. Epoca veche).

CĂLINESCU, G.: *Istoria literaturii române. De la origini pînă în prezent*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, 948 p.

* * * *Cărturari brașoveni (sec. XV—XX)*. Ghid bibliografic, Brașov, 1972 (Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă. Brașov, Biblioteca municipală), 247 p.

COMȘA, NICOLAE: *Dascălii Blajului. Seria lor cronologică cu date bibliografice*, Blaj, Tip. seminarului, 1940, 151 p.

CORNEL, TH.: *Figuri contimporane din România*. Dicționar biografic sub direcțiunea d-lui... Partea I-II, 2 vol., București, 1909—1911, I: 1909, 536 p. + 2 pl.; II: 1911, 82 p.

COSMA, AUREL: *Bănățeni de altă dată*. [Vol. I: *42] de figuri bănățene. Biografii, fotografii*. Timișoara, Tip. Unirea română, 1933, 142[—144] p.

COTEANU, I.: *Où en sont la philologie et la linguistique roumaines?*, Bucarest, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, 1968, 71 p. (Bibliotheca Historica Romaniae, 20).

COTEANU, I., DĂNĂILĂ, I.: *Introducere în lingvistica și filologia românească*. Probleme — bibliografie, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 345 p.

DAFIN, ION: *Figuri ieșene*. Ed. a II-a revăzută și completată, Iași, Viața românească, [f.a.], 362 + IV p.

DIAMANDI, STERIE: *Oameni și aspecte din istoria aromânilor*, București, Editura Cugetarea P.C. Georgescu-Delafras, 1940, 415 p.

* * * *Dicționar enciclopedic român*. Vol. I-IV, București, Editura politică. I: 1962, 880 p.; II: 1964, 945 p.; III: 1965, 909 [—910] p.; IV: 1966, 959 p.

* * * *Enciclopedia Română*. Publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român de Dr. C. Diaconovich. Vol. I-III. Sibiu, Ed. și Tiparul lui W. Kraftt, 1898—1904. I:A. — Cap., 936 p. + 9 h; II: Cap. — Kam., 947 p. + 1 h; III: Kam — Z, 1276 p. + 2 h.

GHEȚIE, ION: *Începuturile scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974.

GHEȚIE, ION, MAREȘ, AL.: *Introducere în filologia românească*. Probleme. Metode. Interpretări, București, Editura enciclopedică română, „Enciclopedia de buzunar", 1974, 207 p.

GRAUR, AL., WALD LUCIA: *Scurtă istorie a lingvisticii*, București, Editura științifică, 1961, 142 [—144] p.; ed. a II-a, 1965, 182 [—184] p).

GRECU, VICTOR V.: *Studii de istorie a lingvisticii românești*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971, 241 p.

HANEȘ, P.V.: *Tinerețe:* La 18 ani Titu Maiorescu. La 20 și 23 ani M. Kogălniceanu. La 21 de ani Al. Russo, V. Alecsandri, B.P. Hasdeu, M. Eminescu, O. Densusianu, C. Stere, București, Atel. grafice Socec § Co. [f.a.], 171 p.

Scanned with OKEN Scanner

* * * *Histoire chronologique de la Roumanie.* Sous la rédaction de Constantin C. Giurescu, Bucarest, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1976, 549 p.

ILIESCUL, NICEFOR (ILIESCU-SPRÎNCEANĂ, N.): *Ştiinţa şi cultura preutului român.* Cuvînt ţinut către profesorii şi învăţiceii seminariului d'en Huşi la 24 septembre 1861. Cu ocaziunea deşchiderei cursului de învăţiatură pe anul scolariu 1862, Iaşii, Tipariul Tribunei române, 1861, 72 p.

IONAŞCU, ROMULUS: *Sistemele ortografiei cu litere latine în limba română,* Focşani, 1889; ed. a II-a, *Sistemele ortografice cu litere chirilice şi latine în scrierea limbei române,* Bucureşti, 1894, 264 p.; *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluţiunea studiului gramaticei limbei române de la 1757 pînă astăzi,* Bucureşti, 1914.

IORDAN, IORGU: *Lingvistica romanică.* Evoluţie. Curente. Metode, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, 440 p.

IORGA, N.: *Oameni cari au fost.* Vol. I-IV, Bucureşti, M. O. Impr. naţională, 1934—1939 (Fundaţia pentru literatură şi artă; Scriitori români contemporani). I: 1934, 466 p.; II: 1935, 486 p.; III: 1936, 482 p.; IV: 1939, 342 p.; *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821).* Ed. îngrijită de B. Theodorescu. Vol. I—II, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1969. I: *Epoca lui Dimitrie Cantemir. Epoca lui Chesarie de Rîmnic,* 456 p.; II: *Epoca lui Petre Maior. Excursuri,* 544 p.

* * * *Istoria literaturii române.* Vol. I—III. Academia Republicii Socialiste România, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1964—1973. I: *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780),* 1964, Ed. a II-a revăzută, 1970, 731 p. Redactor responsabil: Al. Rosetti. II: *De la Şcoala ardeleană la Junimea,* 1968, 840 p. Redactor responsabil: Al. Dima. III: *Epoca marilor clasici,* 1973, 1042 p. Redactor responsabil: Şerban Cioculescu.

* * * *Istoria României.* Vol. I—IV. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960—1964. I: 1960, 891 p.; II: 1962, 1159 p.; III: 1963, 1260 p.; IV: 1964, 863 p.

* * * *Istoria ştiinţelor în România. Lingvistica.* Vol. elaborat sub conducerea acad. Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 175 p.

MACREA, D., *Lingvişti şi filologi români,* Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959, 236 p.; *Studii de istorie a limbii şi a lingvisticii române,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1965, 253 p.

MAFTEI, IONEL, *Personalităţi ale ştiinţei, culturii şi artei româneşti.* Prezentări bibliografice. Partea I, Iaşi, 1968, 319 p.; *Personalităţi ieşene.* Vol. I. *Omagiu.* Comitetul de cultură şi educaţie socialistă al judeţului Iaşi, 1972, 669 p.

MATEŞ, ŞTEFAN, *Din relaţiile şi corespondenţa poetului Gheorghe Sion cu contemporanii săi,* Cluj, Tip. Pallas, Cooperativă industrială, 1939, CIV + 358 p. + 1 portr. (Din Publicaţiile Arhivelor Statului din Cluj, nr. 3).

* * *Mic dicţionar enciclopedic,* Bucureşti, Editura Enciclopedică română, 1972, 1736 p.

Scanned with OKEN Scanner

MIHÀILĂ, GHEORGHE: *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1973, 228 p.

* * * *Minerva. Enciclopedie română*, Cluj, Imprim. Minerva 1930, 977 p. (Ed. Comitetului de redacţie al Enciclopediei române, Minerva).

NICOLESCU, AUREL, *Şcoala ardeleană şi limba română*, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1971.

PAPIU-ILARIAN, AL.: *Istoria românilor din Dacia superioară*. Tomul I—II, Viena, 1851—1852.

PASCU, GIORGE: *Beiträge zur Geschichte der Rumänischen Philologie*, Leipzig, 1920.

PÂCLIŞANU, ZENOVIE: *Un vechiu proces literar (Relaţiile lui I. Bob cu S. Klein, Gh. Şincai şi P. Maior)*, Bucureşti, M.O., Impr. naţională, 1935, 35 p.

POPA, SEPTIMIU, *Caravanale Ardealului. Micii apostoli ai ideii naţionale. Pagini luminoase din trecutul Ardealului românesc*. Cluj, Tip diecezană, 1938, 152 p.

POPEANGA, V., GĂVĂNESCU, E., ŢIRCOVNICU, V.: *Preparandia din Arad* (1812—1964), Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1964, 287 p. (pl., facs.).

POPESCU-SPINENI, MARIN: *Contribuţiuni la istoria învăţământului superior. Facultatea de filosofie şi litere din Bucureşti*. Istoric, bio-bibliografie, programe, regulamente, statistici, diagrame, Bucureşti, Cultura naţională, 1928, 295 p.

POPOVICI, DIMITRIE: *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Centrul de studii şi cercetări privitoare la Transilvania, Sibiu, 1945, 516 p.

PREDESCU, LUCIAN: *Enciclopedïa „Cugetarea"*. Material românesc. Oameni şi înfăptuiri, Bucureşti, Editura Cugetarea P.C. Georgescu Delafras, 1940, 960 p.

RAŢIU, IOAN: *Studii şi Biografii*, Blaş, Tip. Seminarului archidiecesan, 1904, 207 p.

ROSETTI, AL., CAZACU, B., ONU, L.: *Istoria limbii române literare*. Ed. a II-a, revăzută şi adăugită. Vol. I: *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Bucureşti, Editura Minerva, 1971, 671 p.

ROSETTI, DIMITRIE R.: *Dicţionarul contimporanilor din România (1800—1898)*. Ediţiunea I-a, Bucureşci, Ed. Litotip. Populară, 1898, IV + 207 p.

RUFFINI, M.: *La scuola latinista rumena (1870—1941)*, Roma, 1941.

SECHE, MIRCEA: *Schiţă de istorie a lexicografiei române*. Vol. I—II. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1966—1969. I: *De la origini pînă la 1880*, 1966, 192 p; II: *De la 1880 pînă astăzi*, 1969, 335 p.

SUCIU, CORIOLAN: *Arhiereii Blajului — ctitori de şcoli naţionale*. La 190 ani de la deschiderea şcolilor din Blaj, Blaj, Tip. Seminarului, 1944, 107 p. + 2 pl.

SUCIU, IOAN DIMITRIE: *Literatura bănăţeană de la început pînă la Unire (1582—1918)*, Timişoara, Editura Regionalei bănăţene Astra, 1940, XVI + 399 p.

ŞĂINEANU, CONST., *Amintiri despre...* Bucureşti, Tip. Universul, 1947, 166 p. + 1 pl.

Scanned with OKEN Scanner

* * * *Şcoala ardeleană.* Ediţie critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv şi note finale de Romul Munteanu. Vol. I—III, Bucureşti, Editura Albatros, „Lyceum", 1970. I: 366 p.; II: 398 p.; III: 376 p.

VULCAN, IOSIF: *Panteonulu Romanu. Portretele şi biografiele celebrităţiloru romane. Compusu şi edatu de...*, Pesta, 1869, 161 p.; cu portr.

B. PERIODICE

Analele Academiei Republicii Socialiste România (pînă în 1965: *Analele Academiei Republicii Populare Române)*, Bucureşti, 1948 ş.u.

Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii istorice, Bucureşti, Secţiunea a II-a, 1886—1920; Secţiunea a III-a, 1922—1947.

Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii literare, Bucureşti, Secţiunea a II-a, 1889—1920; secţiunea a III-a, 1923—1948.

Analele Banatului. Buletinul Muzeului din Timişoara, Timişoara, 1921—1931.

Analele Brăilei. Revistă de cultură regională, Brăila, 1929—1940.

Analele Dobrogei. Revista Societăţii culturale dobrogene, Constanţa, Cernăuţi, 1920—1938.

Analele Societăţii Academice Române (alte titluri: *Analele Academiei Române*, Partea administrativă şi dezbaterile; *Academia Română.* Anale), Bucureşti, 1868—1948.

Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" (serie nouă), Secţiunea III (ştiinţe sociale), Seria filologie, Iaşi, 1955 ş.u.

Analele Universităţii Bucureşti (pînă în 1955: *Revista Universităţii „C.I. Parhon"*), Seria ştiinţe sociale, Filologie, Bucureşti, 1954 ş.u.

Analele Universităţii din Timişoara, Secţia ştiinţe filologice, Timişoara, 1963 ş.u.

Anuar de lingvistică şi istorie literară (Anuar de filologie din 1964—1965, care continua revista *Studii şi cercetări ştiinţifice*, Filologie, 1950—1964), Academia Republicii Socialiste România, Filiala Iaşi, Iaşi, 1950 ş.u.

Anuarul Seminarului de istoria limbei şi literaturii române de pe lîngă Facultatea de litere din Bucureşti, Bucureşti, 1898.

Archivu pentru filologia şi istoria, Blaj, 1867—1870, 1872.

Arhiva. Organul Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi. Revistă trimestrială de filologie, istorie şi cultură românească, Iaşi, 1889—1940.

Balcania. Publiée sous les auspices de la Société Macédo-Roumaine. Titluri schimbate: *Revista Institutului de studii şi cercetări balcanice; Revue de l'Institut d'Études et Recherches Balkaniques*, Bucureşti, 1938—1945.

Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, Vălenii de Munte, Iaşi, 1914—1923. Vezi *Revue historique de Sud-Est européen.*

Buletinul Institutului de filologie română „Alexandru Philippide", Universitatea din Iaşi, Iaşi, 1934—1945.

Bulletin linguistique. Faculté des lettres de Bucarest, Institut de linguistique romaine. Publié par A. Rosetti, Paris-Bucureşti-Copenhague, 1933—1948.

Scanned with OKEN Scanner

Buletinul Societății filologice, București, 1905 — 1907.
Buletin științific. Academia Republicii Populare Române. Secțiunea de știința limbii, literatură și artă, București, 1948 — 1952.
Cahiers de linguistique théorique et appliquée, București, 1962 ș.u.
Cele trei Crișuri. Revistă de cultură, Oradea Mare, București, 1920 — 1944.
Cercetări de lingvistică. Academia Republicii Socialiste România, Filiala Cluj, Cluj, 1956, ș.u.
Cercetări istorice. Buletinul Seminarului de Istoria românilor al Universității din Iași. Titlu schimbat: *Studii și cercetări istorice*. Buletin al Institutului de istorie națională „A.D. Xenopol", Iași, 1925 — 1947.
Codrul Cosminului. Buletinul „Institutului de istorie și limbă" al Universității din Cernăuți, Cernăuți, 1924 — 1939.
Columna lui Traianu, București, 1870 — 1877, 1882 — 1939.
Contemporanul. Revistă literară și științifică, Iași, 1881 — 1891.
Convorbiri literare, Iași, București, 1867 — 1944.
Cum vorbim, Revistă pentru studiul și explicarea limbii. Organ al Societății de științe istorice, filologice și folclor, București, 1949 — 1952.
Dacoromania. Buletinul Muzeului limbei române condus de Sextil Pușcariu. Universitatea română din Cluj, Cluj, Sibiu, 1920 — 1948.
Familia. Foaia enciclopedica și beletristica, cu ilustrațiuni, Pesta, Oradea Mare, 1865 — 1906.
Familia. Continuare la: *Familia*. Foaia enciclopedică și beletristică, Oradea Mare, București, 1926 — 1944.
Făt-Frumos. Revistă de literatură și folclor, Suceava, Cernăuți, București, 1926 — 1944.
Foae pentru minte, inima shi literatura, Brașov, 1838 — 1865.
Foaia poporului, Sibiu, 1892 — 1947.
Fonetică și dialectologie. Academia Republicii Socialiste România, Institutul de lingvistică din București. Centrul de cercetări fonetice și dialectale București. Redactor responsabil: acad. Al. Rosetti. Vol. I—IV, [București], 1958 — 1969.
Gazeta literară. Săptămînal de literatură și artă editat de Uniunea Scriitorilor din R.S.R., 1954 ș.u. Din 1968, apare sub numele *România literară*.
Grai și suflet. Revista *„Institutului de filologie și folclor"*, publicată de Ovid Densusianu, București, 1924 — 1937.
Graiul românesc. Organ al Societății „Graiul românesc", București, 1927 — 1934.
Jahresbericht des Institut für Rumänische Sprache (Rumänisches Seminar zu Leipzig), herausgegeben von dem Leiter des Instituts, Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1894 — 1921.
Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins, Sibiu, 1881 — 1914, 1922 — 1944.
Junimea literară. Revistă literară științifică, Cernăuți, Suceava, 1904 — 1914, 1923 — 1939.
Die Karpathen. Halbmonatschrift für Kultur und Leben, Brașov, 1907 — 1914.

Scanned with OKEN Scanner

Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Titlu schimbat: *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, Sibiu, Iaşi, 1878—1941.

Langue et littérature. Académie Roumaine. Bulletin de la Section Littéraire, Bucarest, 1940—1948.

Limba română. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1952 ş.u.

Limbă şi literatură. Societatea de ştiinţe filologice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1955 ş.u.

Luceafărul. Revistă culturală, literară şi artistică. Titlu schimbat: *Revista regională bănăţene a Astrei*, Timişoara, 1935—1944.

Macedonia. Revista românilor din Peninsula Balcanică, Bucureşti, 1888—1889.

Mélanges de l'École roumaine en France, Paris, Bucureşti, 1923—1940.

Peninsula Balcanică, Bucureşti, 1893—1894, 1900—1901, 1912—1913.

Peninsula Balcanică. Revistă lunară, Bucureşti, 1923—1930.

Ramuri. Revistă literară lunară, Craiova, Bucureşti, Iaşi, 1905—1917, 1919—1929, 1934—1947.

Revista Arhivelor, Bucureşti, 1924—1947, 1958—1960.

Revista aromânească. Titlu schimbat: *Revista macedo-română*, Bucureşti, 1929—1931.

Revista contimporană. Litere-arte-sciinţe, Bucureşti, 1873—1876.

Revista critică, Iaşi, 1927—1940.

Revista de filologie romanică şi germanică. Academia Republicii Populare Române, Subsecţia de limbă şi literatură, Bucureşti, 1957—1963.

Revista filologică. Organ al Cercului de studii filologice de pe lîngă Facultatea de filosofie şi litere din Cernăuţi, Cernăuţi, 1927—1928.

Revista Fundaţiilor Regale. Revistă lunară de literatură, artă şi cultură generală, Bucureşti, 1934—1947.

Revista generală a învăţămîntului, Bucureşti, 1905—1916, 1923—1944.

Revista ideeii, Bucureşti, 1900—1916.

Revista Institutului social Banat-Crişana, Timişoara, 1933—1946.

Revista istorică. Dări de seamă, documente şi notiţe, Bucureşti, 1915—1946.

Revista istorică română, Bucureşti, 1931—1947.

Revista pentru istorie, archeologie şi filologie, Bucureşti, 1882—1885, 1887—1891, 1893—1894, 1902—1903, 1909—1914, 1922.

Revista romana pentru sciinţe, litere şi arte, Bucureşti, 1861—1865.

Revista Societ. „Tinerimea română", Bucureşti, 1882—1902.

Revista ştiinţifică „V. Adamachi", Iaşi, 1910—1916, 1921—1949.

Revue de Transylvanie. Publiée sous les auspices de l'Astra, Association littéraire et scientifique, Cluj, Sibiu, 1934—1945.

Revue des études slaves, Paris, 1921—1939, 1946—1962, 1964—1965.

Revue historique du Sud-Est européen (continuă: *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*), Bucureşti, 1924—1946.

La Revue Roumaine. Littérature-Arts-Sciences, Bucureşti, 1912—1916.

Revue Roumaine de Linguistique (pînă în 1964: *Revue de linguistique*). Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, Bucarest, 1956 ş.u.

Scanned with OKEN Scanner

Românische Revue. Titlu schimbat: *Românische Jahrbücher*, Budapesta, Reşiţa, Sibiu, 1885—1894.

Romanoslavica. Asociaţia slaviştilor din Republica Populară Română, Bucureşti, 1958 ş.u.

Roumania. A Quaterly Review, Bucureşti, 1929—1935.

Societatea de mâine. Revistă săptămînală pentru probleme sociale şi economice, Cluj, Bucureşti, 1924—1945.

Scrisul Bănăţean. Editat de Filiala Timişoara a Uniunii scriitorilor din R.P.R., Timişoara, 1949—1963. Din 1964: „Orizont".

Studia et acta orientalia. Société des Sciences Historiques et Philologique de la République Socialiste de Roumanie, Séction d'Études Orientales, Bucarest, Éditions „Meridiane", 1957 ş.u.

Studia Universitatis Babeş-Bolyai (în 1956: *Revista Universităţilor Victor Babeş şi Bolyai;* pînă în 1958: *Studia Universitatum Victor Babeş et Bolyai*), Series Filologia, Cluj, 1956 ş.u.

Studii clasice. Societatea de Studii Clasice din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1958 ş.u.

Studii şi cercetări lingvistice. Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1950 ş.u.

Studii şi cercetări ştiinţifice. Seria ştiinţe sociale. Academia Republicii Populare Române, Cluj, 1950—1955.

Transilvania. Foi'a Asociaţiunei transilvane pentru literatura, romana şi cultura, poporului romanu, Braşov, Sibiu, 1868—1878, 1881—1946.

Tribuna, Sibiu, 1884—1903.

Viaţa nouă. Revista pentru litere, arte şi sciinţe, Bucureşti, 1898—1903.

Viaţa nouă, Bucureşti, 1905—1925.

Viaţa românească, Iaşi, Bucureşti, 1906—1916, 1920—1940, 1944—1946.

Scanned with OKEN Scanner

Redactor : NICOLAE ILIESCU
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Bun de tipar 17.II.1978. Apărut 1978. Comanda nr. 1115. Tiraj 26.300. ex. legate. Coli de tipar : 8,25.

Comanda nr. 70 453
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
București — Piața Scînteii nr. 1
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Scanned with OKEN Scanner

«Discipline astăzi autonome, lingvistica și filologia românească au apărut și s-au dezvoltat timp îndelungat împreună, în cadrul aceleiași preocupări pentru studiul limbii și literaturii poporului nostru. *Dicționarul*.... își propune să surprindă evoluția lingvisticii și filologiei românești prin evidențierea eforturilor individuale și colective ale reprezentanților lor.»

Scanned with OKEN Scanner